

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2011-0002**

KOÇARLI HALK KÜLTÜRÜ

HAZIRLAYAN

İsmail ABALI

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU

AYDIN - 2011

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2011-0002**

KOÇARLI HALK KÜLTÜRÜ

HAZIRLAYAN

İsmail ABALI

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU

AYDIN - 2011

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı öğrencisi İsmail ABALI tarafından hazırlanan Koçarlı Halk Kültürü başlıklı tez, 29/07/2011 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u> :	<u>Kurumu</u> :	<u>İmzası:</u>
(Başkan) Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU	ADÜ-FEF	
(Üye) Prof. Dr. Duran NEMUTLU	ADÜ-FEF	
(Üye) Yrd. Doç. Dr. Caner IŞIK	ADÜ-FEF	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla(Tarih) tarihinde onaylanmıştır.

Unvanı, Adı Soyadı
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : İsmail ABALI

İmza :

YAZAR ADI SOYADI: İsmail ABALI

BAŞLIK: KOÇARLI HALK KÜLTÜRÜ

ÖZET

Bu çalışmada Koçarlı yöresi geçiş dönemi folklor ürünleri olan doğum, evlenme ve ölüm âdetleri; bayram, tören ve kutlamalar; halk inanışları; halk mutfağı ve halk hekimliğiyle anonim halk edebiyatı ürünleri sırasıyla incelenmiştir.

Folklor ürünleri ile ilgili olan birinci bölümde, ele alınan konularda yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin verilmesinin ardından sözlü kaynaklardan derlenen âdet ve inanışlar kaynak kişilerden derlendiği gibi aktarılmıştır. Her konunun sonundaki değerlendirme kısmında ise bu âdet ve inanışların eski Türk kültürü ile olan ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anonim halk edebiyatı ile ilgili ikinci bölümde manzum, manzum-mensur ve mensur anonim halk edebiyatı ürünleri hem kaynak kişilerden derlediğimiz şekliyle hem de İstanbul Türkçesine aktarılmış hâliyle verilmiştir. Ayrıca yöreye ait köy seyirlik ve çocuk oyunları da bu bölümde verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise yöresel kelimeleri içeren bir sözlük ve yöreden farklı fotoğraf kareleri ile haritalara yer verilmiştir.

Bu çalışma esnasında Koçarlı halk kültüründe geçmişten günümüze taşınan ve halkça korunan eski Türk âdet ve inanışlarının izlerine rastlanmıştır. Bu izler, İslamiyet’le yoğrularak varlığını devam ettirmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Koçarlı, Halk Kültürü, Geçiş Dönemleri, İnanışlar, Anonim Halk Edebiyatı

NAME AND SURNAME: İsmail ABALI

TITTLE: FOLK CULTURE OF KOÇARLI

ABSTRACT

In this study, the products of folklore about Koçarlı region like; birth, marriage, death traditions, feasts, ceremonies, festivals, folk beliefs, cuisine and profession of doctor and anonymous literature were mentioned.

In the first section about the traditions of folklore, informations which had been taken from written sources were explained how verbal soruces say, before collected traditions and believes from verbal sources were informed. In the evaluation, the connection of old Turkish culture with traditions and believes that were taken from verbal sources were tried to establish.

In the second section including anonymous folk literature; products of in verse, written in verse-prose and prose, anonymous folk literature are explained and written both how the verbal sources said and as considered features of İstanbul's idiom. Also, there are theatrical plays and childrens's plays in this section. At the end of this work there is also a dictionary including local words, maps and photografs from different places of the region.

During of this search, it is understood that Koçarlı folk culture is inspired from old Turkish culture and believes which were moved from past to present. These culture and believes have been carried on their existence with the Islamic components.

KEY WORDS

Koçarlı, Folk Culture, Transition Periods, Believes, Anonymous Folk Literature

ÖNSÖZ

Kültür, insanı insan yapan değerlerin en başında gelmekte ve toplumdan topluma farklılıklar gösterse de amacı insanın saygınlığını korumak ve artırmak olan nadide bir unsurdur. Zaman içerisinde insanların çeşitli nedenlerden dolayı kültürel yönden farklılaşmasıyla oluşan millî kültür kavramı, bir ulusun yerel kültürlerinden filizlenen ve nihayetinde o ulusun ortak değer yargıları çerçevesinde oluşan bir değerler bütünü olup mensup olduğu milletin tüm bireylerince yaşatılmaktadır. Millî kültür değerleri arasında doğum, evlenme ve ölüm olaylarından oluşan geçiş dönemleri; bayram, tören ve kutlamalar; halk inanışları; halk mutfağı; halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı ürünleri en başta gelmektedir.

Halkın maddi-manevi değerlerini içeren halk kültürü unsurları derlenip yazıya geçirilmediği takdirde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Biz de bu çalışmamızda Aydın'a bağlı Koçarlı ilçesi ve köylerindeki mevcut halk kültürü ürünlerini kayıt altına alarak yok olmasını engellemeyi, gelecek kuşaklara aktarmayı ve bizden sonra yörede yapılacak benzer bir çalışma ile kendi çalışmamız arasında bir mukayese imkânı sunmayı amaçladık. Çalışmamızda ayrıca, derlediğimiz folklor ve anonim halk edebiyatı ürünlerini kaynak kişilerden tespit ettiğimiz gibi, yörenin dil özelliklerini de muhafaza ederek verdik. Böylece yörede, ağız ve dil özellikleri ile ilgili yapılacak çalışmalara kolaylık sağlayacağımız kanaatindeyiz.

Çalışma sırasında bilgi ve tecrübelerine başvurduğum kaynak kişilere, ilgi ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme, konunun tespit edilmesinden çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen süreçte beni yönlendiren saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU'ya, engin bilgi ve deneyimlerinden her zaman yararlanmama imkân veren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ahmet NAHMEDOV'a ve sadece muhteşem birikimlerini değil yüreklerini de bana daima açık tutan saygıdeğer hocalarım Yrd. Doç. Dr. Caner IŞIK ve Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ'ye sonsuz şükranlarımı sunarım.

İsmail ABALI

05.05.2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KOÇARLI YÖRESİ FOLKLOR ÜRÜNLERİ

1.1. Geçiş Dönemleri	8
1.1.1. Doğum.....	8
1.1.1.1. Doğum Öncesi.....	9
1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme.....	9
1.1.1.1.2. Gebelikten Korunma.....	12
1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması.....	13
1.1.1.1.4. Aşerme.....	15
1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme.....	17
1.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları / Uygulamaları.....	19
1.1.1.2. Doğum Sırası.....	21
1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı / Doğum Olayı.....	22
1.1.1.2.2. Göbek Kesme / Tuzlama / Yıkama.....	24
1.1.1.2.3. Çocuğun Eşi.....	26
1.1.1.3. Doğum Sonrası.....	27
1.1.1.3.1. Loğusa Bakımı / Loğusa Ziyareti.....	27
1.1.1.3.2. Loğusa Sütü / İlk Meme / İlk Giydirme.....	29
1.1.1.3.3. Albasması.....	31
1.1.1.3.4. Kırk Basması.....	32
1.1.1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler.....	34
1.1.1.3.6. Ad Koyma.....	37

1.1.1.3.7. İlk Gezme.....	39
1.1.1.3.8. Aydaş Çocuk.....	40
1.1.1.3.9. Konuşamayan Çocuk / Yürüyemeyen Çocuk / Duşak Kesme.....	42
1.1.1.3.10. Huy Kesme.....	44
1.1.1.3.11. Sütten Kesme.....	45
1.1.1.3.12. İlk Diş.....	45
1.1.1.3.13. Kulak Delme.....	47
1.1.1.3.14. Sünnet.....	48
1.1.1.3.15. Askerlik.....	49
1.1.2. Evlenme.....	51
1.1.2.1. Evlendirme Biçimleri.....	52
1.1.2.2. Evlilik Çağı / Evlilik Yaşı / Evlenme İsteğini Belli Etme.....	53
1.1.2.3. Evlilik Öncesi.....	55
1.1.2.3.1. Gelin-Güvey Seçimi.....	55
1.1.2.3.2. Kısmet Açma.....	57
1.1.2.3.3. Görücülük / Kız İsteme.....	59
1.1.2.3.4. Mendil Alma.....	60
1.1.2.3.5. Söz Kesme.....	62
1.1.2.3.6. Nişan.....	63
1.1.2.3.7. Nişanlılık.....	65
1.1.2.3.8. Yanık.....	66
1.1.2.3.9. Davet / Okuntu.....	67
1.1.2.4. Düğün.....	68
1.1.2.4.1. Düğüne Hazırlık.....	68
1.1.2.4.2. Bayrak Dikme.....	69
1.1.2.4.3. Çeyiz.....	71
1.1.2.4.4. Kına.....	73
1.1.2.4.5. Gelin Alma.....	75
1.1.2.4.6. Gelin İndirme.....	77
1.1.2.4.7. Nikah / Gerdek.....	79
1.1.2.5. Düğün Sonrası.....	81
1.1.2.5.1. Duvak.....	81

1.1.2.5.2. Ev Ayırma.....	82
1.1.3. Ölüm.....	83
1.1.3.1. Ölüm Öncesi.....	84
1.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler.....	85
1.1.3.2. Ölüm Sırası.....	87
1.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler.....	87
1.1.3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler.....	89
1.1.3.2.3. Ölünün Bekletilmesi.....	91
1.1.3.2.4. Yıkama ve Kefenleme.....	92
1.1.3.2.5. Cenazenin Taşınması.....	94
1.1.3.2.6. Cenaze Namazı.....	95
1.1.3.2.7. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler.....	96
1.1.3.3. Ölüm Sonrası.....	98
1.1.3.3.1. Cenaze Evi.....	99
1.1.3.3.2. Belirli Günler / Ölü Yemeği.....	100
1.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları.....	101
1.1.3.3.4. Yas Tutma.....	103
1.1.3.3.5. Mezar Ziyaretleri.....	104
1.2. Bayram, Tören ve Kutlamalar.....	106
1.2.1. Dinî Bayramlar.....	106
1.2.3. Millî Bayramlar.....	108
1.2.4. Kandiller.....	109
1.3. Halk İnanışları.....	110
1.3.1. Yatırla ve Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanışlar.....	110
1.3.2. Kurban.....	115
1.3.3. Uğur / Bereket.....	117
1.3.4. Nazar.....	119
1.3.5. Büyü.....	123
1.3.6. Tabiat Olayları İle İlgili İnanışlar.....	126
1.3.7. Hayvanlarla İlgili İnanışlar.....	129
1.3.8. Günlerle İlgili İnanışlar.....	132
1.3.9. Ateş İle İlgili İnanışlar.....	133

1.3.10. Su İle İlgili İnanışlar.....	135
1.3.11. Olağanüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar.....	137
1.3.12. Avcılık İle İlgili İnanışlar.....	139
1.3.13. Ağaç İle İlgili İnanışlar.....	140
1.4. Halk Mutfağı.....	142
1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları.....	143
1.4.2. İçecek Türleri ve Yapılışları.....	147
1.4.3. Yiyecek ve İçeceklerin Korunması.....	147
1.4.4. Mutfak Araç-Gereçleri ve Kullanılışları.....	148
1.4.5. Sofra Gelenek ve Görenekleri.....	149
1.5. Halk Hekimliği.....	150

İKİNCİ BÖLÜM

KOÇARLI ANONİM HALK EDEBİYATI

2.1. Manzum Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri.....	156
2.1.1. Türkü.....	156
2.1.2. Mani.....	162
2.1.3. Ninni.....	199
2.1.4. Ağıt.....	202
2.1.5. Düzgü.....	207
2.1.6. Tekerleme.....	218
2.1.7. Mezar Taşı Yazıları.....	237
2.2. Manzum-Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri.....	243
2.2.1. Bilmece.....	243
2.2.2. Atasözü.....	254
2.2.3. Deyim.....	276
2.2.4. Alkış-Kargış.....	288
2.3. Mensur Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri.....	296
2.3.1. Masal.....	296
2.3.2. Fıkra.....	320
2.3.3. Efsane.....	329

2.4. Köy Seyirlik Oyunları.....	336
2.5. Çocuk Oyunları.....	338
SONUÇ.....	345
KAYNAK KİŞİLER.....	351
KAYNAKÇA.....	381
EK-1: YEREL KELİMELER SÖZLÜĞÜ.....	394
EK-2: HARİTA VE FOTOĞRAFLAR.....	400

KISALTMALAR

a.g.e.: adı geçen eser

Ank.: Ankara

AÜDTCF: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

AÜTAED: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

BKZ.: Bakınız

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

İst.: İstanbul

KA: Koçarlı Ağıtları

KAL: Koçarlı Alkışları

KAT: Koçarlı Atasözleri

KB: Koçarlı Bilmeceleri

KBHKAD: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi

KBMFAD: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi

KÇ: Koçarlı Çocuk Oyunları

KD: Koçarlı Deyimleri

KDÜ: Koçarlı Düzgüleri

KE: Koçarlı Efsaneleri

KF: Koçarlı Fıkraları

KKA: Koçarlı Kargışları

KM: Koçarlı Manileri

KMA: Koçarlı Masalları

KMT: Koçarlı Mezar Taşı Yazıları

KN: Koçarlı Ninnileri

KS: Koçarlı Köy Seyirlik Oyunları

KT: Koçarlı Türküleri

KTE: Koçarlı Tekerlemeleri

MÜTAUM: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi

Ör.: Örneğin

S.: Sayı

s.: sayfa

s. n. y.: sayfa numarası yok

TDEA: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TFA: Türk Folklor Araştırmaları

TTK: Türk Tarih Kurumu

TÜBAR: Türklük Bilimi Araştırmaları

Yay.: Yayınevi

Yay. y.: yayın yok

GİRİŞ

Koçarlı yöresi halk kültürü, araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır. İlçedeki örf, âdet ve inanışları çeşitli yönleriyle ele alıp inceledik. Buna ek olarak yöredeki anonim halk edebiyatı ürünlerine de yer verdik.

İnsanın doğumundan ölümüne dek geçen sürede hayatını etkileyen inanış, âdet ve pratikler gerek coğrafi farklılıklar gerekse farklı zaman dilimlerinden ötürü çeşitlilik gösterir. Bu sebeple biz de çalışmamızda araştırma alanımızdaki halk kültürü özelliklerinin diğer yörelerle olan benzerlik ve farklılıklarını, yaşayan ve değişen yönlerini tespit etmeye çalıştık.

Araştırma alanı olarak seçtiğimiz Koçarlı yöresinin özellikle kırsal alanlarının kültür değişiminden asgari düzeyde etkilendiğinin tarafımızca bilinmesi ve bu alanda daha önce böyle bir araştırma yapılmamış olması bizi bu alanda çalışmaya yönlendiren sebeplerden yalnızca birkaçıdır. Zengin kültürel bir birikime sahip Koçarlı yöresinin bu kültürel zenginliğini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya oluşu da araştırma arzumuzu artıran bir başka nedendir.

Çalışmamızda Koçarlı yöresi folklor ve anonim halk edebiyatı ürünlerini tespit etmeyi, bu ürünlerin diğer Türk coğrafyalarındaki halk kültürleriyle olan benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymayı ve yöre kültürünün eski Türk kültürüyle olan ilişkisini belirlemeyi amaçladık. Ayrıca yörenin dil özelliklerini de tezimize aktararak bizden sonraki dil araştırmacılarına da faydalı olmayı hedefliyoruz.

Çalışmamızda halk kültürü unsurları olan folklor ve anonim halk edebiyatı ürünlerine yer verdik. Geçiş dönemi âdetleri ile bayram, tören ve kutlamalar; halk inanışları; halk mutfağı ve halk hekimliği uygulamalarının Koçarlı yöresinde var olup olmadığını, varsa nasıl yaşatıldığını ve farklı Türk coğrafyalarındaki folklor ürünleri ile olan benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyarak eski Türk kültürü ile olan ilişkilerini saptamayı hedefledik. Ayrıca Koçarlı yöresinin anonim halk edebiyatı ürünlerini derleyip yazıya geçirerek bu ürünlerin kaybolmasını bir nebze olsun önlemeye çalıştık.

İnceleme alanımız Koçarlı ilçe merkezi ile buna bağlı iki belde ve 44 köyden oluşmaktadır. Koçarlı ilçe merkezindeki mahalleler Atatürk Mahallesi, Adnan Menderes Mahallesi, Yeni Mahalle, Gündoğan Mahallesi de Orta Mahalle'dir. Beldeler de Bıyıklı ve Yeniköy'dür. Köyler ise Akmescit, Bağcılar, Birci, Boğaziçi, Boydere,

Büyükdere, Cincin, Çakırbeyli, Çakmar, Çallı, Çeşmeköy, Çulhalar, Dedeköy, Dereköy, Esentepe, Evsekler, Gaffarlar, Gözkaya, Güdüşlü, Hacıhamzalar, Halilbeyli, Haydarlı, Karaağaç, Karacaören, Karadut, Kasaplar, Kızılcabölük, Kızılkaya, Kullar, Kuşarbeleni, Mersinbeleni, Orhaniye, Sapalan, Satılar, Sobuca, Şahinciler, Şenköy, Taşköy, Tekeli, Timinciler, Tıgıllar, Yağcıdere, Yağhanlı, Zeytinköy'dür.

Metin merkezli halkbilim paradigmasının temelini oluşturduğu çalışmamızda genel olarak derlemeye dayanan alan araştırması, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanma metotları kullanıldı. Gözlem, görüşme, kılavuz ve kaynak kişilerle görüşme teknikleri ile Koçarlı halk kültürü ürünlerine ulaşmaya çalışıldı.

Gözlem tekniklerinden katılımlı gözlem tekniğiyle araştırma yaptığımız topluluğun içinde belirli bir süre kalarak geçerliliği yüksek bilgiler edinmeye çalıştık. Katılımlı gözlem tekniğinden başka görüşme tekniğinden de yararlandık. Kaynak kişilere soracağımız soruları açık ve anlaşılır hâle getirip kaynak kişileri sıkmayacak şekilde sohbet havasında sormaya çalıştık. Görüşeceğimiz kaynak kişileri belirlerken yörenin kültürel değerlerini bilen ve yöreyi iyi tanıyan kılavuz kişilerden yararlandık. Derlemelerimizde doğru bilgiye ulaşmak için başta köyden hiç ayrılmamış, yaşlı ve tahsil seviyesi düşük kişiler olmak üzere hemen her gruptan farklı kişilerle görüştük.

Derleme esnasında ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi ve kamera gibi teknik malzemeleri hazır bulundurduk fakat kimi bölgelerin sosyal olarak daha içine kapanık olması nedeniyle bu bölgelerde alandan ayrıldıktan sonra not alma tekniğini kullandık.

Alan araştırmasına çıkmadan önce yöre ile ilgili genel bir araştırma yaptık. Koçarlı ve çevresi ile ilgili daha önce yapılmış çalışmaları¹ inceledik. Yazılı kaynaklardan yararlanma metodunda ise YÖK Dokümantasyon Merkezinden, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezinden ve Adnan Menderes Üniversitesi Kütüphanesinden yararlandık.

¹ Aktakka, Nuri – Demircan, M. Necati, *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2006; Basançelebi, Nurşen, Koçarlı Dağ Köyleri Folkloru, Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Muğla, 2010; Çakır, Süheyla, *Evsekler*, Başkar Ofset, Aydın, 2009; Güneş, Müslime, “Koçarlı Folkloru ve Koçarlı'da Derlenen Maniler”, *Aydın Kültür ve Sanat Dergisi*, 2003, yıl:4, s. 30–34; Karasakaloğlu, Nuri, Aydın Merkez Ağzı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2005; Mirzaoğlu, Gülay, “Güdüşlü'nün Çeşmesi”: Bir Türkünün Yaratılış Hikayesi Bağlamında Tema, İcra ve Müzikal Yapı, *Türkbilig*, 2003, S. 5, s. 86-93. Bu çalışmalardan araştırma alanımız ve konumuz ile doğrudan ilgili olan eserlerdeki mevcut materyalleri çalışmamıza dâhil etmeyip tezimizde sadece tarafımızca derlenen malzemelere yer vererek çalışmamızı özgün kılmayı amaçladık.

Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinin tarihi, coğrafi özellikleri, nüfusu ve ekonomik yapısı ile sosyo-kültürel yapısı hakkında başlıca bilgilerin aktarılması, zannımızca yöre kültürünün daha iyi kavranmasında etkili olacaktır.

Koçarlı tarihinin M.Ö. 3000 yıllarına kadar dayandığı bilinmektedir. Yörenin ilk sahipleri *Amyzonlardır* (Amazon). Savaşçı kadınlar olarak bilinen Amyzonların bugün Mersinbeleni köyü sınırları içinde kalan ve kendileriyle aynı ismi taşıyan harabelerde yaşadıkları tespit edilmiştir. Milattan sonraki devirlerde Roma İmparatorluğu egemenliğine giren Koçarlı, 1260 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlanarak Türkleşme sürecine dâhil olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasından sonra Menteşeoğulları Beyliği iradesine giren Koçarlı ve civarı, Sultan Çelebi Mehmet tarafından Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. İlk yerleşim yeri *Su Bucağı* (bugünkü adı ile Sobuca) köyü olan Koçarlı'nın nüfusu 18. asırdan sonra iyice artmaya başlar ve yerli Rumların bir kısmı Koçarlı'ya yerleşir. Sobuca'da kurulan büyük pazar 1837'de Koçarlı'ya nakledilerek yörenin önemli merkezlerinden biri hâline getirilir. Yunanlıların 1919'da Aydın'ı işgali ile İtalyan denetimine giren Koçarlı, Türk ordusunun kesin zaferinden sonra İtalyan yönetiminden çıkmıştır. II. Meşrutiyet'e kadar köy olarak yönetilen Koçarlı, ilçe olduğu 1 Nisan 1946 tarihine kadar bucak olarak yönetilmiştir.²

Koçarlı, güneyindeki Beşparmak dağlarından kuzeyindeki Büyük Menderes Nehri'ne kadar uzanan bölgede yer almaktadır. İlçe merkezi ise Beşparmak Dağları'nın Büyük Menderes Ovası ile birleştiği yerde kurulmuştur. İlçe merkezinin Aydın il merkezine 24 km. uzaklıkta olduğu Koçarlı'nın alanı 471 km² ve denizden yüksekliği ise 60 metredir. Kuzeydoğusunda Aydın merkez ilçe belediye sınırı ile komşu olan Koçarlı batısındaki Söke, kuzeyindeki Germencik ve İncirliova, doğusundaki Çine ve Karpuzlu ile güneyindeki Milas (Muğla) ilçeleriyle çevrilidir. Germencik ve İncirliova ilçeleriyle sınırını Büyük Menderes Nehri çizmektedir. Coğrafi yapısının dağlık olmaması ve dağların denize dik olarak uzanması sebebiyle Koçarlı'nın tüm bölgelerinde Akdeniz ikliminin özellikleri görülmektedir. Yörede, kış mevsimi oldukça ılık geçmekte ve genellikle bu mevsimde yağmur yağmaktadır. Kar yağışı ancak Beşparmak Dağları'nda ve diğer yüksek kesimlerde görülmektedir. Yaz mevsimi ise yörede oldukça kurak geçmektedir. İnsanlar yaz aylarında sıcaktan korunmak için

² Azazi, Sabahattin, *Her Yönü İle Aydın*, Aydın Ofset, Aydın, 1999, s. 103.

yüksek kesimlerdeki köylere göç etmektedir. Koçarlı'nın özellikle Mersinbeleni, Çallı, Esentepe köyleri civarı fıstık çamı ormanlarıyla kaplıdır. Yörede zeytin ağaçları önemli bir yer tutmaktadır. Zeytinden başka ardıç, meşe, melengiç gibi ağaçlara da rastlanmaktadır.

2010 adrese dayalı nüfus sayımına göre Koçarlı'nın merkez nüfusu 6534, köyelerinin nüfusu ise 19273'tür. Merkezle birlikte tüm nüfusu ise 25807'dir. Nüfusun %20'si ilçe merkezinde %80'i ise kasaba ve köylerde yaşamaktadır. Koçarlı nüfusunun yaklaşık %52'sini kadınlar oluştururken erkeklerin oranı ise %48'dir.³

Pamuk ve zeytin ilçe ekonomisinin temelini oluşturmaktadır. Hayvancılık, incir, kestane ve sera çiçeği yetiştiriciliği de giderek gelişmektedir. Ayrıca tarım alet ve makineleri ile zeytinyağı fabrikaları da ilçe ekonomisine önemli katkıda bulunmaktadır. İlçe için ekonomik değeri yüksek olan çam fıstığı orman köylüsünün geçim kaynağıdır. Mersinbeleni, Çallı, Esentepe köyleri civarında ortalama 400 bin fıstık çamından 350-400 ton fıstık üretilmekte ve işlenerek piyasaya sürülmektedir. Ayrıca büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ile arıcılık da ilçe ekonomisinde önemli bir yer teşkil etmektedir.⁴

İlçe merkezinde bir çok programlı lise, bir Anadolu lisesi, bir mesleki eğitim merkezi ve bir de halk eğitim merkezi ile Atatürk İlköğretim Okulu, Cumhuriyet İlköğretim Okulu, Menderes İlköğretim Okulu ve 80. Yıl Cumhuriyet Anaokulu bulunmaktadır. İlçe merkezinde hastane olmayıp yalnızca bir sağlık ocağı bulunmaktadır. Koçarlı'ya bağlı Çakırbeyli, Cincin, Satılar, Çallı, Mersinbeleni, Kızılcabölük, Güdüşlü, Sobuca, Büyükdere, Akmescit, Çulhalar, Esentepe, Gaffarlar, Halilbeyli, Kasaplar ve Tekeli köylerinde ilköğretim okulu vardır. Diğer köylerdeki öğrenciler de taşınmalı eğitim olanaklarından faydalanarak ilçe merkezindeki ve bu köylerdeki okullarda okumaktadır. İlçe halk kütüphanesinde 10878 kitap bulunan Koçarlı'nın nüfusunun % 98'i okur-yazardır. Okur-yazar nüfusun % 75'i ilkokul,% 9'u ortaokul ve lise, % 1'i de yüksekokul mezunudur.

Çalışmamızda yöreden derlediğimiz folklor ve anonim halk edebiyatı ürünlerini hem yöre ağızıyla hem de İstanbul Türkçesi ile verdik. Bu sebeple yöre ağız özelliklerinin çalışmamızda nasıl yer aldığından bahsetmek gerektiği kanaatindeyiz. Aydın ve çevresinin ağız özellikleriyle ilgili en kapsamlı çalışma Ali İhsan Yapıcı

³ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, Erişim tarihi: 02.02.2011, 14:38

⁴ *Türkiye Cumhuriyetinin Yetmiş Beşinci Yılında Aydın*, Aydın Valiliği, s. 181.

tarafından doktora tezi olarak hazırlanmaktadır. Daha önce ise yalnızca Aydın merkezini kapsayan bir başka doktora tezi de Nuri Karasakaloğlu⁵ tarafından hazırlanmıştır. Aydın Ağzı, Ahmet Caferoğlu'nun tasnifine göre *Batı İlleri Ağızlarına*, Tahsin Banguoğlu'nun tasnifine göre ise *Güney Batı Ağızlarına* girmektedir. Piet Kral ve Leyla Karahan da Aydın Ağzını *Batı Grubu Ağızlarına* dâhil etmektedir.⁶ Araştırmacılarca Batı ağızları kategorisinde değerlendirilen Aydın Ağzının en belirgin özelliklerinden biri, ünlülerden sonra gelen ğ, r, y gibi seslerin yutulmasıyla ortaya çıkan ikincil uzun ünlülerdir. Bu sebepten dolayı yöreden derlediğimiz anonim halk edebiyatı ürünleri metinlerindeki ikincil uzun ünlüleri şu şekilde gösterdik:

â: ğ, r, y gibi seslerin yutulmasıyla uzun telaffuz edilen a. Ör: ağladı>âladı

ê: ğ, r, y gibi seslerin yutulmasıyla uzun telaffuz edilen e. Ör: eder>edê

ıı: ğ, r, y gibi seslerin yutulmasıyla uzun telaffuz edilen ı. Ör: kalır>galı

î: ğ, r, y gibi seslerin yutulmasıyla uzun telaffuz edilen i. Ör: gelir>geli

ô: ğ, r, y gibi seslerin yutulmasıyla uzun telaffuz edilen o. Ör: portakal>pôtukal

öö: ğ, r, y gibi seslerin yutulmasıyla uzun telaffuz edilen ö. Ör: böyle>bööle

û: ğ, r, y gibi seslerin yutulmasıyla uzun telaffuz edilen u. Ör: kurdu>gûdu

üü: ğ, r, y gibi seslerin yutulmasıyla uzun telaffuz edilen ü. Ör: sürdü>süüdü

İkincil uzun ünlülerden başka diğer Türk dilleri ve ağzlarında olduğu gibi yöre ağzında da bulunan ve *genizden söylenen n* olarak bilinen *nazal n*'yi **ñ** işaretiyle gösterdik. Yöreden derlediğimiz ürünleri özgün hâliyle çalışmamıza dâhil ettik ve değerlendirmelerimizi bu orijinal metinler üzerinden yaptık. Zira halkın kendi edebî süzgecinden geçerek günümüze aktarılan bu ürünler, yine halkın diliyle gelecek nesillere aktarılmalı ki hem ileriki zamanlarda aynı yörede yapılacak ağız çalışmalarına kaynaklık etsin hem de farklı yörelerin dil özellikleriyle mukayese edilebilme imkânı sunsun.

Halk kültürü bağlamında halkın bazı olaylar ve durumlar karşısında nasıl bir davranış sergilemesi gerektiğini belirleyen, kimi yüzyıllarca hiç değişmemiş kimi de her dönem farklı özellikler gösteren, yazısız fakat halkın nazarında dogma niteliği taşıyan birtakım davranış ve yaptırım türlerinin halk kültürünün daha iyi bir şekilde

⁵ Karasakaloğlu, Nuri, Aydın Merkez Ağzı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2005.

⁶ Buran, Ahmet, "Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, 2011, s. 40-45.

kavranmasında etkili olduğunu düşündüğümüz için bu davranış ve yaptırım türleri ile ilgili kısaca bilgi vermek istiyoruz. Bunlar örf, âdet, gelenek ve göreneklerdir.

Örfler, çoğu zaman toplumun katı beklentileri olarak nitelenen birtakım örnek tutum ve davranışlardır. Bireyle birey, bireyle aile, bireyle komşular ve akrabalar ile bireyle halk ve ulus arasındaki ilişkileri, davranış, tutum ve tavırları düzenleyen ve belirleyen işlevleri vardır. Toplumun her üyesini baskı altında tutan örfler zorlayıcı, yıpratıcı ve yasaklayıcı yaptırımlarıyla bireyin toplumla ilişkisini düzenler. Cins, yaş, sınıf ve mesleklere göre belirlenmiş çeşitli örfler, bunlar arasında bağlantıyı koruma, kollama, pekiştirme ve denetleme işlevleri görür. Örflere karşı çıkma kimi toplumlarda yasaya karşı çıkmakla bir tutulur. Böyle durumlarda birey, kimi zaman yasaların da üstünde tutulan, katı ve bağışlanmaz bir tutumla cezalandırılır.⁷

Âdetler, tıpkı örfler gibi birçok sosyal içerikli ilişkiyi düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemektedir. Toplumsal yaşamın düzenli gitmesinde, kuralların uygulanmasında âdetler etkili olmaktadır. Örneğin karşılama ve uğurlamalar, yemek ve sofraya düzenleri, geçiş dönemleriyle ilgili kutlama ve kutsamalar, kız isteme, nişanlılık ve evlenme usûlleri; cinsler, yaş grupları, meslek grupları arasında ilişkilerin biçimleri; selamlaşma, hatır sorma sırasında uyulması gereken kurallar; bayramlar, mevsimler ve önemli günlerle ilgili davranış biçimleri gibi durumlarda söylenecek sözler, takınılacak tavırlar ve tutumlar âdet alanına girer.⁸

Gelenekler, toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde âdetlerden daha üstün bir rol oynamaktadır. Nitelikleri bakımından genellikle tutucu olan gelenekler aile, hukuk, din ve politika gibi toplumsal kurumlar üzerinde daha etkilidirler. Bağlı bulunduğu grubun ya da toplumun geleneklerine karşı çıkması, bu karşı çıkışın derecesine göre bireyin toplulukça aforozundan saldırıya uğramasına, hor görülmesinden alaya alınmasına kadar genişleyen tepki türlerinde biçimlenir.⁹

Görenekler, günlük yaşantımızın gerekli gördüğü ilişkilerin düzenlenmesinde, bireyler arasındaki sürtüşmelerin azaltılmasında, toplumsal ilişkilerin kolaylaşmasında belirleyici rol oynar. Komşu ziyaretlerinde, hasta yoklamalarında, alışverişte, ortak

⁷ Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000, s. 123.

⁸ Örnek, a.g.e., s. 125.

⁹ Örnek, a.g.e., s. 126.

taşıtlara inip binmede, tanışma ve tanıştırmalarda nasıl davranılacağını belirleyerek ilişkilerin düzenli gitmesine yardımcı olur.¹⁰

¹⁰ Örnek, a.g.e., s. 126.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOÇARLI YÖRESİ FOLKLOR ÜRÜNLERİ

1.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan hayatında üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar doğum, evlenme ve ölümdür. Kendi aralarında pek çok alt başlıklara ayrılan bu aşamaların çerçevesinde birçok âdet, inanış, gelenek-görenek ve uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar bağlı buldukları kültüre göre çeşitlilik gösterebilir de özde aynıdır. Hepsinin de amacı kişiyi korumak, yeni döneme hazırlamak ve kutsamaktır. Geçiş dönemlerinde uygulanan ritüellerin insanı ileriki yaşamında da etkileyebileceği inancından ötürü bu aşamalarda insan dinsel-büyüsel birtakım törenler eşliğinde bazı işlemlere tabi tutulmaktadır.

1.1.1. Doğum

Doğum, hayatın geçiş dönemlerinden ilkidir. Hayata atılan ilk adım olan doğum, tüm toplumlarda mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Bazen evliliğin perçinleyicisi bazen de neslin devamının simgesi olmuştur. Bundan dolayıdır ki doğum olayı yalnızca anne-babada değil tüm dost ve akrabalarda da büyük bir sevinç yaratır. Çünkü doğan her çocuk ailenin üye sayısını artırmakta ve sayı artışı da gücün, dayanışmanın artması anlamına gelmektedir.

İlk doğumla annelik duygusunu tadan kadın için doğumun ayrı bir önemi vardır. Doğum kadının hem saygınlığını artırır hem de aile, akraba ve grup içindeki yerini sağlamlaştırır. Baba da hem evlat sahibi olmanın mutluluğunu yaşar hem de geleceğe güvenle bakar ve çevresinde saygınlık kazanmış olur.¹¹

İnsanlar, özellikle doğum gibi geçiş dönemlerinde zararlı dış etkilerle ve doğaüstü kuvvetlerden gelebilecek tehlikelerle karşı karşıya kalabileceğinden bu tehlikelere karşı çeşitli büyüsel çarelere başvurmaktadır. Gebe kadın, doğacak çocuğunu gelebilecek zararlardan muhafaza etmek ve ona istediği nitelikleri verebilmek için daha gebelik sırasında bazı yiyeceklerden ve eylemlerden kendisini uzak tutmak

¹¹ Örnek, a.g.e., s. 131-132.

zorundadır. Doğum ve doğumun safhaları binlerce âdetin, batıl inancın istilasına uğramış olup âdeta bunlar tarafından idare edilmektedir.¹²

Koçarlı yöresinden derlediğimiz doğum ile ilgili gelenek-görenek, inanış ve uygulamaları üç başlık altında incelemek mümkündür:

1.1.1.1. Doğum Öncesi

Her toplumda evliliğin doğal bir sonucu olarak çocuk istenir ve gebe kalmak çoğu kadın için arzu edilen bir durumdur. Zira geleneksel toplumlarda annelik ve kadınlık bu temel üstüne kuruludur. Her kadından da bu rolün yerine getirilmesi istenir. Kadınlar istedikleri konuma bu yolla ulaşırlar. Uyum sürecinin bir sonucu olarak gelişen aile ve akrabalık yapısı, çocuk doğurmayı özendirir veya sınırlandıran önemli bir etkidir. Sosyal bir varlık olan ailenin devamı, mirasın devri, ekonomik faaliyetlerde insan gücüne olan ihtiyaç, akraba grubunun kişi sayısına göre artan güçlülüğü ve bu güçlülüğün sağladığı birtakım olanaklar özellikle kırsal kesimlerde çocuğa duyulan ihtiyacı artırmaktadır.¹³

Doğumla ilgili uygulamalar daha gebelik döneminde başlamaktadır. Gebe kadının gebeliğinden doğum esnasına hatta doğum sonrasına kadar bu inanış ve uygulamalara riayet etmesi beklenir.

1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme

*Üreme imkânı olmayan, döl vermeyen (insan ya da hayvan)*¹⁴ manasında kullanılan *kısırlık*, Türk toplumunda daha çok kadınların bir kusuru olarak görülmüş, çoğu zaman erkek kusuru olarak düşünülmemiştir. Bu sebeptendir ki var olan pek çok kısırlığı giderme pratiklerinin kadınlara özgü olduğunu görmekteyiz.

“Türk destan ve hikâyeleri içinde çocuk neslin devamı, sahip olunanların mirasçısı ve itibar kaynağı olarak görülmüştür. Çocuğu olmayan kahramanlar ya

¹² Örnek, Sedat Veyis, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, AÜDTCF Yay., Ank., 1966, s. 25.

¹³ Elmacı, Nuran, “Doğum Gelenekleri: Bakacak Köyünün Dünü ve Bugünü”, *folklor/edebiyat*, 2002, C. 8, S. 29, s. 336-339.

¹⁴ <http://tdkterim.gov.tr/bts>, Erişim tarihi: 13.01.2011, 15:29

toplum içinde itibar kaybına uğramış ya da neslin devamı konusunda endişelere kapılarak çocuksuzluklarının sebebini ve çaresini aramışlardır."¹⁵

Eski Türk inanışlarını en iyi biçimde bizlere sunan Dede Korkut Hikâyeleri'nde Dirse Han'ın katıldığı bir ziyafette çocuğu olmadığı için toplumdan dışlandığını, her şeyin en kötüsüne layık görüldüğünü bilmekteyiz.¹⁶ Manas Destanı'nda da Yakup Han, uzun süre çocuğu olmayınca karısını kayın pederine şikâyet etmektedir. Manas Destanı'nda ayrıca kutsal bir yere gidip dilek dileme, kutsal bir pınarın yanında yatma ve elma ağacının altında yuvarlanma gibi kısırlıktan kurtulma yollarını görmekteyiz.¹⁷

Göktanrı inancına bağlı günümüz Türklerinden Yakutlar, çocuk isterken Ak Şaman'a başvurumaktadırlar. Ak Şaman bir tören düzenleyerek Ayısıt Hatun'a¹⁸ dua eder ve kansız bir kurban sunar.¹⁹ Altaylarda ise çocuğu olmayan kişi *arjan su* denilen kaynak sularına dolunaydan önce gider, orada oturur ve bu sudan içerek Tanrı'ya çocuk vermesi için dua eder.²⁰

Anadolu'da kısırlığı gidermek için yapılan pek çok uygulama göze çarpmaktadır. Artvin yöresinde kısır kadın nar, incir, dut gibi çeşitli bitkilerin karışımından oluşan bir şerbetin üzerine oturtulur.²¹ Dursunbey'de ise beşik yapılır ve bu beşiğin içine daldan yapılan bir bebek konur.²² Zile'de kısırlığa çare olarak kısır kadının beline kireç-yumurta karışımı bir yakı konur ve alabalık yağı, hava-cıva karışımı da rahme sürülür.²³ Tekirdağ'da ise böğürtlen kökü kaynatılıp içilir.²⁴ Bir başka uygulamada da gebe kadın, ziyaret yerinin duvarına küçük taşlar atar. Eğer

¹⁵ Ercan, Aktan Müge, Gelibolu Yarımadası'nın Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale, 2002, s. 36.

¹⁶ Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I*, TDK Yay., Ank., 1997, s. 78-79.

¹⁷ Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, TTK Yay., C. I, Ank., 1993, s. 506.

¹⁸ Ayısıt, Yakut mitolojisinde bereket ve refah sağlayıcı dişi ruhlardır. Bunlardan bazılarının bebekleri ve kadınları, bazılarının ise hayvan yavruları ve dişi hayvanları koruduğuna inanılır. Bu ruhlar, *kutu* ana karnındaki çocuğa üflerler ve çocuğa can vermiş olurlar. Bu sebeple gebe kadınlar daima bu ruhların himayesi altında bulunurlar. BKZ. İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (5. Baskı), TTK Basımevi, Ank., 2000, s. 37.

¹⁹ İnan, a.g.e., s. 167.

²⁰ Kalafat, Yaşar, *Altaylardan Anadolu'ya Kamizm-Şamanizm*, Yeditepe Yay., İst., 2004, s. 86-87.

²¹ Karataş, Aynur, "Vezirköy (Artvin) Doğum Adetleri", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1991*, KBHKAD Yay., Ank., 1991, S. 163, s. 63-64.

²² Bildir, Fatma, Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2008, s. 256.

²³ Öztelli, Cahit, "Zile'de Doğum Adetleri", *TFA*, 1951, C. 2, S. 28, s. 438.

²⁴ Artun, Erman, Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, İst., 1998, s. 86.

taşlardan birisi duvarda kalırsa çocuk sahibi olacağına inanılır. Tahtacılar da gebe kalmak isteyen bir kadın, ziyaret yerinde bir salıncak yapar ve bebek elbisesi giydirdiği taşı salıncağa bırakır.²⁵ Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinden bir kaynak kişi yöredeki kısır kadın için yapılan uygulamaların bir kısmını şu şekilde anlatmıştır:

“Bi gadınıñ çocû olmadı mı kövüñ bilen bi gadınına kasık çekdirilî. Çocû olmên gadın yatâ, ötkü gadın da yumrûnnan gadınıñ kasuna üç yo aşâ-yokara katdırı. Bundan soñra kısır gadın ayaklâna yokara kaldırı, ötkü gadın da ayaklândan dutâ. Silkê. Bunu böölü yidi yo filen edêlê.” (K71)

(Bir kadının çocuğu olmadı mı köyün bilen bir kadınına kasık çektilir. Çocuğu olmayan kadın yatar, öteki kadın da yumruğuyla kadının kasığını üç defa aşağı yukarı iter. Bundan sonra kısır kadın ayaklarını yukarı kaldırır, öteki kadın da ayaklarından tutar. Silkeler. Bunu böyle yedi defa falan ederler.)

Koçarlı yöresinden derlediğimiz diğer kısırlığı giderici uygulamalar şunlardır:

- *Kısır kadına bir ay boyunca maydanoz suyu içilir.* (K73, K111)

- *Hocalara kısırlık muskası yazdırılır.* (K10, K36, K49, K50, K71, K87, K135, K173)

- *Çocuğu olmayan kadının karnına kepek unu sarılır. Kepek unu büyükçe bir beze konur, o bez de kadının karnına bağlanır. Üç gün boyunca o şekilde kalır.* (K2, K145)

- *Karaca ot, ebe gümece, iğnelik, ısırgan otları kaynatılır. Kısır kadın bu karışımın üstüne oturtulur. Bu işlem birer hafta arayla üç-dört kere tekrarlanır.* (K9, K97, K113)

- *Kısır kadın türbeye ya da bir yatıra gider, oradaki ağacın altında yarım saat kadar yatar. Perşembe günleri yapılırsa daha makbul olacağına inanılır.* (K175)

Değerlendirme

Kısırlığı gidermek için yapılan uygulamalarda büyüsel işlemlerin yanı sıra çeşitli tecrübeler neticesinde sistemleştirilmiş halk hekimliği uygulamaları da dikkati çekmektedir. Kısır kadının ayağından silkelenmesi, karnına kepek unu sarılması, maydanoz suyu içirilmesi ve bitki karışımı buğusunun üstüne oturtulması gibi işlemler

²⁵ Selçuk, Ali, “Tahtacıların Doğum ile İlgili İnanç ve Uygulamalarına Fenomelolik Bir Yaklaşım”, *TÜBAR*, 2004, S. 16, s. 166.

hastaneye gidemeyen yahut gitmek istemeyen halkın kendi imkânları ölçüsünde geliştirdiği sağıltıcı yöntemlerdir. Kısırlıktan korunmak isteyen kadının bilge bir kadına kasığını çektiirmesi de şüphesiz *ocak kültü*²⁶ ile ilgilidir. Kısır kadının herhangi bir türbenin yanında bulunan ağacın altında yatması, yukarıda bahsettiğimiz Manas Destanındaki *elma ağacının altında yuvarlanma* motifini akla getirmektedir. Aynı motifin Koçarlı yöresinde de karşımıza çıkması, yöredeki halk inanışları ve bunlar etrafındaki uygulamaların eski Türk inancına dayandığının en açık göstergelerinden birisidir.

1.1.1.1.2. Gebelikten Korunma

İnsanlar, en az kısırlığı giderme durumu kadar gebelikten korunmak için de çeşitli pratikler geliştirmişlerdir. Bu durum insanların başta ekonomik nedenler olmak üzere çeşitli sebeplerden dolayı fazla çocuk istememeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu duruma yönelik tıbbi çözümlerden evvel insanoğlu, çeşitli inanmalar ve bunların çerçevesinde geliştirdikleri muhtelif uygulamaları kullanmışlardır. Tıbbi çözümlerin ortaya çıkması ile kullanımı azalan bu uygulamalar, eskisi kadar olmasa da hâlen özellikle kırsal kesimlerde tüm canlılığı ile korunmaktadır.

Anadolu'nun farklı coğrafyalarında gebelikten korunma ile ilgili çeşitli uygulamalar mevcuttur. Örneğin Yusufeli'nde gebelikten korunmak isteyen kadına bir parça katırtırnağı yedirilir.²⁷ Amasya'da da cinsel birleşmeden sonra rahim sabunlu suyla yıkanır ve soğan kabuğu kaynatılarak içilir.²⁸ Aladağ'da ise çare olarak doğan son çocuğa *Dursun*, *Yeter* gibi isimler verilir.²⁹ Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinde gebelikten korunmak için öncelikle doktora başvurulmaktadır. Bunun yanında, var olan çeşitli uygulamaları görüşme yaptığımız bir kaynak kişi şu şekilde anlatmıştır:

“Bi gadınıñ çocû çok oluyosa ya da aile çocuk isdimeyosa kövüñ bi yaşlısını gidêlê. Yaşlı gadın emek sôrusunuñ içini kayrak bi daş gatâ. Bu daşa sarâ, gadınıñ

²⁶ *Ocaklı* sözcüğü bazı hastalıkları sağıltma gücüne sahip, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kişiler için kullanılan bir sözcüktür. Ocaklıların hastalıkları sağıltma yöntemleri çoğunlukla büyüsel işlemler içeren uygulamalardır. BKZ. Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yay., İst., 1973, s. 137.

²⁷ Özder, Mustafa Adil, “Doğum ve Çocuk Üstüne Gelenek ve İnanışlar”, *TFA*, 1967, C. 10, S. 213, s. 4390.

²⁸ Kalay, Assiye, “Amasya İli Alan, Hasanbey, Şarklı, Karamustafapaşa Köylerinde Doğum Uygulaması”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, KB Yay., Ank., 1998, s. 161.

²⁹ Yılmaz, Mehmet Ali, *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2005, s. 23.

göbêniñ üsdünü bâlâ. Kadın bu daşa çocû düşüresiye gadâ çıkâmaz. Çocuk tüşünce de emek sôrasınna daşa gadını gere götürüü. Daş bálımkdan başga bilen bi gadını kasık çekdirilî. Bi di guru bölce yidirilî gadını çocû olmasın deye.” (K128)

(Bir kadının çocuğu çok oluyorsa ya da aile çocuk istemiyorsa köyün bir yaşlısına giderler. Yaşlı kadın ekmek sofrasının içine kayrak bir taş katar. Bu taşı sarar, kadının göbeğinin üstüne bağlar. Kadın bu taşı çocuğu düşüresiye kadar çıkarmaz. Çocuk düşünce de ekmek sofrasıyla taşı kadına geri götürür. Taş bağlamaktan başka bilen bir kadına kasık çektirilir. Bir de kuru bürölce yedirilir kadına çocuğu olmasın diye.)

Değerlendirme

Yörede, gebe kalmak istemeyen kadınların uyguladıkları yukarıdaki işlemlerden *kuru bürölce yemek* ve *taş bağlamak* ile ilgili olan pratikler halk hekimliği dâhilindeki uygulamalara birer örnek teşkil etmektedir. Köyün yaşlısına veya bilge bir kadına kasık çektirmek de yukarıda bahsettiğimiz gibi *ocak kültü* etrafında oluşup şekillenen ritüellerdendir.

1.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Doğması ve Yaşaması

Hem Göktanrı inancına bağlı Türklerde hem de Müslüman Türklerde, çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için çeşitli pratikler uygulanmaktadır. Bu pratiklerin bazıları şunlardır: Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Uranhay Türkleri ise çocuğu doğar doğmaz kazanın altına saklarlar. Müslüman Başkurlarda çocuk doğduktan sonra ebe çocuğu eline alıp dışarı çıkar ve birkaç ev dolaştıktan sonra “*Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim. Satın alan var mı?*” diye bağırır. Çocuk için kendi ağırlığınca demir verip satın alırlar. Ayrıca çocuğa *Satıpdı, Satılmış* gibi isim verirler. Çocuğun yaşaması için de *Yaşar, Dursun, Ölmezbay, Taştan, Kurç* gibi adlar verildiği gibi bazen kötü isimler de verilebilir. Kırgızların çocuklarına koyduğu *İltimas, Çoçkabay* (Domuzbay), *Kabanbay* (yabani domuz) gibi adlar da bu inanış neticesinde verilmiştir. Kıpçaklarda ise Azrail’in evine gelmemesini isteyen bir kişi evladına Rusça bir isim vermiştir.³⁰

³⁰ İnan, a.g.e., s. 174-175.

Anadolu’da görülen ve çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması ile ilgili uygulamalardan bazıları şunlardır: Samsun’da çocuğu yaşamayan kadın, çocuğu yaşayan kadına çocuğunu “*On kuruşa sattım*” diyerek satar. Daha sonra yeni doğan çocuğa, çocuğu satın alan kadının çocuklarının giysilerini giydirir.³¹ Tire’de ise çocuğu yaşamayan kadın Mehmet adı bulunan dokuz evden birer parça kumaş alıp gömlek diker ve bunu giyer. Ayrıca doğumdan sonraki ilk meme verilmeden önce bebek, çocuğu ölmemiş kadının koynundan geçirilir. Böylece o kadına satılmış olur. Bu bebeklere *Satı*, *Satılmış* adları verilir.³² Erzurum’da ise çocuğu yaşamayan aileler, erkek de olsa, çocuğun kulağını delerek önce köpek tüyü sonra da küpe takarlar. Böylece çocuğun uzun ömürlü olacağına inanırlar.³³ Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinde de çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için uygulanan pratiklerin bir bölümünü bir kaynak kişi şu şekilde anlatmıştır:

“Yüklü kadın, çocû dönca sâlıklı olsuñ deye dede mezerine kitmesi ilazım. Dediye kitmeden evlâ güzeltcem bi çimcek, namaz gülcek. Soñura dede mezerine varıp üç Gulfallâ bi Elham okûp duâ etcek; işde “Çocûm sakat dômasıñ”, “Eli golu tam olsuñ” deye. Çocuk dönca da gine aynı dede mezerine gelcek, bu sefer şükür etcek. Çocûnuñ adını da o mezêdi yatan êmişñ adını goycek. O’zman heçbi êsiklik ol mudana çocuk yaşâ gidê.” (K143)

(Yüklü kadın, çocuğu doğunca sağlıklı olsun diye dede mezarına gitmesi lazım. Dedeye gitmeden evvela güzelce bir banyo edecek, namaz kılacak. Sonra dede mezarına varıp üç Gulhuvallah bir Elham okuyup dua edecek; işte “Çocuğum sakat doğmasın”, “Eli kolu tam olsun” diye. Çocuk doğunca da gene aynı dede mezarına gelecek, bu sefer şükür edecek. Çocuğunun adını da o mezarda yatan ermişin adını koyacak. O zaman hiçbir eksiklik olmadan çocuk yaşar gider.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer uygulamalar şunlardır:

- *Yedi yaşına adak adanır.* (K89, K109)

- *Hocaya doğacak çocuk ve anne için muska yazdırılır.* (K2, K15, K29, K53, K60, K77, K81, K97, K105, K139, K158, K169, K175)

³¹ Tahsin, Hasan, “Samsun’da Adlarla İlgili İnanmalar”, *TFA*, 1969, C. 6, S. 133, s. 2213.

³² Artan, Gündüz, “Tire’de Çocuklarla İlgili İnanışlar”, *TFA*, C. 15, S. 292, 1973, s. 6724.

³³ Sezen, Lütfi, Erzurum Şehir Folkloru, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1993, s. 71.

- *Çocuğa daha önce genç yaşta ölen yakınların ismi verilmez.* (K34, K58, K121)

- *Çocuğa Dursun, Yaşar, Hayati gibi isimler verilir.* (K3, K70, K117, K146)

Değerlendirme

Doğacak çocuğun sağlıklı doğup yaşaması için yapılan uygulamalardan türbeye gidip adak adama, hocaya muska yazdırma gibi eski Türk inancıyla İslamiyet'in kaynaşmasından doğan inanışlar tüm Müslüman-Türk coğrafyasında olduğu gibi Koçarlı yöresinde de yaşamaktadır. Doğacak çocuğa verilecek isimlerin önceden araştırılıp tespit edilmesi oldukça önemlidir. Zira ilkel toplumlardan bu yana insanlar, çocuklarına verdikleri isimlerin çocuğun doğmasına hatta yaşamasına etki edeceği inanışına sahiptir. Bu yüzden Koçarlı yöresinde de insanlar, çocuklarının sağlıklı doğup yaşamaları için bazı isimleri koymakta iken kimi isimlerden de uzak durmaktadırlar.

1.1.1.1.4. Aşerme

Gebeliğin belli bir dönemini teşkil eden aşerme hâli, gebe kadının vakitli vakitsiz canının çeşitli yiyecekler çekmesi bağlamında bilinir. Pertev Naili Boratav'ın *aş yeme* (yiyecek şeyden tikslenme) olarak tanımladığı³⁴ bu sözcüğü Yaşar Kalafat, Kumuk Türkçesindeki *aşarmak* (aç aç arzulamak, aç yemeği arzulamak) kelimesiyle ilişkilendirmektedir.³⁵

Aşerme hâlindeki gebe kadına canının her istediğini vermeye çok dikkat edilir. Zira bu kural gözetilmezse annede veya doğacak çocukta zararlı etkilerin meydana geleceği inanışı mevcuttur. Gebe kadının yediği yiyeceklerin sık baktığı insanların ve hayvanların da çocuğun huyuna, vücut yapısına ve yüz özelliklerine etkide bulunacakları kabul edilir. Bundan dolayı kadın, doğacak çocukta kusur niteliğinde bir iz bırakması muhtemel şeyleri yemekten, böyle kimselere bakmaktan ve bu şekildeki hayvanlarla karşılaşmaktan çekinir. Ayrıca kusurlu veya sakat kimselerle alay etmesi son derece tehlikeli bir davranış olarak kabul edilir. Bunun sonucunda aynı kusurun veya sakatlığın çocukta da meydana geleceğine inanılır.³⁶

³⁴ Boratav, a.g.e., s. 178.

³⁵ Kalafat, Yaşar, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1998, s. 66.

³⁶ Boratav, a.g.e., s. 178-179.

Aşeren kadın genellikle acı, ekşi ve baharatlı yiyecekleri yemekten kaçınır. Bu tutumun nedeni halk arasında söylenen ve kız çocuğun belirtisi olarak yorumlanan “*Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi*” sözünde görülür. Buna karşılık tatlı yiyeceklerse oğlan çocuğunun belirtisi olarak yorumlanır ve “*Ye tatlıyı doğur atlıyı*” sözüyle açıklanır. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde aşerme durumunu niteleyen ad, deyim ve yakıştırmalardan bazıları şunlardır: *Aşeriyor, aşyeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başıbozuk, başı bulanık, göğnü kötü...*³⁷

Kastamonu’da aşeren kadının istediği reddedilirse çocuğun bir uzvunun eksik veya sakat olacağına inanılmaktadır.³⁸ Feke’de ise aşeren kadının istediğini yiyemezse çocuğunun şaşı olacağına veya çocuğun vücudunda yiyeceğin lekesi bulunacağına inanılır.³⁹

Koçarlı yöresinde aşerme hâlini tanımlamak için *aşarma, yirme*; aşeren kadın için de *yirgin* sözleri kullanılmakla beraber yöreden derlediğimiz aşerme ile ilgili inanış ve uygulamaların bir bölümünü bir kaynak kişi şu şekilde aktarmıştır:

“*Gadınâ yüklükene, hamileykene aşarulâ, yirerlê. Canı bi şêlê yimek, içmek isdê. O’zman gocası, ablası nêse ona bulûlâ. Yôsa bulumazlâsa, kadın yiyemezse çocûñ bi tarafı êsik doğâ. Kôr olû, işdi kavası sakat olû. Gece vakdı da olsa bulup geticeklê. Kadın böölü çog aşerê. Êre tavık yalânda aşardı işeye yukep de yîse yirginnî geçê o vakit.*” (K66)

(*Kadınlar yüklükken, hamileyken aşererler, yirerler. Canı bir şeyler yemek, içmek ister. O zaman kadının kocası, ablası neyse onu bulurlar. Yoksa bulamazlarsa, kadın yiyemezse çocuğun bir tarafı eksik doğar. Kôr olur, işte kafası sakat olur. Gece vakti de olsa bulup getirecekler. Kadın böyle çok aşerer. Eğer tavuk yalağında aşerdiği şeyi yıkayıp da yerse aşermeliği geçer o vakit.*)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Aşeren kadın, canının çektiği şeyi yiyemezse çocuğunun bir organı eksik olur.*

(K66, K79, K113, K130, K144)

³⁷ Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000, s. 134.

³⁸ Abdulkadiroğlu, Abdülkerim, “Kastamonu’da Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançları”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Dergisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1987, s. 3.

³⁹ Karakaş, Ayhan, Feke Halk Kültürü Araştırması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2005, s. 22.

- *Aşeren kadın, canının çektiği bir şeyi yiyemezse çocuk kör doğar.* (K22, K30)
- *Aşeren kadın, canının istediğini yiyemezse çocuğunda o yiyeceğin lekesi olur.*

(K20, K97, K123)

- *Aşeren kadın ayva yerse çocuğu gamzeli olur.* (K70, K91, K148)

Değerlendirme

Aşeren kadının canının istediği her şeyi yiyip içmesi çok önemlidir. Zira halk, aşeren kadının bu isteklerinin yerine gelmemesi hâlinde hem kendinde hem de çocuğunda kalıcı izler, sakatlık hatta ölüm gibi kötü sonuçlar doğacağı inancından dolayı aşeren kadına, başta kocası olmak üzere tüm yakınları bu konuda yardımcı olurlar. Aşermeliği geçsin diye kadın, *canının istediği şeyi tavuk yalağında yıkayıp yemesi* inancı dikkat çekmektedir. Bu inanca göre tavukların içtiği su, yiyeceğin içindeki negatif etkiyi ortadan kaldırmakta yahut en aza indirgemektedir.

1.1.1.1.5. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Hamile olduğunu öğrenen kadının bir sonraki öğrenmek istediği şey doğacak çocuğunun cinsiyetinin ne olacağıdır. Eğer ki doğacak çocuğun cinsiyeti çiftlerin ya da büyüklerin istediği doğrultudaysa mutlulukları bir kat daha artacaktır. Bu sebepten dolayıdır ki tıbbın henüz gelişmediği dönemlerde bu merakı gidermek arzusuyla ortaya çıktığını söyleyebileceğimiz doğacak çocuğun cinsiyetini belirleme ile ilgili inanış ve uygulamalar, tıbbın ilerlemesine rağmen hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Hamile kadının vücut şeklinden, yüzündeki ve davranışlarındaki değişiklikler ile canının çektiği yiyecek ve içeceklerden doğacak çocuğun cinsiyeti hakkında çeşitli tahminler yürütülür.

Geleneksel kültürümüzde çocuğun cinsiyetini belirlemede özellikle erkek çocuklar için birtakım büyüsel işlemlerin mevcut olduğunu görmekteyiz. Örneğin Yakutlar, Tanrı'dan erkek çocuk isterlerken Ak Şaman'a başvururlar. Ak Şaman da *Ayısıt Hatun*'a ya da ak at sürüleri sahibi olan Tanrı'ya dua eder ve kansız bir kurban sunar. Dede Korkut Hikâyeleri'nde ise erkek çocuk isteyen bir kadının kuru çaylara şarap döktüğü ve kara giyimli dervişlere adaklar adadığı bilinmektedir.⁴⁰

⁴⁰ İnan, a.g.e., s. 168.

Anadolu'daki cinsiyet belirleme pratiklerinden bazıları şunlardır: İstanbul'da çocuğun ilk gömleği biçilirken gömleğin yakası kesilir ve gebe kadının koynuna konur. Odaya önce erkek girerse doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır.⁴¹ Erzurum'da ise kadın rüyasında pahalı elbiseler veya kendini takılar takmış olarak görürse erkek çocuk, ucuz şeyler giymiş görürse de kız çocuk doğuracağına inanmaktadır.⁴² Eskişehir'de gebe kadından, durum fark ettirilmeden elini uzatması istenir; avucunu açarsa kız, elinin üstünü gösterirse erkek doğuracağına inanılır.⁴³ Muğla'da ise erkek çocuk doğurmak isteyen kadın ahlât ağacını taşlar.⁴⁴ Araştırma alanımız Koçarlı yöresine ait doğacak çocuğun cinsiyetini belirleme ile ilgili inanış ve pratiklerin bir kısmı görüştüğümüz bir kaynak kişi tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

“Gûbanda kesilen hayvaniñ çeñe kemî yarılı. Baş tarafında bi kemig olû onuñ. O kemîñ başı gız saçı gibe etliyse gûbana keseniñ çocû gız olcek dimekdir. Êre o kemîñ başı etsizise, gasgabâsa çocuk êkek olcek dimekdir. Êkek çocû olmên gadinnara da gine uçgû geçirilî. Ekiz çocû olan bi gadınıñ uçguru, êkek çocuk isdiyen gadınıñ başını geçirilî. İşdi böölü êkek çocuk olcêne inanmışlâ.” (K93)

(Kurbanda kesilen hayvanın çene kemiği yarılır. Baş tarafında bir kemik olur onun. O kemiğin başı kız saçığı gibi etliyse kurbanı kesenin çocuğu kız olacak demektir. Eğer o kemiğin başı etsizse, kaskabaksa çocuk erkek olacak demektir. Erkek çocuğu olmayan kadınlara da gene uçkur geçirilir. İkiz çocuğu olan bir kadının uçkuru, erkek çocuk isteyen kadının başına geçirilir. İşte böyle erkek çocuk olacağına inanmışlar.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Çocuk, anne karnının sağında veya yukarısında olursa erkek, solunda veya aşağısında ise kız olacak demektir. (K77, K83, K115, K129, K133)

- Hamile kadının canı ekşi isterse çocuk kız, acı isterse de erkek olur. (K10, K19, K32, K36, K49, K57, K60, K84, K93, K105, K113, K138, K159)

- Gebe kadının kalçası geniş ise doğacak çocuğu kızdır. (K63, K78, K170)

⁴¹ Ilgaz, Kadriye, “İstanbul'da Doğum ve Çocukla İlgili Adet ve İnanmalar”, *TFA*, 1956, C. 3, S. 84, s. 1338-1339.

⁴² Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri* (5. Basım), Ebabil Yay., Ank., 2006, s. 128.

⁴³ Biçer, Mukaddes, “Eskişehir İlinde Doğumla İlgili Adet ve İnançlar”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, KBHKAD Yay., Ank., 1991, s. 5.

⁴⁴ Eşmeli, İsmet, “Muğla-Yatağan ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma” Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s. 49.

- *Hamile kadının oturduğu minderlerin birisinin altına makas, diğerinin altına bıçak konur. Kadın, altında bıçak olan mindere oturursa çocuğu oğlan, makas olana oturursa çocuğu kız olur.* (K49, K86, K131)

Değerlendirme

Doğacak çocuğun kız mı erkek mi olacağı, aileler özellikle de anne-babalar için çok önemlidir. Bu sebeple çocuk doğmadan evvel eskilerden kalma birtakım büyüsel âdetlere başvurulmaktadır. Örneğin ikiz çocuk anası bir kadından uçkur alınıp hamile kadının boynuna geçirilmesi *temas büyüsu*⁴⁵ ile ilgili bir uygulamadır. Böylece hamile kadının erkek çocuk doğuracağına inanılmaktadır. Bunun yanında, yörede eski Türklerdeki *kürek kemiğinden fal bakma*⁴⁶ âdetini anımsatan bir inanış da vardır. Bu inanışa göre yukarıda tarif edilen kemikte uzun saça benzeyen bir et parçası varsa doğacak çocuk kız, yok ise erkek olacaktır. Ayrıca yörede, çocuğun anne karnındaki duruş şekillerinden ve hamile kadının aşerme esnasındaki tavırlarından da doğacak çocuğun cinsiyetine dair çeşitli inanmalar da mevcuttur.

1.1.1.1.6. Gebe Kadının Kaçınmaları / Uygulamaları

Hamile kadının çocuğunu sağlıklı bir şekilde doğurabilmesi ve doğacak çocuğunun birtakım olumsuz özelliklere sahip olmaması için gebeliği sırasında kaçınması gereken bazı durumlar vardır. Bu durumlardan bir kısmı sigara ve alkolden uzak durma, ağır kaldırmama gibi çocuğun sağlığı açısından olumsuzluk yaratan unsurlar iken diğer bir kısmı da çirkin kişilere baktığında çocuğunun da ona benzeyeceği gibi batıl inanışlardır.

Anadolu’da gebe kadının kaçınmalarına örnek olarak şunları gösterebiliriz: Gebe kadınlar turşu, soğan, ekşi, mercimek gibi bazı yiyecekleri yemekten kaçınırlar.⁴⁷

⁴⁵ Temas büyüsu, ilkel dönemlerde pek çok büyüsel törenlerde kullanılan ve birbirine temas eden iki parçanın temas ortadan kalktıktan sonra bile birbirlerini etkileyeceği inancına dayanan bir büyü çeşididir. BKZ. Örnek, Sedat Veyis, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* (2. Basım), Gerçek Yay., İst., 1988, 143.

⁴⁶ Kürek kemiğinden fal bakma âdeti Türklerin yanı sıra Moğol, Yunan ve Japon gibi diğer toplumlarda da görülen bir âdettir. Çeşitli Türk anlatı ve destanlarından edinilen bilgiye göre kürek kemiği ateşte yakılır ve buna bakılarak geleceğe dair tahminlerde bulunulurdu. Bu yüzden kürek kemiğine derin bir saygı duyulur; kırılmadan köpeğe verilmezdi. BKZ. Tavkul, Ufuk, “Kıpçak Kökenli Türk Boylarında “Kürek Kemiği” ve “Kumalak-Taş” Falı”, *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 2003*, C. II, Ank., 2007, s. 186.

⁴⁷ Elmacı, a.g.e., s. 335.

Samsun'da ise hamile kadının cenazeye bakarsa çocuğunun benzinin sarı olacağı inancı mevcuttur. Gebe kadın ayrıca nar, ciğer, zeytin gibi yiyecekleri yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne dokunursa çocuğunun da yüzünde o gıdaya benzer bir leke oluşacağı inancı vardır.⁴⁸ Kütahya'da da hamile kadın, saçını kestirirse çocuğunun aklının kıt olacağı inancı bulunmaktadır.⁴⁹ Araştırma alanımız Koçarlı yöresinden derlediğimiz gebe kadının kaçınma ve uygulamalarının bir kısmı bir kaynak kişi tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

“Hamile gadınıñ dômu yaklaşınca kasu tüşübilî. Kasu tüşünce de hem gânına âridu hemi de çocâ zarâ veribilî. İşdi bundan ötrü gadınıñ belini sâğı bâlmak gerekî. Gadınıñ bi akırbâsı uzun bi beze gatlâ, gadınıñ belini dolâ. Ucunu tüümleyip bi Elham okû. Kadın dôm yapesê gadâ bu sâğıya çıkâmaz.” (K139)

(Hamile kadının doğumu yaklaşınca kasığı düşebilir. Kasığı düşünce de hem karnını ağrıtır hem de çocuğa zarar verebilir. İşte bundan ötürü kadının beline sargı bağlamak gerekir. Kadının bir akrabası uzun bir bezi katlar, kadının beline dolar. Ucunu düğümleyip bir Elham okur. Kadın doğum yapıncaya kadar bu sargıyı çıkarmaz.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Hamile kadına iğrenç ve korkutucu şeyler gösterilmez.* (K5, K14, K36, K42, K54, K70, K89, K98, K108, K129, K135, K161, K175)

- *Gebe kadın, herhangi bir kişiyle özründen dolayı alay ederse doğacak çocuğu da ona benzer.* (K42, K108, K169)

- *Hamile kadın, muska yazdırmak için hocalara gider. Eğer hoca gebe kadına, topluluğa karışmamasını söylerse gebe kadın düğün, cenaze gibi topluluklara gitmez. Aksi takdirde çocuğu sakat doğar.* (K61, K63)

- *Gebe kadın hiçbir meyve ve çiçeğe dalında dokunamaz, dokunursa dokunduğu çiçek ve meyve kurur.* (K73, K80, K121)

- *Hamile ve yeni evlenen kadınlar birbirleriyle karşılaştırılmamalıdır. Yoksa doğacak çocuklarına kırk basar (Çocuk hasta olur).* (K147, K165)

⁴⁸ Şişman, Bekir, “Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölüm) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar”, *Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III*, C. 13, S. 39, 2002, s. 446.

⁴⁹ Akçal, Şule (Erbay), Kütahya Merkez İlçesi (Bölücek, Dumlupınar, Kirazpınar Köyleri) Folkloru, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2006, s. 120.

- *Hamile kadın ekşi, tuzlu, acı, yağlı yiyecekler yememelidir.* (K29, K53, K67, K90, K131, K135, K143, K158, K163, K171)

- *Gebe kadın yumurta yerse doğacak çocuğu yedi yaşına kadar altına yapar.* (K30)

Değerlendirme

Yöreden derlediğimiz gebe kadının kaçınımlarını içeren âdetler, genellikle akılcı nitelikteki uygulamalardır. Gebe kadının ve doğacak çocuğunun sağlığına yönelik bu işlemler, halkın kendi geliştirdiği hekimliğin dâhilindedir. Hamile kadının kırklı kadınlarla karşılaşmaması, meyve ve çiçeklere dokunmaması, topluluğa karışmaması gibi kaçınması gereken davranışlar da bulunmaktadır.

1.1.1.2. Doğum Sırası

Doğum zamanı yaklaşınca doğum olayının başarılı ve kolay geçmesini sağlayacak tüm hazırlıklar daha önceden tamamlanmış, doğum yapılacak yer ile doğum olayında kullanılacak araç ve gereçler eksiksiz hazırlanmıştır. Nihayetinde, çeşitli pratiklerin de uygulandığı doğum olayına geçilir.

Farklı Türk coğrafyalarında çeşitli pratiklerin uygulandığı doğum olayına verilen önem çok büyüktür. Örneğin Yakutlarda doğum günü yaklaşınca erkek, ormana gidip bir kayın ağacı keser ve bu ağaçtan üç kazık hazırlar. Altay ve Kırgızlarda da doğum zamanı geldiğinde obanın tecrübeli kadınların biri ebe vazifesi görür.⁵⁰ Anadolu'da ise şu gibi uygulamalar göze çarpmaktadır: İstanbul'da gebeliğinin yedinci ayında kadın, annesi ve kaynanasıyla birlikte ebenin evine giderken çeyizinden bir şeyler ve kahve, şeker, sabun gibi hediyeler götürür.⁵¹ Eskişehir'de ise kadının hamile olduğu anlaşılır anlaşılmaz, doğumda kullanılacak malzemeler ile doğacak çocuğun üç yaşına kadar giyeceği kıyafetler kadının annesi tarafından hazırlanmaya başlanır. Buna *küçük çeyiz* ya da *çocuk çeyizi* adı verilir.⁵²

⁵⁰ İnan, a.g.e., s. 168.

⁵¹ Alp, Münevver, "Eski İstanbul'da Lohusalık ve Şerbeti", *TFA*, 1964, C. 9, S. 183, s. 3537.

⁵² Biçer, a.g.e., s. 6.

1.1.1.2.1. Doğum Hazırlığı / Doğum Olayı

Gebe kadının sancıları başlayınca doğum hazırlıklarına da başlanır. Doğum, hayatın geçiş dönemlerinin ilki ve en önemlisidir. Bu yüzden doğum esnasında kadın ve çocuk tehlikelerden korunmalıdır. Bu tehlikelerden etkilenmemeleri için yapılan birtakım âdet ve uygulamalar göze çarpmaktadır.⁵³

Farklı Türk coğrafyalarında doğumu kolaylaştırmak için çeşitli pratikler uygulanmaktadır. Örneğin Yakutlar, çadırın orta yerine bir direk yerleştirerek bu direğe bir urgan bağlayıp kadının koltukları altından geçirirler. Ayrıca, kadına musallat olan kötü ruhu korkutmak amacıyla “hay, huy” diye bağırır veyahut havaya ateş ederler.⁵⁴

Anadolu Türklerinin geleneklerinde de oturarak, diz çökerek, çömelerek, yatarak ve elleriyle ipe asılarak gerçekleştirilen doğumlar olmakla beraber bunların gebe kadının duruşuna, kullanılan araç-gereçlere, yaptırılan hareketlere ve bölgeden bölgeye değişen çeşitli hâlleri de vardır.⁵⁵ Doğumu kolaylaştırmak ve kötü ruhları uzak tutmak bağlamında doğumun yapılacağı mekâna çocuğu ölmüş kadınlar giremez.⁵⁶ Türkmenlerde ise doğum yapacak kadına okunmuş su içirilir ve böylece doğumun kolay geçeceğine inanılır.⁵⁷ Koçarlı yöresinde ise doğum olayı ile ilgili yapılan hazırlıklar şunlardır:

“Gadın dôrcê vakit ebe çârılı. Oduya dôşşeg atılı. Dôrcek olan gadın bu dôşşê yatırılı. Ebe dôrcek olan gadınıñ yanını girê. Iscek su, bez, ıscak havlı, ilgen, sabun hazırlanı. Ebeniñ istedikleri getirilî. Ebe, gadını dôtdurukene oduya êekler girimez. Gadın çekini, dôrumaz. Dôm yapılan oduya çocú olmuyen kadinnâna tâ evelden çocú ölmüş gadinnâ dı girimez. Êre girêlêse gadınıñ dômu zor olû. Oduya gine dôran gadınıñ öz anası da girimez. Emme gaynınası giribilî.” (K145)

(Kadın doğuracağı vakit ebe çağırılır. Odaya döşek atılır. Doğuracak olan kadın bu döşege yatırılır. Ebe doğuracak olan kadının yanına girer. Sıcak su, bez, sıcak havlu, leğen, sabun hazırlanır. Ebenin istedikleri getirilir. Ebe, kadını doğurturken odaya erkekler giremez. Kadın çekinir, doğuramaz. Doğum yapılan odaya çocuğu olmayan kadınlarla daha evvelden çocuğu ölmüş kadınlar da giremez. Eğer girerlerse

⁵³ Başçetinçelik, Ayşe, Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 1998, s. 47.

⁵⁴ İnan, a.g.e., s. 168-169.

⁵⁵ Boratav, a.g.e., s. 180.

⁵⁶ Karakaş, a.g.e., s. 25.

⁵⁷ Kalafat, a.g.e., s. 35.

kadının doğumu zor olur. Odaya gene doğuran kadının öz anası da giremez. Ama kaynanası girebilir.)

Yörede, doğumu kolaylaştırmak için yapılan pratikler şunlardır:

- *Kadın doğururken bütün bedeni hırpalanır, sadece burun direği hırpalanmaz. Eğer o da hırpalanırsa kadın ölmüştür. Bu yüzden kadın doğururken burnunun üstüne hafif ve sıcak bir örtü örtülür.* (K32, K46, K73, K74, K155, K158, K163)

- *Doğum yapan kadının bağına sabun konur.* (K74)

- *Kocasının ayaklarını yıkadığı sudan içirilir.* (K77)

- *Hamile kadının üstünden atlanır.* (K143, K146, K171)

- *Rahme zeytinyağı sürülür ve karaca ot dökülür.* (K5, K60, K61, K125, K175)

- *Evin yakınlarındaki dibek taşı dik tutulur.* (K74, K77)

- *Dua edilir ve okunmuş su içirilir.* (K9, K15, K20, K103, K118, K129, K143)

Doğum olayından sonra yapılan uygulamalar şunlardır:

- *Doğum müjdesini veren kişiye muştuluk denilen çorap, mendil gibi hediyeler verilir.* (K15, K20, K32, K40, K57, K71, K97, K103, K118, K129, K143, K159)

- *Doğum müjdesini veren kişiye para verilir.* (K71, K97, K103, K118)

- *Doğumdan sonra lokum dağıtılır.* (K29, K53, K67, K90, K131, K135, K143, K158, K163)

- *Kuran okunur.* (K67, K90, K131, K135, K158, K163)

- *Doğum yaptıran ebeye mendil, çorap, kumaş ya da para verilir.* (K63, K127, K159)

Değerlendirme

Doğum odasına kısır veya çocuğu ölen kadınların girmesi hoş karşılanmamaktadır. Çünkü onların üzerinde bulunduğu inanılan olumsuz gücün doğum yapan kadını da etkileyeceği sanılmaktadır. Doğum yapan kadının bağına sabun konması ise *taklit büyüüne*⁵⁸ dayanan bir uygulamadır. Sabun nasıl kayıp gitmekte ise çocuk da aynı şekilde kolayca ve acı vermeden doğsun diye yapılan bir işlemdir. Taklit büyüü ile açıklanabilen bir başka uygulama da evin yakınlarında bulunan dibek taşının dik tutulmasıdır. Bu uygulama ile anne karnındaki çocuğun da

⁵⁸ Taklit büyüü, ilkel toplumlarda görülen ve “Benzer, benzerini yaratır” ilkesine dayanan bir büyü çeşididir. BKZ. Örnek, a.g.e., s. 142.

dik vaziyette olacağı ve dolayısıyla doğumu kolaylaştıracağı umulmaktadır. Bunun yanında, doğumu kolaylaştırmak amacıyla doğuran kadına kocasının ayaklarını yıkadığı sudan içirilmesi ve kadının üstünden atlanması gibi diğer büyüsel işlemler de mevcuttur. Rahme zeytinyağı sürülmesi, karaca ot konulması gibi akılcı nitelikteki uygulamaların yanı sıra kadına okunmuş su içirilmesi ve dua edilmesi gibi dinsel işlemler de dikkati çekmektedir.

Doğumun kolay ve olağan bir şekilde atlatılmasının ardından doğum yaptıran ve ona yardım eden kadınlara hediye verilmesi, lokum dağıtılması gibi gelenekler eski âdetlerimizden olup Koçarlı yöresinde hâlâ korunmaktadır.

1.1.1.2.2. Göbek Kesme / Tuzlama / Yıkama

Çocuğun dünyaya gelişiyle birlikte yapılan ilk işlem göbeğini kesmektir. Göbeğin kesilmesi, anne ile çocuk arasındaki fiziksel bağı bitirmektedir.⁵⁹ Göbek bağı ile ilgili olarak iki özellik dikkati çekmektedir. Birincisi göbek bağının çok iyi bir şekilde muhafaza edilmesidir. Göbeğe gelebilecek kötü bir etkinin çocuğa da tesir edeceği inancı yaygındır. İkincisi ise göbeğin muhafaza edildiği yerin özelliklerinin çocuğa da geçeceği inanışıdır.⁶⁰ Bu nedenle aileler, çocuklarının hangi özelliklere sahip olmalarını istiyorlarsa göbek bağlarını da aynı özellikteki yerlerde muhafaza etmektedirler.

Kazak Türklerinde, doğan çocuğun göbeği temiz bir bıçakla kesilir ve bıçak yıkanarak toprağa gömülür. Göbek yedi gün sonra kuruyarak düşer. Düşen bu parça erkek çocuğuna aitse aygır gibi cesur olsun diye atın, kız çocuğuna aitse de uysal olsun diye kısırağın yelesine takılır.⁶¹ Dobruca Türklerinde ise çocuğun göbeği bir torba içinde saklanır. Saçak ve boncuklarla süslenen göbek bağı annenin kalçasına asılır ve böylece annenin kaç çocuğu olduğu anlaşılır.⁶² Bir başka uygulamaya göre ise çocuğun göbeğini kesen bıçak muhafaza edilir ve çocuk evlenince gerdek gecesinde bu bıçak yastığının altına konur.⁶³

⁵⁹ Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000, s. 142.

⁶⁰ Ercan, a.g.e., s. 56.

⁶¹ Kalafat, Yaşar, "Kazakistan'daki Türk Halk İnançları", *Milli Folklor*, C. 6, S. 42. 1999, s. 66-67.

⁶² Önal, Mehmet Naci, *Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseli Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1998, s. 42.

⁶³ Muratoğlu, Malik – Kalafat, Yaşar – Türkeröğlu, Cevdet, *Özbekistan-Anadolu Karşılaştırmalı Türk İnançları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İst., 1996, s. 17-18.

Çocuğun göbek bağı kesildikten sonra yıkama ve tuzlama işlemi yapılır. Çocuğun vücudu önce tuzlanıp sonra yıkanabileceği gibi tuzlu suda da yıkanabilir. Halk geleneğinde tuzlama çocuğun terinin, nefesinin kokmasını engellemek için alınmış bir tedbir olarak bilinse de bu işlem büyüsel bir işlemdir. Zira tuzun nazar, uğur, bereket gibi çeşitli halk inanışlarındaki yeri malumdur.⁶⁴ Yıkama işlemiyle, çocuğun fiziksel temizliğini sağlamanın yanında gebelik döneminden kalmış olabileceği düşünülen kötü etkilerden kurtulmasını sağlamak da amaçlanır.⁶⁵

Ergani’de çocuk doğar doğmaz turşu tuzuyla yıkanırken⁶⁶ Gelibolu’da ise tuzlandıktan üç gün sonra yıkanmaktadır.⁶⁷ Balıkesir’de de kaplumbağa kabuğu ateşte kavrulup toz hâline getirilir ve tuzla karıştırılıp çocuğun vücuduna sürülür. Bu uygulama, büyüyünce çocuğun bedeninde çiban çıkmasını engellemek için yapılmaktadır.⁶⁸ Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresine ait göbek kesme, tuzlama ve yıkama ile ilgili inanış ve uygulamaların bir kısmı bir kaynak kişi tarafından şöyle anlatılmıştır:

“İlêdi çocûñ teri, nefesi kokmasıñ deye çocû yıkımek ilazım. Êre hindi yunmazsa ilêdi çocuk çok kokâ. Ondan su ılıdılınca içini duz atılu, çocuk da bu suyna yunû. Çocuk yunduktan sôna da gundaklanu, beşîni yatırılı.” (K108)

(İleride çocuğun teri, nefesi komasın diye çocuğu yıkamak lazım. Eğer şimdi yıkanmazsa ileride çocuk çok kokar. Ondan su ılıtılınca içine tuz atılır, çocuk da bu suyla yıkanır. Çocuk yıkandıktan sonra da kundaklanır, beşiğine yatırılır.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Abır⁶⁹ yapılır ve çocuğa sürülür. (K73, K74, K77)

- Çabuk düşsün diye çocuğun göbeğine iplik bağlanır ve yağ sürülür. (128, K148)

- Düşen göbek nerede saklanırsa çocuk o yerin özelliklerine göre kişilik kazanır. (K57, K71, K80, K93, K97, K108, K115, K139, K151, K162)

⁶⁴ Örnekleme, a.g.e., s. 152-153.

⁶⁵ Acıpayamlı, Orhan, *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Atatürk Üniversitesi Yay., Ank., 1974, s. 116.

⁶⁶ Akca, Gözen, Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2009, s. 29.

⁶⁷ Ercan, a.g.e., s. 57.

⁶⁸ Çelik, Mehmet, “Balıkesir ve Çevresi Halk İnanışları”, *I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri 2-4 Haziran 1997*, Ank. 1997, s. 77.

⁶⁹ Abır: Mersin ağacının yapraklarının tuzla karışımından oluşan bir tür pudra.

- *Çocuğun düşen göbeğinin yerine karaca ot konursa göbeği düzgün olur.* (K63, K127, K159)

- *Kız çocukların göbeği süpürgeye bağlanırsa, çocuk büyüyünce ev işlerini aksatmadan yapar.* (K57, K71)

Değerlendirme

Yeni doğan çocuğun göbeğinin, çocuğun ileriki yaşamında da etkili olacağı inancı bağlamında yöreden derlediğimiz birtakım inanışların temelinde *temas büyüünün* olduğunu görmekteyiz. *Parça bütünü etkiler* ilkesinin çok açık bir örneği olan *kız çocukların göbeği süpürgeye bağlanırsa büyüyünce ev işlerini tertipli yapar* inancı tüm Türk coğrafyasında mevcut bulunan bir inanıştır. Bunun yanında *abır*, *karaca ot* gibi hekimlik bitkisel materyaller de çocuğun ileriki yaşamını olumlu yönde etkilemeye yönelik uygulamalarda kullanılmaktadır. Yeni doğan çocuğun tuzlanıp yıkanması da ileriki yaşamında ter ve nefes kokusunu önleyebilecek büyüsel bir işlemdir.

1.1.1.2.3. Çocuğun Eşi

Çocuk doğduktan sonra kısa doğum sancılıyla gelen plasentaya bazı yerlerde *son* bazı yerlerde ise *eten* ya da *eş* denir. Gebelik döneminde annenin kendi kanıyla çocuğunu beslediği bu organa halk büyük önem vermiştir.⁷⁰ Bunun sonucunda ise çeşitli inanış ve uygulamalar geliştirmişlerdir.

Çocuğun eşi, kimi yerlerde ayak basılmayacak bir yere gömülür.⁷¹ Bazı yerlerde ise plasenta kedi köpek tarafından yenirse çocuğa ve anneye cinlerin zarar vereceğine inanılır.⁷² Safranbolu’da da çocuğun eşi, yedi kat bezle sarılıp abdest alınarak gömülür. Ne kadar derine gömülürse çocuğun o kadar uslu olacağına inanılır.⁷³ Koçarlı yöresine ait çocuğun eşi ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

⁷⁰ Boratav, a.g.e., s. 182.

⁷¹ Selçuk, a.g.e., s. 167.

⁷² Çinpolat, Salih, *Karaçay Halk İnanışları ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi (Tokat Örneği)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2009, s. 37.

⁷³ Akbulut, Semra, “Karabük İli Safranbolu İlçesindeki Doğum Adet ve İnanmaları”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2002, s. 8-9.

“Çocuk dôduktan soñura bi di onuñ eşi gelî. O eşine ayak basılmêcek bi yeri kömmek ilazımmış. Ona zarâ gelise çocâ da kötülüg olûmuş. Çocûn eşine bubası kömmesi ilazım. Bi di çocûñ eşine hayvan yêse çocuk ilêde çok yarımaz olûmuş. Ondan ötrü çocûn eşine î sâb olmag ilazım.” (K60)

(Çocuk doğduktan sonra bir de onun eşi gelir. O eşini ayak basılmayacak bir yere gömmek lazımmış. Ona zarar gelirse çocuğa da kötülük olurmuş. Çocuğun eşini babası gömmesi lazım. Bir de çocuğun eşini hayvan yerse çocuk ileride çok yaramaz olurmuş. Ondan ötürü çocuğun eşine iyi sahip olmak lazım.)

Değerlendirme

Halk inanışlarında, yeni doğan çocuğun eşi de tıpkı göbeği gibi çocuğun ileriki yaşamına etki eder. Bu bağlamda çocuğun eşinin camiye gömülmesi ileride çocuğun dindar, herhangi bir hayvan tarafından yenmesi de yaramaz olmasına neden olur. Temas büyüünden burada da söz etmek mümkündür.

1.1.1.3. Doğum Sonrası

Doğumdan sonra anne ve bebek için zor bir dönem başlar. Bu dönemde anne ve çocuk gelebilecek çeşitli tehlike ve hastalıklardan korunmalı, her an yardım edebilecek bir kişi yanlarında kalmalıdır.

1.1.1.3.1. Loğusa Bakımı / Loğusa Ziyareti

Anadolu’da yeni doğum yapmış kadına *lohusa*, *loğsa*, *doğazkesen*, *emzikli*, *nevse* gibi isimler verilirken⁷⁴ Azerbaycan Türkleri *yeni uşak doğmuş kadın*, Başkurt Türkleri *bepislegen katın*, Kazak Türkleri *bosanğan ayal*, Kırgız Türkleri *cañı törögön katın*, Tatar Türkleri *bala tapkan hatın*, Türkmen Türkleri *yaña çağa doğran ayal* ve Uygur Türkleri ise *yekin arida tukkan hotun* sözlerini kullanmaktadır.⁷⁵

“Loğusalık süresi ekonomik, coğrafi, sosyal vb. şartlar dikkate alındığında bölgelere göre değişiklik gösterebilmektedir. Ekonomik anlamda kadının işçi kategorisine sokulmadığı bölgelerde bu süre daha uzun tutulurken, kadının bilhassa tarım işçisi olarak önemli bir potansiyeli oluşturduğu bölgelerde bu süre çok daha kısa

⁷⁴ Örnek, a.g.e., s. 143.

⁷⁵ <http://www.tdk.org.tr/lehceler/Default>, Erişim Tarihi: 17.01.2011, 09:17

tutulmaktadır. Bu bağlamda loğusalık süresi 2 ile 60 gün arasında değişebilmektedir.”⁷⁶

Isparta’da loğusa hastalanmazsa en çok iki-üç gün yatar ve kırk gün boyunca su içmez; bunun yerine erik, elma ve armut kurusundan yapılmış hoşaf içer.⁷⁷ Gagavuzlarda da doğumdan üç gün önce ve üç gün sonra loğusanın su içmesine ve uzun süre yıkanmasına müsaade edilmez.⁷⁸

Loğusa ziyaretleri, genellikle doğumdan iki üç gün sonra başlar. Gaziantep’te armağan olarak süt, simit, kelle şekeri, bakır kap, yatak örtüleri, elbise ve nazarlık getirilir. Kulplu altınlar, kolyeler, nazarlıklar kundağa, beşiğe veya çocuğun yastığına iliştilir. Loğusa ziyaretine gelenlere tarçın şerbeti ikram edilir.⁷⁹ Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresine ait loğusa bakım ve ziyareti ile ilgili inanış, âdet ve uygulamaların bir kısmı görüştüğümüz bir kaynak kişi tarafından şöyle anlatılmıştır:

“Yiñi dôran gadını çevresindê gadinnâ ziyaret edêlê. Ziyarete gelennê paklıva, zêde⁸⁰ gibe datlılâ getirillê. Yinilî, içilî. Kadın da aynı tabaklara çerez, nohut gibe işêlê gatâ, müsevirlere gôverî. Yiñi dôran gadını gine kadın akırbâları dômdan yidi gün soñura çimdirilê.” (K51)

(Yeni doğuran kadını çevresindeki kadınlar ziyaret ederler. Ziyarete gelenler baklava, zerde gibi tatlılar getirirler. Yenilir, içilir. Kadın da aynı tabaklara çerez, nohut gibi şeyler katar, misafirlere koyuverir. Yeni doğran kadını gene kadın akrabaları doğumdan yedi gün sonra banyo ettirirler.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Loğusa kadının karnı sarkık kalmasın diye beline kuşak bağlanır. (K29, K40, K81, K119)

- Loğusa kadına üç gün ekmek verilmez. (K73, K74, K77)

- Adetli ve kırklı kadınlar loğusanın yanına giremez. (K37, K50, K51)

⁷⁶ Aça, Mustafa, *Balıkesir Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamaları*, Kumsaati Yay., İst., 2005, s. 26.

⁷⁷ Kılıç, Abdullah, “Isparta Yöresi Halk İnanışları”, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi*, Evrak Yay., Ank., 2001, s. 112.

⁷⁸ Kalafat, Yaşar, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk Dini İzleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1998, s. 103.

⁷⁹ Güzelbey, Cemil Cahit, “Gaziantep’te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar”, *TFA*, Ank., 1981, s. 24.

⁸⁰ Zerde: Su ve pirinçten yapılan bir tür tatlı

- Loğusa ziyaretine köy/mahalledeki tüm kadınların gitmesi gerekir. (K2, K15, K29, K53, K60, K77, K81, K97, K105)

Değerlendirme

Yeni doğum yapan kadın büyük bir badire atlatmıştır ve bu başarının kadının yakınları tarafından kutlanması gerekmektedir. Fakat adet dönemindeki kadınlar ile kırklı kadınlar bu olumsuz hâlleri geçtikten sonra gitmelidir. Çünkü inanışa göre *yeni doğum yapan kadının mezarı kırk gün açıktır*. Yani her türlü olumsuzluğa karşı savunmasızdır. Loğusanın yedi gün sonra yıkanması ve loğusaya üç gün ekmek verilmemesi inanışlarında *formülistik sayılar*⁸¹ olan *yedi* ve *üç* sayıları dikkati çekmektedir. Yörede, pek çok törensel uygulamada olduğu gibi loğusa ziyaretinde tatlı yeme ritüeli ile loğusanın beline kuşak bağlama gibi hekimlik uygulamalar da bulunmaktadır.

1.1.1.3.2. Loğusa Sütü / İlk Meme / İlk Giydirme

Sağlıklı bir şekilde doğan çocuğun ilk defa emzirilmesi ve giydirilmesi ile loğusa sütünün halk nazarındaki yeri büyüktür. Doğumun hayatın ilk geçiş dönemi olmasından dolayı ona büyük bir önem gösterilmesi gibi çocuğu ilk defa giydirmek ve emzirmek de halk tarafından mühim bir durum olarak kabul edilmiş ve bu bağlamda halk birtakım büyüsel işlemler geliştirmiştir. Çünkü çocuğun beslenme ve giyinme ihtiyacının ilk kez giderilmesinin çocuğun yaşamına olumlu veya olumsuz yansıtacağı inancı bu ritüelleri doğurmuştur.

Ankara çevresinde loğusaya süt arttırıcı çorbalar yapılır ve süt, bebeğe üç ezan sonra verilir. Meme vermeden önce de bebeğin ağzına su veya koyunlardan alınan kene sıkılır.⁸² Nevşehir’de ise dağa giden bir çobana bir çörek ekmek verilir. Çoban bu ekmeği dağı dolaştırarak geri getirir ve loğusaya yedirerek sütün gelmesi beklenir.⁸³

⁸¹ Diğer din ve inanç sistemlerinde olduğu gibi eski Türk inanışlarında da birtakım sayıların (3, 7, 33, 40 vb.) büyüsel bir niteliğe sahip olduğu düşünülmüş ve bu sayılar çeşitli törenlerle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca masal, efsane, türkü gibi bazı anonim halk edebiyatı ürünlerinde de kullanılmış ve nihayetinde çeşitli halk inançlarına dâhil olmuştur.

⁸² Erdoğan, Zübeyde, “Ankara’nın Akyurt İlçesine Bağlı Elecik Köyünde Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar”, *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II*, Ank., 1996, s. 187.

⁸³ Sevindik, Hüseyin, “Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açından İncelenmesi”, *I. Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II*, Ank., 1996, s. 235.

Koçarlı yöresinden derlediğimiz loğusa sütü ve ilk meme ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

“Yiñi doğan çocuk annesine üç ezen okunduktan soñura verilî. Anca o'zman annesi emdirî. Gadınıñ südü azalusa suvan, bölce, târna yidirilî. Bunnarı yîse gadınıñ südü çoğalı. Çocuk da sütsüz galmaz. Bunnâdan başga bekmez, süt, çay da gadınıñ südünü âtdırû. Paklıva, zêde gibi datlılâ da gadınıñ südünü çoğaldı. Yiñi dôm yapan gadınıñ südü azalmasıñ deye nazar boncû dakılı bi de.” (K51)

(Yeni doğan çocuk annesine üç ezan okunduktan sonra verilir. Ancak o zaman annesi emzirir. Kadının sütü azalırsa soğan, börülce, tarhana yedirilir. Bunları yerse kadının sütü çoğalır. Çocuk da sütsüz kalmaz. Bunlardan başka pekmez, süt, çay da kadının sütünü arttırır. Baklava, zerde gibi tatlılar da kadının sütünü çoğaltır. Yeni doğum yapan kadının sütü azalmasın diye nazar boncuğu takılır bir de.)

Yörede, yeni doğan çocuğu ilk kez giydirirken uygulanan âdet ve pratikler şunlardır:

- *Yeni doğan çocuğa eski kıyafetler giydirilirse çocuk, büyüyünce kıyafetlerini çabuk eskitir. Bu yüzden yeni doğan çocuğa yeni kıyafetler giydirilir. (K10, K15, K74)*

- *Çocuğa ilk kıyafetini ebe giydirir. (K37, K50, K51, K57, K71, K80, K93, K97, K108, K115, K139, K151, K162)*

Değerlendirme

Yeni doğan çocuk için anne sütü çok önemlidir. Bu yüzden belirli bir süreye kadar anne sütü ile beslenmelidir. Kimi loğusaların ise sütü azalabilmekte ve bu sebeple sütü çoğaltmak için birtakım büyüsel yahut akılcı uygulamalara başvurulmaktadır. Yukarıda isimleri zikredilen yiyecek ve içeceklerin loğusa tarafından tüketilmesiyle sütünün çoğalacağı inancı mevcuttur fakat bunların yetersiz kaldığı durumlarda ise büyüsel işlemlere başvurulmaktadır. Yöreden derlediğimiz ve olumsuz güçlerin anne sütüne olumsuz bir etki etmelerini önlemeye yönelik nazar boncuğu takılması ile doğduktan sonra çocuğun üç ezan vaktinden sonra annesine verilmesi büyüsel uygulamalar dâhilindedir.

Yeni doğan çocuk, ilk kez giydirilirken *taklit büyü*süne dayanan bir işlem uygulanır. İlk giydirilişinde çocuğa yeni kıyafetler giydirilmeli ki ömrü boyunca üzerindeki elbiseler yeni kalsın.

1.1.1.3.3. Albasması

Atlara ve loğusa kadınlara musallat olduğu sanılan albastı, Türk inanç sisteminde kadın olarak tasavvur edilen ve geceleri ahırlara girerek atların yelesini ördüğüne inanılan bir ruhtur. Kimi efsanelerde gün ışığında yakalandığı takdirde köle gibi kullanılabileceğine inanılan bu ruhun loğusanın ciğerini götürdüğü ve kendini bununla beslediği sanılır. Bu sebeple loğusa kadını korumak için gelincik, miyan otu şerbeti gibi kırmızı renkli içecekler içirilir. Ayrıca loğusanın odasında demir bulundurma inancı da mevcuttur. Erkeklerin bulunduğu yere gelmeyen albastı, silah sesinden ve kırmızı renkten de korkmaktadır.⁸⁴

Farklı Türk boylarının albastı ruhuyla ilgili çeşitli inanış ve anlatıları mevcuttur. Örneğin Kırgız-Kazak Türklerinin inanışlarına göre albastı iki türdür. *Sarı albastı* olarak isimlendirilen ruhlar ancak Şaman, hoca gibi din adamlarının dualarıyla def edilir. *Kara albastılar* ise demirci ve ocaklı adamlardan da korktukları için bu kişiler sayesinde de uzaklaştırılabilirler. Kazan Türklerinde ise albastı, تنها yerlerde eğleşen ve yolcuların yolunu şaşırtan kötü bir ruhtur.⁸⁵

Anadolu’da albastı ruhandan korunmak için birtakım uygulamalar ve albastı ile ilgili çeşitli inanışlar mevcuttur. Örneğin Mut’ta alkarısı tepeden gözlü, çirkin bir kocakarıdır. Daha çok ilk erkek doğuran yeni gelinlere musallat olur. Kırmızı renkten hoşlanmaz ve erkek bulunan odaya girmez.⁸⁶ Elbistan’da da albasmasına uğrayan kadınlar, Aloğlu soyadından birilerine giderek bir iğne karşılığında biraz tuz, ekme ve kül alırlar. Albasan kadın ekmeğin bir kısmını yer, ağzına biraz kül ve tuz atar. Geri kalan tuz ve külü eve saçar. Aloğlular’dan aldığı bir çaputu da yastığının altına koyar.⁸⁷ Albasması sözcüğünden ziyade *şeytan* kavramının daha çok kullanıldığı Koçarlı yöresi albastı ile ilgili inanışlar ve albasmasından korunmak için geliştirilen uygulamaların bir bölümü bir kaynak kişi tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

“*Yiñi doğan çocâ şeytan basâ. Şiytan böölü yiñi doğan çocuklara saklıcana izlê durâmış. Onnara hasd’edên deye, çâpen deye beklêp durûmuş. İşdi şeytan basmasıñ deye çocûñ yatdı yatâ, yasdâ ini batımak ilazım. O’zman şêtan gelimezimiş. İni*

⁸⁴ Boratav, a.g.e., s. 95.

⁸⁵ İnan, a.g.e., s. 169-170.

⁸⁶ Soylu, Sıtkı, “Al Basması, Kırk Basması ve Kırktan Çıkma”, *TFA*, C. 16, 1975, s. 7264.

⁸⁷ Aloğlu, A. Ümit, “Elbistan’da Alkarısı İnanması”, 1967, *TFA*, C. 11, s. 4614.

dakmazisañ musgu yapdırıp dakdumañ ilazım. Ya da höölü musaflâ oluyoru ya, onnâdan da dakibilisiñ.” (K45)

(Yeni doğan çocuğa şeytan basar. Şeytan böyle yeni doğan çocukları saklıca izler dururmuş. Onları hasta edeyim diye, çarpayım diye bekleyip dururmuş. İşte şeytan basmasın diye çocuğun yattığı yatağa, yastığa iğne batırmak lazım. O zaman şeytan gelememiş. İğne takmazsan muska yaptırıp taktırman lazım. Ya da şöyle mushaflar oluyor ya, onlardan da takabilirsin.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Yeni doğan çocuğu şeytan başka bir bebekle değiştirmesin diye yastığının altına ekmek ufalanır. (K29, K30)*

- *Çocuğun kırkı çıkana kadar geceleri evde ışık sönmez. (K108, K115, K139)*

- *Yeni doğan çocuğun yastığının altına şeytan götürmesin diye kırk gün boyunca makas, bıçak ve ekmek kırıntısı konur. (K2, K5, K16, K109, K121)*

- *Çocuk doğuran kadın kırmızı yazma bağlanmaz veya kırmızı elbiseler giymezse kanı çok akar. (K54, K60, K158)*

- *Kırklı çocuğun çamaşırı gece dışarıda bırakılırsa şeytan götürür. (K45, K54, K60, K158, K163)*

Değerlendirme

Türk kültüründeki kötü ruhların geceleri ortaya çıktığı inancına paralel olarak yöreden derlediğimiz geceleri ışıkların söndürülmemesi ve çocuğun elbiselerinin gece dışarıda bırakılmaması gibi işlemler, albastı gibi kötü ruhların loğusaya veya çocuğa musallat olması ve onları rahatsız etmesini engellemeye yönelik büyüsel uygulamalardır. Ayrıca yastığının altına makas, iğne, bıçak, ekmek vs. koymak ve kırmızı renkli elbiseler giymek de eski Türk inanç sistemindeki albastı ruhunu korkutan nesnelere benzerlik göstermektedir. Bunun yanında, çocuğu korumak için takılan muska ve mushaf da dinsel-büyüsel uygulamalara birer örnektir.

1.1.1.3.4. Kırk Basması

Doğumunun üzerinden kırk gün geçmemiş (kırkı çıkmamış) iki bebek karşılaşır veya bir araya getirilirse *kırk basması* olur. Ayrıca kırkı çıkmamış bebeğin bulunduğu eve tartılmamış et getirilir yahut cenazeden gelen bir kişi doğruca bebeğin odasına

girerse yine aynı durum tezahür eder. Kırk basmasına uğrayan çocuk geç yürümeye başlar, zayıf ve çelimsiz kalır. Bu yüzden iki çocuk birbiriyle karşılaştırılmamalı, eve et getirilecekse tartılmamalı ve cenazeden gelen kişi önce başka bir odaya daha sonra da bebeğin odasına girmelidir. Eğer iki çocuk karşılaşırsa anneleri birbirlerinin yakalarına iğne takarlar ve ağızlarına lokma verirler. Böylece çocuklarını kırk basmasından engellemiş olurlar.⁸⁸

Kırk basmasına tedbir olarak çeşitli pratikler geliştirilmiştir. Örneğin kimi yerlerde kırklı kadın ve çocuğu kırk gün dışarı çıkarılmaz.⁸⁹ Bazı bölgelerde de kırklı çocuk kedi, köpek ve kürklü ayakkabı giyen kimselerle karşılaştırılmaz.⁹⁰ Koçarlı yöresi kırk basmasına dair inanış ve uygulamaların bir kısmı bir kaynak kişi tarafından şöyle anlatılmıştır:

“Bizim bûlâdı yiñi doğan çocâ kırk basâ. Çocuk hasda olû. Yörüyümez, konuşmaz olû. Havale geçiribilî. Ondan kırk basmasıñ deye çocûñ anası gelen müsevirlere uyâması ilazım. Yiñi doğan çocûñ yanını ziyarete gelilê. Çocûñ kırkı çıkmadıysa öölü hêkes gelimez çocûñ yanna. Bazı gadinnâ golunda bilezîne çocûñ yanna gîcek olû. O’zman hemen deriz “Bileziklêñe çıkâ” deye. Kimisi di cebinde paraynan gelibaku çocûñ odasını. Onu du deriz “Cebiñdê parayna” gîmi deye. Emmi bazı da uzakdan bi müsevîr geliyor. E tabi onu “Gîmi” diyimiyoz. O’zman oduya gîdi mi biz di çocû ayâ galdırıyoz. O’zmat da kırk basmazımış. Bi di kırklı gânuñ odusunu hamileyne başga kırklı bir kadın girimez. O’zmat da hemi çocuklâna hemi de kendilêne kırk basâmış. Êre iki kırklı kadın gâşılâşusa yolda, bîbilêni îni vêmileri ilazım.” (K6)

(Bizim buralarda yeni doğan çocuğa kırk basar. Çocuk hasta olur. Yürüyemez, konuşamaz olur. Havale geçirebilir. Ondan kırk basmasıñ diye çocuğun anası gelen misafirleri uyarması lazım. Yeni doğan çocuğun yanına ziyarete gelirler. Çocuğun kırkı çıkmadıysa öyle herkes gelemez çocuğun yanına. Bazı kadınlar kolunda bilezikle çocuğun yanına girecek olur. O zaman hemen deriz “Bileziklerini çıkar” diye. Kimisi de cebinde parayla geliyor çocuğun odasına. Ona da deriz “Cebindeki parayla girme” diye. Ama bazen de uzaktan bir misafir geliyor. E tabi ona “Girme” diyemiyoruz. O zaman odaya girdi mi biz de çocuğu ayağa kaldırıyoruz. O zaman da kırk basmazmış.

⁸⁸ Şişman, a.g.e., s. 450.

⁸⁹ Albayrak, Nurettin, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, L&M Yay., İst., 2004, s. 315.

⁹⁰ Kalafat, Yaşar, “Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu’da Orta Toroslar’da “Kırk Motifi”, *Milli Folklor*, 1994, C.3, S. 22, s. 16.

Bir de kırklı karının odasına hamileyle başka kırklı bir kadın giremez. O zaman da hem çocuklarına hem de kendilerine kırk basarmış. Eğer iki kırklı kadın karşılaşırlarsa yolda, birbirlerine iğne vermeleri lazım.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Kırklı kadına şeytan çağırır. Kırklı kadın evde yalnızken dışarıdan tanıdıklarının seslerini duyar. Eğer evden dışarı çıkarsa şeytan çarpar, kırk basar.* (K73, K74, K77)

- *Yeni doğuran kadın kırk gün dışarı çıkmaz.* (K16, K22, K45, K54, K60, K158, K163)

- *Loğusa kadının adetli kadınlarla aynı ortamda bulunmaması gerekir.* (K6, K15, K30)

- *Çocuğu doğduktan sonra ölen kadınlar, loğusanın odasına giremezler.* (K87)

- *Loğusa ve çocuğu nazar boncuğu takınırlar.* (K16, K22, K45, K54, K60)

Değerlendirme

Yeni doğum yapan kadın kırk gün yalnız kalmaz. Çünkü kötü ruhlar loğusaya ve çocuğa musallat olup rahatsızlık verebilirler. Bu yüzden bu kötü ruhlar, insan sesi taklidi yaparak loğusa kadını dışarı çağırabilirler. Kadın da buna inanıp dışarı çıkarsa zarar görür. Kırk basma olayı yalnızca olağanüstü varlıklardan değil insanların bazı davranışlarından dolayı da meydana gelebilir. Çeşitli özelliklere sahip insanlar da doğumdan kırk gün sonrasına kadar loğusanın odasına giremez. Adetli kadınlar ile daha önceden çocuğu ölmüş kadınlar ve bir başka loğusa kadın yeni doğum yapan kadınlarla aynı ortamda bulunmazlar. Eğer bulunmuşlarsa da birbirlerine iğne verirler. İğne, hem sivriliği hem de demirden yapılmış olması sebebiyle kötü ruhların korktuğu nesnelere arasındadır. Ayrıca loğusanın ve çocuğun nazar boncuğu takınması da kötü ruhlara karşı alınmış büyüsel bir tedbirdir.

1.1.1.3.5. Kırklama ve Kırk Gün İçinde Yapılan Diğer İşlemler

Loğusaya ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yapılan çeşitli pratiklere *kırklama* denir. Buna farklı yörelerde ise *kırk dökme* ya da *kırk çıkarma* denilmektedir. Kırklama işlemi için en çok kullanılan süre, çocuğun doğumunu takip

eden kırk günlük süredir.⁹¹ Anadolu'nun hemen her yöresinde görülen kırklama uygulamalarında anne ve çocuğun yıkanacağı suya kırk taş atılır, anne kırk tas suyla abdest alır ve çocuk kırkı karışmadık birisi tarafından yıkanır.⁹²

Bilecik ve Çanakkale yörelerinde kırklama taşları bir çocuğa ya da temiz ahlaklı birine çaydan, pınardan, cami oluşunun altından toplatılır. Çocuğun da taşları toplayan kişi gibi temiz ahlaklı olacağına inanılır.⁹³ İzmir ve çevresi Tahtacılarında da eş, dost, akrabalar loğusanın evinde toplanır. Bir koç kesilir ve çalgı çalınır. Köyün ileri gelen kadınlarından ikisi beşiğin sağına ve soluna karşılıklı otururlar. Sağ yanına oturan, çocuğu eline alır ve “*Sallu Salâvat Sallu Muhammed diyenin akıbeti hayırlı olsun*” diyerek çocuğu beşiğin altından yuvarlar. Karşısındaki kadın tutar ve bu işlem üç defa tekrarlanır.⁹⁴ Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinde uygulanan kırklama işlemini de bir kaynak kişi şu şekilde anlatmıştır:

“Çocuk dôduktan yîmi gün soñura bi de kırk gün soñura kırklanı. Bunnara “yîmilik kırkı” bi de “kırklık kırkı” deyo. Yîmilik kırkı yapılcê zaman temiz galpli birisine yîmi dene daş toplatdırız. Bu daşlara bi mendili goruz. Bu daşlara çocûñ yundû ilgene hê gün bi dene gatarız. Yîminci gün çocuk yukandıktan soñura çocûñ annesinne bubası da bu sudan ellêne yüzlêne yukâlâ. Soñura bu su eviñ hê köşüsüne sêpilî. Emmi daşlâ tökülmez. Daşlâ saklanı. Yîmilik kırkıdan sôna kırklık kırkı gadâ çocuk gine aynı ilgende yunû. Kırkıncı günü de gine çocuk yukanı. Soñura annesinne bubası da bu suyna çimêlê. Sudan accık alını eviñ ikânına sêpilî. Kırk daş da mendili gonû. Ômuna ya da bi puñarı atılı. Êre çocuk gızısa kırk kınası yakılı. Annesi, ablası filen de kına yakını.” (K66)

(Çocuk doğduktan yirmi gün sonra bir de kırk gün sonra kırklanır. Bunlara “yirmilik kırkı” bir de “kırklık kırkı” diyoruz. Yirmilik kırkı yapılacağı zaman temiz kalpli birisine yirmi tane taş toplatırız. Bu taşları bir mendile koyarız. Bu taşları çocuğun yıkandığı leğene her gün bir tane katarız. Yirminci günü çocuk yıkandıktan sonra çocuğun annesiyle babası da bu sudan ellerini yüzlerini yıkarlar. Sonra bu su evin her köşesine serpilir. Ama taşlar dökülmez. Taşlar saklanır. Yirmilik kırkıdan

⁹¹ Örnek, a.g.e., s. 146.

⁹² Başçetinçelik, a.g.e., s. 81.

⁹³ Erk, Zümrüt, “Anadolu’da Kırklama” I. Uluslar arası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.*, Ank, 1976, s. 104.

⁹⁴ Yılmaz, Abdurrahman, *Tahtacılar da Gelenekler*, CHP Halkevleri Yay., Ank., 1948, s. 35-36.

sonra kırklık kırkına kadar çocuk gene aynı leğende yıkanır. Kalan taşlar da gene leğene atılır. Kırkıncı günü de gene çocuk yıkanır. Sonra annesiyle babası da bu suyla çimerler. Sudan azıcık alınır evin iki tarafına serpilir. Kırk taş da mendile konur. Ormana ya da bir pınara atılır. Eğer çocuk kırsa kırk kınası yakılır. Annesi, ablası falan da kına yakınır.)

Yörede, kırk gün içinde yapılan diğer uygulamalar şunlardır:

- *Çocuk doğuran kadının kabri kırk gün açık olur. Bu yüzden kırklı kadın, kendine ve çocuğuna çok dikkat etmelidir. (K26, K49, K66)*
- *Kırklı kadını kırk boyunca melekler korur. Fakat yanına öz annesi gelirse melekler gelmez. Bu yüzden annesi kırklı kadını çok sık ziyaret etmemelidir. (K171)*
- *Kırklı kadına çiğ et verilmez. (K10, K77, K135)*
- *Kırklı kadının sütü ateşe damlarsa sütü kurur. (K71)*
- *İki kırklı kadın karşılaşmamalıdır. Aksi takdirde çocuklarını kırk basar. (K60, K158, K163)*
- *Büyüyünce siyah ve gür olsun diye çocuğun kaşlarına küflü çivi sürülür. (K170)*
- *Yeni doğan çocuğa kaşları güzel olsun diye zeytinyağı sürülür. (K83, K141)*
- *Yeni doğan çocuk, annesinin sütüyle karıştırılmış gül suyu ile yıkanırsa büyüyünce güzel olur. (K12, K26, K29)*
- *Çocuğun neresinde ben olması istenirse orasına karabiber sürülür ve sonra o karabiber yutulur. (K93, K94)*
- *Karaciğer doğranıp çocuğa sürülürse, sürüldüğü yerde ben çıkar. (K87, K118)*
- *Kırklı kadın böğürtlen yerse, büyüyünce çocuğu kara gözlü olur. (K77, K139, K145)*

Değerlendirme

Koçarlı yöresinde kırklama işlemi, diğer coğrafyalarla hemen hemen aynı özellikler göstermekle birlikte yirminci günde de yapılması itibariyle öteki yerlerden ayrılmaktadır. Kırklama işleminde dikkati çeken en önemli unsurlar taş ve sudur. Eski

Türklerce birer şifa kaynağı olduğu düşünülen taş ve suyun⁹⁵ yeni doğan çocuğun musallat olabilecek kötü ruhlardan korunmasını sağlayacağına inanılmaktadır. Çocuğun yıkandığı suya taş atılması ise büyüsel bir özellik taşıyan dört unsurdan biri olan toprağın gücünü temsil eden kaya inancı ve bu gücün her gün biriktirilmesinden ortaya çıkan bir halk inanışıdır.

1.1.1.3.6. Ad Koyma

Doğumdan sonra çocukla ilgili önemli uygulamalardan biri de çocuğa isim vermektir. Yeni doğan çocuğa gelişigüzel bir isim verilmez. Çocuğa konacak adın çocuğun kişiliğini, geleceğini ve toplum içindeki yerini tayin edecek olmasından dolayı bu işleme büyük önem verilmektedir.⁹⁶

İsim, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirleyen bir simgedir.⁹⁷ Çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim; doğum yapılan yer; doğduğu sıradaki olaylar; kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet duyguları; gelenekler; daha önceki kardeşlerinin yaşayıp yaşamadığı; moda, kültür değişimleri ile siyasi etmenler gibi durumlar çocuğun ismini belirlemede birinci derecede rol oynamaktadır.⁹⁸

Çeşitli Türk boylarında ad verme işlemi, çocuğun doğumu kadar önemli sayılan bir uygulamadır. Eski Yakut Türklerinde, çocuğa küçüklüğünde verilen ad gerçek ad sayılmazdı. Gerçek adını, gösterdiği kahramanlıklar neticesinde alırdı. Aynı âdeti Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki "*O zamanda bir oğlan baş kesmezse, kan dökmezse ad komazlardı*" ifadesinden hareketle Oğuz Türklerinde de görmek mümkündür. Altay ve Yenisey Türklerinin destanlarından edinilen bilgiye göre kimi dönemlerde sıradan insanların isimleri olmamış, bu kişiler kabilelerinin adlarıyla çağırılır olmuştur.⁹⁹ Türk destanlarının en eskilerinden olan Oğuzname'de ise Oğuz Han'ın adını kendi aldığı bilinmektedir.¹⁰⁰

⁹⁵ Eski Türkler suyun, kutsallığının yanında şifa verici bir özelliğe sahip olduğunu düşünmüşler ve pek çok dinsel-büyüsel pratiklerde suyun bu özelliğine başvurmuşlardır.

⁹⁶ Örnek, a.g.e., s. 149.

⁹⁷ Örnek, Sedat Veyis, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, AÜDTCF Yay., Ank., 1971, s. 11.

⁹⁸ Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000, s. 149.

⁹⁹ İnan, a.g.e., s. 173.

¹⁰⁰ Ülkütaşır, M. Şakir, "Dede Korkut, Manas ve Oğuz Kağan Destanlarında Ad Verme Gelenekleri", *Halk Bilgisi Haberleri Dergisi*, 1938, Yıl: 8, S. 81, s. 193.

Tahtacılardaki bir inanışa göre bir kadın, çocuğu olması için hangi ziyaret yerine gittiyse doğan çocuğuna o zatın ismini vermelidir.¹⁰¹ Aladağ Yörüklerinde ise yeni doğan çocuklar genellikle birkaç ay adsız kalırlar. Çünkü ad koyma törenle gerçekleştirilmektedir. Çocuğun babası bir koyun keser ve komşularla yenilip içildikten sonra ad verme merasimi başlar. Bu ritüel genellikle erkek çocuklarına uygulanmaktadır.¹⁰² Koçarlı yöresinde ise ad verme törenindeki göze çarpan âdet ve uygulamaları bir kaynak kişi şöyle anlatmıştır:

“Çocâ adını çô zaman kövüñ imamu gô. Emme bazı da yaşlı birisi ya da okumuşlu birisi de goyubilî. Dini bütün ya da aileniñ sevip saydu başga birisi de çocûñ adına goyubilî. Ad goyulcê vakıt aile evde toplanı. Ad goycek kişi de gelî. Çocûñ anne bubası çocuklâna ne ad gôceklêne adına goycek adamı söölellê. Adam da çocû gucêne alı. Sol gulâna gâmet getirî, sâ gulânu da ezen okû. Çocûñ adını da üç yo sâ gulâna söölê. Adam “Adıñı ben vëdim, yaşıñı Allah vësiñ” dir. Soñura yinilip içilî. Çocûñ annesi, çocûñ adını goyen kişiyi havlı, mendil, corap gibe hediye verî.” (K127)

(Çocuğa adını çoğu zaman köyün imamu koyar. Ama bazen yaşlı birisi ya da okumuşlu birisi de koyabilir. Dini bütün ya da ailenin sevip saydığı başka birisi de çocuğun adını koyabilir. Ad koyulacağı zaman aile evde toplanır. Ad koyacak kişi de gelir. Çocuğun anne babası çocuklarına ne ad koyacaklarını adını koyacak olan adama söylerler. Adam da çocuğu kucığına alır. Sol kulağına kamet getirir, sağ kulağına da ezan okur. Çocuğun adını da üç kez sağ kulağına söyler. Adam “Adını ben verdim, yaşını Allah versin” der. Sonra yenilip içilir. Çocuğun annesi, çocuğun adını koyan kişiye havlu, mendil, çorap gibi hediyeler verir.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Kimi yörelerde çocuğun yalnız sağ kulağına ezan okunur. (K104, K127, K144)
- Çocuğun adını kim koyarsa çocuk ileride onun huy ve alışkanlıklarını edinirmiş. (K145)

¹⁰¹ Selçuk, “a.g.e., s. 172.

¹⁰² Yalın, Ali Rıza, *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, Kültür Bakanlığı Yay., C. I, Ank., 1993, s. 219.

Değerlendirme

Koçarlı yöresinde, isim verme âdetlerinde eski Türk kültürünün izlerini görmekteyiz. Yörede ismi, dini bütün ya da tahsilli kişiler vermektedir. Oğuz Türklerinin en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde de isim verme işlemini Oğuzların *tamam bilicisi* olan Dede Korkut vermektedir. Aynı eserde gördüğümüz “*Adını ben verdim, yaşını Allah versin*” alkışını da Koçarlı yöresinde isim verme âdetinde görmekteyiz. İslami geleneklerin de yer aldığı isim verme âdetinde çocuğun sağ kulağa ezan, sol kulağa kamet okunması da Anadolu'nun pek çok yerinde görülen bir işlemdir. Ayrıca verilen ismin çocuğun kulağına üç kez söylenmesi âdetinde de formülistik sayı olan *üçü* görmekteyiz. Çocuğa ismini veren kişiye hediye verme âdeti de eski Türk geleneklerinden biridir.

1.1.1.3.7. İlk Gezme

Yeni doğan çocuğun ileriki yaşamını tümüyle etkileyeceği düşünülen çeşitli uygulamalardan biri de ilk gezmesidir. İlk gezme, kırkı çıkan çocuğun doğduğu mekânı ilk kez terk etmesidir. Diğer bir deyişle içinde yaşayacağı dünyayı ilk keşfidir. Bu keşif esnasında çocuğun ilk kez gördüğü yabancı insanların özelliklerine ve gidilen yerin durumuna bağlı olarak bu etmenlerin çocuğa olan olumsuz etkilerine yönelik birtakım tedbirler de alınmalıdır.

Anadolu'nun farklı coğrafyalarında çocuk ilk önce akıllı ve okumuş olsun diye âlim, hekim veya müftü evine götürülür. Gittiği eve bereket getirsin diye de un ambarına götürülüp yanaklarına un sürülür.¹⁰³ Tire'de ise çocuk ilk önce tek nikâh geçirmiş zengin bir kadının evine götürülür. Eli şeker tabağına batırılır ve ev sahibi de çocuğa yumurta, pamuk, tuz, soğan gibi hediyeler verir.¹⁰⁴ Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinde ise çocuğun ilk gezmesi ile ilgili âdet ve uygulamalar şunlardır:

“Çocûñ kıkı çıkdı mıydın çocug ilk gezmesini kitcek gâri, adetdir. Çocûñ ömrü uzun olsuñ deyi de ilk gezmesinde uzak bi yeri gidilî. Uzakdâ akırbâlânı filen. Kimileri de uzak muzak demiyoru çocû dedesiniñ, nenesiniñ yanını götürüyolâ. Çocûñ ilk vâdu evdi yüzünü un sürülüü, î huylu olsuñ deyi. Cebini yımutı gonû, cebi dol'olsuñ deyi. Ondan sôna âzı şekâ gibe olsuñ deyi de çocâ şekâ yidirilî. Soñura çocuk dedesiniñ

¹⁰³ Batur, Muzaffer, “Gölpazarı'nda Doğum Adet ve İnanmaları” *TFA*, 1959, C. 6, S. 121, s. 1971.

¹⁰⁴ Artan, a.g.e., s. 6724.

cebini elini sokâ. Dedesiniñ cebindi ne vâsa para, tesbig, mendil filen ne tutâsa o onuñ olû.” (K48)

(Çocuğun kırkı çıktı mı çocuk ilk gezmesine gidecek gayrı, âdettir. Çocuğun ömrü uzun olsun diye de ilk gezmesinde uzak bir yere gidilir. Uzaktaki akrabalarına falan. Kimileri de uzak muzak demiyor çocuğu dedesinin, ninesinin yanına götürüyorlar. Çocuğun ilk vardığı evde yüzünü un sürülür, iyi huylu olsun diye. Cebine yumurta konur, cebi dolu olsun diye. Ondan sonra ağzı şeker gibi olsun diye de çocuğa şeker yedirilir. Sonra çocuk dedesinin cebine elini sokar. Dedesinin cebinde ne varsa para, tespih, mendil falan ne tutarsa o onun olur.)

Değerlendirme

Çocuğun hayatı tanımağa başladığı dönemlerde yapılan uygulamaların ilki her zaman önemli sayılmıştır. Kırkı çıktıktan sonraki ilk gezmesi de bunlardan biridir. Bu ilk gezmede uzak yerlere gidilir ki çocuğun ömrü uzun olsun. *Taklit büyüünün* bir yansıması olarak nitelendirebileceğimiz bu uygulamadan başka çocuğun, yakında olsa bile, diğer akrabalarına götürülmesi uygulaması da yaygındır.

1.1.1.3.8. Aydaş Çocuk

Çocuk doğduktan sonra gelişimine uygun olarak büyümesi beklenir. Ancak bu zaman içerisinde büyümeyen, zayıf, cılız kalan ve sık sık hastalanan çocuklar da olabilir. Bu durumdaki çocuklara halk *aydaş çocuk* adını vermiştir ve çocuğu bu olumsuz durumdan kurtarmak için çeşitli uygulamalar geliştirmiştir.

30 günlük zamanı ifade eden *ay* sözcüğüne *ortaklık, birliktelik* anlamı katan –*daş* ekinin ilave edilmesiyle oluşturulan bir kavram¹⁰⁵ olan aydaşlık, *aydaş aş* denilen ve yöreye göre değişen ritüelleri içeren bir törenle tedavi edilmeye çalışılır.

Anadolu'nun farklı yerlerinde aydaş aş törenleri uygulanmaktadır. Örneğin aydaş olan çocuk Aladağ'da, dört yol ağzında akraba olmayan yabancı bir kadın tarafından üç hafta üst üste yıkanır.¹⁰⁶ Diyarbakır'da ise aydaş çocuk üç çarşamba üst

¹⁰⁵ Karasoy, Yakup, “Aydaş, Aydaşlık ve Aydaş Olmak Üzerine”, www.turkiyat.gazi.edu.tr, Erişim tarihi: 26.01.2011, 10:20, s. n. y.

¹⁰⁶ Yılmaz, Mehmet Ali, Aladağ Halk Kültürü Araştırması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2005, s. 57.

üste tezekle tartılmaktadır.¹⁰⁷ Koçarlı yöresinden derlediğimiz aydaş aşısı pişirme uygulaması ise şöyledir:

“Bi buçuğ iki yaşlâna gelen kimi çocuklâ aydaş olûlâ. Kiminiñ bedeni gelişi, ayakları gelişmez. Kiminiñ de heçbi yanı gelişmez. İşdi böölü böyüyemên çocuklâ aydaş olmuş dimekdir. Bu aydaş çocuklara eyileşdimeg için aydaş aşısı bişirilî. Aydaş aşını cocûñ ya nenesi, ya annanesi ya da ebesi bişirî. Aşa bişicek olan gişi cocû gucêne alu. Gün dô mudana bi yol âzını varu. Ôdu bi sacayâniñ üsdünü bi gazan goyâ. Çocu da içini goyâ, “Ben aydaş aşısı bişiribakırın, huu” deye bâru. Gazanıñ altını odun sokâ. Yakıyoreymiş gibe odunnara çevirî. Bunu gün doğasıya gadâ yapâsa çocuk üç dört gün soñura eyileşmê başlâ.” (K144)

(Bir buçuk iki yaşlarına gelen kimi çocuklar aydaş olur. Kiminin bedeni gelişir, ayakları gelişmez. Kiminin de hiçbir yanısı gelişmez. İşte böyle büyüemeyen çocuklar aydaş olmuş demektir. Bu aydaş çocukları iyileştirmek için aydaş aşısı pişirilir. Aydaş aşısını çocuğun ya ninesi, ya anneanesi ya da ebesi pişirir. Aşısı pişirecek olan kişi çocuğu kucığına alır. Gün doğmadan bir yol ağzına varır. Orda bir sacayağının üstüne bir kazan koyar. Çocuğu da içine koyar, “Ben aydaş aşısı pişiriyorum, huu” diye bağıır. Kazanın altına odun sokar. Yakıyormuş gibi odunları çevirir. Bunu gün doğasıya kadar yaparsa çocuk üç dört gün sonra iyileşmeye başlar.)

Aydaş çocuğun tedavisine yönelik yöreden derlediğimiz diğer uygulamalar şunlardır:

- *Aydaş çocuk dede mezarına yatırılır. (K72, K96, K107, K112, K137)*
- *Aydaş çocuğun omzuna muska asılır. (K24, K78, K110, K160, K174)*

Değerlendirme

Aydaş çocukların tedavisine yönelik işlemlerden en dikkat çeken aydaş aşısı pişirme törenidir. Çocuğun aydaşlığına sebebiyet veren kötü ruhları korkutma temeline dayanan bu ritüelin gün doğmadan evvel yapılmasının sebebi, olağanüstü varlıkların gece ortaya çıktığına inanılmasıdır. Aydaş aşısının yol ağzında yapılmasının nedeni ise eski Türk inanç sisteminde karşımıza çıkan *yol iyesi*nden yardım istenmesidir. Masal, efsane, halk hikâyesi vb. anlatı türlerinde genellikle ihtiyar bir adam suretine bürünen ve kahramana yol gösteren yol iyesi ile ilgili olan bu inanış, Koçarlı kültürünün eski

¹⁰⁷ Elmacı, a.g.e., s. 340.

Türk kültürüne dayandığının güzel bir örneğidir. Çocuğun mezara yatırılması ve çocuğa muska takılması da dinsel uygulamalara örneklerdir.

1.1.1.3.9. Konuşamayan Çocuk / Yürüyemeyen Çocuk / Duşak Kesme

Olağan hâllerde bir, bir buçuk yaşına gelen çocuğun yürümesi beklenir. Çocuğun geç yürümesi, geç konuşması aileleri telaşlandırmakta ve aileler, bu durumu ortadan kaldırmak için çeşitli pratikler uygulamaktadır. Geç yürüyen ya da yürüyemeyen çocuğu türbelere götürmek veya çeşitli halk ilaçlarını çocuğun vücuduna sürmek gibi uygulamaların dışında bir de büyüsel bir işlem olan *duşak kesme* ritüeli Anadolu'da yaşamaktadır. Yürüyemeyen çocuğa yapılan bu işlemler gibi konuşamayan ya da geç konuşan çocuklara da benzer işlemler uygulanmaktadır.¹⁰⁸

Tire'de yürüyemeyen çocuklar akarsudan atlatılırlar. Çocuk çabuk yürümesi için “*Saldım salaya, yalvardım Mevla'ya, yürüsün cumaya*” denir ve yeni doğan aya karşı sallanır. Konuşamayan çocuklara da deve çanından su içirilir.¹⁰⁹ Kayseri'de ise geç konuşan çocuğun ağzı cami anahtarıyla açtırılır ve Kurban bayramında yedi kurban dili toplanıp çocuğa yedirilir.¹¹⁰ Koçarlı yöresinden derlediğimiz yürüyemeyen çocuğun tedavisine yönelik uygulamalar şunlardır:

“Bi, bi buçuk yaşına gelmiş çocuklâ yürüyemezse dede mezerine götürülüü. Ödu mezeriñ içini yatırılı. Üç Kulfallâ bi Elham okunû. Üç dööt dakge soñura da çocûk mezeriñ üsdünden alını. Bundan başga bi de çocuk yürüyebilse de yürüyemese de üç yo duşâ kesilî. Biri ilk adım atdunda, biri ondan sônaki cuma gününde, soñuncusu da kimsiden tutmudana ilk yürüüşünde kesilî. Çocûñ duşâni hêkes kesibilî emme sülâlasında yürüme hasdalı geçmiş birisi kesimez. O kesêse çocuk da ilêdi yürüyemez olû. Çocûñ duşâni çô zaman okumuşlu veyât da dini bütün êsannâ yapâ. Çocûñ duşâ emek tâtasınıñ üsdünde kesilî. Bi gişi çocû emek tâtasınıñ üsdünde dutâ, bi başga gişi de çocûñ ik'ayâniñ arasını inci bi ip bâlâ. Soñura da duşâ kescek olan gişi makazına bu ipe kesê. Kesêken de “Allah ayak, demî dayak” dê. İpe kesdikden soñura çocûñ ellenden dutâ, yürütmê çalışu. Kesilen iplê o gün çocûñ ayânda galı. Soñura çıkarılıp atılı.” (K70)

¹⁰⁸ Başçetinçelik, a.g.e., s. 94.

¹⁰⁹ Artan, a.g.e., s. 6798.

¹¹⁰ Tacemen, Ahmet, *Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği*, Üçbilek Matbaası, Ank., 1995, s. 313.

(Bir, bir buçuk yaşına gelen çocuklar yürüyemezse dede mezarına götürülür. Orada mezarın içine yatırılır. Üç Gulhuvallah bir Elham okunur. Üç dört dakika sonra da çocuk mezarın üstünden alınır. Bundan başka bir de çocuk yürüyebilse de yürüyemese de üç defa duşığı kesilir. Biri ilk adım attığında, biri ondan sonraki cuma gününde, sonuncusu da kimseden tutmadan ilk yürüyüşünde kesilir. Çocuğun duşığını herkes kesebilir ama sülalesinde yürüme hastalığı geçirmiş birisi kesemez. O keserse çocuk da ileride yürüyemez olur. Çocuğun duşığını çoğu zaman okumuşlu veyahut da dini bütün insanlar yapar. Çocuğun duşığı ekmek tahtasının üstünde kesilir. Bir kişi çocuğu ekmek tahtasının üstünde tutar, bir başka kişi de çocuğun iki ayağının arasına ince bir ip bağlar. Sonra da duşığı kesecek olan kişi makasla bu ipi keser. Keserken de “Allah ayak, demir dayak” der. İpi kestikten sonra çocuğun ellerinden tutar, yürütmeye çalışır. Kesilen ipler o gün çocuğun ayağında kalır. Sonra çıkarılıp atılır.)

Yöreden derlediğimiz konuşamayan çocuğun tedavisine yönelik uygulamalar şunlardır:

- Konuşamayan çocuğa dana, koyun dili yedirilir. (K8, K17, K29, K56)
- Konuşamayan çocuğa okunmuş su içirilir. (K21, K32, K47, K70, K87, K96, K107, K111, K126, K138, K139, K150, K151)
- Geç konuşan ya da konuşamayan çocuk için hocaya muska yaptırılır. (K27, K46, K59, K70, K87, K96, K107, K111, K126, K138)

Değerlendirme

Yürüyemeyen ve konuşamayan çocuklar için yapılan uygulamalarda büyüsel ve dinsel bazı işlemler dikkati çekmektedir. Örneğin *duşak kesme* âdeti, çocuğun yürümesini engellediği düşünülen *ayak bağını* iple sembolleyip keserek bu olumsuzluğu ortadan kaldırma temeline dayanan bir işlemdir.¹¹¹ Aynı pratikte *üç* formülistik sayısını ve İslami bir unsur olan *cuma* gününün çocuğun yürüyebilme yetisi kazanması üzerindeki dinsel niteliğini görmekteyiz. Duşak kesme töreni esnasında söylenen ve alkış niteliği taşıyan birtakım büyüsel sözler de Şamanların dinî ayinlerde bazı ruhlarla iletişime geçmek için söyledikleri büyülü sözleri anımsatmaktadır. Zira

¹¹¹ Örnek, Sedat Veyis, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, AÜDTCF Yay., Ank., 1966, s. 69.

yörede duşak kesme işlemini dini bütün kişilerin¹¹² yaptığı göz önüne alınırsa bu ritüelin Göktaarı inancının bir hatırası olduğu kanısına varabiliriz.

Konuşamayan çocuğa hayvan dili yedirilmesi, okunmuş su içirilmesi gibi ritüeller *temas büyüü* kavramıyla bir anlam kazanmakta iken hocalara muska yazdırılması da yörede var olan dinsel uygulamalardan biridir.

1.1.1.3.10. Huy Kesme

Çocuğun anne-babasını rahatsız eden, çocuğun kendine zarar verebilecek yahut alışkanlık hâline getirebileceği olumsuz huylarını kesmek için birtakım uygulamalar mevcuttur.

Feke’de, ağlayan çocuğun ağızına cuma günü terlikle vurulur.¹¹³ Ergani yöresinde ise çocuğun ağlamasını engellemek için hoca tarafından düğümlezip bağlanan kırk tane yeşil ip çocuğun boynuna geçirilir.¹¹⁴ Koçarlı yöresinde de çok ağlayan çocuğun bu ağlamasını önlemek için şu uygulamalar yapılır:

“Çocuk çoğ âleyyosa hocuya musgu yazdırısuñ ya d’okudúsuñ. Musguya çocúñ omzuna dakdıñ mı heçbi şêsi galmaz. Ya dı hoculâ işê yapâ, bi ipi kırk dene tüüm atâlâ. Bunu seni verîlê, “Çocúñ boynunu as” dêlê. O’zmat dı çocúñ âlması kesilîmiş. Bi di âliyan çocúñ âzını cumay günü têlînen hurâsañ âlması keçêmiş.” (K107)

(Çocuk çok ağlıyorsa hocaya muska yazdırırsın ya da okutursun. Muskayı çocuğun omzuna taktın mı hiçbir şeyi kalmaz. Ya da hocalar şey yapar, bir ipe kırk tane düğüm atarlar. Bunu sana verirler, “Çocuğun boynuna as” derler. O zaman da çocuğun ağlaması kesilirmiş. Bir de ağlayan çocuğun ağızına cuma günü terlikle vurursan ağlaması geçermiş.)

Değerlendirme

Çok ağlayan çocuğu bu huyundan vazgeçirmek için ağızına terlikle vurulması, hocaya götürülmesi ve hocanın kırk düğüm attığı bir ipi çocuğun boynuna asması

¹¹² Göktaarı inancına mensup Türklere dinî ayinler Şamanların öncülüğünde yapılırdı. İslamiyet’i kabul eden Türklere bu gelenekten vazgeçememişler ve Şamanın bu görevini bugün imam yahut dini bütün kimseler üstlenmiştir.

¹¹³ Karakaş, a.g.e., s. 34.

¹¹⁴ Akca, a.g.e., s. 46.

dinsel ve büyüsel uygulamalardandır. *Kırk* formülistik sayısını gördüğümüz bu inanışlarda cuma günü, muska gibi İslami motiflere rastlamak da mümkündür.

1.1.1.3.11. Sütten Kesme

Çocuğun belli bir yaşa gelmesi ya da annenin tekrar hamile kalması durumunda çocuğun sütü bırakması gerekmektedir. Fakat çocuk, tattığı ilk gıda maddesi olan sütü bırakmak istemez. Bu sebepten dolayı çocuğu anne sütünden vazgeçirmek amacıyla yapılan birtakım uygulamalar ortaya çıkmıştır. Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinde, çocuğu anne sütünden kesmek için şu uygulamalar yapılmaktadır:

“Çocuk belli bi yaşa geldi miydin yâmak¹¹⁵ gerekî. Tabi çocuk hemen burakmaz ana südüne. Vêmezseñ hemen âlâ. İşdi yarabilmeg için gadın, memesine sovan, salça, toz böbê gibe acı işêlê sürê. O’zman çocuk emimez, böölü böölü unudug gidê annesiniñ memesine. Kimi yêlêdi de tezek sürêlêmiş, pis koksun deye. Memesini kını yakannâ vâ çocûna yâmag için.” (K73)

(Çocuk belli bir yaşa geldi mi yarmak gerekir. Tabi çocuk hemen bırakmaz ana sütünü. Vermezsen hemen ağlar. İşte yarabilmek için kadın, memesine soğan, salça, toz biber gibi acı şeyler sürer. O zaman çocuk ememez, böyle böyle unutup gider annesinin memesini. Kimi yerlerde de tezek sürerlermiş, pis koksun diye. Memesine kına yakanlar da var çocuğunu yarmak için.)

Değerlendirme

Yörede, çocuğu anne sütünden vazgeçirmek için memeye tiksindirici şeyler sürülmektedir. Birkaç denemeden sonra çocuk anne sütünü unuttur ve acıktığında diğer yiyecekleri istemeye başlar. Çocuğu sütten kesme uygulamasının temelinde ise çocuğun diğer yiyeceklerden de vitamin almasını sağlamak vardır.

1.1.1.3.12. İlk Diş

Çocuğun ilk yaşlarında yapılan önemli törenlerin biri diş ile ilgili olanıdır. Bu tören, çocuğun ilk dişinin çıkmasını kutlamak için yapılan bir törendir. Bu törene değişik yörelerde *diş buğdayı*, *diş hediği* denir. Ankara’da tespit edilen ilk diş töreninde daha önceden hazırlanmış olan ve toz şekerle karıştırılan pişmiş buğdaylar çocuğun

¹¹⁵ Yarmak: Anne sütünü unutturmak

başından serpilmiş ve çocuğun önüne makas, Kuran ve altın konmuştur. Çocuk bu üç nesneden hangisini seçtiyse geleceği üzerine çeşitli yorumlar yapılmıştır.¹¹⁶

Anadolu'nun değişik bölgelerinde ilk diş etrafında oluşan inanmalar ve bununla ilgili yapılan törenler mevcuttur. Karataş'ta çocuğun çıkan ilk dişini görene hediye olarak iç çamaşırı alınır.¹¹⁷ Muğla'da ise diş çıkaran çocuğa dişlerinin çabuk çıkması için soğan ya da pırasa çiğnetilir.¹¹⁸ Samsun'da da çıkan ilk dişin alt veya üst çenede olması çeşitli yorumlar doğurmaktadır. Eğer çıkan ilk diş alt çenede olursa iyiye, üst çenede olursa da kötüye yorulmaktadır.¹¹⁹ Koçarlı yöresinde de çocuğun çıkan ilk dişine yönelik derlediğimiz uygulamalar şunlardır:

“Çocûñ çıkan ilk tişini görene hediye verilî. Corap, mendil, gazak, ayakgabı gibe... Çocûñ tökülen tişleri de eviñ damını atılı. Çocûñ annesi ya da bubası tişe alı, eve âkasını dönê. Tişe gerê dôru atâ. Atâken de “Köpek tişi pek tiş, guzu tişi ak tiş” dê. Bunu yapınca çocûñ çıkan tişlere guzu tişi gibe güzel çıkâmış.” (K151)

(Çocuğun çıkan ilk dişini görene hediye verilir. Çorap, mendil, kazak, ayakkabı gibi... Çocuğun dökülen dişleri de evin damına atılır. Çocuğun annesi ya da babası dişi alır, eve arkasını döner. Dişi geriye doğru dama atar. Atarken de “Köpek dişi pek diş, kuzu dişi ak diş” der. Bunu yapınca çocuğun çıkan dişleri kuzu dişi gibi güzel çıkarmış.)

Değerlendirme

Çocuğun dökülen ilk dişinin evin damına atılması, çocuğun ileriki yaşamında evine sadık kalması dileğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu işlem esnasında söylenen birtakım büyüsel sözler de dökülen bu dişlerin yerine köpek dişi gibi biçimsiz dişler değil de kuzu dişi gibi güzel dişlerin çıkmasını dilemek amacıyla söylenmektedir.

¹¹⁶ Boratav, a.g.e., s. 189.

¹¹⁷ Uğurlu, Mısra, Adana İli Karataş İlçesi Halk Kültürü Araştırması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2010, s. 28.

¹¹⁸ Karakum, Arife, Muğla Yöresi Halk İnanç ve Uygulamalarının Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2008, s. 26.

¹¹⁹ Muğlalı, Mehtap – Koyutürk, Alp Erdin – Sarı, M. Erhan, “Samsun Yöresinde Süt Dişleri İle İlgili Folklorik Yaklaşımlar”, *Milli Folklor*, 2007, S. 73, s. 69.

1.1.1.3.13. Kulak Delme

Eski toplumlardan bu yana insanoğlu, yaşamının her döneminde süslenme ihtiyacı duymuştur. Özellikle kadınlarda daha baskın olan bu güzel görünme duygusu neticesinde insanlar kollarına, boyunlarına, kulaklarına, el ve ayakları ile parmaklarına çeşitli takılar takarak bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardır. Kulağa takılan küpeler için de kulakların delinmesi bir zorunluluktur. Bundan dolayı aileler, kız çocuklarının kulaklarını küçük yaşta deldirirler. Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinde kulak delme âdeti ile ilgili tespit edilen uygulamalar şunlardır:

“Gız çocû beş, altı yaşlâna gîdi mi gulakları delinî. İlêde küpü dakıbilmesi için gulânı delmek ilazım. Evellêden kendimiz ededik buna emme hindi millet Aydın’da, Goçalı’da etdiriveriyoru. Çocuklân gulaklâna ot gurûmunda¹²⁰ delmek ilazım. Çünkü bu aylâda yarılâ tez gurû. Bi di çocuk peg âlmaz. Gulâ demliden evel gulak memesi külne ovulû. On beş, yîmi dakge bekledikten soñura îniye batırverîsiñ. Delinen yêden gan akâ tabe. O delinen yire sütne gaymak sürêsiñ. O iyi gelî. Soñura delik kapanmasıñ deye inci bi ip geçirilî. Bi havta soñura filen ip o deliñ içinde oynuyoreyse o’zman küpü dakıbilîsiñ.” (K29)

(Kız çocuğu beş, altı yaşlarına girdi mi kulakları delinir. İleride küpe takabilmesi için kulağını delmek lazım. Evvellerden kendimiz ederdik bunu ama şimdi millet Aydın’da, Koçarlı’da ettiriveriyor. Çocukların kulaklarını ot kuruğumunda delmek lazım. Çünkü bu aylarda yaralar tez kurur. Bir de çocuk pek ağlamaz. Kulağı delmeden evvel kulak memesi kül ile ovulur. On beş, yirmi dakika bekledikten sonra iğneyi batırverirsin. Delinen yerden kan akar tabi. O delinen yere sütle kaymak sürersin. O iyi gelir. Sonra delik kapanmasın diye ince bir ip geçirilir. Bir hafta sonra falan ip o deliğin içinde oynuyorsa o zaman küpe takabilirsin.)

Değerlendirme

Koçarlı yöresinde, kulak delme işlemi eskiden yukarıdaki gibi yapılmakta idi. Bugün ise kız çocuklarının kulakları, çoğunlukla eczanelerde delinmektedir.

¹²⁰ Ot kuruğumu: Yörede, mayıs ayına verilen bir isimdir.

1.1.1.3.14. Sünnet

İslam dininde, Peygamber'in yaptığı ya da öğütlediği şeylere uymaya *sünnet* dendiği için erkek çocukların erkeklik uzuvlarının ucundaki deriyi kesme işlemine halk, bu ismi vermiştir. Sünnet işlemi, İslam ve Yahudi dinlerinin kuralları arasında yer almakla beraber bu dinlerin dışında Avustralya, Afrika ve Amerika yerlilerinin de bu işlemi uyguladıkları bilinmektedir. Kimi bilginler bu işlemin cinsel birleşmeyi kolaylaştırdığını kimileri de kesilen parçanın bereket tanrılarına bir kurban olarak sunulduğunu belirtmektedirler. Geleneksel kültürümüzde evlenme törenleri ile bir tutulan sünnet bugün ise hastanelerde doktorlara yaptırılmaktadır. Sünnet olacak çocuğun yaşı ve törenin mevsimi üzerine kesin bir kural yoktur. Çocuklar genelde, okul çağına yakın zamanlarda veya ilkökul çağlarında sünnet ettirilmektedir. Sünnet töreni ise geleneksel kültürümüzde perşembe günleri yapılmakta iken günümüzde cumartesi-pazar günlerinde yapılmaktadır. Sünnet töreninde şehirlerde ince saz, köylerde ise davul-zurna çalınır. Hem çocuğu avutmak hem de konukları eğlendirmek amacıyla düzenlenen hokkabaz, Karagöz gösterileri, seyirlik oyunları gibi eğlenceli oyunlar da sünnet törenlerinin vazgeçilmezidir. Genellikle Doğu, Güney ve Güneydoğu Anadolu'da görülen *kirvelik* de sünnet âdetlerindedir. Aileye dışarıdan katılan bir erkeğe sünnet olacak çocuğun babası tarafından kirvelik teklifi götürülür. Bu teklifi kabul etmek bir onur ve borç sayılmaktadır. Kirvenin görevi ise sünnet olurken çocuğu tutmaktır. Sünnet töreni geçiş dönemleri arasında önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı bu tören ile ilgili çeşitli âdet ve uygulamalar da ortaya çıkmıştır. Kadınların sünnet işlemi uygulanırken ellerinde oklava çevirmeleri, kesilen parçanın bir tepside herkese gösterilerek sünnetçi için bahşış toplanması gibi âdetler mevcuttur.¹²¹ Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresine ait sünnet töreni ile ilgili inanış ve uygulamaların bir kısmı bir kaynak kişi tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

“Êkek çocukları okul çâna geldi mi sünnet etdirilî. Kimi êsannâ çocuklâna ufâkene kesdiriyolâ, kimileri de okul çânda işde. Emmi okul çândan sônasına burakan pek yok. Sünnet evelden ot gurûmunda yapırudın. O vakıtlâda yarılâ çabık çabık guruyorêmiş de ondan. Emme hindi çocuklâ okulu gidiyolâ ya, ondan yazın ediliyoru sünnet. Zengin êsannâ çocuklâna düünne sünnet etdirilê. Emme durumu olmuyannâ da düünsüz edêlê. Kimi sünetciyi evini çârû kimi de hasdanede kesdiriverig gelî.” (K59)

¹²¹ Boratav, a.g.e., s. 194-198.

(Erkek çocukları okul çağına geldi mi sünnet ettirilir. Kimi insanlar çocuklarını ufakken kestiriyorlar, kimileri de okul çağında işte. Ama okul çağından sonrasına bırakan pek yok. Sünnet evvelden ot kuruğumunda yapılırdı. O vakitlerde yaralar çabuk çabuk kuruyormuş da ondan. Ama şimdi çocuklar okula gidiyor ya, ondan yazın ediliyor sünnetler. Zengin insanlar çocuklarını düğünle sünnet ettirirler. Ama durumu olmayanlar da düğünsüz ederler. Kimi sünnetçiye evine çağırır kimi de hastanede kestiriverip gelir.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Sünnet yatağı; yastık, yorgan, çarşaf hazırlanır ve yatak süslenir. (K42, K59, K69, K75, K88, K103, K120, K160)
- Sünnette hazırlanan çarşaf takımı çocuğun çeyizine kaldırılır. (K42, K59, K69, K75, K88, K103)
- Çocuk sünnet olurken annesi kendi avucunda oklava yuvarlar. Bu işlem çocuğun acı çekmesini önler. (K73)
- Kesilen deri parçası atılmaz. Toprağa gömülür. (K69, K75, K88)
- Çocuk sünnet olduktan sonra yakınları sünnet ziyaretine gelirler. (K42, K59, K69, K75, K88, K103, K120, K160)
- Ziyarete gelenler çocuğa mendil, çanak, tepsi gibi hediyeler getirirler yahut para verirler. (K59, K69, K75, K88)

Değerlendirme

Yörede sünnet törenleri Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi önemli bir olay olarak kabul edilmekte ve akrabalarla birlikte kutlanmaktadır. Sünnet esnasında annenin kendi avucunda oklava yuvarlaması *temas büyüü* ile ilgilidir. Çocuk, annesinin bir parçasıdır. Annenin elinde yuvarlanan oklava, çocuğun kesilen erkeklik organında yuvarlanıyormuş gibi düşünülmekte ve bu sayede çocuğun çektiği acı hafifletilmek istenmektedir. Kesilen deri parçası da çocuğun bir parçası olduğu için atılmamakta, toprağa gömülmektedir.

1.1.1.3.15. Askerlik

Eskilerden beri Türk toplumunda askerlik bir yaşayış tarzı olarak görülmüş ve Türkler dünyaca *asker-millet* olarak ün salmıştır. Ayrıca “*Her Türk asker doğar*” sözü

de bu ifadeyi destekler niteliktedir. Halk arasındaki “*Askere gitmeyen adam olmaz*” deyişi de Türk insanının askerlik vazifesine bakış açısını tam anlamıyla ortaya koymaktadır.

Askerlik çağına gelen genci askere gideceği günden iki ay önce serbest bırakırlar. Yani bu süre zarfında arkadaşlarıyla eğlenmesine, istediği gibi gezmesine izin verilir. Büyüklerin ellerini öpüp helallik ister. Eli öpülen büyükler hediyeler verirler. Arkadaşları ise davul zurnalar eşliğinde gece gündüz şenlikler yaparak onu eğlendirirler. Bazen mevlitler okunarak toplu dua edilir ve sağ salim gidip gelmesi dilenir.

Askerlik sürecince askerden gelen mektuplar yırtılmaz. Aksi takdirde askerdeki gence uğursuzluk getireceğine inanılır. Askerlik dönüşünde aile tarafından un helvası yapılır ve tüm akrabalar bu törene katılır.¹²² Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresine askerlikle ilgili âdet ve inanışların bir kısmını bir kaynak kişi şöyle anlatmıştır:

“Asgeri kitmiyen adam olmaz” dëlê bizim bûda. Ondan asgêlik çavı gelen ôlannâ gidêlê asgere. Kövüñ deligannıları asgere kitmiden üç dööt gün evel toplanulâ. Köölülê de yimek filen yapâlâ, hep barıbâ yêlê. Evlâ çalgı çalâ gençlê, oynâlâ. Sôna hocu dua edê, sâ sâlim gidig gelsiñlê deye. Gençlê köölülênen hallelleñîlê, böyüklêniñ ellêne öpêlê. Ellêne öpdükleri êsannâ dı asgerin cebini az çok bi hâçlık gatâlâ. Adettir bu, verilmezse olmaz. Kimisi di ôdu vêmez hâçlığa, evini çârı, ayrı bi asger yimê verî. Hâçluna da ôdu verî.” (K92)

(“Askere gitmeyen adam olmaz” derler bizim burada. Ondan askerlik çağı gelen oğlanlar giderler askere. Köyün delikanlıları askere gitmeden üç dört evvel toplanırlar. Köylüler de yemek falan yaparlar, hep beraber yerler. Evvela çalgı çalar gençler, oynarlar. Sonra hoca dua eder, sağ salim gidip gelsinler diye. Gençler köylülerle helalleşirler, büyüklerinin ellerini öperler. Ellerini öptükleri insanlar da askerin cebine az çok bir harçlık katarlar. Âdettir bu, verilmezse olmaz. Kimisi de orada vermez harçlığı, evine çağırır, ayrı bir asker yemeği verir. Harçlığını da orada verir.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Askere gidecek olan genç, bir ekmeği ısırır ve dönünceye kadar bu ekmeği saklanır.* (K7, K21, K124, K137, K154)

¹²² Kartal, Numan, *İnegöl Folkloru*, Köseciler Kitap-Kırtasiye, İnegöl, 1998, s. 179.

- Askere gidenin kirli gömleği yıkanmaz. (K69, K78, K92)
- Askere gidenin atleti, evin önündeki bir ağaca asılır ancak genç, askerden döndüğünde indirilir. (K78, K92, K117)
- Askere giden genç için türbelerde dua edilir, adaklar adanır. (K44, K52, K69, K78)
- Askerden dönen genç için kurban kesilir, adaklar yerine getirilir. (K52, K69, K78, K92, K117, K124)
- Yakın akrabalar askerden dönene “Hoş geldin” demeye gelirler. (K7, K21, K44, K52, K69, K78, K92, K117, K124, K137, K154)

Değerlendirme

Askere uğurlama âdetlerinde büyüsel uygulamalar göze çarpmaktadır. Gence ekmek ısırtılması “Lokması yarım kaldı” anlamındadır. Elbiselerinin yıkanmaması da kirlileri daha yıkanmadı, yaşayacak daha çok günü var mahiyetindedir. Bu inanış ve uygulamalar eski Türk inanışlarının günümüzdeki yansımalarına güzel birer örnek teşkil etmektedir.

1.1.2. Evlenme

Evlenme, bir kadınla bir erkeğin aile kurmak üzere kanunların ve hukukun uygun gördüğü şekilde bir araya gelmesidir.¹²³ Hayatın önemli bir geçiş dönemi olan evlenme, kız ve erkeğin bir aile olarak sosyal yaşama katılma sürecinin başladığı bir dönemdir. Bu nedenle evlenme, her toplumun kutsal saydığı bir olgu olmakla birlikte kendi gelenek-göreneklerine göre tertip ettikleri bir törenle gerçekleştirilir.

Evlenme töreni olan düğün; gelin hamamı, kına, gelin alma, gerdek ve sonrasını içine alan bir süreci ifade etmek için kullanılır. *düğ-* kökünden türetildiği sanılan bu kavram Divanü Lügati't Türk'te de *tügün* olarak yer almaktadır.¹²⁴ Diğer Türk lehçelerinde de düğün kavramını karşılamak için *toy*, *tuy* sözleri kullanılmaktadır.¹²⁵

¹²³ *Büyük Larousse*, Gelişim Yay., İst., 1986, s. 3911.

¹²⁴ Boratav, a.g.e., s. 204-205.

¹²⁵ <http://www.tdk.org.tr/lehceler/Default>, Erişim tarihi: 01.03.2011, 16:20

1.1.2.1. Evlenme Biçimleri

Anadolu’da değişik evlenme âdetleri görülmektedir. *Kız kaçırma* bunların yaygın olanıdır. Kız, erkekle anlaşarak belirlenen bir yer ve saatte kaçabileceği gibi bazen de erkekler, kaçmaya gönüllü olmayan kızları da kaçırabilmektedir. Hakkâri’de *dezmal kaçırması* denilen bir âdete göre erkek, kızın başörtüsünü kaçırırsa gerçekten kızı kaçırmış sayılır ve kızın ailesi, erkeğin ailesiyle anlaşmak zorunda kalır.¹²⁶

Çumra’da, düğünlerde eğlenirken erkeğin annesi, oğluna almak istediği kızın başına *çalık* atar. Çalık atma işleminden sonra kız resmen nişanlı sayılır. Kız çalık atan kadının oğluna varmak isterse oyuna kalkar, istemezse kalkmaz.¹²⁷

Anadolu’nun bazı bölgelerinde görülen ve *berdel* adı verilen evlenme türü şu şekildedir: Evlilik çağında kızı olan ve oğlunu evlendirmek isteyen aile, aynı koşullardaki başka bir ailenin kızını oğluna almak isterler. Başlık alıp vermemek koşuluyla kendi kızlarını da oğullarına vermeyi teklif ederler. Aileler aynı kültür üyesi olduklarından, genelde bu teklifi kabul ederler.¹²⁸ Hakkâri’de bu tür evliliğe *kepir*¹²⁹ Polatlı’da ise *değişik*¹³⁰ adı verilmektedir. Ankara, Isparta, Bilecik, İçel, Adana, Antalya yörelerinde görülen ve *levirat* adı verilen evlenme türünde ise büyük kardeşinin ölümü üzerine dul kalan eşi küçük kayınbiraderi ile evlendirilir.¹³¹

Geleneksel kültürümüzde yaygın olarak görülen ve Dede Korkut Hikâyeleri’nde de adı geçen *beşik kertme* âdetinde, çocuklar daha beşikte iken ileride birbirleriyle evlendirilmek için beşiklere birer kertik atılarak karşılıklı söz verilir. Böylece çocuklar daha küçük yaşta iken kendi istekleri dışında nişanlanmış olurlar. Genellikle ekonomik ilişkilerini güçlendirmek isteyen ailelerde görülen bu geleneğe büyüdüklerinde birbiriyle evlenmek istemeyen çocukların uymadıklarını görmekteyiz. Bu sebeple kimi aileler arasında gerginlik çıkabilmektedir.¹³²

Kentsel bölgelerde büyük oranla uygulanmayan, kırsal kesimlerde ise yer yer görülen geleneksel kültürümüze ait evlendirme biçimleri özellikle son yıllarda

¹²⁶ Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000, s. 186.

¹²⁷ Varol, Veli, “Çumra’nın Alan Köyünde Düğün”, *TFA*, 1954, C. 3, S. 64, s. 1020.

¹²⁸ Akca, a.g.e., s. 55.

¹²⁹ Balaban, Ali Rıza, “Güneydoğu Anadolu’da Berdel Ailesi”, 1975, *TFA*, C. 16, s. 307.

¹³⁰ Erk, Zümüt, “Kuşçu Köyünde Evlenme Adetleri”, *TFA*, 1975, C. 16, s. 310.

¹³¹ Gönüllü, Ali Rıza, “Levirat Adeti”, *Türk Folkloru*, İst., 1986, s. 18.

¹³² Örnek, a.g.e., s. 187.

kaybolmaya başlamıştır. Artık gençler, tanışıp anlaşarak evlenmekte ve aileler de bu duruma sıcak bakmaktadır.

Koçarlı yöresinde evlendirme biçimleri bağlamında görücülük usûlü ile evlenme yaygındır. Çoğunlukla kırsal kesimlerde görülen görücülük, her iki aileyi de tanıyan kişi yahut kişilerin öncülüğüyle gerçekleşmektedir. Kentsel alanlardaki ailelerde ise gençler, çeşitli vesilelerle tanışıp anlaşarak evlenmektedir. Yörede, kız kaçırarak evlenme seyrek de olsa görülmektedir. Kızın ailesinden onay alamayan erkek, gönüllü olduğu takdirde sevdiği kızı kaçırıp onunla evlenir. Kızın ailesi, belli bir süre sonra damadıyla barışır. Fakat ömür boyu dargın kalan aileler de mevcuttur.

Büyük oranda tek eşliliğin görüldüğü Koçarlı yöresinde, çok eşlilik eski zamanlarda kalmış bir uygulama olarak kaynak kişilerden derlenmiştir. Çok eşliliğin sebepleri arasında erkeklerin savaşta şehit düşmeleri, aileler arası husumet sonucu cinayet, hastalık gibi nedenlerle dul kalan kadınların sahipsiz kalmamaları için evli erkeklerle evlenmesi bulunmaktadır. Ayrıca çocuğu olmayan kadınların üstüne kuma getirme âdeti de çok eşliliğin nedenleri arasındadır.

1.1.2.2. Evlilik Çağı / Evlilik Yaşı / Evlenme İsteğini Belli Etme

Türk toplumunda kız ve erkeğin ergenlik dönemine girmesiyle evlilik çağı başlar. Bununla birlikte kişisel sorumluluklar da başlar. Kızlar ev işlerine katılarak aile içinde genç kızlığın gerektirdiği rollere bürünür ve karşı cinsle ilgilenmeye başlar. Erkek de aynı toplumsal role bürünerek ev ekonomisine katkıda bulunmayı amaçlar. Bu arada erkeğin askerliğini yapması, iş bulması evlenme için geçerli ölçütlerdir. Evlenme sırası çoğu ailede büyük kardeşlerindir. Büyük kardeşin rızası olmadan evlenme hoş karşılanmamaktadır. Kırsal kesimlerde evlenme kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır.¹³³

Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinde, ortalama evlilik yaşı kızlar ve erkeklerde 20-25'tir. Kırsal kesimlerde bu yaş aralığı 17-22'ye düşebilmektedir. Kentsel bölgelerde ise gençlerin tahsili, iş bulamamaları gibi durumlar sebebiyle evlilik yaşları 25-30'a çıkabilmektedir. Kaynak kişiler, evlilik yaşının eski dönemlerde 13-14 olduğunu, sebebinin ise *gençlerin gözleri açılmadan başlarının bağlanmak* istenmesi olduğunu söylemişlerdir.

¹³³ Örnek, a.g.e., s. 189-190.

Evlenme çağına gelen gençler, evlenmek istediklerini ailelerine çeşitli davranışlarla ifade ederler. Çankırı’da evlenmek isteyen delikanlı eve geç gelir, sabah geç kalkar ve her şeye kusur bulur.¹³⁴ Ayrıca annesinin ayakkabısını da eşige çivileyerek evlenmek istediğini belli eder. Bursa’da da evde gelinlik kız olduğunu bildirmek için evin damına testi konmaktadır.¹³⁵ Koçarlı yöresinde ise gençler, evlenmek istediklerini bildirmek için şu âdetleri uygulamaktadır:

“Bizim bûdu gızlâ, êeklê evlenmeg isdedikleri zaman hep tâ eveli evlinen âkideşlênden konuşûlâ. İşde “Filençe evlendi de gûtuldu, biz kaldık” gibisinden böölü konuşup durûlâ. Bunu gızlâ pek dimez, êeklê çok dê. Anasını evlencêni sôölüyümüyennê böölü konuşûlâ işde. Hep “Yalñızın” dêlê, “Heç bene tüşünen yok” gibe böölü dêlê. Tabi o’zman annaşılı, bu evlencek dimekdir. Evelden gızlâ dı dûduk yire pilav yapâlâdın. Kimse onu “Pilav yap” dimiden pilav yapâdın, sôruyu gôveresî de pilavı gaşık sokâ gaçâdın. Ya tışara ya da ötkü oduya gidêdin. Ana babası da annâdın tabe gızıñ evlenmeg isdedîne. Gine evellêden êeklê de ana babasınıñ babıçlânıñ altını çivi çakâdın. O’zmat da tabi ana babası annâdın. Eskiden bööleydin, gelinek görünek vâdın da deligannılâ, gızlâ bile evlenceklêne böölü bell’edêlêdin. Hindi bööle mi? Deñgini bulan gız, êek anasını bañırveriyor “Ben evlencen” deye. Utanmak yok gâri hindiki gençlêde. Kimisi di “Evlendîmezseñiz, evden gaçcen” dêbakırı.” (K113)

(Bizim burada kızlar, erkekler evlenmek istedikleri zaman hep daha evvel evlenen arkadaşlarından konuşurlar. İşte “Falanca evlendi de kurtuldu, biz kaldık” gibisinden böyle konuşup dururlar. Bunu kızlar pek demez, erkekler çok der. Anasına evleneceğini söyleyemeyenler böyle konuşurlar işte. Hep “Yalnızım” derler, “Hiç beni düşünen yok” gibi böyle derler. Tabi o zaman anlaşılır, bu evlenecek demektir. Evvelden kızlar da durduk yere pilav yaparlardı. Kimse ona “Pilav yap” demeden pilav yapardı, sofraya koyuverince de pilava kaşık sokar kaçardı. Ya dışarı ya da öteki odaya giderdi. Ana babası da anlardı tabi kızın evlenmek istediğini. Gene evvellerden erkekler de ana babasının pabuçlarının altına çivi çakardı. O zaman da tabi ana babası anlardı. Eskiden böyleydi, gelenek görenek vardı da delikanlılar, kızlar bile evleneceklerini böyle belli ederlerdi. Şimdi böyle mi? Dengini bulan kız, erkek anasına bağırveriyor

¹³⁴ Koşay, Hamit Zübeyir, *Türkiye Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Maarif Matbaası, Ank., 1944, s. 2.

¹³⁵ Boratav, a.g.e., s. 202.

“Ben evleneceğim” diye. Utanmak yok gayrı şimdiki gençlerde. Kimisi de “Evlendirmesenez, evden kaçacağım” diyor.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

- *Kız, bulaşık yıkarken kapı çalarsa evlenmek istiyor demektir. (K2, K69, K113)*
- *Kızlar, annelerinin bulunduğu ortamlarda “İlçelerden erkek, gecelerden gerdek” derler. (K148)*
- *Kızlar yemekleri çok tuzlu ya da tuzsuz yaparlar. (K74, K77)*
- *Erkekler yastığı ikiye bölerler. (K31, K77)*

Değerlendirme

Koçarlı yöresinde, evlenme yaşı ortalaması kanunlarca belirtilen yaşlarla paralellik göstermekle birlikte özellikle ekonomik nedenlerden dolayı oldukça yüksektir. İş bulma, birikim yapma ya da tahsiline devam etme gibi nedenler çoğunlukla kentsel alanlardaki yaş ortalamasını yükseltmektedir. Kırsal alanlarda ise yukarıda saydığımız nedenler genellikle erkekleri kapsamaktadır.

Yörede, gençlerin evlilik isteklerini belli etme usûllerinin Anadolu'nun diğer bölgelerinde tespit edilen âdetlerle benzerlik taşıdığı açıkça görülmektedir. Gençler evlenme isteklerini davranışlarına ve sözlerine yansıtmaktadır. Her zamanki hâllerinden uzaklaşıp genellikle asi, huysuz ve umutsuz tavırlar sergilerler. Bunun yanında pilava kaşık saplama, ayakkabının altına çivi çakmak gibi eski geleneklerin yörede yaşadığını söyleyebiliriz.

1.1.2.3. Evlilik Öncesi

Evlilik öncesi dönem gelin güvey-seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesme ve nişanlılığı kapsayan bir süreçtir. Gençler ve aileleri, hayatın önemli geçiş dönemlerinden biri olan evlenme törenini en güzel ve mutlu bir biçimde yaşamak için çeşitli hazırlıklar yapmakta ve bu hazırlıklar da çeşitli âdet, gelenek-görenek ve uygulamaları beraberinde getirmektedir.

1.1.2.3.1. Gelin-Güvey Seçimi

Evlenecek kız ve erkekte çeşitli özellikler aranmaktadır. Bunların başında yaşı, eğitim durumu, fiziksel özellikleri vb. gelmektedir. Kayseri'de gelin seçimi için

hamamlar önemli bir yer tutar. Hamamda kızın vücudu, huyu ve diğer özellikleri araştırılır. Damat adayı içinse vücut özellikleri, huyu, işinin olup olmadığı vb. soruşturulur.¹³⁶ Osmaniye’de ise gelin-güvey seçilecek gençlerin kalıtsal hastalıklı ve inançsız olmamalarına dikkat edilir.¹³⁷ Koçarlı yöresinde gelin-güvey seçimindeki ölçütlerin bir kısmını bir kaynak kişi şu şekilde anlatmıştır:

“Êre bi gıza gelin alcêseñ o gızı areşdumañ ilazım. Tâ önce birisinne adı añıldı mı deye. Ondan soñura gızıñ kusuru, hasdalı, kötü huyu vâ mı deye hep etrafı sômag ilazım. Bu ayıp dêldir. Kimsiden çekinmedene sômañ ilazım. Kimileri bile düürlêni sôöleyolâ, “Sizi bi areşdirip sôcez” deyolâ. Alcêñ gızıñ gâbilyetli, güzel ahleki olması ilazım. Sôna kimisi “Başı gapalı olsuñ” dê. “Dini bütüin olsuñ” dê. Tabi o ôlanıñ bilcê iş. Kimi ôlannâ “Gız güzel olsun, başı önemli dêl” dê. Kimi “Âlesi ey’olsuñ” dê. Damat alcêseñ de ôlanıñ evi olcek, işi olcek. Bunnâ şart. Toplum içinde gonuşkan olcek, girgeç olcek. Asgerlîne yapıg gelmiş olcek.” (K126)

(Eğer bir kızı gelin alacaksan o kızı araştırman lazım. Daha önce birisiyle adı anıldı mı diye. Ondan sonra kızın kusuru, hastalığı, kötü huyu var mı diye hep etrafa sormak lazım. Bu ayıp değildir. Kimseden çekinmeden sorman lazım. Kimileri bile dünürlerine söylüyorlar, “Sizi bir araştırıp soracağız” diyorlar. Alacağın kızın kabilyetli, güzel ahlaklı olması lazım. Sonra kimisi “Başı kapalı olsun” der, “Dini bütüin olsun” der. Tabi o oğlanın bileceği iş. Kimi oğlanlar “Kız güzel olsun, başı önemli değil” der. Kimi “Ailesi iyi olsun” der. Damat alacaksan da oğlanın evi olacak, işi olacak. Bunlar şart. Toplum içinde konuşkan olacak, girişken olacak. Askerliğini yapıp gelmiş olacak.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer ölçütler şunlardır:

- Erkek tarafından kız tarafına misafirliğe giden kadınlar tabaklara, bardaklara, sofraya bezine, evin içine ve avlusuna bakarlar. Bu sayede kızın temiz ve tertipli olup olmadığını kontrol ederler. (K74, K77)

- Dünürcü varılan kıza yoğurt özetilir. İyi özeyebilirse alınır, özeyemezse alınmaz. (K91, K151, K153)

¹³⁶ Türkten, Nevzat, “Kayseri Düğünlerinde Gelin ve Güveyin Seçimlerinde Dikkat Çekici Usûller”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1996, s. 227-233.

¹³⁷ Tülüce, Lütfiye, Osmaniye İli Merkez İlçeye Bağlı Köy ve Mahallelerde Halk Kültürü Araştırması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2009, s. 59.

- *İçki, kumar gibi kötü alışkanlıklara sahip olmamalıdır.* (K1, K2, K9, K13, K17, K27, K38, K58, K63)

- *Erkek ve kızın aileleri iyi olmalıdır.* (K38, K58, K63, K70, K99, K100, K110, K126)

- *Erkek ve kızın yaşları birbirlerine uygun olmalıdır.* (K27, K38, K58, K63, K70, K99, K100)

Değerlendirme

Yörede, gelin-güvey olarak seçilecek gençlerin fiziki yönlerinden ziyade manevi yönlerinin güzel olup olmadığına önem verilmektedir. Gençlerin dini bütün, yetenekli, temiz ahlaklı, tertipli, namuslu ve iyi bir aileye sahip olmaları anne-babaların tercihlerinde büyük bir paya sahiptir. Evlenecek gençlerin birbirlerine çeşitli yönlerden uygun olup olmamaları da ebeveynlerin dikkat ettikleri hususlardır. Bunların yanında seçilecek kıza yoğurt özetme, kızın eşyalarının temiz olup olmadığını inceleme gibi eski yöntem ve usûllerin hâlâ yaşıyor olması yöredeki kültürel canlılığın en açık göstergelerinden biridir.

1.1.2.3.2. Kısmet Açma

Evlenip aile kurmak her gencin hayal ettiği bir durumdur. Fakat çeşitli nedenlerden dolayı evlenemeyen, evlilik yaşı geçen veya evlenemeyeceği şüpheye düşen gençler, kısmetlerinin kapalı olduğuna inanır ve bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için birtakım dinsel ve büyüsel ritüellere başvururlar.

Artvin’de, kısmetlerinin açılması için gençler tuzlu yiyecekler yeme, rüyaya yatma, namaz kılma gibi davranışlar sergilerler.¹³⁸ Amasya’da ise türbelere gidilir ve orada *kilit açma* uygulamaları yapılır. Sivas’ta türbe duvarına çivi çakılırken Çorum’da ise cuma ezanı okunurken mendil sallanır.¹³⁹ Koçarlı yöresinde de kısmet açma ile ilgili tespit edilen uygulamalar şunlardır:

“Gısmet açdumag için hocuya musgu yazdumeñ ilazım. O musguya omzuña ya da çameşiruñ iç tarafını asâsıñ. O’z maz gısmetiñ açılımuş. Bi di nişannâdı, düünnêdi

¹³⁸ Dede, Behçet, “Artvin Yöresi Düğünlerinde Gelin-Güvey Motifi”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1996, s. 124.

¹³⁹ Kalafat, Yaşar, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1996, s. 14-15.

yüssük dakıldıkdan sôna gurdele kesiliyoru ya, o gurdelilêden di alıp bâmeña dolâsañ gısmetiñ açılı hemen. Sôna gûşun tökdürübilisiñ ya dı cumay günü hocuya gidip kilid açdırıbilisiñ. Ezen okunmudan evel hoca caminiñ kilidine üç yo açâ kapadı, sôna ezen okû. İşdi ondan sôna seniñ di gısmetiñ açılmış olû. Bi di bi gız, cehizine pisgene açmêcek, aybaşêken. Kendi di açmêcek bi başgasını da açdumêcek. O'zman gısmeti kapanı gidê temelli.” (K126)

(Kısmet açtırmak için hocaya muska yazdırman lazım. O muskayı omzuna ya da çamaşırının iç tarafına asarsın. O zaman kısmetin açılmış. Bir de nişanlarda, düğünlerde yüzük takıldıktan sonra kurdele kesiliyor ya, o kurdeleden de alıp parmağına dolarsan kısmetin açılır hemen. Sonra kurşun döktürebilirsin ya da cuma günü hocaya gidip kilit açtırabilirsin. Ezan okunmadan evvel hoca caminin kilidini üç defa açar kapatır, sonra ezan okur. İşte ondan sonra senin de kısmetin açılmış olur. Bir de bir kız, çeyizini pisken açmayacak, aybaşıyken. Kendi de açmayacak bir başkasına da açtırmayacak. O zaman kısmeti kapanır gider temelli.)

Değerlendirme

Yörede, kısmet açma ile ilgili yapılan uygulamaların bir kısmında büyüsel ritüeller söz konusudur. Nişan kurdelelerinin parmağa dolanması *temas büyüğü* ile açıklanabilmektedir. Nişanlanmış birinden alınan kurdelenin bekâr kişinin de nişanlanmasına vesile olacağı inancına dayanan bu uygulama, Anadolu'nun bir çok bölgesinde görülmektedir. Kilit açma uygulamasında ise *taklit büyüğü* söz konusudur. Kilit açılınca evlenemeyen kişinin kapalı olan kısmetinin de açılacağı inancına dayanan bu uygulamada ayrıca *üç* sayısının *formülistik sayı* olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu işlemin cuma günü yapılması da cuma gününün İslam dinince kutsal kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Adet döneminde olan kadının çeyiz sandığını açmaması da yine İslam dini ile ilişkilendirilebilir. İslamiyet'te adet döneminde olan kadın *pis*¹⁴⁰ olarak kabul edilmiş ve bazı davranışlar sergilemesi yasaklanmıştır. İnanişâ göre bu hâldeki kadınlar pek çok şeyi yapamayacağı gibi çeyiz sandığını da açamazlar. Bunların yanında kurşun dökme, muska yazdırma gibi büyüsel işlemler de tüm Türk coğrafyasında olduğu gibi Koçarlı yöresinde de görülmektedir.

¹⁴⁰ BKZ. *Kuran-ı Kerim*, Bakara Suresi, 222. ayet.

1.1.2.3.3. Görücülük / Kız İsteme

Oğlan evi, kız evlerini ziyaret ederek kız arar ki buna *dünür gezme* ve gidenlere de *görücü* denir. Beğenilen ve gelin olarak alınması kararlaştırılan kız istemeye gitmeden önce her iki tarafı da tanıyan yaşlı bir kadın kız evine gönderilir. Bu kadın, durumu kızın annesine uygun bir dille anlatır. Birkaç gün sonra gelip cevap alacağını söyleyen kadın, kız evinden ayrılır. Bu süre, kız tarafının oğlan tarafı hakkında bilgi edinmesi ve bu konuda düşünmek için verilir.¹⁴¹ Olumlu cevap alan erkek tarafı, aile büyükleri arasından seçtiği akrabaları ile *kız istemeye* giderler. Kız tarafı da bu esnada oğlanı görür, daha iyi tanıyabilmek için büyüklerine çeşitli sorular sorar.

Kız istemeden sonra kız tarafı, eğer kızlarını verme düşüncesinde ise erkek tarafının getirdiği tatlıyı yine erkek tarafına ikram eder. Eğer kızını verme düşüncesinde değilse tatlı ikram edilmez. Koçarlı yöresinde kız isteme konusu ile ilgili saptadığımız uygulamalar şunlardır:

“Ôlanıñ anası kendi bêndî ya da ôlunuñ bêndî bi gız vâsa onu göömê gidê. Müsevirlê kitmiş gibe gidê. Gızıñ çalışmasını, gâbiliyetini, evlêniñ içi temiz mi deye onnara bakâ gelî. Âşam gocasını da ôlunu da söölê “Ben bi gız bêndim” deye. Ôlunna gocası da “Tamam” dêse gadın, gız tarafınıñ bildî bi gadına “Arac’oluvê” dê. Gadın da gabul edêse gız tarafına uygun bi dilne annadır. Gız tarafı da “Olû” dêse görücülê gidilî. Gız isdimê aracı gadın da gelî. Gız isdime pêşembe günneri yapılı. Ôlanıñ amcası, dayısı filen de gelî gız isdimê. Ôlan lokum, incir, çiçek filen hazuladır; gız isdimê gidilî.” (K17)

(Oğlanın anası kendi beğendiği ya da oğlunun beğendiği bir kız varsa onu görmeye gider. Misafirlîğe gitmiş gibi gider. Kızın çalışmasına, kabiliyetine, evlerinin içi temiz mi diye onlara bakar gelir. Akşam kocasına da oğluna da söyler “Ben bir kız beğendim” diye. Oğluyla kocası da “Tamam” derse kadın, kız tarafının bildiği bir kadına “Aracı oluver” der. Kadın da kabul ederse kız tarafına uygun bir dille anlatır. Kız tarafı da “Olur” derse görücülüğe gidilir. Kız istemeye aracı kadın da gelir. Kız isteme perşembe günleri yapılır. Oğlanın amcası, dayısı falan da gelir kız istemeye. Oğlan lokum, incir, çiçek falan hazırlar; kız istemeye gidilir.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdet ve uygulamalar şunlardır:

¹⁴¹ Beysanoğlu, Şevket, *Kültürümüzde Diyarbakır*, San Matbaası, Ank., 1992, s. 108.

- Kız, misafirlere kahve ikramı yapar. Eskiden oğlanı beğenmeyen kız, oğlanın kahvesini tuzlu yapardı. (K9, K13, K17, K27, K70, K99, K100, K110, K126)

- Kız eğer oğlanı beğenmezse misafirlerin ayakkabılarını dışarıya doğru çevirir. Eğer beğenirse hiç dokunmaz. (K27, K38, K58, K63)

- Kız tarafı, erkek tarafından bir müddet süre ister. Bu süre zarfında oğlanı ve ailesini araştırır. (K63, K70, K99, K100)

- Erkek tarafının getirdiği yiyecekler, kız tarafınca ikram edilirse sonucun olumlu olacağı, edilmezse olumsuz olacağına dair tahminlerde bulunulur. (K2, K9, K17, K27, K38, K58, K63)

- Kız tarafı, belli bir müddet sonra aracıya oğlan tarafını ziyaret edeceklerini söyler. Bu ziyaret, kızın verileceği yönünde olduğuna dair bir işarettir. (K13, K17, K27, K38, K58, K63, K99, K100)

Değerlendirme

Koçarlı yöresinde görücü usûlü ile kız isteme yöntemi Anadolu'nun diğer yörelerinde olduğu gibi her iki tarafı tanıyan bir aracı öncülüğünde yapılmaktadır. Kız istemeye perşembe akşamı gidilmesi, perşembenin İslamiyet'te *cuma akşamı* olarak nitelendirilmesi sonucu ortaya çıkan hayır getireceği inancının bir tezahürüdür. Yörede, kız isteme ile ilgili oğlanı beğenmeyen kızın tuzlu kahve yapması yahut misafirlerin ayakkabılarını ters yöne çevirmesi gibi eski âdetleri görmek de mümkündür.

1.1.2.3.4. Mendil Alma

Mendil alma töreni ile ilgili Koçarlı yöresinden derlediğimiz âdetler şunlardır:

“Gız tarafı olan tarafına “Sizi ziyareti gelcez” dediyse gızı vâceklê dimekdir. Gız tarafı da olan evini bakâ. Ôlana, âlesine, gonşulanâ bënîse “Mendil almê geliñ” dê gız tarafı. Belli bi gün söölellê, olan tarafı o günde gidê gız evini mendil almê. Mendil almê olan gidimez. Öölü bi adet vâ işde. O, evdi habâ beklê mendile vêdilê mi deye. Mendil almê olanıñ yakın akırbâları, gonşuları filen de gelî. Gız evini vâdıklânda hoş-beş edilî. Sônu da gız evi, olan tarafından isdediklêne altın, bilezik, dakımları bi kâdı yazâ. Ôlanıñ bubasını verî. Ôlan tarafı bakâ, tüşünüü. Durumları yetêliyse “Tamam” dêlê, yetêli dêliyse gızıñ bubasınna bazâlık yapâlâ. Êre annaşulâsa gız tarafı olan

evinden gelenleri mendil dâdır. Hêkesi verîlê. Gelmiyenneri bile mendil gönderîlê. Atları, devileri, arıbilari da mendil bâlânı.” (K99)

(Kız tarafı oğlan tarafına “Sizi ziyarete geleceğiz” dediye kızı verecekler demektir. Kız tarafı da oğlan evine bakar. Oğlanı, ailesini, komşularını beğenirse “Mendil almaya gelin” der kız tarafı. Belli bir gün söylerler, oğlan tarafı o günde gider kız evine mendil almaya. Mendil almaya oğlan gidemez. Öyle bir âdet var işte. O, evde haber bekler mendili verdiler mi diye. Mendil almaya oğlan tarafının yakın akrabaları, komşuları falan da gelir. Kız evine vardıklarında hoş-beş edilir. Sonra da kız evi, oğlan tarafından istediklerini altın, bilezik, takımları bir kâğıda yazar. Oğlanın babasına verir. Oğlan tarafı bakar, düşünür. Durumları yeterliyse “Tamam” derler, yeterli değilse kızın babasıyla pazarlık yaparlar. Eğer anlaşılırsa kız tarafı oğlan evinden gelenlere mendil dağıtır. Herkese tek tek verirler. Gelmeyenlere bile mendil gönderirler. Atlara, develere, arabalara da hep mendil bağlanır.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

- *Mendili alan oğlan tarafı konvoyu korna çalarak tüfek atarak geri döner. Bu, kızı aldıklarının işareti olarak tüm köy/mahalleye duyurulur. (K9, K13, K17, K27, K38, K58, K63, K70, K99, K100, K110, K126)*

- *Tüfek sesini duyar duymaz oğlan, müstakbel kayınpederini telefonla arar ve hâl hatır sorar. İlk kez bu konuşma esnasında kayınpederine “baba” diye hitap eder. (K17, K27, K38, K58, K63, K70, K99, K100, K110)*

- *Mendil alma gününden sonra oğlan, kızın akrabalarını kendi akrabaları sayar ve kızın hitap ettiği şekilde onlara hitap eder. (K17, K27, K38, K58, K63, K70, K99, K100, K110)*

- *Mendil alma gününde ayrıca söz kesme günü de kararlaştırılır. (K27, K38, K58, K63)*

Değerlendirme

Mendil alma töreni çiftlerin beraberlikleri açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. Mendil verildiği andan itibaren her iki gencin de akraba sayıları artar, müstakbel eşlerinin akrabalarını da kendi akrabaları olarak kabul ederler ve onlara eşlerinin hitap ettiği şekilde (anne, baba, dayı, amca vb.) hitap ederler. Mendil alma gününden sonra çift, birbirlerinin akrabalarını ziyaret ederek onlarla tanışıp kaynaşırlar.

1.1.2.3.5. Söz Kesme

Söz kesme, evlenecek gençlerin birbirlerini daha yakından tanımalarına olanak sağlamak ve kızın ya da erkeğin başlarının bağlı olduklarını belirtmek amacıyla yapılan küçük bir törendir.

Mendil alma töreninden sonra oğlan tarafı, daha önce görevlendirdiği yaşlı kadından kız evine giderek söz kesim tarihini öğrenmesini ister. Kız tarafı, uygun gördüğü bir tarihi oğlan evine bildirir ve oğlan tarafı ile kız tarafı hazırlıklara başlar. Bazı bölgelerde ise söz kesim tarihi her iki tarafın kararlaştırdığı bir tarih olabilir. Koçarlı yöresinde söz kesimi ile ilgili belirlediğimiz uygulamalar şunlardır:

“Söz kesme gününden iki üç gün önce kız tarafınna olan tarafı alışverişe çıkâlâ. Gız tarafınna olan tarafınıñ ablaları, yingeleri filen de alışverişe çıkâlâ. Gız tarafı, olan tarafına dakım elbise, ayakgabı, iç çamaşırı, cüzden, darak, tıraş dakımı gibe hediyeilê aliverî. Ôlan tarafınıñ yakın akırbâlânı da hediyeilê alını. Ôlan tarafı da gız tarafına söz kesilikene kiycê elbise aliverî. Ondan başka ayakgabı, iç çamaşırı, süslencek işelê aliverî. Bi di sandık aliverî. Gız, nişanında bunuñ içini nişan cehizine goyâ. Gızıñ öteki akırbâlânı dı hediyeilê alını.” (K58)

(Söz kesme gününden iki üç gün önce kız taraftıyla oğlan tarafı alışverişe çıkarlar. Kız taraftıyla oğlan tarafının ablaları, yengeleri falan da alışverişe çıkarlar. Kız tarafı oğlan tarafına takım elbise, ayakkabı, iç çamaşırı, cüzdan, tarak, tıraş takımı gibi hediyeler alıverir. Oğlan tarafının yakın akrabalarına da hediyeler alınır. Oğlan tarafı da kız tarafına söz kesilirken giyeceği elbise alıverir. Ondan başka ayakkabı, iç çamaşırı, süslenecek şeyler alıverir. Bir de sandık alıverir. Kız, nişanında bunun içine nişan çeyizi koyar. Kızın öteki akrabalarına da hediyeler alınır.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

- İki taraf da birbirlerine söz yüzüğü alıp içine isimlerini yazdırırlar. (K38, K58, K63, K70, K99, K100, K110)

- İki taraf da aldığı hediyeleri söz kesimi gününde birbirlerine verirler. (K17, K27, K38, K58, K63, K70, K100, K110)

- Söz kesimi kız evinde yapılır. Törenden önce kız ve erkek yeni elbiselerini giyerek tören alanına gelirler. (K27, K38, K58, K63, K70, K99, K100, K110)

- Söz yüzüğünü ailelerin ileri gelenlerinden biri yahut imam, öğretmen, muhtar gibi mahalle/köyün ileri gelenlerinden biri de takabilir. (K58, K63, K70, K99, K100, K110)

- Kısa bir konuşmanın ardından kurdeleler kesilir ve dua yapılır. (K17, K38, K58, K63, K70, K110)

- Duanın ardından –varsa- çalgı çalınır ve öğleden sonra oğlan evi, kız evinden ayrılır. (K17, K27, K38, K70, K99, K100, K110)

Değerlendirme

Söz kesme, iki gencin beraberliklerine bir nevi meşruiyet kazandırma amaçlı ve yakın akrabaların da iştirakleriyle yapılan küçük bir törendir. Söz yüzükleri de bu iki gencin birbirlerine bağlı olduklarını simgeleyen sembollerdir. Söz kesme töreni ayrıca nişanın da küçük bir provası sayılmaktadır.

1.1.2.3.6. Nişan

*Yavukluluktan bir derece daha fazla bağlılık ve evlenmeğe yakınlık*¹⁴² olarak tanımlanan nişan, evliliğin söz kesiminden sonraki ikinci aşamasıdır. Söz kesimiyle yakın çevreye duyurulan evlilik, nişanla uzak çevrelere de duyurulmuş olur.

Nişan töreni, iki tarafın yakınlarıyla beraber kız evinde düzenlenir. Nişan elbisesi ile süslenmiş kıza, kaynana ile oğlanın diğer akraba ve tanıdıkları takı takarlar. Bazı yörelerde hep beraber bazı yörelerde ise kadın-erkek ayrı olarak çalgılı, türkülü eğlenilir.¹⁴³ Ardından imam veya ailenin ileri gelenlerinden bir kişi, gençlere nişan yüzüğünü takar ve dualar eşliğinde kurdelelerini keser.

Dede Korkut Hikâyeler’inde *kiçi düğün*¹⁴⁴ (küçük düğün) olarak adlandırılan *nişan* kavramı için Azeri Türkleri *nişan*; Kazak Türkleri *nekelesiv*; Başkurt Türkleri *kodalav, yaraşiv*; Özbek Türkleri *ünaşış*; Türkmen Türkleri *adağlama*; Kırgız Türkleri *söykö tağu* ve Uygur Türkleri de *yarişış* sözcüğünü kullanmaktadır.¹⁴⁵ *Nişan* için *küçük*

¹⁴² Demirci, Yusuf Ziya, *Anadolu’da Eski Düğün ve Evlenme Adetleri*, Burhaneddin Matbaası, İst., 1968, s. 13.

¹⁴³ Boratav, a.g.e., s. 213-214.

¹⁴⁴ Ergin, a.g.e., s. 133.

¹⁴⁵ <http://www.tdk.org.tr/lehceler/Default>, Erişim tarihi: 19.03.2011, 14:37

düğün kavramının da kullanıldığı Koçarlı yöresinde nişan töreni ile ilgili derlediğimiz âdet ve uygulamalar şunlardır:

“Nişan gününden bi havta önce filen masraf görmê çıkılı. Ólan evi gız evine, gız evi ólan evine hediyele filen alulâ. Soñura düünde kiycekleri gelinnîne damatlık alını. Gızna êkek bibîlêne yüssük alulâ, yüssüklêñ içini di adlâna yazdırılâ. Söz kesiminde aldıkları sandı ólan evi doldurú, nişandan evel gız evini götürüü. Nişan cehizini ólan evniñ gadınnarı serê. Gız tarafından kimse dokañmaz nişan cehizine. Adet ööleymiş.” (K166)

(Nişan gününden bir hafta önce falan masraf görmeye çıkılır. Oğlan evi kız evine, kız evi de oğlan evine hediyeler falan alırlar. Sonra düğünde giyecekleri gelinlikle damatlık alınır. Kızla erkek birbirlerine yüzük alırlar, yüzüklerin içine de adlarını yazdırırlar. Söz kesiminde aldıkları sandığı oğlan evi doldurur, nişandan evvel kız evine götürür. Nişan çeyizini oğlan evinin kadınları serer. Kız tarafından kimse dokunmaz nişan çeyizine. Âdet öyleymiş.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

- *Tüm köye/mahalleye haber salınır ve tanıdıklar nişana davet edilir. Nişanda okuntu dağıtılmaz. Sözle haber verilir. (K154, K166, K173, K174)*

- *Nişan töreni kız evinde yapılır. Eskiden kız tarafının nişan için yapacağı harcamaları oğlan tarafı karşılardı fakat günümüzde bu âdeti görememekteyiz. (K27, K46, K59, K70, K87)*

- *Nişan törenlerinde eskiden yemek verme âdeti vardı ama günümüzde bu âdet ortadan kalkmış; onun yerine lokum, şerbet vb. dağıtılmaktadır. (K138, K139, K150)*

- *Nişan yüzüklerini çifte imam, muhtar vb. toplumun ileri gelenlerinden biri takar ve kurdeleleri keserek töreni izleyenlere doğru atar. Bunu yapmasındaki amaç, bekârların ya da kısmeti kapalı olanların kısmetini açmaktır. (K126, K138, K139, K150, K151, K154, K166, K173, K174)*

- *Yüzük takıldıktan sonra takı merasimine geçilir. Tanıdık ve akrabalar takı töreninde para, altın vb. takarlar. Bazı akrabalar ise çifte ev eşyaları hediye ederler. (K154, K166, K173)*

- *Davetlilerce takılan takılar bölüşülmez. Kimin üzerinde ne kadar takı varsa alır gider. (K173, K174)*

- *Takı töreninden sonra dua yapılır ve çalgı çalınarak eğlenilir. (K126, K138, K139, K150, K151, K154, K166, K173, K174)*

Değerlendirme

Nişan, sözlener iki gencin yakında evleneceklerinin yakın-uzak tüm akrabalara, tanıdıklara ve köy/mahalle halkına duyurulması amacıyla yapılan bir törendir. Ayrıca düğünün de bir provası niteliğindedir. Bundan dolayı yörede nişan için *küçük düğün* sözü kullanılmaktadır. Nişan, evlenecek gençlerin kuracakları yuvanın da ilk şekillendiği bir dönemdir. Nişandan önceki alışverişte alınan ve nişanda yakın akrabaların getirdiği ev eşyaları ile gençlerin ileride bir ömür geçirecekleri evlerinin de ilk eşyaları böylece temin edilmiş olur.

1.1.2.3.7. Nişanlılık

Her iki tarafın da düğün için hazırlıklar yaptığı nişanlılık dönemi, gençlerin de birbirlerini daha yakından tanımaları için fırsat buldukları bir süreçtir. Geçmiş dönemlerde görülen kaç-göç durumu günümüzde, geleneksel kesimlerde devam etse de artık pek görülmemektedir. Nişanlılık süresince, bayram gibi özel günlerde taraflar birbirlerine çeşitli hediyeler gönderirler. Kurban Bayramı'nda ise oğlan tarafı, kız tarafına kurbanlık hediye eder. Oğlan, sık sık kız evine giderek aileyi ziyaret eder ve nişanlısı ile konuşup görüşme imkânı bulur. Son dönemlerde oğlanın özel günlerde ya da diğer günlerde kız evine yatıya gitmesi de yaygınlaşmıştır.

Koçarlı yöresinden tespit ettiğimiz nişanlılık sürecinde görülen âdetler şunlardır:

“Esgiden nişannılâ heç görüşdürülmezdin. Anca tâlîlâdı, baççilêdi çalışmê gidêsi olan da âdından gidêdin. Ôdu görüşüülê. İşdi ondan ötürü “Allah dağa, daşa, nişannılâ görüşsüñ deyi yaratmış” dêlê. Emme hindi böölü yok gâri. Hemen hemen hê gün bîbîlene areyolâ telifonna. Hele aynı köödülêse olan hê gün gelî gızı ziyarete. Düünde, bayramda el ele dutuşup gezêlê, oynâlâ. Bayramlâdı bile olan gidê nişannısınñ yanını. Galu ôdu bir iki gün.” (K87)

(Eskiden nişanlılar hiç görüştürülmezdi. Ancak tarlada, bahçede çalışmaya giderse oğlan da ardından giderdi. Orada görüşürler. İşte ondan ötürü “Allah dağı, taşı nişanlılar görüşsün diye yaratmış” derler. Ama şimdi böyle yok gayrı. Hemen

hemen her gün birbirlerini arıyorlar telefonla. Hele aynı köydeler ise oğlan her gün gelir kızı ziyarete. Düğünde, bayramda el ele tutuşup gezerler, oynarlar. Bayramlarda bile oğlan gider nişanlısının yanına. Kalır orada bir iki gün.)

Değerlendirme

Tespit ettiğimiz âdetler neticesinde yörede, eskiden nişanlıların hiç görüştürülmediği ama bu uygulamanın zaman içinde yok olduğunu gördük. Bizce bu değişimin en önemli sebebi ailelerin dünyaya bakış açılarının değişmesidir. Çeşitli teknolojik araçların en ücra mekânlara dahi girebildiği bu dönemde eski âdetlerin değiştiği herkesin malumudur. Özellikle kentsel alanlarda anne-babalar, evlatlarının nişanlılarıyla görüşmelerini kendileri istemektedir. Bunun sebebi gençlerin birbirlerini daha iyi tanımlarına olanak sağlamak ve ileride ortaya çıkabilecek geçimsizlik, boşanma durumlarına karşı tedbir almak istemeleridir.

1.1.2.3.8. Yanık

Yanık ziyareti ile ilgili yöreden derlediğimiz âdetler şunlardır:

“Yanık nişandan bi havtı sônu yapılu. Gız tarafı olan tarafını hediyeilê götürüü. Gız, gızıñ âlesi, akırbâları, âkideşleri di gatılıbilî yanığa. Ziyareti gidêken yidi dene sini hazulanı. Bunnarıñ içini böörek, datlı, cerez, tavık, et gonû. Güzeltcem bi süslenî. Ôlan evini varılı. Ôlan evindi yinilî, içilî. Oturulû. Mobbet edilî. Gızna olan bîbilêne görüü, gonuşûlâ. Gız evi kitcê vakit olan evindênner yanık sinilêni mendil, corap, çamaşu gibe hediyeilê hazulâlâ. Sinilere gız tarafını verilê. Gini olan evi gız eviniñ geldi arıbilara, esgiden atlara, devilere mendil bağlâ. Gız evi di gerê gelî işdi. İşde yanık böölü yapılu.” (K74)

(Yanık nişandan bir hafta sonra yapılır. Kız tarafı oğlan tarafına hediyeler götürür. Kız, kızın ailesi, akrabaları, arkadaşları da katılabilir yanığa. Ziyarete giderken yedi tane sini hazırlanır. Bunların içine börek, tatlı, çerez, şeker, tavuk, et konur. Güzelce bir süslenir. Oğlan evine varılır. Oğlan evinde yenilir, içilir. Oturulur. Muhabbet edilir. Kızla oğlan birbirlerini görür, konuşurlar. Kız evi gideceği vakit oğlan evindekiler yanık sinilerine mendil, çorap, çamaşır gibi hediyeler hazırlarlar. Sinileri kız tarafına verirler. Gene oğlan evi kız evinin geldiği arabalara, eskiden atlara, develere mendil bağlar. Kız evi de geri gelir işte. İşte yanık da böyle yapılır.)

Değerlendirme

Nişanlılık döneminde tarafların birbirlerine yaptıkları ziyaretlerden biri olan yanık ziyaretinde kız ve erkek tarafı birbirlerine hediyeler alıp verir ve bu şekilde yeni oluşturulan dünürlük bağı pekiştirilmiş olur. Kız evinin getirdiği yiyecekler yenir, sohbet edilir. Bu ziyaretle ayrıca kız ile oğlanın birbirleriyle görüşüp konuşmaları sağlanmış olur.

1.1.2.3.9. Davet / Okuntu

Anadolu'nun birçok yöresinde, düğünden önce davetliler çeşitli davetiyelerle düğüne çağrılmaktadır. Bu davetiyeler bazen küçük bazen de büyük hediyelerdir. Davet edileceklerin yakınlık ve saygınlık derecesine göre çeşitli hediyeler gönderilmektedir. Davetiyeyi götüren kişi davetliye düğünün nerede, ne zaman ve nasıl olacağı ile ilgili bilgi vermektedir.

Koçarlı yöresinde, hem düğün sahibinin gönderdiği davetiyeye hem de davetlinin düğün sahibine getirdiği tabak, bardak, battaniye gibi hediyelere *okuntu* adı verilmektedir. Yörede, okuntu ile ilgili derlediğimiz âdetler şunlardır:

“Düünde okuntu ya şekâ olû ya kiprit ya da bâdak, tabak, corap gibe hediye olû. Emme gız eviniñ dâtcâ okuntuya êkeg evi alı. Şekâsa iki çoval şekâ almas' ilazım. Gartsa gartlara badumas' ilazım. Bâdak, çanâsa onnarı da alıvêmes' ilazım.” (K89)

(Düğünde okuntu ya şeker olur, ya kibrit ya da bardak, tabak, çorap gibi hediyeler olur. Ama kız evinin dağıtacağı okuntuyu erkek evi alır. Şekerse iki çoval şeker alması lazım. Kartsa kartları bastırması lazım. Bardak, çanaksa onları da alıvermesi lazım.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

Davete icap eden kişiler yakınlık derecesine göre battaniye, halı, bardak takımı, tabak, çanak gibi hediyeler verebileceği gibi bazıları ise düğün sahibinin harcamalarına yardım olsun diye okuntu yerine bir miktar para da verebilmektedir. (126, K148, K172)

Evlenen çift, toplanan bu davetiyelerden beğendiklerini alırlar, geriye kalanlar ise ailelere verilir. (K33, K46, K59, K67, K117)

Değerlendirme

Bir köy ya da mahallede düğün olacağı, aylar öncesinden tüm köy/mahalle halkı tarafından bilinir fakat âdettir diye en yakınlarla bile okuntu verilir. Uzaktaki akrabalara da düğün tarihi telefonla haber verilir. Yörede, okuntu dağıtma işini genellikle gelinin/damadın kardeşleri yahut arkadaşları yapar. Yakın köylere gelinin/damadın babası kendi dağıtır.

1.1.2.4. Düğün

Düğünün asıl amacı evlenecek iki gencin ve ailelerinin yeni bir bağla birbirine bağlanmalarını topluma bildirmek ve akrabalar ile tanıdıkların katıldığı törenle bu bağı pekiştirmektir.

1.1.2.4.1. Düğüne Hazırlık

Düğün toplumsal bir olaydır. Yalnızca evlenecek iki genci ve ailelerini değil tüm akraba ve tanıdıklarını kapsayan bir olaydır. Yapılacak eğlenceler tüm akraba ve tanıdıkları bir araya getirmeli, evlenecek olan gençler bu mutlu günlerini hep birlikte kutlamalıdır. Törenin amacına ulaşabilmesi ve herhangi bir aksamaya uğramaması için önceden birtakım hazırlıklarının yapılması gerekmektedir.¹⁴⁶

Anadolu'nun pek çok yerinde düğün hazırlıkları kapsamında düğün ekmeği pişirilir. Yozgat'ta oğlan evinin yaptığı ekmeğe *düğün ekmeği* kız evinin yaptığı ekmeğe ise *kına ekmeği* denir. Düğün ekmeğine hamur açıcı olarak güzel sesli, güler yüzlü kadınlar çağırılır ve def çalarak türkü söylenerek hamur yoğrulur. Damat geldiğinde ona yağlı bazlama pişirilir ve damattan bahşiş alınır. Kız evinde yapılan ekmek de oyunlar, şenliklerle beraber yapılır; bereket olsun diye kız oynatılır. Damada yağlı bazlama gönderilir.¹⁴⁷ Giresun'da, düğün tarihi kararlaştırıldıktan sonra düğün hazırlıklarına başlanır. Düğüne bir hafta kala çarşıya çıkılır, gelinlik alınır.¹⁴⁸ Koçarlı yöresinde ise yapılan düğün hazırlıkları şunlardır:

“Bizim bûlâda düünner çô zaman yazın yapılı. Evelden hê vakıtda yapılmış, hindi okul mokul vâya ondan yazın yapıyoru. Düünner esgiden salı günneri yapırudın,

¹⁴⁶ Ercan, a.g.e., s. 132.

¹⁴⁷ Özbaş, Hasan, “Yozgat'ta Yufka, Bazlama, Düğün Ekmeği”, *TFA*, 1962, C. 7, s. 2650-2651.

¹⁴⁸ Menteşeoğlu, Erden, “Giresun'da Köy Düğünü”, *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Mega Basım Yayın, İst., 1998, s. 373.

buna “ön düün” dirlêdin. Hindilêde de havtı soñları yapıyoru. Bunu du “tês düün” de yolâ. Düünden önce olan tarafı da gız tarafı da aliveriş etmê gidêlê. Bibîlêne hediye alulâ.” (K68)

(Bizim buralarda düğünler çoğu zaman yazın yapılır. Evvelden her vakitte yapılmış, şimdi okul mokul var ya ondan yazın yapılıyor. Düğünler eskiden salı günleri yapılırdı, buna “ön düğün” derlerdi. Şimdilerde de hafta sonları yapılıyor. Buna da “ters düğün” diyorlar. Düğünden önce oğlan tarafı da kız tarafı da alışveriş etmeye giderler. Birbirlerine hediye alırlar.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer hazırlıklar şunlardır:

- Yemekler cuma gününden itibaren pişirmeye başlanır, gelin alma gününe kadar devam eder. (K27, K43, K59, K68)

- Cuma günü keşkek kaynatılır. Buna köyün gençleri de katılır. (K112, K135, K141, K169)

- Düğün yemekleri genelde yedi çeşit olur: Çorba, kızartma, musakka, salata, güveç, cacık ve keşkek... (K135, K141, K169, K172)

- Bazı düğünlerde keşkek yerine irmik tatlısı da ikram edilir. (K71, K79, K93, K97, K107, K112, K135, K141, K169, K172)

Değerlendirme

Yöreden tespit ettiğimiz düğün hazırlıkları evlenecek çiftin hayatlarının yeni bir dönemine en mutlu şekilde girmeleri amacıyla yapılan bir dizi işlemlerden oluşmaktadır. Düğünde giyecekleri kıyafetler ve davetlilere ikram edilecek yiyecekler ile düğünde yapılacak diğer işlemlerin hazırlıkları düğün öncesinde yapılmış olmalıdır.

Yörede düğünlerin bahar ve yaz aylarında yapılmasının sebebi bu ayların hasat zamanı olmasıdır. Zeytin, pamuk, incir gibi ürünlerin satılmasından elde edilen parayla düğün masrafları karşılanabilmektedir. Ayrıca yörede düğünlerin eskiden salı günleri, şimdilerde ise hafta sonları yapıldığını tespit ettik. Bu gün değişiminin sebebi ise düğünün hafta sonu tatiline denk getirilerek daha fazla kişinin katılımını sağlamaktır.

1.1.2.4.2. Bayrak Dikme

Ait olduğu halkın egemenlik sembolü olan bayrak, düğünün başladığını simgeleyen bir unsurdur. Bayrak ayrıca, kurulacak olan ailenin de sembolü olarak

düşünüldüğünden bayrak dikme ritüeli esnasında çeşitli inanmalar ve uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Anadolu'nun hemen her yöresinde, bayrak dikilmeksizin düğün yapılmaz. Kars ve çevresinde yarım metre uzunluğunda, bilek kalınlığında bir sopa ve altlığı dikilir. 7-9 dal çakılarak ağaç görünümü verilir. Dallarına yine 7-9 türden üçer tane meyve veya şekerli yiyecekler asılır. En son, pişmiş yumurta bu sopanın tepesine bağlanır. Bu işleme yörede *şah bezeme* adı verilir.¹⁴⁹

Anadolu'nun birçok yerinde bayrak, düğünün ilk günü dikilmektedir. Bazı yerlerde ise perşembe günü ikindi vaktinde, uzun bir çubuğun ucuna bayrak takılarak evin damına bağlanır. Kimi yerlerde de bayrak, düğünden bir hafta önce dikilmektedir. Bayrak, evlenecek olan erkeğin yakın arkadaşları tarafından evin önündeki ağacın başına bağlanır. Daha önceden bayrağa bağlanmış olan meyveler silahlarla düşürülmeye çalışılır. Tüm bu ritüeller düğünün başladığının bir göstergesidir.¹⁵⁰ Koçarlı yöresinden tespit ettiğimiz bayrak dikme ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

“Düün bayrâ yalıñız olan evinde tikilî. Bayrak düün havta soñu olcêse cuma günü sabahdan tikilî. Bayrak tikmiden bi gün önce damat, kövüñ gençlêne bayrak tikmiye çârı. “Tüveklêñizi de yanınızda getirin” dê. Emme gençlê sıkılara getîmezlê, onu damat verî. Bayrak için höölü uzuncana bi dînek bulunû. Bu dînêñ depesini bi pôtukal gonû. Pôtukaliñ yanını da mendil, yazma, bez asılı. Bayrak da dînê gonunca bekar birisi bu bayrâ eviñ öñündê âciñ eñ yümsek yirine asâ. Bayrak âciñ başını çıkâkene tüveklê atılı, duâlâ okunû. Bayrâ âca çıkâmıdan evel de bayrâñ öñünde gan akıdılu. Horaz, tavık gibi gûban kesilî.” (K47)

(Düğün bayrağı yalnız oğlan evinde dikilir. Bayrak düğün hafta sonu olacaksa cuma günü sabahtan dikilir. Bayrak dikmeden bir gün önce damat, köyün gençlerini bayrak dikmeye çağırır. “Tüfeklerinizi de yanınızda getirin” der. Ama gençler sıkıları getirmezler, onu damat verir. Bayrak için şöyle uzunca bir değnek bulunur. Bu değneğin tepesine bir portakal konur. Portakalın yanına da mendil, yazma, bez asılır. Bayrak da değneğe konunca bekâr birisi bu bayrağı evin önündeki ağacın en yüksek

¹⁴⁹ Başçetinçelik, a.g.e., s. 159.

¹⁵⁰ Gökbel, Ahmet, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ank., 1998, s. 101.

yerine asar. Bayrak ağacın başına çıkarken tüfekler atılır, dualar okunur. Bayrağı ağaca çıkarmadan evvel de bayrağın önünde kan akıtılır. Horoz, tavuk gibi kurban kesilir.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

- Bayrak, düğünün başladığının simgesidir ve gelin almaya gidilene dek asıldığı yerden indirilmez. (K31, K47, K98, K139, K158, K167, K173)

- Bayrak dikildikten sonra davete gelenler düğün sahibine “Bayrağın mübarek olsun” der. (K98, K139, K158, K167)

- Gelin almaya gidilirken indirilen bayrak, güvenilir birine emanet edilir ve gelin alıcı konvoyunun en önünde gider. (K71, K79, K93, K97, K107, K112, K135, K141)

- Gelin alma töreninden sonra ise bayrak ve üstündeki mendil, yazma vb. bayrağı taşıyan kişiye hediye olarak verilir. (K79, K93, K97, K107, K112)

Değerlendirme

Bayrak bir milletin sembolü olduğu kadar yeni kurulacak bir ailenin de simgesidir. Yeni kurulacak bu aileyi ömür boyu himaye etmesi ve ailenin dağılmasını önlemesi istenir. Bu yüzden de daha düğünün ilk gününde gençlerin katıldığı bir törenle bayrak dikilir. Önünde kan akıtma uygulaması bayrağa, simgesi olduğu aileyi himaye etmesi ve bu ailenin dağılmasını önlemesi amacıyla bir kurban verme ritüelidir. Bayrak dikme töreninde tüfek atılması da henüz kurulmakta olan aileye musallat olabilecek olumsuzlukları ve kötülükleri def etmek amacıyla yapılan bir uygulamadır. Bayrağın önemini, derlediğimiz yukarıdaki inanışlarla daha iyi kavrayabiliriz. Gelin almaya giderken bayrak en önde gider ve düğün alayını temsil eder. Kız evinde çalınma ihtimaline karşı bayrakçı, bayrağını çok iyi muhafaza etmelidir.

1.1.2.4.3. Çeyiz

Arapça *cehaz* kelimesinden dilimize *çeyiz* olarak gelen bu kavram Divanü Lügati't Türk'te *sep* ve *kaling* kelimeleri ile ifade edilmektedir.¹⁵¹ Gelin için hazırlanan eşyalar, kızın baba evinden götürdüğü mal-mülk anlamında kullanılan çeyiz, evlilik kültürünün vazgeçilmez bir ögesidir. Türk kültüründe, kızları doğduğu andan itibaren

¹⁵¹ Ercan, a.g.e., s. 128.

aileler çeyiz hazırlıklarına başlamaktadır. Mendil, yatak örtüsü, yorgan kılıfı, yatak çarşafı vb. eşyalarla hazırlanmaya başlanan çeyiz; kız, evlilik çağına geldiğinde bitmiş olmalıdır.

Geleneksel kültürümüzde çeyiz bir genç kızın yüz akıdır. Çeyizini eksiksiz hazırlamalı ve çok iyi muhafaza etmelidir. Aşağıda bahsedeceğimiz *çeyiz serme* âdetine özellikle kırsal kesimlerde çok büyük önem gösterilmekte, çeyizin eksik olup olmadığına ve kalitesine çok dikkat edilmektedir.

Anadolu'nun pek çok yöresinde çeyiz serme âdeti mevcuttur. Kimi yerlerde düğünden birkaç gün önce, kimi yerlerde de bir hafta önceden kızın çeyizi serilir. Yakın çevre ve akrabalara mensup kadınlar, evlenecek kızın çeyizini sererler ve davetlilere gösterirler.

Anadolu'da, çeyiz ile ilgili pek çok âdet bulunmaktadır. Kayseri'de *çeyiz altı* denilen âdette çeyiz, kınadan birkaç gün önce oğlan evi ile yapılan alışverişte alınan hediyelerle birlikte sergilenmektedir.¹⁵² Muğla'da ise kız çocuklarına, elleri alışın diye küçük yaştan itibaren dantel, oya gibi el işleri yaptırılır. Oğlan çocukları için de evlendiğinde takılacak takılar hazırlanmaya başlanır. Çeyiz, düğünden bir hafta önce evlenecek çiftin evine getirilir. Çeyiz kız evinden çıkarken gelinin yakın arkadaşları çeyiz sandığının üstüne otururlar ve damadın yakınlarından bahşiş isterler. Çeyiz sandığı davul-zurna ile götürülür. Çeyizi kız tarafı yerleştirir, erkek tarafı buna karışamaz.¹⁵³

Koçarlı yöresinden derlediğimiz çeyiz ile ilgili âdetler şunlardır:

“Bi gızıñ cehizi onuñ namusu gibedir. Naha namusını gorúcêse cehizini de öölü gorúcek. Mesele dul gadınnâ cehizini bakmag isdêlêse bakdumıcek. Êre bakdırusa gısmeti kapanı. Ya da pis gadınnarı cehiz sanduna açdumıcek. Kendi pısken de açmêcek. Açâsa cehiziniñ içini şêtannâ işê. Yani cehizi lek'olû. Pis olû.” (K13)

(Bir kızın çeyizi onun namusu gibidir. Nasıl namusunu koruyacaksa çeyizini de öyle koruyacak. Mesela dul kadınlar çeyizine bakmak isterse baktırmayacak. Eğer

¹⁵² Turan, Fatma Ahsen, “Kayseri Düğün Adetleri”, *Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri*, Bildiriler II, Kayseri, 2001, C. 2, s. 753.

¹⁵³ Büyükokutan, Aslı, Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinin Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2005, s. 358.

baktırırsa kısmeti kapanır. Ya da pis kadınlara¹⁵⁴ çeyiz sandığını açtırmayacak. Kendi pisken de açmayacak. Açarsa çeyizinin içine şeytanlar işer. Yani çeyizi leke olur. Pis olur.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

- *Eskiden çeyiz düğün günü götürülürdü. Günümüzde ise düğünden on gün önce çiftin yeni evine götürülmektedir. (K1, K2, K9, K13, K17, K27, K38, K58, K63)*

- *Erkek tarafı bir araba ile gelir ve çeyiz sandığı ile diğer eşyaları götürür. (K58, K63, K70, K99, K100)*

- *Çeyiz yeni evde kız evi tarafından serilir ve oğlan evinin kadınları da bakmaya gelir. (K2, K9, K13, K17)*

- *Eskiden çeyizler duvara asılırdı. Şimdilerde ise serilmektedir. (K100, K110, K126, K134, K152)*

- *Yatak odası ve mutfağı kız tarafı, misafir ve oturma odalarını ise erkek tarafı yapmaktadır. Çocuk odasını ise her iki taraf ortaklaşa yapar. (K1, K2, K9, K13, K17, K27, K38, K58, K63, K70, K99, K100, K110, K177)*

Değerlendirme

Çeyiz bir genç kızın namusu gibidir. Bu yüzden çeyizini çok iyi hazırlamalı ve muhafaza etmelidir. Zira oğlan tarafı kadınlarının bir kızda aradığı olumlu niteliklerin başında çeyizinin tam teşekküllü olması gerektiği gelir. Çeyiz sandığının adetli kadınlar tarafından açılmaması gerektiği inancı İslam'daki adetli kadının pis olduğu inancı ile ilişkilendirilebilir. Çeyiz sandığını adetli kadınların açması durumunda kızın kısmetinin kapanacağı inancı mevcuttur. Dul kadınlar da çeyiz sandığını açamazlar. *Temas büyüğü* kapsamında değerlendirebileceğimiz bu inanışa göre dul bir kadın, çeyiz sandığına dokunursa çeyizin sahibi olan kızın da ileride dul kalacağına inanılır.

1.1.2.4.4. Kına

Düğünden bir gece önce yapılan törene ismini veren kınanın Türk kültüründeki yeri büyüktür. Dede Korkut Hikâyeleri'nde bir süs aracı olarak yer alan kına, kadınların düğünlerde, bayramlarda ellerine yaktıkları bir maddedir. Günümüze kadar devam eden

¹⁵⁴ Adet dönemindeki kadınlar

bu gelenek, nihayet, gerdekten önceki gece yapılan bir törene ismini vermiş ve Anadolu düğünlerinin sembolü olmuştur.¹⁵⁵

Kına gecesi, evlenecek çiftin içinde bulunduğu topluluğun fertlerini bir araya getiren ve onları eğlendiren törenlerdir. Kına gecesi, gelin alma gününden bir gece önce kız evinde yapılır. Ana evindeki son gecesi münasebetiyle evlenecek kız, yakılan ağıtlarla ağlatılmaya çalışılır. Köyün ağıtçısı ya da genç kızları ağıt yakıp türkü söylerken bir yandan da kızın eline kına yakılır. Kına yakma işlemi bittikten sonra ağıt yerine eğlenceli türküler söylenir. Bazı bölgelerde çalgılı kına geceleri yaygın iken kimi yörelerde de mevlitli kına geceleri yapılır. Kına gecesi, eskiden haremlük-selamlık bir hâlde iken günümüzde pek çok bölgede kızlı-erkekli kına geceleri yapılmaktadır.

Anadolu'da, kına gecesi ile ilgili çeşitli âdetleri görmek mümkündür. Erzincan'da, gelin hocanın ilahi söylediği odaya getirilir. Yüzüne yazma örtülüp başının üzerinde ekmek kırılır.¹⁵⁶ Seydişehir yöresinde ise hazırlanan kına, biri evli biri bekâr iki kız tarafından gelinin ellerine yakılır. Daha sonra elinin içine madeni bir para konur. Bu para, gelinin uğur parası olur ve onu hiç kaybetmez.¹⁵⁷ Koçarlı yöresinde ise kına gecesi ile ilgili tespit ettiğimiz âdetler şunlardır:

“Kına gecesi gelin almıdan bi gün önce âşam yapılu. Ôlan tarafı arıbalânan gelîlê, tabi yannânda çalgı dı getirîlê. Gız evinde yapılu kını gecesi. Gelin ôtuya oturû, kövüñ gızları da gızıñ ikânında hem dönêlê hemi de şâkı söölellê. Gelini âladulâ. Gelin âladıktan soñura da ellêne kını yakılı. Eñ soñunda da çalgı çalıp oynâlâ.” (K58)

(Kına gecesi gelin almadan bir gün önce akşam yapılır. Oğlan tarafı arabalarla gelirler, tabi yanlarında çalgı da getirirler. Kız evinde yapılır kına gecesi. Gelin ortaya oturur, köyün kızları da kızın iki yanında hem dönerler hem de şarkı söylerler. Gelini ağlatırlar. Gelin ağladıktan sonra da ellerini kına yakılır. En sonunda da çalgı çalıp oynarlar.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

- *Gelin ortaya oturtulur ve köyün genç kızları etrafında dönerek türkü söylerler.*

Böylece gelini ağlatmaya çalışırlar. (K27, K38, K58, K63, K70, K99)

¹⁵⁵ Albayrak, a.g.e., s. 312.

¹⁵⁶ Kara, Ruhi, “Erzincan Düğünlerinde Gelin-Güvey Motifi”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1995, s. 142.

¹⁵⁷ Altunel, İbrahim, “Gevrekli (Seydişehir-Konya) Kasabası Düğünlerinde Gelin ve Güvey Motifi Üzerine Bazı Tespitler”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1995, s. 82.

- *Gelin kına gecesinde ağlamazsa evlendiği zaman çok ağlarmış.* (K1, K2, K9, K13, K17)

- *Türküler söylenirken gelinin ellerine kına yakılır.* (K1, K2, K9, K13, K17)

- *Gelin, elini açmazsa damadın annesi ya da kız kardeşi geline bilezik takar.* (K63, K70, K99, K100, K110)

Değerlendirme

Kına gecesi, gelinin son günlerini geçirdiği ana evinde yapılan bir törendir. Bu törende önce eski günleri ve ayrılma vaktinin yaklaştığı hatırlatılarak gelin ağlatılır, ardından çalgı eşliğinde oynatılarak eğlendirilir.

1.1.2.4.5. Gelin Alma

Gelin alma, kına gecesinden sonraki gün oğlan evinin konvoylar eşliğinde kız evine gelerek gelini yeni yuvasına götürmesidir. Eskiden perşembe günleri yapılan bu âdet, günümüzde pazar gününe denk getirilmektedir.

Geleneksel kültürümüzde, gelini almaya gelen erkek tarafına *gelin alıcılar* denmektedir. Gelin alıcılar, düğün sahibinin daveti ile konvoyla katılırlar ve öğle vakti kız evine doğru yola koyulurlar. Eskiden yaya olarak gerçekleştirilen gelin alma, bugün arabalardan oluşan konvoylarla yapılmaktadır.

Gelin alma esnasında kız ve erkek tarafının uyguladığı birtakım âdetler mevcuttur. Diyarbakır'da, erkek tarafı kız evine *sağdıç katı* adı verilen gelinlik takımı götürmek üzere yaşlı bir kadın görevlendirir. Bu yaşlı kadın, gelinliği kıza verir ve kız bu gelinliği bir sininin içinde giyer. Eski iç gömleğini de evde kalmış kızlara kismetleri açılsın diye verir. İkinci vakti, erkek tarafının kadınlarından oluşan bir topluluk kız evine gelir. Bir müddet sohbet edildikten sonra yiyecek-içecek ikramında bulunulur ve akşam vakti gelin, başına kırmızı renkli bir yazma örtülerek evden çıkarılır. Bu arada evin önünde türküler söylenir, sazlar çalınır ve gelinin başına şeker ile ufak paralar serpilir. Kız tarafından bir grup kadın da kafileye katılarak oğlan evine doğru giderler.¹⁵⁸ Bolvadin'de ise baba evinden çıkarken gelinin beline kırmızı bir kuşak

¹⁵⁸ Beysanoğlu, a.g.e., s.110-111.

bağlanarak sağ koltuk altına Kuran, sol koltuk altına ise bütün bir ekmek konur.¹⁵⁹ Koçarlı yöresinden tespit ettiğimiz gelin alma ile ilgili inanış ve uygulamalar ise şunlardır:

“Gelin alma, kına gecesiniñ sônasındâki gün öölenden soñura yapılı. Ólan evinde yimeklê yindi mi damadın bubası müsevirleri tek tek gelin almê kitmê çâru. Gelin almê kitmiden önce bi bayrakçı seçilî. Bayrakcınıñ gözü açığ olması ilazım. Çünkü gız evinde bayrâ çalibililê. Çalâlâsa ólan evi utanı bundan, bâşış vêmek mecburiyetinde galu. Çünkü geline bayraksız getîmezlê. Gelin arabası eñ öñde, onuñ âdında davul zurnacılar na bayrakcınıñ oldû arıba düdük çalı çala gız evini dôru gidêlê.” (K134)

(Gelin alma, kına gecesinin sonrasındaki gün öğleden sonra yapılır. Oğlan evinde yemekler yendi mi damadın babası misafirleri tek tek gelin almaya gitmeye çağırır. Gelin almaya gitmeden önce bir bayrakçı seçilir. Bayrakçının gözü açık olması lazım. Çünkü kız evinde bayrağı çalabilirler. Çalarlarsa oğlan evi utanır bundan, bahşış vermek mecburiyetinde kalır. Çünkü gelini bayraksız getiremezler. Gelin arabası en önde, onun ardında davul zurnacılarla bayrakçının olduğu araba düdük çala çala kız evine doğru giderler.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

- Kız evinde tanıdık ve akrabalar gelinle vedalaşmaya ve helalleşmeye başlarlar. (K100, K110, K126, K134, K152)

- Gelin alıcılar gelince *“Hoş geldiniz gelin alıcılar, can alıcılar”* denir ve şeker, lokum, kolonya ikramında bulunulur. (K9, K13, K17, K27, K38, K58, K63)

- Eskiden kızın kardeşleri ya da diğer yakınları, gelin alıcılara olan sitemlerini göstermek için onlara tuzlu su ikram ederlerdi. (K27, K99, K100, K110, K126, K134, K152, K167, K177)

- Kızın evden çıkmasını bekleyen oğlan evinin bazı fertleri kız evinden saksı, tavuk çalar. (K58, K63, K70)

- Bazı yörelerde de kız evinden bakır çanak, un, kül ve çivi çalınır. (K27, K38, K58)

- Ayrılma vakti babası kızının sağ ayakkabısına para koyar. (K167, K177)

¹⁵⁹ Karanfil Güldemir, Münevver, Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s. 64.

- *Kızın babası (yoksa dayısı, amcası vb.) kızın kuşağını beline bağlar. Bağlamadan önce üç kez kızın belinde döndürür. (K177)*

- *Kızın yengesi, damattan bahşiş alabilmek için kuşağı kendi beline bağlayıp dışarı çıkar ve “Gelinin kuşağı yok” der. Bunun üzerine damadın babası bahşiş verir. (K134, K152, K167)*

- *Babası kızına “Ayakucun göl olsun, başucun dolu olsun” der ve kolundan tutarak arabaya doğru götürür. (K126, K134, K152, K167)*

- *Gelin, evden çıkarken başına buğday, çerez, şeker vb. atılır. Bunlardan yiyen kişinin de kısmetinin açılacağına inanılır. (K126, K134, K152, K167)*

- *Gelin dualar eşliğinde arabaya bindirilir ve gelin alıcı konvoyu oğlan evine doğru gider. (K126, K134)*

- *Annesi, kızının ardından ev süpürmez. Aksi takdirde kızı mutsuz olur. (K134, K152, K167)*

Değerlendirme

Gelin alma pek çok eski âdeti bünyesinde barındıran bir uygulamadır. Gelin alıcılara tuzlu su ikram etme, kız evinden çeşitli nesnelere çalma, gelinin beline kuşak bağlama, ayakkabısına para koyma gibi eski âdetlerin yörede hâlâ yaşıyor olması Koçarlı'nın kültürel zenginliğinin en açık göstergelerinden biridir. Gelinin başına atılan yiyecekleri yiyenlerin kısmetlerinin açılacağı inancı da *temas büyüğü* ile açıklanabilmektedir.

1.1.2.4.6. Gelin İndirme

Baba evinden oğlan evine getirilen gelinin artık yeni bir ailesi olacaktır. Oğlanın ailesi de yeni bir fert kazanacaktır. Aileye henüz katılacak gelinin yeni evine mutluluk, bereket ve huzur getirmesi dlenir. Bu yüzden, gelin inerken ve eve girerken birtakım büyüsel uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bu uygulamaların biri de *saçı* geleneğidir.

Saçı, gelinin indiği gün başına çeşitli büyüsel kuvvetleri olduğuna inanılan nesnelere serpmektir. Eski Türklerden günümüze kadar devam eden saçı geleneğinde, genellikle toplumun geçimini sağladığı mahsuller kullanılmıştır. Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti; çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvan yağı; çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saçı olarak kullanılmıştır. Saçı âdeti, yabancı soya ait olan

gelinin kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban töreninin kalıntısıdır.¹⁶⁰

Anadolu'da gelin indirme ile ilgili birtakım uygulamalar mevcuttur. Karakeçili'de, gelin inerken gençler silah atarlar. İçinde para, buğday, üzüm, şeker olan bir testi gelin arabasının tekerleğine doğru atılır. Ayrıca gelinin ayağının altına düğün yemeği için kesilen hayvanın postu serilir. Her söyleneni yapan, yumuşak huylu bir gelin olsun diye bu postun üzerinde yürütülür.¹⁶¹ Artvin çevresinde ise evin eşğine sürülmüş bal, eve girerken yeni gelinin ağzına sürülür ve erkek çocuğu olsun diye kucağına bir erkek çocuk verilir.¹⁶² Koçarlı yöresinde gelin indirilirken uygulanan pratikler ise şunlardır:

“Gelini alıp gelen olan evi gelikene kövüñ ôtasında dūduru arıbalara. Kövüñ gençleri oynê oynê gelilê olan evine. Ôlan evine varınca damadıñ bubası gelin arıbadan inmiden önce geline inek, goyun, tâla, baççe gibe bi hediyi verî. Bunu “görümlük” dinî. Gelin arıbadan inêken hoca duâ edê. Başını bûdey, cerez, şekâ atılı. Bu atılan işêlê gısmet açâmış. Ondan bekâlâ bunnâdan alı. Bunnâdan yêlêse gısmetleri açılı.” (K70)

(Gelini alıp gelen oğlan evi gelirken köyün ortasında durdurur arabaları. Köyün gençleri oynaya oynaya gelirler oğlan evine. Oğlan evine varınca damadın babası gelin arabadan inmeden önce geline inek, koyun, tarla, bahçe gibi bir hediye verir. Buna “görümlük” denir. Gelin arabadan inerken hoca dua eder. Başına buğday, cerez, şeker atılır. Bu atılan şeyler kismet açarmış. Ondan bekârlar bunlardan alır. Bunlardan yerlerse kismetleri açılır.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

- *Gelin eve girerken önüne ekmek tahtası, oklava, ekmek sofrası, süpürge vb. konur. Gelin bunları kenara koyarak geçer. (K13, K17, K27, K38, K58)*
- *Gelin iyi huylu olsun diye başına Kuran tutulur. (K27, K38, K58, K63, K70)*
- *Gelin eve girdiğinde kaynanası, önüne yatarak sağa sola yuvarlanır. Bu “Artık gelin geldi. Ben yatacağım, gelin çalışacak” demektir. Gelin daha sonra kaynanasını kaldırır. (K100, K110, K126, K134, K152)*

¹⁶⁰ İnan, a.g.e., s. 167.

¹⁶¹ Öğüt Eker, Gülin, “Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi”, *Milli Folklor*, 2000, S. 29, s. 27.

¹⁶² Kalafat, a.g.e., s. 17.

- *Gelin eve girdiğinde çocuğu olsun diye kucağına bir erkek bir kız çocuk verilir.* (K2, K9, K13, K17, K27)

Değerlendirme

Gelin indirme uygulaması da tıpkı gelin alma gibi pek çok âdetin yaşamasına vesile olan bir törendir. Gelin inerken dualar okunması dinsel uygulamalardan biridir. Bunun yanında gelinin başına Kuran tutulması, önüne çeşitli mutfak eşyaları konması da büyüsel işlemlerdir.

1.1.2.4.7. Nikâh / Gerdek

*Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayan işlem*¹⁶³ olarak tanımlanan nikâh, evlenen iki gencin aile kurup beraber olmalarının hem yazılı kanunlarca hem de toplum örf ve âdetlerince onanmasıdır. Ülkemizde, resmî ve dinî olmak üzere iki tür nikâh vardır. Resmî nikâh, devletçe görevlendirilen memurların şahitler huzurunda iki gencin evlilik akdini onaylamasıdır. Dinî nikâh ise din adamlarının yine şahitler huzurunda evlenmek isteyen çiftlerin yuva kurmalarına dinen bir sakınca olmadığına dair bir nevi fetva verdikleri bir törendir. Ülkemizde, kentsel bölgelerde dinî nikâh pek önemsenmezken kırsal kesimlerde ise evliliğin bir şartı olarak kabul edilmektedir.

Nikâhlanarak evlendiklerini topluma duyuran gençlerin beraber oldukları ilk geceye *gerdek gecesi* yahut *zıfaf gecesi* denmektedir. Geleneksel kültürümüzde, çiftler ilk gecelerini oğlan evinde ya da kendi evlerinde geçirirlerken ekonomik durumu iyi olan çiftler otel, tatil köyü gibi mekânlarda geçirmektedirler. Buna *balayına çıkma* denmektedir.¹⁶⁴

Gerdek gecesi, yeni evlenen çiftler için çok önemlidir. Bundan dolayı bu gece için bazı dinsel-büyüsel uygulamalar ortaya çıkmıştır. Birçok yörede, gerdek gecesinde namaz kılma âdeti bulunmaktadır. Ayrıca, Çanakkale’de gelin ile damat gerdeğe girmeden önce camiden geçirilir.¹⁶⁵ Damat, gerdek gecesinde başarısız olursa molladan

¹⁶³ <http://www.tdkterim.gov.tr/bts>, Erişim tarihi: 18.03.2011, 15:20

¹⁶⁴ Başçetinçelik, a.g.e., s. 229.

¹⁶⁵ Kalafat, a.g.e., s. 179.

bir muska alınır ve akarsuda yıkandıktan sonra yine suya atılır.¹⁶⁶ Koçarlı yöresinden tespit ettiğimiz nikâh ile ilgili âdet ve uygulamalar da şunlardır:

“Bizim bûlâda dini nikahına ıresmi nikah olû. Nikahuñ yapılcê günne saati kimsiye söölenmez. Etti yapıdırıbililê. Dini nikah esgiden gelin, olan evine inesiye yapılıdın, hindilêde düünden bir havta eveli yapılıyoru. Dini nikahda gelin olmaz. Geliniñ yirine bi vekil olû. Damad olû. Bi di iki şahit olû. Köv hocasınıñ yanını varulâ. Hocu damada “Gızı zevcelê gabul ediyöñ mu” deye üç yo sorâ. Damat da üç yo “Gabul etdim” dê. Şahitlê de “Biz di şahidiz” dê. Hocu du üç yo “Ben de nikah etdim” dedikden soñura duâ okû. Nikaha gıymış olû.” (K13)

(Bizim buralarda dinî nikâhla resmî nikâh olur. Nikâhın yapılacağı günle saati kimseye söylenmez. Etki yaptırabilirler. Dinî nikâh eskiden gelin, oğlan evine inesiye yapılırdı, şimdilerde düğünden bir hafta kadar önce yapılıyor. Dinî nikâhta gelin olmaz. Gelinin yerine bir vekil olur. Damat olur. Bir de iki şahit olur. Köy hocasının yanına varırlar. Hoca damada “Kızı zevceliğe kabul ediyor musun” diye üç defa sorar. Damat da üç kere “Kabul ettim” der. Şahitler de “Biz de şahidiz” der. Hoca da üç kere “Ben de nikâh ettim” dedikten sonra dua okur. Nikâhı kıymış olur.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer gerdek ile ilgili âdetler şunlardır:

- Gerdek gecesi gelin alma gününün akşamıdır. (K1, K2, K9, K13)
- Eskiden kızın yengesi, halası ya da teyzesi de gerdek gecesinde çiftlerle aynı evde olurlar ve geceden sonra kıza banyo yaptırırlardı. Fakat bu âdet günümüzde yoktur. (K110, K126, K134, K152, K167)
- Damat gerdekten önce iki rekât namaz kılar. (K38, K58, K63, K70)
- Damat geline yüz görümlüğü olarak bir altın takar. (K38, K58, K63, K70)
- Eskiden gerdekten sonra gelinin temiz ve aydınlık olduğunu ifade eden çarşaf asma ya da ayna gönderme âdetleri vardı. Ama günümüzde bu uygulamalar yoktur. (K70, K99, K100, K110, K126, K134)
- Gerdek gecesi başarılı olamayan erkek hocaya götürülür. (K1, K2, K9, K13, K17)

¹⁶⁶ Çelik, Ali, “Afganistan’daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnanmaları Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, *Milli Folklor*, C. 7, S. 50, s. 12.

Değerlendirme

Yörede nikâh kıyma işlemi Anadolu'nun diğer coğrafyalarındaki nikâh törenleri ile benzerlik göstermektedir. Nikâh zamanının sevilmeyen kişilere söylenmemesinin nedeni bu kişilerin büyü yaptırabileceği ihtimali ile ilişkilidir. Yörede resmî nikâhı herkes kıydırırken dinî nikâh ise çoğunlukla kırsal kesimlerde kıyılmaktadır. Yörede ayrıca, gerdek gecesine ait namaz kılma gibi İslami motiflere ve yüz görümlüğü takma gibi eski âdetlere rastlamaktayız.

1.1.2.5. Düğün Sonrası

Düğün döneminin son günü olan gerdeğin ertesi günü farklı bölgelerde çeşitli isimlerle anılır. Toroslar'da *çarşaf*, Mudurnu ve Çivril'de *duvak*, Hatay'da *suphe*, Isparta'da *gelin ertesi*, Kütahya ve Muş'ta *gerdek ertesi*, Kastamonu ve Sinop'ta *Samet*, Kayseri'de *güveybaşı* adı verilen bu güne Yörükler ise *kâkül günü* ismini vermişlerdir. Bu günden sonra gelin ve güveyin el öpme gezileri, oğlan eviyle kız evinin karşılık ziyafetleri ve hediye alıp vermeler gibi törensel uygulamalar yapılır.¹⁶⁷

1.1.2.5.1. Duvak

Koçarlı yöresinde, düğünden sonraki ilk cuma günü oğlan evinde yapılan *duvak* töreni ile ilgili âdet ve uygulamalar şunlardır:

“Duvak esgiden gèdek gecesinden sònaki gün yapılıdın. Hindi düüünden sònaki cuma günü yapılıyoru. Duvak yiñi evlenen gençlèñ yiñi evlènde yapılu. Duvâ gız evinne olan eviniñ gadınnarı gelilè. Gızıñ yiñi gonşuları da gelibilî. Esgiden duvakda mevlid okudulûdun emme hindi çalgı çalıvatulâ. Oyneyolâ. Duvâñ bütün masrafına olan evi gâşulâ. Gız evi heçbi şê yapmaz. Ólan eviniñ gadınnarı yimekleri hazulâ, gelen müsevirlere ikram edèlè.” (K152)

(Duvak eskiden gerdek gecesinden sonraki gün yapılırdı. Şimdi düğünden sonraki cuma günü yapılıyor. Duvak yeni evlenen gençlerin yeni evlerinde yapılır. Duvağa kız eviyle oğlan evinin kadınları gelirler. Kızın yeni komşuları da gelebilir. Eskiden duvakta mevlit okutulurdu ama şimdi çalgı çalıyorlar. Oynuyorlar. Duvağın bütün masrafını oğlan evi karşılar. Kız evi hiçbir şey yapmaz. Oğlan evinin kadınları yemekleri hazırlar, gelen misafirlere ikram ederler.)

¹⁶⁷ Boratav, a.g.e., s. 230.

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer âdetler şunlardır:

- *Duvakta gelinin başı yapılır, süslenir.* (K99, K100, K110, K126, K134, K152)
- *Eski duvak törenlerinde gelinin saçı kâkül yapılırdı. Bu, onun yeni gelin olduğunu belli ederdi.* (K152, K167, K177)
- *Gelin, duvak günü gelinliğini giyer.* (K63, K70, K99, K100)
- *Eskiden gelinlikler kırmızıydı. Bu yüzden bu güne “duvak” denmiş.* (K1, K2, K9)

Değerlendirme

Koçarlı yöresinden derlediğimiz duvak töreninin düzenlenmesinin esas amacı evlenen kızın bakire olduğunu bir törenle etrafa duyurmak ve bunu kutlamaktır.¹⁶⁸ Damadın ailesi yeni gelinlerinin oğluna yaraşır bir kız olduğunu, kızın ailesi ise tertemiz bir kız yetiştirdiklerini çevrelerine duyurmak için böyle bir tören düzenlemektedirler. Bu törenin eskiden gerdekten bir gün sonra yapılması da bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir.

1.1.2.5.2. Ev Ayırma

Koçarlı yöresinde, ev ayırma töreni ile ilgili derlediğimiz âdetler şunlardır:

“Yiñ’evlinenlê birez ôlanıñ bubasınıñ evindi durâlâdın esgiden. Ôlan bubasınıñ işini yâdım edêdin, gelin di gaynınasını, görümcesini yâdım edêdin. Bi yandan dı yiñ’ev yapmê çalışulâdın ya dı ev almag için parı birikirîlêdin. Yiñ’evlêne yapıdırınca ya dı işde yiñ’ev alınca yiñ’evlinenlê ayrılulâ bub’evinden. Ôlanıñ bubası ôlunna gelinine ne vécêse işdi tâlı, baççe filen ya dı inek, goyun. İşde onnarı vêdîne yiñ’evi girince ôlunna gelini o’zman söölê. Ev ayırmê yakın akırbâlâ dı gelî. Êkeklê eşiyâlara davşu, gadinnâ dı bu eşiyâlara evi yêleşdirî. Kimisi hocu çârıp mevlit de etdirî, yalıñız dua da etdirî. Hêkez “Eviñiz mübareg olsuñ” dê. Hêkez kitdikden soñura ôlanıñ bubası ôluna “Eviñ obal’olsuñ, ocâñ küll’olsuñ” dê, eviñ ocâna ataş yakıverî. O du gidê, ev ayırma işi di pitê.” (K73)

(Yeni evlenenler biraz oğlanın babasının evinde dururlardı eskiden. Oğlan babasının işine yardım ederdi, gelin de kaynanasına, görümcesine yardım ederdi. Bir yandan da yeni ev yapmaya çalışırlardı ya da ev almak için para biriktirirlerdi. Yeni

¹⁶⁸ Köse, Nerin, “Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği”, *Milli Folklor*, 2003, S. 60, s. 99.

evlerini yaptırınca ya da işte yeni ev alınca yeni evlenenler ayrılırlar baba evinden. Oğlanın babası oğluyla gelinine ne verecekse işte tarla, bahçe falan ya da inek, koyun. İşte onları verdiğini yeni eve girince oğluyla gelini o zaman söyler. Ev ayırmaya yakın akrabalar da gelir. Erkekler eşyaları taşır, kadınlar da bu eşyaları eve yerleştirir. Kimisi hoca çağırıp mevlit de ettirir, yalnız dua da ettirir. Herkes “Eviniz mübarek olsun” der. Herkes gittikten sonra oğlanın babası oğluna “Evin obalı olsun, ocağın küllü olsun” der, evin ocağına ateş yakar. O da gider, ev ayırma işi de biter.)

Değerlendirme

Koçarlı yöresinde, son zamanlarda evlenecek çiftin evleri düğünden önce belirlendiği ve eşyaları yeni alındığı için ev ayırma uygulaması törensel bir ritüel olmaktan çıkmıştır. Fakat eskiden yeni çiftle beraber yakınlarının da katıldığı küçük bir tören düzenlenir ve oğlanın babası tarafından çiftin yeni evinin ocağına bir ateş yakılırdı. Türklerde ocak çok önemli bir unsur olarak kabul edilmiş ve her zaman evin koruyucusu olan ateş iyesiyle birlikte düşünülmüştür. Bu ateşi, oğlanın babasının yakması ise *temassal büyü* ile açıklanabilir. Buna göre, evini ve ailesini her türlü kötülükten uzak tutabilmiş ve evladını evlendirebilmiş babanın çiftin ateşini yakarak oğlunun da kendisi gibi bir baba olmasını sağlayacağına inanılmıştır. Ateşi yakarken babanın evladına söylediği “Evin obalı olsun, ocağın küllü olsun” gibi büyüsel sözler de dikkati çekmektedir.

1.1.3. Ölüm

Ölüm, hayatın hep susan ve hiç değişmeyen kardeşi olarak insanoğlunun başlangıçtan bugüne hem bahtı hem bahtsızlığı olmuştur. En esaslı tema oluşu ve daima ölümlü doğrudan ilgili olmayan mevzuları da etkilemesi bundandır. İnsanın bu müşterek korkudan kaçışı dinlerin ve düşünce sistemlerinin sonsuzluk arayışını doğurmuştur.

Ölüm, somut olarak insanın yaşamının sona ermesidir. Fakat insanların inanış ve törenlerinde ölüm de doğum ve evlenme gibi hayatın bir geçiş aşaması

niteliğindedir. Çünkü pek çok inanışa göre insan, öldükten sonra da yaşayanlarla olan ilişkilerini sürdürmektedir.¹⁶⁹

Doğum ve evlenmede mutluluk söz konusu iken ölümden ise korku ve üzüntü ön plandadır. Çünkü geride kalanlar, ölen yakınlarını bir daha göremeyecek ve onunla konuşamayacak olmalarından dolayı büyük üzüntü duyarlar. Ölüm, insan zihnini hep meşgul etmiş olaylardan biridir. Zira ölen kişi bilinmeyen bir âleme gitmekte ve gittiği yerde, çeşitli dinler bu soruya kendince cevaplar verse de kendisini neyin beklediğini bilmemektedir. Bu yüzden insanoğlu, ölüm karşısındaki çaresizliğine korku hissini de eklemek zorunda kalmıştır. Bu çaresizlik ve korku hissi ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrasında dair birtakım inanma ve uygulamaları doğurmuştur.

Ölüm, halk inanışlarına göre *ruh* adı verilen ve insanlar ile hayvanlara can verdiği sanılan nesnenin vücudu terk etmesidir. Hemen hemen tüm toplumların inanışlarında var olan bu kavramı, Eski Türkler *tın* sözcüğü ile ifade etmişlerdir. Göktanrı inancına mensup Türklerden Altaylıların inanışlarında *tın*, *süne* ve *kut* dedikleri ruhlar bulunur. Tın bütün canlı yaratıklarda, süne yalnız insanlarda ve kut ise her nesnede bulunur. Bunlardan başka insanın *yula* denilen bir eşi bulunmaktadır. İnsanın gördüğü rüyalar, *yulanın* gezerken gördükleridir. Yakutlarda ise ruh-can olgusu *tın*, *kut* ve *sür* kelimeleri ile ifade edilir. Tın, vücuttan ayrılırsa ölüm olayı gerçekleşir fakat kut ayrılırsa ölüm olmaz. Sür ise insana enerji ve irade veren bir unsur olup insan uyurken sür'ü gezip dolaşabilir.¹⁷⁰

1.1.3.1. Ölüm Öncesi

Bir şeyin düşüncesinin kendisinden daha korkunç olduğu herkesin malumudur. Ölüm, tahakkuk ettikten sonra onu yaşayanca değerlendirilmesi mümkün olmadığından bu korku, ölüm söz konusu olduğunda büsbütün bir panik hâline gelmektedir. Bu korku ve gizem, insanoğlunun ölümle ilgili çeşitli inanış ve uygulamalar geliştirmesine neden olmuştur. Bu yüzden insanlar çeşitli olay ve durumları göz önünde bulundurarak ölümle ilgili tahminlerde bulunmuşlar, kimi davranışlardan kaçınarak ölüm olayını ertelemeye çalışmışlardır.

¹⁶⁹ Boratav, a.g.e., s. 237.

¹⁷⁰ İnan, a.g.e., s. 176-177.

1.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

İnsanlar, tecrübeleri ve bazı tesadüfi olaylar neticesinde çeşitli durum ve vakaların ölümüne sebebiyet vereceği inancına sahiptirler. Bu yüzden insanlar, ölümüne neden olacak şeylerden uzak durarak ölümü engellemeye veya geciktirmeye çalışırlar.

İnsana ölümü düşündüren şeylerin başında araç-gereçlerin çeşitli kullanımları, meteorolojik olaylar, hayvanların davranışları, rüyalar, hastanın durumundaki değişiklikler ve çevresinde oluşan durumlar gelmektedir.¹⁷¹

Halk inanışlarında, ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kaplar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları gibi hâl ve tavırları ölümün belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Ev eşyası, araç-gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili birtakım inanışlar mevcuttur.¹⁷² Bardak veya cam kırılması, gökte yıldız kayması, rüyada bir kimsenin merdivenden inmesi, insanın önünden tavşan geçmesi, rüyada diş çektirmek de ölümü haber veren belirtilerdir. Ayrıca ölüm döşeğinde yatan bir hastanın renginin sararması, gözlerinin sönmesi ve bilincini kaybetmesi de ölümüne işarettir.¹⁷³ Koçarlı yöresinden tespit ettiğimiz ölüm belirtileri de şunlardır:

“Bi çocû ölen bi akırbâsını beñzedikene “Yaşı beñzimesiñ” dimeg ilazım. Êre öölü dimezseñ o çocuk da ölüümüş. Öölü inanılı işde. Bi di gugumavk evi girêse ya da eviñ başını dünêse o evden de ölü çıkcek dimekdir. Ondan gugumavk göödüñ mü gôlumağ ilazım. Kimisi di o gugumavkiñ âdından ac’atâ. Suvan, böbê, samsak gibe ac’işêlê atâ. O’zman acı getîmezmiş gugumavk. Ezen okunûkan köpeg ulûsa, inek dûmudan bañırusa da birisi ölcek dimekdir. Ondan soñura êsaniñ sol gözü sérîsi de yakında birisi ölcek dimekdir.” (K98)

(Bir çocuğu ölen bir akrabasına benzetirken “Yaşı benzemesin” demek lazım. Eğer öyle demezsen o çocuk da ölürmüş. Öyle inanılır işte. Bir de baykuş eve girerse ya da evin başına tünirse o evden de ölü çıkacak demektir. Ondan baykuş gördün mü kovalamak lazım. Kimisi de o baykuşun ardından acı atar. Soğan, biber, sarımsak gibi

¹⁷¹ Santur, Alparslan – Sevindik, Hüseyin, “Karaözü (Kayseri) Kasabası Ölüm Geleneği Üzerine Bazı Tespitler”, *folklor/edebiyat*, 1995, C. 1, s. 141.

¹⁷² Örnek, a.g.e., s. 209.

¹⁷³ Eroğlu, T.– Kökten, Y.– Gönültaş, Ç., *Sakarya Halk Kültürü (Derleme Çalışması)*, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2003, s. 116.

acı şeyler atar. O zaman acı getirmezmiş baykuş. Ezen okunurken köpek ulursa, inek durmadan bağırsa da birisi ölecek demektir. Ondan sonra insanın sol gözü seğirse de yakında birisi ölecek demektir.)

Yöreden derlediğimiz diğer ölüm belirtileri şunlardır:

- *Fırtına çıkması veya havanın çok soğuk olması birinin öleceğine işarettir.*

(K142, K157, K163)

- *Dağdan ucu yanık odun eve getirilirse getiren kişinin kardeşi ölür.* (K98,

K108)

- *Ayakkabısını çıkaran kişinin iki ayakkabısı da ters dönerse o kişi ölecek demektir.* (K157)

- *Evin herhangi bir tarafı göçerse o evden ölü çıkar.* (K27)

- *Ölecek kişi, ölümünden bir yıl kadar önce huy değiştirmeye başlar. Gitmediği evlere ziyarete gider.* (K125, K139)

- *Ağır hasta olarak yatan kişi, ayaklarını ara vermeden uzatıp yatarsa ölecek demektir.* (K68, K73, K94, K98, K108)

- *Ölecek olan kişi, rüyalarında ölmüş akrabalarını görür ve kendisini çağırdıklarını söyler.* (K108, K116, K125)

Değerlendirme

Ölümü düşündüren ön belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Diğer Türk coğrafyalarında olduğu gibi Koçarlı yöresinde de baykuşun ölümün bir habercisi olduğu inancı mevcuttur. Baykuş genellikle virane yerlerde yaşadığı için ölümün bir simgesi olmuş ve hangi eve konarsa o eve ölüm getireceğine inanılmıştır. Evcil olduğu hâlde çeşitli davranışlarıyla ölüm getireceğine inanılan inek ve köpeğin de olağandışı bağırımları yakında birilerinin öleceği şeklinde yorumlanmıştır. Bunun dışında insanların bazı davranışlarının da ölüm işareti olduğunu ifade eden inanışlar da mevcuttur. Örneğin ucu yanık odunun eve getirilmesi, göz seğirmesi, insanın ölen birini bir başkasına benzetmesi ve huy değiştirmesi de ölümün ön belirtileri arasındaki yerlerini almıştır. Ayakkabıların ters sönmesi, fırtına çıkması gibi olaylar da ölümün habercisi olarak sayılmıştır. Ölüm döşeğindeki hastanın yukarıda zikrettiğimiz davranışları sergilemesi de ölmesinin yakınlığını ifade etmektedir.

1.1.3.2. Ölüm Sırası

Artık ölüm vaktinin geldiği anlaşılan hastanın davranışları ve görünüşünde birtakım değişiklikler belirmeye başlar. Dudakları morarır, gözleri bir noktaya takılır. Sürekli uzaktaki yakınlarını ve ölmüş akrabalarını gördüğünü söyleyen hastanın elleri ve ayakları soğumaya başlar. Nefes alması güçleşir ve artık ölümün yaklaştığı anlaşılır. Hastanın ölüm olayını acısız bir şekilde atlatması ve İslam inancına göre son anda şeytana kanmaması için çeşitli uygulamalar yapılır.

1.1.3.2.1. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Ölüm döşğinde yatan hastanın öleceğinin kesinleşmesi üzerine bazı uygulamalar yapılmaktadır. Hastanın ağzına küçük bir miktar su verilir. Eğer hasta suyu içemeyecek durumda ise dudakları pamukla ıslatılır. Hastanın imanlı ölmesini sağlamak amacıyla herhangi bir din görevlisi ya da söylediği anlaşılır bir kimse hastaya kelime-i tevhid veya kelime-i şahadet getirtir. Yönü kibleye çevrilir.¹⁷⁴ Koçarlı yöresinde ölüm sırasında yapılan işlemler ise şunlardır:

“Ölüm döşşende yataniñ ölcê kesinneşdi miydin gâri imannı kitsiñ deye başında Guran okunû. Birisi di kelime işaret getirî. Êre soñ sözü kelime işaret olûsa cennede gidemiş êsan. Bi di ölümiyen, can çekişen hasdaniñ bârını uzakdâ veyot da asgerdê akırbâsınıñ kömlê üsdünü öötülüü. O’zman onu da göömüş olû, ırâtca ölübilî gâri. Ölmüden önce dudakları ısladılı hasdaniñ şiytana ganmasıñ deye. Êsan ölcê vakit çok susâmuş, dudakları çatlâmuş susuzluktan. Şiytan da elinde bi govu suynan gelîmiş. Ölcek olana “İmaniñi vê, seni su veren” dêmiş. Êre êsan şiytana ganâ dı imanına verip suya içêse imansız gidemiş. Cênnemdi yanâmiş hep. Ondan işde, şiytana ganmasıñ deyi dudaklâna ısladulâ ölceg olan gişiniñ.” (K88)

(Ölüm döşşinde yatanın öleceği kesinleşti mi gayrı imanlı gitsin diye başında Kuran okunur. Birisi de kelime-i şahadet getirir. Eğer son sözü kelime-i şahadet olursa cennete gidermiş insan. Bir de ölemeyen, can çekişen hastanın bağına uzaktaki veyahut da askerdeki akrabasının gömleği üstüne örtülür. O zaman onu da görmüş olur, rahatça ölebilir gayrı. Ölmeden önce dudakları ıslatılır hastanın şeytana kanmasın diye. İnsan öleceği vakit çok susarmış, dudakları çatlarmış susuzluktan.

¹⁷⁴ Keskin, Mustafa, “Sarı Saltık Ocağına Bağlı Aleviler’de Ölüm ile İlgili İnanç ve Ritüeller (Tunceli Karacaköy Örneği)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2003, S. 15, s. 117.

Şeytan da elinde bir kova suyla gelirmiş. Ölecek olana “İmanını ver, sana su vereyim” dermiş. Eğer insan şeytana kanar da imanını verip suyu içerse imansız gidermiş. Cehennemde yanarmış hep. Ondan işte, şeytana kanmasın diye dudaklarını ıslatırlar ölecek olan kişinin.)

Yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Ölünün başının altındaki yastığı alınmadan canı çıkmaz. (K74, K88, K127)*

- *Ölmek üzere olan kişinin ayakucuna oturulmaz. Çünkü canını alacak olan melekler hastanın ayakucundan gelirler. (K74, K77)*

- *Ölünün canını almaya üç melek gelir. İlk önce ödünü almak için bir melek gelir ve hastanın ödünü alır. Ölecek olan kişi ölmezden az evvel gözlerini bir noktaya diker. O esnada ödünü alacak olan bu meleği görür. Daha sonra belden aşağısındaki canı almak üzere ikinci melek gelir ve en sonunda belden yukarısındaki canı almak için “can meleği” gelir. (K73, K74, K77)*

Değerlendirme

Ölüm sırasında yapılan işlemlerden biri olan Kuran okunma işlemi, ölecek kişinin imanlı bir şekilde ölmesini sağlamak ve ona sevap kazandırmak için yapılan bir uygulamadır. İnanışa göre ölmek üzere olan kişi, tüm yakınlarını son defa görmek ister. Bunun için ölemez ve acı çeker. Etrafındakiler de uzaktaki akrabasının gömleğini ölecek kişinin üzerine örtterek hasret gidermesini ve rahatça ölebilmesini sağlamak ister.

Yöreden derlediğimiz ölüm sırasında yapılan işlemlerle ilgili halk inanışlarının İslami olanlarından başka bir de tamamen İslam dışı bir inanış derledik. İslamiyet’e ve dolayısıyla Koçarlı yöresinin genelindeki inanışa göre ölüm meleği tektir ve adı Azrail’dir. Fakat bizim derlediğimiz bu inanca göre kişinin canını almağa üç melek gelir. Biri hastanın ödünü, diğeri belden aşağısını ve sonuncusu ise belden yukarısını alır. Üç formülistik sayısı bağlamında dikkate değer bu inanıştan başka bir de ölecek kişinin ayakucuna oturulmaması gerektiğini ifade eden bir başka inanışa göre bu melekler hastanın ayakucundan bedenine girerler. Bu inanışın Semang Şamanlarının halk inanışlarındaki insan ruhunun bedeni topuktan çıkararak terk ettiği inanışı¹⁷⁵ ile aynı tabanda değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

¹⁷⁵ Eliade, Mircea, *Şamanizm*, (Çev. İsmet BİRKAN), İmge Kitabevi, İst., 2006, s. 313.

Koçarlı yöresinde, başının altından yastığı alınmadan hastanın can veremeyeceğine inanılmaktadır. Bu inanişin temelinde hastanın son nefesini rahat verebilmesi yatmaktadır fakat Göktanrı inancındaki ölüm meleğinin kişinin canını almak için kafasının arka kısmından vücuda girdiği inaniş¹⁷⁶ ile benzerlik göstermesi oldukça ilginçtir.

1.1.3.2.2. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölüm olayından sonra çevredeki komşular ölü evinde toplanır ve ölenin yakınlarının üzüntülerine ortak olurlar. Ölümün ardından yapılacak ilk iş, ölüm olayının çevreye duyurulmasıdır. Ölüm olayının duyurulması camilerde sala verilerek ya da belediye veya muhtarlık hoparlörleriyle anons edilerek yapılmaktadır. Salayı duyan kimse birinin öldüğünü anlayarak ölenin kimliğini araştırır.¹⁷⁷

Geleneksel kültürümüzde, ölüm olayında ölü sahibinin yanında olmak, ona moral vermek önemli bir olgudur. Ölüm olayının duyulmasının ardından herkes işini gücünü bırakır ve ölü evine gider. Bilhassa ölü sahibinin kapı komşuları ölü evine gelerek ölü sahibinin üzüntüsünden dolayı yapamadığı işlere yardım eder.

Ölü sahipleri ağlayıp feryat ederken yakınları ise ölen kişiyi yıkama ve kefenleme işlemlerine hazırlarlar. Ölen kişinin elbiseleri çıkartılarak ölü, sert bir zemine yatırılır. Üstüne beyaz bir örtü örtülür. Ayrıca elleri, kolları ve ayakları düzgün bir hâle getirilip bağlanarak kibleye çevrilir.¹⁷⁸ Koçarlı yöresinde ölümden hemen sonra yapılan işlemler şunlardır:

“Hasd’olan gişi solug almadı mı, nefesi kesildi mi ölmüş dimekdir. Emme on beş, yirmi dakge soñura gine kannanibilî. Galbi gini atibilî. Ondan hemen öldü diye tüşünmümeğ ilazım. Êre on beş, yirmi dakge soñura kannanmazısa kesin ölmüş dimekdir. İşdi kimisi eviñ pençirelêne açâ, kimi öleniñ elbisilêne çıkâmê başlâ. Emme elbiselere kesip de çıkâmak gerekî. Ondan soñura gözleri açık galdıysa gözleri kapadılı. Elleri, ayakları bi di çeñesi çatılı. Elleri bârını gonû öölü çatılı. Ayaklâniñ başbâmakları da bîbirini çatılı. Çeñesi di âzı ayrılmasiñ deyi çatılı.” (K76)

¹⁷⁶ Eliade, a.g.e., s. 313.

¹⁷⁷ Örnek, a.g.e, s. 213.

¹⁷⁸ Eroğlu, a.g.e., s. 117.

(Hasta olan kişi soluk almadı mı, nefesi kesildi mi ölmüş demektir. Ama 15-20 dakika sonra gene canlanabilir. Kalbi gene atabilir. Ondan hemen öldü diye düşünmemek lazım. Eğer 15-20 dakika sonra canlanmazsa kesin ölmüş demektir. İşte kimisi evin pencerelerini açar, kimi ölenin elbiselerini çıkarmaya başlar. Ama elbiseleri kesip de çıkarmak gerekir. Ondan sonra gözleri açık kaldıysa gözleri kapatılır. Elleri, ayakları bir de çenesi çatılır. Elleri bağrına konur öyle çatılır. Ayaklarının başparmakları da birbirine çatılır. Çenesi de ağzı ayrılmasın diye çatılır.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Üzerinde öldüğü yatak, battaniye, çarşaf vb. dışarıya çıkarılır. (K25, K36, K49, K51, K55, K62)
- Evin pencereleri ve camları açılır. (K85, K89, K97, K107, K113)
- Ölünün kalktığı yere ağırca bir taş konur ve bu taş üçüncü gün hayrında ayak basılmayan bir yere atılır. (K73, K74, K76)
- Ölünün yattığı yatak, çarşaf vb. üç gün dışarıda serili vaziyette bırakılır. (K12, K25, K36, K49)

Değerlendirme

Ölüm belirtileri gösteren kişinin 20 dakika içerisinde tekrar canlanabileceği inancı edinilmiş tecrübeler neticesinde ortaya çıkmış bir inanıştır. Kaynak kişiler böyle bir olayın nadiren yaşandığını, öldüğü zannedilen kişilerin bir müddet sonra nefes almağa başladıklarını fakat bunların da çok geçmeden tamamen öldüklerini ifade etmişlerdir.

Ölüm olayı gerçekleştikten sonra evin pencereleri açılarak odanın havalanması ve ölüm sırasında ortaya çıkabilecek pis kokuların odayı terk etmesi sağlanır. Aynı düşünce çerçevesinde ölünün yatağı, yorganı gibi eşyaları da dışarı çıkartılır. Ölünün kalktığı yatağa taş koyma uygulaması ise bir daha ölüm olayı yaşamak istemeyen halkın kendince ortaya çıkardığı inanıştır. Bu inanca göre taşın ağırlığı ölümün yok olmasını sağlamaktadır.

1.1.3.2.3. Ölünün Bekletilmesi

Eski Türkler ilkbaharda ölenleri sonbaharda, sonbaharda ölenleri de ilkbaharda gömerlerdi.¹⁷⁹ Fakat günümüzde, İslam inancına bağlı olarak ölü fazla bekletilmeden gömülmektedir. Ölünün uzaktaki yakınlarının cenaze törenine yetişebilmeleri amacıyla gece veya sabah ölenler öğle namazının, öğleyin ölenler ise ikindi namazının ardından gömülmektedir.

Ölünün elden geldiğince çabuk gömülmesinin birtakım nedenleri vardır. Ölü Ankara’da, kokmasın diye; Sivas’ta, sorgu meleklerine daha iyi cevap verebilsin diye; Nallıhan’da, çilesi fazla sürmesin diye; Çankırı’da, acı bir an önce unutulsun diye bekletilmek istenmez ve hemen gömülür.¹⁸⁰ Koçarlı yöresinde ise ölü bekletme ile ilgili derlediğimiz inanış ve uygulamalar şunlardır:

“Êsan aşamlên ya dı gecilên öldüüse sabâ gadâ bekledilî. Sabah öldüüse ööle namazından sôna, öölen öldüüse de ilkindin namazından soñura kömülmesi gerekî. Gışın öldüüse uzakdâkı akırbâları için bi iki gün bekledilî. Havı seriñ oluyor ya, ölü kokmaz o zaman. Emmi yazın hemen kokcândan hemen kömülmes’ilazım.” (K64)

(İnsan akşamleyin ya da geceleyin öldüyse sabaha kadar bekletilir. Sabah öldüyse öğle namazından sonra, öğleyin öldüyse de ikindi namazından sonra gömülmesi gerekir. Kışın öldüyse uzaktaki akrabaları için bir iki gün bekletilebilir. Hava serin oluyor ya, ölü kokmaz o zaman. Ama yazın hemen kokacağından hemen gömülmesi lazım.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Ölü bekletilirken evdeki ışık kapatılmaz. (K25, K36)

- Bekletilen ölünün göbeğine şişmesin diye bıçak konur. (K55, K62, K64, K74, K76, K122)

Değerlendirme

Diğer Müslüman coğrafyalarda olduğu gibi Koçarlı yöresinde de ölüyü bekletmek iyi kabul edilmemekte ve ölünün ruhunun bundan rahatsız olacağına inanılmaktadır. Fakat ölünün uzaktaki akrabaları için bekletilmesi yaygın bir uygulamadır. Ölü bekletilirken evde ışıkların kapanmaması ölüye musallat olabilecek

¹⁷⁹ İnan, a.ge., s. 177-178.

¹⁸⁰ Örnek, a.g.e., s. 215.

kötü ruhlar için alınmış bir tedbir olarak nitelendirilebilir. Aynı şekilde ölünün üzerine bıçak koyma ritüeli de bu inanış çerçevesinde ele alınabilir.

1.1.3.2.4. Yıkama ve Kefenleme

İslamiyet'e göre öte dünyaya temiz gitmesi için ölen kişinin bedeni baştan aşağıya yıkanır. Ölen kişi erkekse yıkama işini din görevlisi, kadın ise bu işten anlayan tecrübeli kadınlar yapar. Yıkama işleminde kullanılacak su, temiz olması kaydıyla her yerden alınabilir.

Yıkama işlemi için iki ayrı kazanda, biri soğuk biri sıcak olmak üzere su hazırlanır. Teneşir tahtası ile lif, kese, sabun, ibrik, eldiven gibi araç-gereçler de hazırlanır. Daha sonra ölü, teneşir tahtasına düz bir şekilde yatırılır ve üzerine bir bez örtülür. Ölüye gusül abdesti aldırılarak yıkama işlemi tamamlanmış olur.¹⁸¹

Ölü yıkandıktan sonra kullanılan su, birçok yörede ayak basılmayacak yerlere dökülür. Kimi bölgelerde ise bu sudan el-yüz yıkanır. Bu uygulama Afyon'da, ölen kişiyle öte dünyada buluşmak; Çorum'da, acıyı soğutmak; Niğde, Zara ve Divriği'de ise hastaların şifa bulması için yapılır.¹⁸²

Yıkama işlemi bittikten sonra sıra, ölüyü kefenleme işlemine gelir. Bu işlem de yıkama işlemi gibi İslami geleneklere göre yapılmaktadır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Bu renk, imanın belirtisi olarak kabul edilir. Erkek kefeni *gömlek*, *izar* ve *lifafe* olmak üzere üç parçadan oluşur. Kadınlarınki ise *himar*, *dir*, *hurka*, *izar* ve *lifafe* adı verilen beş parçadan müteşekkildir. Halk arasında öldüğü zaman başkasına yük olmasın ya da kendi helal parasından olsun düşünceleriyle kişinin sağlığında kefenini kendisinin alıp bir köşeye saklaması ya da bunun için para ayırması âdetine rastlanmaktadır. Hac ibadeti yapanların çoğu zezem suyu ile ıslatılmış ve kurutulmuş kefenlerini beraberinde getirdikleri görülmektedir.¹⁸³ Koçarlı yöresinden derlediğimiz yıkama ve kefenleme ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

“Ölüye yıkımeg için iki gazan su hazulâsıñ. Birindi sôk su olû, ötkünde iscek su. Suyuñ içini mêsın yaprê de atıbilîsıñ. Çô gişi atıyoru. Ölü êkêse hocu yukê, gadınısa yukımesine bilen gadinnâ yapâ. Ölüye teneşiri yatrısıñ. Iscek suya sabınna

¹⁸¹ Santur , ag.e., s. 143.

¹⁸² Boratav, a.g.e., s. 240.

¹⁸³ Örnek, Sedat Veyis, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, AÜDTCF Yay., Ank., 1971, s. 52-54.

köpüütdükden soñura bezine ölüye yûsuñ. Pütün vücudunu su dèmes'ilazım. Ölü yunûken ölü gadınsa gadın akırbâları gelî, ölünüñ başını bi tas su tökêlê. Tökêken de "Umdûñ bu olsuñ" dëlê. Esasında êkeklêñ de dimes'ilazım da êkeklê yapmeyoru, gadinnâ yapıyoru." (K77)

(Ölüyü yıkamak için iki kazan su hazırlarsın. Birinde soğuk su olur, ötekinde de sıcak su. Suyun içine mersin yaprağı da atabilirsin. Çoğu kişi atıyor. Ölü erkekse hoca yıkar, kadınsa yıkamasını bilen kadınlar yapar. Ölüyü teneşire yatırırın. Sıcak suyu sabunla köpürttükten sonra bezle ölüyü yıkarsın. Ön yüzü yıkandıktan sonra iki kişi ölüyü yan çevirirler arkası da yıkanır. Bütün vücuduna su değmesi lazım. Ölü yıkanırken ölü kadınsa kadın akrabaları gelir, ölünün başına bir tas su dökerler. Dökerken de "Umduğın bu olsun" derler. Esasında erkeklerin de demesi lazım da erkekler yapmıyor, kadınlar yapıyor.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Yıkanan su ayak basılmayan bir yere dökülür. Kazan ise üç gün ters kapatılır.

(K29, K79, K94)

- Ölünün her tarafı iyice yıkandıktan sonra kefenleme işine geçilir. (K93, K97, K127)

- Ölen kişi kadın ise ellerine ve ayaklarına kına yakılır. (K138, K156)

- Kefenleme işleminde kadın için beş, erkek için üç parça bez kullanılır. (K46, K53, K67, K74)

- Kefenleme bittikten sonra ölünün ayak ve başucuna mendil, çiçek, bez vb. süslerden bayrak yapılır. (K97, K127, K138)

- Kefenleme esnasında yağmur yağması, rahmet olarak kabul edilir. (K67, K74)

- Ölen kişinin ruhu, bedeninin yıkandığını yukarıdan izler fakat "Bu ceset kimin?" diye sorarmış. (K67, K74)

Değerlendirme

Ölü yıkama esnasında yakınlarının ölünün başına bir tas su dökerek "Umduğın bu olsun" demeleri eski Türk inanışındaki ölü ruhlarının yaşayanlara zarar verebileceği inancı kapsamında değerlendirilmelidir. Eski Türklerin kendilerine zarar vermemesi için bu ruhları çeşitli şekillerde besledikleri bilinmektedir. Yöreden derlediğimiz bu inanış da eski uygulamaların günümüze yansımış bir şekilden başka bir şey değildir.

Ölü yıkamada kullanılan kazanın ters çevrilmesi de ölüm olayının tekrar etmemesi için alınmış bir tedbirdir.

1.1.3.2.5. Cenazenin Taşınması

Kefenlendikten sonra içine konularak ölünün taşındığı araca *tabut* adı verilir. Yetişkinler için hazırlanan tabutun baş kısmı 70 cm, ayak kısmı 30 cm ve yüksekliği ise 35 cm.dir. Cenaze taşınırken tabutun fazla sallanmamasına özen gösterilir. Çünkü tabut sallanırsa ölümlerin artacağı inancı mevcuttur. Ayrıca tabutun üzerine örtülen halının da camiye bağışlanması hâlinde ölüye sevap yazılacağı inancı da bulunmaktadır.¹⁸⁴

Hunların defin törenlerine ait bilgilere göre Hunlar, ölülerini altın ve gümüş işlemeli kumaşlarla örttükleri iki katlı tabutlarda taşırlardı. Aynı motifi, Kırgızların *Manas Destanı*'nda da görmek mümkündür. İdil (Volga) Bulgarları da 10. yy.da cenazelerini bayraklı arabalar ile götürürlerdi.¹⁸⁵

Cenaze taşıma işlemi, ölen kişiye saygılı bir tutumla ve tören ciddiyeti içinde belli kurallara göre yapılır. Tabut, baş tarafı önde olmak üzere genellikle dört kişi tarafından omuzlarda taşınarak mezarlığa götürülür. Tabutu taşıyan kişiler en az üç adım attıktan sonra başkalarının da taşımalarına müsaade ederler.¹⁸⁶ Koçarlı yöresinde mevcut olan cenaze taşıma ile ilgili inanış ve âdetler şunlardır:

“Ölü yıkanıp kefenlendi miydin mezêliğe kömülmê götürülüü. Tâtdan bi tabut vâdır, onuñ içini goyâsñ ölüye. Üsdünü batdâne, halı gibe işêlêne öötüp götürüüsün cenêze. Bu halı, batdâne gibe işêlere sônu camiye vemek gerekî. Êri vemeziseñ tâ fazla ölü çıkâmış. Öölü delê.” (K37)

(Ölü yıkanıp kefenlendi mi mezarlığa gömülmeye götürülür. Tahtadan bir tabut vardır, onun içine koyarsın ölüyü. Üstüne battaniye, halı gibi şeyler örtüp götürürsün cenazeyi. Bu halı, battaniye gibi şeyleri sonra camiye vermek gerekir. Eğer vermezsen daha fazla ölü çıkarmış. Öyle derler.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Kişi, evinden uzak bir yerde ölmüşse gömülmeden evvel evine getirilir. 15–20 dakika bekletildikten sonra gömülmek üzere mezarlığa götürülür. (K3, K124, K125)

¹⁸⁴ Ercan, a.g.e., s. 191.

¹⁸⁵ İnan, a.g.e., s. 177-188.

¹⁸⁶ Ercan, a.g.e., s. 192.

- Cenaze olabildiğince hızlı götürülür. (K74, K78, K86, K91, K102)
- Cenazenin taşındığını gören herkes taşıma işlemine yardım etmelidir. (K91, K102, K124)
- Cenaze geçerken ayağa kalkılır. (K74, K78, K86)
- Cenazenin önünden geçilmez. (K102)

Değerlendirme

Cenaze taşıma esnasında cenazeye büyük saygı gösterildiğini görmekteyiz. Ölen kişiyi tanıyan tanımayan herkesin cenazeyi taşımaya yardım etmesi, cenaze geçerken ayağa kalkması dikkate değerdir. Cenazenin olabildiğince hızlı götürülmesini ise kaynak kişiler, cenaze taşınırken de ölünün azap çektiği şeklinde yorumlamaktadır.

1.1.3.2.6. Cenaze Namazı

İslam dinine göre Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Cenaze namazının kılınabilmesi için ölünün İslami kurallara göre yıkanmış olması ve cemaatin imamın arkasında saf tutması gerekir. Kibleye karşı, yere yakın bir şekilde musalla taşına konmuş olan tabutun içindeki ölünün göğsü hizasında durulması gerekir. Cenaze namazı dört tekbirden oluşur. Ölünün kadın, erkek veya çocuk oluşuna göre edilen niyetler ve okunan dualar çeşitlilik gösterir. Cenaze namazı ile ölü hakkında bir aklama yapılmış olur.¹⁸⁷ Cenaze namazı kimi yerlerde camide kılınırken bazı bölgelerde ise mezarlıkta kılınır. Koçarlı yöresinde bulunan cenaze namazı ile ilgili uygulamalar ise şunlardır:

“Sâlında üsd üsde üç cumay namazı gılmiyeniñ cenêze namazı gılınmaz” delê emme bi sürü êsan gılmeyoru cumasına gine de gılınıyoru onnariñ namazları. Nêse, cenêze namazı musallâ daşınıñ önündü gılını. Musallâ daşı da mezêliklêñ yanınd’olú. Êsanıñ göbeg hizasınd’olú yümseklî.” (K102)

(“Sağlığında üst üste üç cuma namazı kılmayanın cenaze namazı kılınmaz” derler ama bir sürü insan kılmıyor cumasını gene de kılınıyor onların namazları. Neyse, cenaze namazı musalla taşının önünde kılınır. Musalla taşı da mezarlıkların yanında olur. İnsanın göbek hizasında olur yüksekliği.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

¹⁸⁷ Örnek, a.g.e., s. 54-55.

- Cenaze namazını yalnızca erkekler kılabilir. (K6, K33, K88, K139)
- Ölen kişinin ruhu da kendi cenaze namazını kılarmış fakat kimin namazı olduğunu bilmezmiş. (K78, K86, K91, K102)
- Namaz kıldıktan sonra imam, cemaate üç defa “Hakkınızı helal ediyor musunuz?” diye sorar; cemaat de yine üç defa “Helal olsun” der. (K91, K102)

Değerlendirme

Cenaze namazı, ölen kişiye sevap kazandırmak ve geride kalanların son görevlerini yerine getirmesi bakımından uygulanan İslami bir ritüeldir. Cenaze namazı, yörede tamamen İslami usûllere göre kılınmaktadır. Cenaze namazı ile ilgili olarak üç formülistik sayısını görmek de mümkündür.

1.1.3.2.7. Gömme ve Mezarlıkta Yapılan İşlemler

Kaynağının Habil-Kabil kıssasına¹⁸⁸ dayandığı sanılan İslam dinindeki ölü gömme âdetine IX. yy. Oğuz Türklerinde de rastlanmaktadır. Ölü için ev gibi büyük çukurlar açılır ve ölü, giydirilip kuşandırılarak, yayıyla beraber bu çukurlara oturtulurdu. Daha sonra bu çukurların üstü kapatılırdı. Eski Türklerde toprağa gömme uygulamasından başka ölüyü yakma, ağaca asma ve kırlara bırakma âdetleri de vardı. Asya Hunlarının mezarlarında her çeşit eşya olmasına rağmen ceset izlerine rastlanamaması, Hunların ölülerini yaktığı izlenimi verse de bu görüş tam anlamıyla kanıtlanabilmiş değildir.¹⁸⁹ Göktürkler ise ölüyü, atını ve eşyalarını yakarak küllerini toprağa gömerlerdi. Uranhaylar da ölülerini uzaklara, kırlara bırakırlar.¹⁹⁰

Anadolu’da, ölü gömme ritüeli genellikle İslami kurallara göre yapılmaktadır. Cenaze namazı kıldıktan sonra tabut, dört kişi tarafından musalla taşından alınarak önceden kazılmış olan mezarın başına getirilir. İki kişi mezara inerek yukarıdan uzatılan cenazeyi yüzü kibleye gelecek biçimde hafif meyil vererek mezara koyarlar. Cenaze, mezara konduktan sonra daha önce hazırlanmış olan tahtalar ölünün üzerine konur. Daha sonra mezarın üstü toprakla kapatılır. Bu işi önce yakınları yapar. Daha sonra orada bulunan topluluk da katılır. Toprak atma işi, mezarın üzerinde bir tümsek

¹⁸⁸ BKZ. *Kuran-ı Kerim*, Maide Suresi, 27-31. ayetler.

¹⁸⁹ Tezcan, Mehmet, “359 Amıda Kuşatmasındaki Örneğe Göre Hunların Defin Merasimi, *Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu*, MÜTAUM, 2004, s. 87.

¹⁹⁰ İnan, a.g.e., s. 177-184.

olana kadar devam eder ve mezarın baş ile ayakucuna *sapıtma ağaçları* dikilerek bunlara ölüyü tanıtan yazılar yazılır. Toprak atma işinden sonra mezar sulanarak zeminin oturması sağlanır.¹⁹¹

Gömme işleminden sonra imam veya cemaatten biri Kuran okur. Daha sonra imam *talkın* verir. Bu, ölünün sorgu meleklerine karşı kolay cevap verebilmesini amaçlayan öğütümsü Arapça sözlerdir.¹⁹² Talkından sonra mezarlık boşalır ve topluluk cenaze evine taziyeye gider. Koçarlı yöresinden derlediğimiz ölü gömme âdeti ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

“Ölü kömmüye gadinnâ gatılmazlâ, güneş olû. İşdi cenêze namazından soñura ölüyü kömmüye bâşlâlâ. Tabi mezeri öncüden gazılıpduru olû. Bi di işê dêlê: “Mezê gazılıkene daş çıkâsa ölü güneşker ölmüş, daş çıkmazsa da temiz ölmüş” dêlê. Ölen êsan sâlında “Bene filen yire kömün” dedise oruya kömülmesi gerekî. Êre öölü pi şê demedise köö mezêline kömülüü. Mezeriñ deriñli bi êsanıñ göbek hizasınd’ olması gerekî. Ölüye kömêken de tabit mezeriñ yanı başını gonû. Ölen gişiniñ ölu, damadı, gâdeşi nêse iki gişi mezere girê. Yökadan ölüye uzadulâ, bunnâ dı yaveşca alulâ, mezeri goyâlâ. Yüzü gibleye baksıñ deye accık meyilli gôlâ. Olmazsa sırt tarafına birez toprak atâlâ. Ölü mezeri gondukdan soñura üsdünü hası gonû, bu hasır ikiye bükülüü. Arasını da dokuz tâta çapraz gonû. Bu tâtilân üsdüne ağaç dalları gonû, dallân üsdünü dü daş gonû. Sonura mezê toprâna kapadılı. Mezeriñ üsdü gubbe gibe olunca birê tâta tikilî. Bunnarı ölünün dôm tarihlerinne ölüm tarihleri yazılı. Bi di kefenden bez koparıp bu tâtilara bâlanu.” (K38)

(Ölü gömmeye kadınlar katılamazlar, günah olur. İşte cenaze namazından sonra ölüyü gömmeye başlarlar. Tabi mezarı önceden kazılmış olur. Bir de şey derler: “Mezar kazılırken taş çıkarsa ölü günahkâr ölmüş, taş çıkmazsa da temiz ölmüş” derler. Ölen insan sağlığında “Beni falan yere gömün” dediyse oraya gömülmesi gerekir. Eğer öyle bir şey demediyse köy mezarlığına gömülür. Mezarın derinliği bir insanın göbek hizasında olması gerekir. Ölüyü gömerken de tabut mezarın yanı başına konur. Ölen kişinin oğlu, damadı, kardeşi neyse iki kişi mezara girer. Yukarıdan ölüyü uzatırlar, bunlar da yavaşca alırlar, mezara koyarlar. Yüzü kibleye baksın diye azıcık meyilli koyarlar. Olmazsa sırt tarafına biraz toprak atarlar. Ölü mezara konduktan

¹⁹¹ Santur , ag.e., s. 144.

¹⁹² Boratav, a.g.e., s. 239.

sonra üstüne hasır konur, bu hasır ikiye bükülür. Arasına da dokuz tahta çapraz konur. Bu tahtaların üstüne ağaç dalları konur, dalların üstüne de taş konur. Sonra mezar toprakla kapatılır. Mezarın üstü kubbe gibi olunca da gene ağaç dalları konur. Mezar kapatıldıktan sonra mezarın başucuyla ayakucuna birer tahta dikilir. Bunlara ölünün doğum tarihleriyle ölüm tarihleri yazılır. Bir de kefinden bez koparıp bu tahtalara bağlanır.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Ölü gömülürken kürek, kazma gibi araçlar elden ele verilmez. Yere bırakılarak verilir. Yoksa ölü sayısı artar. (K38, K52)*

- *Defin işlemi bittikten sonra mezarın başında Kuran okunur ve dua yapılır. (K69, K75, K82, K99, K100, K127)*

- *Herkes mezarlıktan ayrıldıktan sonra imam, ölünün bir akrabasıyla birlikte ölüye talkın verir. Ölüyü, annesinin adıyla birlikte mezara çağırır ve sorgu meleklerine vereceği cevapları hatırlatır. Ölen kişi, öldüğünü talkından sonra anlar ve kalkmak için doğrulduğunda başını dokuz tahtaya vurur. Bu sesi de ancak imam duyabilir. (K69, K75, K82, K99, K100, K127)*

- *Talkın verilmeden cenaze sahiplerine taziyede bulunulmaz. (K82, K99, K100)*

Değerlendirme

Yörede, gömme işlemleri tamamen İslami usûllere göre yapılmaktadır. Bunun yanında ölü sayısının artmasını engellemek için kazma, küreği elden ele vermemek gibi batıl inanışlar da mevcuttur. Başka bir inanışa göre de ölen kişi, öldüğünü talkınla beraber başını dokuz tahtaya vurunca anlar. Bundan dolayı ölü sahiplerine talkından önce taziyede bulunulmaz.

1.1.3.3. Ölüm Sonrası

Ölüm sonrasında yapılan işlemlerin temel amacı ölü sahiplerini teselli etme, ölen kişinin ruhunu rahat ettirme, eşyalarını değerlendirme, hayatta iken ödeyemediği borçlarını ödeme gibi uygulamaları kapsamaktadır. Bu şekilde, ölene karşı son görevi yerine getirmek amaçlanmaktadır.¹⁹³

¹⁹³ Akca, a.g.e., s. 105.

1.1.3.3.1. Cenaze Evi

Eski Türkler, ölüyü defnettikten sonra eve dönüp yiyip içmeye başlardı. Sonra mezarın sağ tarafına ateş yakıp ölü aşı için kesilen hayvanın kemiklerini yakarlardı. Ölü aşına katılanların ölünün mezarını üç defa dolaşmaları gerekiyordu. Beltir Türkleri de defin işleminden sonra eve gelip ölünün karısının saç örgülerini çözer ve yarısını keserlerdi. Dul kadın ancak ölümden yedi gün sonra saçlarını örebilirdi. Ölünün karısı ve çocukları yedi gün ciğer yemez, yerlerse ölen kişinin ciğerinin rahatsız olacağına inanırlardı.¹⁹⁴

Bulgaristan ve Anadolu Türklerinin bir kısmı, defin işleminden sonra evde yağ kokuturlar ve helva pişirirler.¹⁹⁵ Türkmenlerde ise mezar kazanlara yemek verilmektedir.¹⁹⁶ Koçarlı yöresinde, cenaze evi ile ilgili tespit ettiğimiz âdetler şunlardır:

“Ölü kömüldükden soñura cenêze evini gelî êsannâ. Cenêze sâplâna “Emr’Allâñ” denî, “Başñız sav olsuñ” denî. Ölü kömüldüü gün cenêze evinde toprak mevlidi yapılı. Bu mevlitde Guran okunû, dua edilî. Kimi mevlitlêdi de yemek veriyolâ. Bazı gonşulâ yapâ yemê, uzakdan gelennê yesiñ deye.” (K106)

(Ölü gömüldükten sonra cenaze evine gelir insanlar. Cenaze sahiplerine “Emir Allah’ın” denir, “Başınız sağ olsun” denir. Ölü gömüldüğü gün cenaze evinde toprak mevlidi yapılır. Bu mevlitte Kuran okunur, dua edilir. Kimi mevlitlerde de yemek verilir. Bazen komşular yapar yemeği, uzaktan gelenler yesin diye.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Cenaze sahipleri, misafirlerini uğurlarken “Yine buyurun, gelin” demezler; aksi takdirde ölü sayısı artar. (K8, K16)

- Cenaze evinden ayrılanlar, kendi evlerine gitmeden başka eve girmezler; yoksa girdikleri evden de ölü çıkar. (K93, K106)

¹⁹⁴ İnan, a.g.e., s. 186-187.

¹⁹⁵ Tacemen, a.g.e., s. 615.

¹⁹⁶ Yalgın, a.g.e., s. 31.

Değerlendirme

Eski Türklerde görülen ölü definin ardından cenaze evine gelerek yemek yeme âdetine Koçarlı yöresinde de rastlamaktayız. Fakat kaynak kişiler, son yıllarda bu âdetin yalnızca uzaktan gelenler için yapıldığını ifade etmişlerdir.

Cenaze evinden ayrılanların kendi evlerine gitmeden başka eve girmemeleri inancı, eski Türklerin halk inanışlarında yer alan ölü ruhunun kendilerini takip edeceği endişesinin¹⁹⁷ bir yansımasıdır.

1.1.3.3.2. Belirli Günler / Ölü Yemeği

Defin töreni ve ölüler kültü ile alakalı en eski törenlerden biri olan *ölü aşısı* töreni, Tayga ormanlarındaki Şamanlardan edinilen bilgilere göre ölen kişinin yaşayanlara verebileceği zararları engellemeye yönelik bir ritüeldir.

Beltir Türklerinde, definin üçüncü günü ölü aşısı verilir. Fazla kişinin katılmadığı bu törende, çadırın güney tarafına bir masa kurulur ve hazırlanan yiyecek-içeceklerin yarısı ölünün ruhu için ateş iyisine kurban verilir. Yedinci gün ise bütün oba halkı mezarlığa gider. Mezarın sağ tarafına büyük bir ateş yakılır ve getirilen yiyecekler ateşe atılır. Sonra herkes kadehlerine rakı koyarak ve mezara yemek atarak “*Bu rakıyı iç. Bu yemeği ye. Bunlar sana yukarıdan tayin edilmiş yemek ve içkilerdir.*” derler. Daha sonra yiyip içmeye başlarlar ve en sonunda mezarın üstüne attıkları yiyecekleri ateşe atarak töreni bitirirler. Defin yirminci ve kırkıncı günlerinden sonra bir de altıncı ayında aynı töreni tekrar ederler. En büyük aş töreni, yıl dönümü münasebetiyle yapılan törendir. Bütün akraba ve tanıdıklar toplanıp mezara gelirler. Mezara yiyecek-içecek attıktan sonra kendileri yiyip içerler. Ölen kişinin eşi, üç defa güneşin seyri yönüne dolaşır ve “*Ben seni bırakıyorum*” der. Bundan sonra dul eşi evlenebilir. Bütün Altay ve Yenisey Şamanistlerinde ölü aşısı töreni aşağı yukarı bu şekilde olmaktadır. Bu törenin en ilkel hâli, Altay oymaklarında görülen doğrudan doğruya ölünün kendisine yemek vermektir. Sonraları ölünün ruhuna ateş iyisi aracılığıyla göndermek şekline dönüşmüştür.¹⁹⁸

Günümüz Anadolu Türklerinde ise definin üçüncü, yedinci, kırkıncı, elli ikinci günleri ve sene-i devriyesinde *hayır* adıyla ölü yemeği törenlerinin tertip edildiği

¹⁹⁷ Sumbüllü, Yusuf Ziya, “Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, C. 4, S. 2, s. 71.

¹⁹⁸ İnan, a.g.e., s. 189-193.

bilinmektedir. Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinde ölü yemeği ile ilgili derlediğimiz inanış ve uygulamalar şunlardır:

“Ölü kömüldüü gün gonşulân getîdiği yemeklê yinî. Bunnarı çônûna tışâdan gelennê yê. Ölü kömüldükden üç gün soñura üçüncü gün hayrı yapılı. Lokmu tökülüü, halva yapılı. Gelenneri ikram edilî. Gelmiyenneri götürülüü. Bütün kövü dâdılu. O gün mevlid okunû, Guran okunû. Evelden yedinci bi di kırkinci hayulâ dı yapılmış emmi hindi pek yapılmeyoru. Emme elli ikinci mevlidi yapılı. Bütün köö çârılı. Gonşu kööleri di habâ verilî.” (K5)

(Ölü gömüldüğü gün komşuların getirdiği yemekler yenir. Bunları çoğunlukla dışarıdan gelenler yer. Ölü gömüldükten üç gün sonra üçüncü gün hayrı yapılır. Lokma dökülür, helva yapılır. Gelenlere ikram edilir. Gelmeyenlere götürülür. Bütün köye dağıtılır. O gün mevlit okunur, Kuran okunur. Evvelden yedinci bir de kırkinci hayırlar da yapılmış ama şimdi pek yapılmıyor. Ama elli ikinci mevlidi yapılır. Bütün köy çağırılır. Komşu köylere de haber verilir.)

Değerlendirme

Halk arasındaki yaygın bir inanışa göre ölünün ruhu ilk üç gün evine gelerek su içer, ilk yedi gün evinin etrafında dolaşır ve ilk kırk günün sonunda da dünyayı tamamen terk eder. Elli ikinci gününde ise ölünün etleri kemiğinden ayrılmış olur. İşte bu günlerde de ölü evinde, ölünün ruhu için birtakım törenler düzenlenir ve törenlerde yeme-içme olur. Kuran okunur.

1.1.3.3.3. Ölünün Eşyaları

Ölünün eşyalarıyla ilgili en yaygın görenek, bunları fakir-fukaraya vermektir. Birçok yerde *soyka* adı verilen giysi, çamaşır, yatak çarşafı gibi eşyalar bağışlanmadan önce su serpmeye, ayazlandırma gibi birtakım büyüsel işlemlerden geçirilerek arındırılır. Bu işlemlerin temelinde, ölünün ruhunun gelerek eşyayı kullanacak olan kişilere zarar vermesini önlemek düşüncesi yatmaktadır.¹⁹⁹

İslamiyet öncesi Türklerde, ölünün eşyaları ile ilgili çeşitli ritüellere rastlamak mümkündür. Göktürkler ve Oğuzların defin törenlerinde ölüye ceket giydirildiği, kuşak kuşandırıldığı, yayını da ölüyle beraber defnettikleri bilinmektedir. Ayrıca, ölen kişinin

¹⁹⁹ Boratav, a.g.e., s. 244.

servetine göre at kesip yedikten sonra atın ayakları ve kuyruğunu sııklara asıp “*Bu onun atıdır, bununla cennete gider*” düşüncesiyle mezarının üstüne koydukları da kaynaklardan öğrenilmektedir.²⁰⁰ Kazak Türklerinde ise ölen kişinin mızrağı, kılıcı, eyeri gibi eşyaları ölü ile birlikte kabre konurdu.²⁰¹

Anadolu’da, ölünün eşyaları ile ilgili çeşitli uygulamalar mevcuttur. Keçiören’de ölünün eşyaları fakirlere verildiği gibi hatıra olarak da saklanır.²⁰² Yozgat çevresinde ise *soyha* denilen bu giysiler, ölünün yıkandığı su ile yıkanarak fakirlere verilir.²⁰³ Anadolu Varsaklarında da ölen kişinin yattığı yatağı, sahipleri tarafından kullanılır ve sonunda mirasçılardan birine kalır.²⁰⁴ Koçarlı yöresinde ise ölü eşyasıyla ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

“*Ölen gişiniñ çamaşuları üç gün tışadı serilî. Ondan sôna ya merescilê arasındı pay edê ya dı namazlı apdazlı birisini verilî. Bi di öleniñ hөөle ufak êşiyaları sâtı, gözliüü, galemi, çakmâ filen de gırılı. Gırıldıktan sôna da ya ölünüñ yanını kômêsiñ ya dı ayak basılmıcek bi yeri kômêsiñ.*” (K176)

(*Ölen kişinin çamaşurları üç gün dışarıda serilir. Ondan sonra ya mirasçılar arasında pay eder ya da namazlı abdestli birisine verilir. Bir de ölenin şöyle ufak eşyaları saati, gözlüğü, kalemi, çakmağı falan da kırılır. Kırıldıktan sonra da ya ölünün yanına gömersin ya da ayak basılmayacak bir yere gömersin.*)

Değerlendirme

Birbirlerinin silsilesi olarak nitelendirebileceğimiz dinler hakkında pek çok araştırmacı, yeni girilen dinin temel niteliklerine apaçık bir kasıt yoksa eski dine ait değerlerin yeni dinde de dinî değilse bile sosyal bir ritüel olarak yaşadığını hatta çok zaman da dinin normlarıyla kaynaştığını belirtmektedirler. Bizim bu çalışmayı yaparken şaşkınlık ve hayranlıkla tespit ettiğimiz durumlar da çok farklı değildir. Eşyalarının kırılarak yanına gömülmesi, ölünün öteki dünyada bu eşyalara ihtiyacı olacağı inancının bir yansımasıdır. Eski Türk inancına göre bu dünyaya ait hiçbir şey

²⁰⁰ İnan, a.g.e., s. 177-178.

²⁰¹ Ünal, Fatih, “Kazak Türklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği”, *bilig*, 2008, S. 45, s. 108.

²⁰² Albayrak, Ali, “Keçiören Caferilerinde Ölüm Adetleri ve Uygulamaları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, S. 11, s. 90.

²⁰³ Filiz, Abdurrahman, Çayıralan (Yozgat) ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006, s. 35.

²⁰⁴ Gökbel, a.g.e., s. 121.

öteki dünyaya canlı/sağlam gidemez. Bu sebepten ötürü, ölünün eşyaları da kırılarak – yani bir nevi öldürülerek- öteki dünyaya gönderilmektedir.

1.1.3.3.4. Yas Tutma

Ölüm olayı ile ölünün yakınları derin bir üzüntüye boğulurlar. Üzüntünün verdiği bu acıyla ölü yakınları ağıtlar yakar, saçlarını-başlarını yolarak ağlarlar. Çoğu toplumda görülen bu mübalağalı matem şekilleri eski Türklerde de görülmekte idi. Orhun Kitabelerinden edinilen bilgiye göre yas tutarken saçların ve kulakların kesildiği bilinmektedir. Göktürkler, ölünün ardından kanlı gözyaşı dökmek için yanaklarını keserlerdi. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de Oğuzların ak çıkarıp kara giyinerek yas tuttıklarını bilmekteyiz. Kırgız-Kazak boylarında ise yas âdeti kadınların yüzlerini tırnaklarıyla yırtmaları, yakalarını paramparça etmeleri, elbiselerini ters giymeleri, ölünün bindiği atın kuyruğunu kesmeleri ve saçlarını yolmaları şeklinde tezahür etmektedir. 16. yy. Özbekleri de boyunlarına kara keçe bağlayarak yas tutarlardı.²⁰⁵ Günümüzde ise İslam inancının ölünün arkasından ağlamayı yasak etmesine rağmen, saç-baş yolarak ağlayıp feryat etme âdeti hâlâ yaşamaktadır.

Anadolu'da, ölü yakınları ölümün ardından bir ile üç ay arasında değişen süre boyunca düğüne gitmez. Evde bir iki hafta televizyon açılmaz. Yine bir-iki hafta boyunca iş, alışveriş gibi işlerden uzak durulur. Ölen genç ise yası daha uzun, yaşlı ise daha kısa sürebilir.²⁰⁶ Koçarlı yöresindeki yas tutma ile ilgili âdetler şunlardır:

“Ölü kömüldükden üç gün sônasını gadâ ölü evinde heçbi iş yapılmaz. Ni bulaşık yukanı, ni çamaşu ne bi şê. Cenêze günü gonşulâ dı ev süpüümezlê, çamaşır yıkımezlê. Ölü evindi kırk gün televizyon, iradyo filen açılmaz. Gonşulâdı da üç beş gün açılmaz. Êre ille açmak gerekiyosa sesi fazlı verilmez. Bi di çalgılı, tüükülü kanallâ açılmaz.” (K64)

(Ölü gömüldükten üç gün sonrasına kadar ölü evinde hiçbir iş yapılmaz. Ne bulaşık yıkanır, ne çamaşır ne bir şey. Cenaze günü komşular da ev süpürmezler, çamaşır yıkamazlar. Ölü evinde kırk gün televizyon, radyo falan açılmaz. Komşularda da üç beş gün açılmaz. Eğer illa açmak gerekiyorsa sesi fazla verilmez. Bir de çalgılı, türkülü kanallar açılmaz.)

²⁰⁵ İnan, a.g.e., s. 177.

²⁰⁶ Kalaycı Durdu, Bircan, “Burdur’da Ölüm Sonrası Gelenekleri”, *folklor/edebiyat*, 2006, S. 46, s. 242.

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Ölü evinde 40 gün, komşularda ise bir hafta televizyon, radyo vb. açılmaz. Açmak gerekirse de çalgılı eğlence programları izlenmez. (K55, K62, K64)*
- *Ölümden üç ay sonrasına kadar düğün, nişan vb. yapılmaz. Daha önceden kararlaştırılmış ve yapılması gerekiyorsa da mevlitli yapılır. (K113, K129)*
- *Ölünün geride kalan eşi, dört ay boyunca bir başkasıyla evlenemez. (K89, K136)*

Değerlendirme

Yas ile ilgili törenler yine eski inanışlardan kalma yahut yenilerin eskiyle bütünleşmesinden ibarettir. Bütün dinlerin ortak değeri olan hayır'ı ölünün eşyalarının yahut giysilerinin dağıtılmasında, yine bütün dinlerde nesil belirlenmesi için bir tedbir olan evlenmeme yasağını, dört ay boyunca bir başkasıyla evlenememe kuralında, sevinme ve mutluluk görüntüsü vermekten ziyade ciddiyetin önemsenmesini televizyon, radyo açmamak yahut düğün-dernek yapmamakta görüyoruz.

1.1.3.3.5. Mezar ziyaretleri

Dillerinde *baba* anlamlı *kang* kelimesiyle *damardaki sıvı* anlamlı *kan* kelimesinin kökteş olduğu eski Türk boyları arasında en köklü inançlardan biri *atalar kültü*dür. Eski Türklerde, atalarının öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede ailelerine yarım edebileceği inanışı vardır. Korku ve saygı karışık bir duyguyla ataların ruhlarına kurbanlar sunulur, mezarları kutsal kabul edilirdi.²⁰⁷

Atalar kültü ve mezar ziyaretleri Anadolu'da hâlâ yaşamaktadır. Antalya Varsakları, mezar ziyaretlerini Ramazan ve Kurban Bayramının arife günleri yaparlar. Arife günü sabahtan ikindiye kadar çocuklar ve kadınlar, ikindiden sonra ise erkekler mezarları ziyaret ederler. Her mezarın ayakucunda mermerden yapılmış çanaklar bulunur. Kadınlar ziyarete giderken su götürürler ve bu çanağı doldururlar. Ayrıca şeker götürülüp oradaki çocuklara dağıtılır.²⁰⁸

²⁰⁷ Ocak, Ahmet Yaşar, *Menakıbnameler*, TTK Yay., Ank., 1992, s. 10-14.

²⁰⁸ Gökbel, a.g.e., s. 122.

Erzurum'da, mezar taşları ve toprağı öpülür. İstanbul'da, bazı mezar taşlarına el sürülüp ufak taşlar yapıştırılır. Türbelerin civarında bulunan ağaçlara bez bağlanır.²⁰⁹ Koçarlı yöresinden tespit ettiğimiz mezar ziyaretleri ile ilgili âdetler ise şunlardır:

“Mezêliklere ziyarete hê gün gidilebilî emmi êsannâ çô zaman arefe günneri gidiyoru. O'zmat tâ çok sevabımış ya ondan bizêm. Mezêlikde yatan ölülêñ seniñ geldiñden haberi olumuş, ondan mezêlê giresiye selem vêmeg ilazım. Girince de üç Kulfallâ bi Elham okumak gerekî. Ya da Elhama bilmiyôsan on bi dene Kulfallâ okusañ olû. Böölü okumag ölüyü azapdan gûtarumuş. Gini ölünüñ azabını yînileşdîmeg için mêsın tikilî mezeriñ üsdünü. Hem ziyaret etdiñ mezere hemi de çevresindê mezêlere tikmeg ilazım mêsinden.” (K153)

(Mezarlıklara ziyarete her gün gidilebilir ama insanlar çoğu zaman arife günleri gidiyor. O zaman daha çok sevapmış ya ondan herhâlde. Mezarlıkta yatan ölülerin senin geldiğinden haberi olurmuş, ondan mezarlığa girince selam vermek lazım. Girince de üç Gulhuvalla bir Elham okumak gerekir. Ya da Elhamı bilmiyorsan on bir tane Gulhuvalla okusan olur. Böyle okumak ölüyü azaptan kurtarırmış. Gene ölünün azabını hafifletmek için mersin dikilir mezarın üstüne. Hem ziyaret ettiğin mezara hem de çevresindeki mezarlara dikmek lazım mersinden.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanış ve âdetler şunlardır:

- Mezar ziyaretlerinde mezar parmakla gösterilmez. Gösterilirse havada bir kuş görene kadar parmağı ısırarak gerekir. (K129, K137, K138)

- Mezar ziyaretlerinde, mezarın üstüne basılmaz, oturulmaz; üstünden geçilmez ve parmakla gösterilmez. Eğer yanlışlıkla gösterilirse parmak ısırılır ya da ayakla parmağın üstüne basılır. (K11, K153, K166, K177)

- Mezardan ayrılırken geriye dönüp bakılmaz. (K107, K116, K129)

Değerlendirme

Mezarlık ziyaretleri ile ilgili derlediğimiz inanışlarda da insanlık kültürünün müşterek bir birikim olduğunu görmekteyiz. Taze mezara su serpilmesi, suyun birleştirici tesiridir ve bu, Doğu kültürlerinde yaygındır. Mezara mersin götürülmesi, bu

²⁰⁹ Kalafat, Yaşar, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1998, s. 263.

toprakların milattan önce yaşamış sakinlerinden kalma bir gelenektir. Her mevsim yaprağının yeşil olması, mersini sonsuzluk duygusunun sembolü hâline getirmektedir.

1.2. BAYRAM, TÖREN ve KUTLAMALAR

1.2.1. Dinî Bayramlar

Dinî bayramların günleri hicri takvime göre hesaplandığı için her yıl dönümünde güneş takvimine göre farklı günlerde kutlanır. Aşağı yukarı her yıl on gün erken kutlanan dinî bayramların uzun bir süre sonra mevsimleri de değişir.²¹⁰

Ülkemizde, dinî bayram olarak Ramazan ve Kurban bayramları kutlanmaktadır. Ramazan Bayramı süresince üç, Kurban Bayramı süresince de dört gün tatil vardır. Bu tatillerde akrabalar birbirlerini ziyaret eder, küçükler büyüklerin ellerini öperler. Ziyarete gelenlere Ramazan Bayramında tatlı, Kurban Bayramında ise kesilen kurbanın eti ikram edilir.

Kurban Bayramı, İbrahim Peygamber'in oğlunu Tanrı'ya kurban etmek üzere iken gökten bir koç indirilmesinin hatırası olarak İslam dinine geçmiştir ve doğal olarak Türkiye'de de kutlanmaktadır.²¹¹ Kurban Bayramı ülkemizde, genellikle *iş bayramı* olarak algılanmakta ve çoğu bölgede ilk gün sadece kurban kesme ve temizleme işi ile geçmektedir. Bayramın gerektirdiği ritüeller, genellikle bayramın ikinci ve daha sonraki günlerinde yerine getirilmektedir.

Koçarlı yöresinden Ramazan Bayramı ile ilgili tespit ettiğimiz âdetler şunlardır:

“Bayram gelmeden üç beş gün, bi hafta evelden hêkez evine temizlê. Bayram temizli yapılı. Hêkez eviniñ öñünü, sokaklara, avlılara temizlê. Eycene bi süpürüü. Tabi eviñ içleri de güzeltcem bi temizlenî. Eşiyâlâ yunû. Bayramdan önce gine evi şekâ, goloñyâ, datlulâ alını. Kimisi evdi yapâ datlulâna. Yimek yapâlâ. Bayram kiyceklêri alı hêkez. Tabi durum'ey'olannâ çeşit çeşit ötüber'alulâ. Fâkir olannâ dı birê babıç, corab alıllâ o gıdâ. Durumlânı görü yani. Nişannulâ, sözlülê bîbîlêni hedy'alıp verî. Düñüülê bîbîlêne ziyaret idêlê. Arefe gününde êsaniñ ölüsü, bayram günü de dirisi ziyaret edilmiş. Ondan arefe günneri unutmıcêsiñ ölmüşlêne ziyaret etmeye. O gün onnariñ bayremiymiş. Öölüden sôna, sabah fark etmez. Alusiñ çiçêñe, mêsiniñe, suyuña varısıñ mezêlê. Okûverisiñ, “Bayramıñız mubareg olsuñ” dêsîñ. Sevinîlêmiş o'zman.” (K37)

²¹⁰ Boratav, a.g.e., s. 252.

²¹¹ Boratav, a.g.e., s. 252-253.

(Bayram gelmeden üç beş gün, bir hafta evvelden herkes evini temizler. Bayram temizliği yapılır. Herkes evinin önünü, sokakları, avluları temizler. İyice bir süpürür. Tabi evin içleri de güzelce bir temizlenir. Eşyalar yıkanır. Bayramdan önce gene eve şeker, kolonya, tatlılar alınır. Kimisi evde yapar tatlılarını. Yemek yaparlar. Bayram giyecekleri alır herkes. Tabi durumu iyi olanlar çeşit çeşit öteberi alırlar. Fakir olanlar da birer pabuç, çorap alırlar o kadar. Durumlarına göre yani. Nişanlılar, sözlüler birbirlerine hediye alıp verir. Dünürler birbirlerini ziyaret ederler. Arife gününde insanın ölüsü, bayram günü de dirisi ziyaret edilirmiş. Ondan arife günleri unutmayacaksın ölmüşlerini ziyaret etmeyi. O gün onların bayramıymış. Öğleden sonra, sabah fark etmez. Alırsın çiçeğini, mersinini, suyunu varırsın mezarlığa. Okuyuverirsin, “Bayramınız mübarek olsun” dersin. Sevinirlermiş o zaman.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer âdetler şunlardır:

- Bayram sabahı erkekler bayram namazına giderler. Bu arada kadınlar misafirler için hazırlık yaparlar. (K37, K42, K43, K47, K59, K67, K69, K79, K82, K88)

- Erkekler namaz çıkışında bayramlaşırlar. (K2, K14, K37, K42)

- Evde aileler önce kendi arasında bayramlaşırlar. Çocuklar anne ve babalarının ellerini öperler. Daha sonra büyük akrabalar ziyaret edilir ve elleri öpülür. (K91, K97, K108, K110, K139, K142, K157)

- Küs olanlar barıştırılmaya çalışılır. (K79, K82, K88, K91, K97, K108, K110, K139, K142, K157)

- Eve gelen misafirlere ikramda bulunulur. Büyükler ellerini öpen çocuklara çeşitli hediyeler verirler. (K82, K88, K91, K97, K108)

- Çocuklar ellerinde torbalarıyla kap kapı dolaşarak şeker ve para toplarlar. Kapıya gelen çocuklar boş çevrilmezler. Mutlaka şeker ya da para verilir ve çocuklarla bayramlaşılır. (K2, K14, K37, K42)

Koçarlı yöresinden derlediğimiz Kurban Bayramı ile ilgili âdetler şunlardır:

- Bayramdan önce kurbanlık hayvan alınarak en az birkaç gün beslenir. (K91, K97, K108, K110, K139, K142, K157)

- Ramazan bayramında olduğu gibi bayram öncesi temizlik yapılır ve arife günü mezarlıklar ziyaret edilir. (K2, K14, K37, K42)

- Kıyafetler alınır. (K79, K82, K88, K91, K97, K108, K110, K139, K142, K157)

- Eğer ailede nişanlı bir çocuk varsa nişanlısına götürülmek üzere bir koç hazırlanır ve süslenir. Kurban bayramından önce veya bayram günü kız evine bu kurbanlık götürülür. Kurban kesilinceye kadar başındaki kurdele ve süsler çıkarılmaz. (K91, K97, K108, K110, K139, K142)

- Ailenin ekonomik gücüne göre alınan kurban kesilir, parçalanır. (K2, K14, K37, K42)

- Yenmeden önce kurban kesmeyene et dağıtılır. Kurban kesme işi bittikten sonra et yenir. Bu arada gelen misafirlerle bayramlaşılır, büyükler ziyarete gidilir. (K79, K82, K88, K91, K97, K108, K110, K139, K157)

- Kesilen kurbanın eti üçe ayrılır. Bir parçası aile fertlerinin yemesi için öbür parçası misafirlere ikram etmek için ve son parça ise kurban kesemeyene hayır olarak verilmek için bölünür. (K42, K109, 172)

Değerlendirme

Koçarlı yöresinde, dinî bayramlarla ilgili tespit ettiğimiz âdetler İslami kurallar çerçevesinde ele alınabilmektedir. Bunun yanında eski Türk gelenek ve göreneklerinin de yörede canlı bir şekilde korunduğu görülmektedir.

1.2.3. Millî Bayramlar

Ülkemizdeki millî bayramlar 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ile 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'dır. Bu bayramlarda askeri geçitler, fener alayları gibi törenler düzenlenmektedir.

Koçarlı yöresinde millî bayramlar ile ilgili olarak derlediğimiz uygulamalar şunlardır:

- Koçarlı yöresinde millî bayramlar, özellikle ilçe merkezinde okulların yanı sıra halkın da katılımıyla coşkulu bir şekilde kutlanmaktadır. Bayramdan birkaç gün önce okullarda öğretmenlerin öncülüğünde bayram hazırlıkları yapılmaktadır. Bu hazırlıklar çerçevesinde okul çevresi düzenlenir, okul bayraklarla süslenir ve bayram günü yapılacak konuşmalar ile okunacak şiirler hazırlanır. Bu şiirleri okuyacak öğrenciler belirlenir. Bayram gününe kadar belirli günlerde provalar yapılarak mevcut eksikliklerin giderilmesi konusunda girişimlerde bulunulur. Bayram sabahı okul bahçesinde

öğrenciler toplanır. Bayramın içeriğine göre bir konuşma yapılır ve ardından şiirler okunur. Tören bittikten sonra öğrenciler dağılırlar. (K82, K88, K91, K97, K108, K110, K139, K142)

- İlçe merkezinde ise kutlamalar okulların ortak katılımıyla ilçe meydanında yapılır. Okullardan gelen öğrenciler meydana toplanırlar. Öğrenciler dışında halk da törene katılır. Ayrıca kaymakam, belediye başkanı, jandarma komutanı ve diğer yöneticilerle askerler de törende hazır bulunurlar. Konuşmalar ve şiirlerin dışında gaziler de tören kıyafetleriyle kutlamalara katılırlar. Gazilerin törene katılımı coşkuyu daha da artırmaktadır. (K110, K139, K142, K157)

1.2.4. Kandiller

İslam dinine göre Ramazan ayının 27. gecesini Kadir Gecesi, Recep ayının 27. gecesini Miraç Kandili, Şaban ayının 14. gecesini Berat Kandili ve Rebiü'l Evvel ayının 12. gecesini de Mevlit Kandili olarak kutlanmaktadır. İnsanlar kutsal sayılan bu gecelerde ibadet eder ve günahlarının affedilmesi için Allah'a dua ederler. İbadet ritüellerinden namaz kılma, tespih çekme, salâvat getirme bazılarıdır. Koçarlı yöresinde kandil gecelerinde yapılan etkinlikler şunlardır:

“Aşam gandilse o gün gündüzden oruç tutulû. Tâ çok sevabımış. Sôna mezêlê gidilî, ölmüşlê ziyaret edilî. O gün âşama sabâ namaz gılını. Ne gadâ namaz gılsañ o gadâ iyi tabi. Böyüklêñe, akırbâlâña arêp gandillêne gutlâsıñ” (K91)

(Akşam kandilse o gün gündüzden oruç tutulur. Daha çok sevapmış. Sonra mezarlığa gidilir, ölmüşler ziyaret edilir. O gün akşama sabaha namaz kılınır. Ne kadar namaz kılsan o kadar iyi tabi. Büyüklerini, akrabalarını arayıp kandillerini kutlarsın.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer âdetler şunlardır:

- Erkekler camiye gider, kadınlar ise bir komşunun evinde toplanırlar. Kuran-ı Kerim, Yasin okunur dua edilir, salâvat getirilir. Hayırlı sohbetler yapılır. (K47, K59, K67, K69, K79, K82)

- Fakirlere hediye alınır, sadaka verilir. (K110, K139, K142, K157)

- Kandil öncesi kandil çöreği, kek, tatlı yapılır. Bisküvi, şeker alınır. Bu yiyecekler ya camidekilere ya da çevredeki çocuklara dağıtılır. (K79, K82, K88, K91, K97)

- *Dede mezarlarına ziyarete gidilip, hayırlı dileklerde bulunulur.* (K110, K139, K142, K157)

Değerlendirme

Diğer Müslüman coğrafyalarda olduğu gibi Koçarlı yöresinde de kandiller ibadetlerle kutlanmaktadır. Kandil günü oruç tutmak, namaz kılmak, fakirlere yardım etmek gibi ibadetlerin yanında kandillerin ayrıca insanlar arasındaki bağları kuvvetlendiren bir özellik taşıdığı da açıkça görülmektedir.

1.3. HALK İNANIŞLARI

İnsanoğlu, tarih sahnesine çıktığı ilk andan beri içinde yaşadığı dünyayı kendince anlamlandırmak için sürekli inanışlar üretmiş ve bunları nesilden nesle aktarmıştır. Bu aktarılış esnasında pek tabii ki birtakım inanışlar yok olmuş, bazıları ise değişmiştir. İnsanların farklı coğrafyalara göç etmeleri ve kültür değişimleriyle yeni inançlar da ortaya çıkmıştır. İnsanlar, bu inanışların mantığını düşünmeksizin verdiği mutlulukla alakadar olmuşlardır.

Halk inancı, kişice ya da toplumca bir düşüncenin, bir olgunun ya da bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir. Halkbilimi, bir toplumun eski dinlerinden miras alıp yaşadığı çağdaki yeni dininde yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçim, içerik ve anlatışlarla oluşturduğu inançlarla ilgilenir. Halk inanışları din ve ahlak kuralları gibi kesinlik taşımayıp bölgeden bölgeye farklılıklar gösterebilir.²¹²

Halk inançları, toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar, hayatlarını derinden etkileyen âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakamazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine uydurmaya çalışırlar.²¹³

1.3.1. Yatırla ve Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanışlar

İlkellerden bu yana insanoğlu, gizemini bir türlü çözemediği doğaya farklı anlamlar yüklemiştir. Daha sonra doğanın üstünlüğünü kabullenip onun bir parçası

²¹² Boratav, a.g.e., s. 8-9.

²¹³ Kılıç, a.g.e, s. 415.

olduğu gerçeğinin farkına vararak kendine *sahipler* yaratıp başıboş olmadığını hissetmek istemiş ve her ihtiyacında bu sahiplerine başvurmuştur. İhtiyacının giderilmediği durumlarda ise sesini tam duyurabilmek için birtakım araçlara gereksinim duymuştur. Bu sebepten dolayı her toplumda bazı kimselerin kutsal olduğu inancı giderek yayılmış ve tüm dinî törenler, kutsal sayılan bu kişilerin önderliğinde yapılmıştır. Bazı toplumlar ise bu din önderlerinin yanında sağlığında dini bütünlüğüyle ün yapmış yöresel kişilerin mezarlarını ziyaret ederek onların ruhlarının da birer aracı olduğu inancını geliştirmişlerdir. Günümüzdeki Müslüman Türklerde görülen *yatır* inancı buna örnek olarak gösterilebilir.

Türk kültürü içerisinde yatır ve ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar oldukça fazladır. Abdülkadir İnan bu geleneğin Şamanizm kökenli olduğunu ifade etmektedir.²¹⁴ Bugün bile Müslümanlar ağaçlara çaputlar bağlamakta, evliya ve türbeleri ziyaret ederek adaklar adamakta ve onlardan yardım dilemektedir. Çünkü halkın nazarında bu evliyaer çoğunlukla bilinmeyen bir zamanda yaşamış, Tanrı ile insanların arasında bir nevi aracıdır. Kişi, adağıyla Tanrı'dan herhangi bir konuda dilekte bulunur ve adak adadığı evliya da bir aracı olur. Dileği gerçekleşirse kişi, verdiği sözü tutar ve adağını yerine getirir.²¹⁵

Yatır, türbe ve ziyaret yerleri Türk geleneğinin içinde yüzlerce yıldır varlığını sürdürmektedir. İslamiyet öncesi inanç sistemlerinde yer alan *atalar kültü*, İslamiyet'in kabulü ile birlikte *veli* kavramı içinde varlığını sürdürmüştür.²¹⁶ Yatırların doğaüstü güçleri bulunduğuna ve isterlerse insanlara yaşarken yaptıkları gibi ölümlerinden sonra da yardım edeceklerine inanılır.²¹⁷ İslamiyet'te ölüden medet umma yoktur. Pagan kültürüyle ilişkisi olduğundan bu gelenek, yasaklanmasına rağmen yok olmamıştır. Şamanların ruhlar ve gizli güçlerle ilişki kurması bağlamında ele alınan bu inanış, İslamiyet'ten sonra evliyaların dilekleri Allah'a iletmesi inancına dönüşmüştür.²¹⁸

Türbelerde mübarek günlerde mumlar yakılır ve dikilir. Eskiden çul bağlama ritüeli de mevcuttu. Bazılarında ise kurban kesilir, eti fakirlere dağıtılırdı. Türbelerde

²¹⁴ İnan, a.g.e., s. 462.

²¹⁵ Boratav, a.g.e., s. 51.

²¹⁶ Çağınlar, Zeki, "Adana ve Çevresinde İnsana Bağlanan Umudun Yatırlar ve Ziyaretler Boyutu", www.turkoloji.cu.edu.tr, Erişim tarihi: 14.01.2011, 18:30, s. n. y.

²¹⁷ *Büyük Larousse*, s.12455.

²¹⁸ Ocak, Ahmet Yaşar, *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1984, s. 7.

bulunan ağaçlara zarar vermek günah ve türbenin çevresini temiz tutmak ise sevap sayılmaktadır.²¹⁹

Anadolu'da, türbe ve ziyaret yerleri ile ilgili pek çok inanış ve uygulama bulunmaktadır. Ergani'de her türlü hastalığa şifa bulmak, çocuk sahibi olmak, askere sağ salim gidip gelmek, hayırlı bir iş ve eş bulabilmek için ziyaret yerlerine gidilip adaklar adanmaktadır.²²⁰ Kocaeli'nde ise türbede kurban kesilip eti pişirilir, Allah rızası için namaz kılınır ve türbenin etrafına çaput bağlanır. Ayrıca türbenin bahçesindeki mezara taş yapıştırmak ve etrafına dilenen şeyin resmini çizmek gibi âdetler de mevcuttur.²²¹

Koçarlı yöresindeki ziyaret yerleri şunlardır:

Karaağaç köyünün 4 km. kuzeydoğusundaki "İblim Dede", Hacıhamzalar köyünün 2 km. güneyindeki "Yörük Kızı Türbesi"²²², Çakmar köyündeki "Çakır Dede"²²³, Gözkaya köyündeki "Bal Dede" ile "Çemberci Dede", Dedeköydeki "Bilal Dede", Evsekler köyünün 6 km. güneybatısındaki "Ak Dede" ile Sapalan ve Halilbeyli köylerindeki dede mezarları...

Yörede bulunan ziyaret yerlerinin tarafımızca tespit edilen özellikleri şunlardır:

- Yöredeki türbelerin büyük çoğunluğu bir tepe üzerindedir.
- Türbelerin çoğu mezarlığın dışında ya da bitişiğindedir. Mezarlığın içinde olan yatırların da etrafı taşlarla çevrilerek diğerlerinden ayrılmıştır.
- Yöredeki dede mezarlarının tümünün dibinde büyük bir ağaç vardır.

Yöredeki ziyaret yerleri etrafında oluşan inanışlar şunlardır:

"Dedilê temiz galpli êsannarı görünüü. İçindi fitni fesad olan êsannarı görünmez. Çünkü dedi göömek pêkat dimekdir. Dede göödüüñe kimsiye söölümücêsiñ. Söölümêzseñ ilêde çok zengin olûsuñ. Irâtlâ gavişusuñ. Dedilê çok gôkan êsannâna heç gôkmuyan êsannarı görünmezlê. Heç gôkmuyan êsanı görünüüse, o gişi gôkmadundan üsdünü gidê dedeniñ, çâpulu bell'olmaz. Çok gôkan gişi de dediye göresiye ölübilî. Ondan ötrü işdi dedilê heç gôkmuyanna çok gôkanı görükmezlê". (K27)

²¹⁹ Abdülkadiroğlu, Abdülkerim, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*, Anıl Matbaa ve Cilt Evi, Ank, 1997, s. 172.

²²⁰ Akca, a.g.e., s. 127.

²²¹ Altun, Işıl, "Kocaeli'de Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalara Örnek: Sultan Baba", *AÜTAED*, Erzurum, 2008, S. 37, s. 182.

²²² Bu türbe ile ilgili derlediğimiz anlatılar *Efsane* başlığı altında verilmiştir.

²²³ Bu ziyaret yeri ile ilgili derlediğimiz anlatılar *Efsane* başlığı altında verilmiştir.

(Dedeler temiz kalpli insanlara görünür. İçinde fitne fesat olan insanlara görünmez. Çünkü dede görmek bereket demektir. Dede gördüğünü kimseye söylemeyeceksin. Söylemezsen ileride çok zengin olursun. Rahatlığa kavuşursun. Dedeler çok korkan insanlarla hiç korkmayan insanlara görünmezler. Hiç korkmayan insana görünürse, o kişi korkmadığından üstüne gider dedenin, çarpılır belli olmaz. Çok korkan kişi de dedeyi görünce ölebilir. Ondan ötürü işte dedeler hiç korkmayanla çok korkana gözükmeyizler.)

“Dedilê çönnûna ışıklı görünüülê. Gecenîñ garañısında ôtalık bîden aydınlanıverî. N’oldûna bilimezsiñ. İşdi o’zman aklıña gelî de yêden toprag alısañ ömür boyu ırât yaşâsıñ, zengin olûsuñ. Kimi dedilê de yörê gidê. Emmi yörüükene yê zangır zangır zangırâ. Deprem oluyor sanâsıñ. Elindi şavk olû bu dedilêñ. Bi dâdan bi dâ yaveş yaveş yörê gidêlê.” (K94)

(Dedeler çoğunlukla ışıklı görünürler. Gecenin karanlığında ortalık birden aydınlanıverir. Ne olduğu bilemezsin. İşte o zaman aklına gelir de yerden toprak alırsan ömür boyu rahat yaşarsın, zengin olursun. Kimi dedeler de yürür gider. Ama yürürken yer zangır zangır sallanır. Deprem oluyor sanırsın. Elinde şavk olur bu dedelerin. Bir dağdan bir dağa yavaş yavaş yürür giderler.)

“Bi gün evdi yalñızdım. Geci sât on bî mi on iki mi bilimicen. Tam da yiñice yatıydım. Az geçinivemişin, bi bakdım kapıyı huruluvatu. Kôkdum tabi, kim bu deye. Gelceg olan da yôdun. Kapıya bi açdım. Sarıklı, sakallı, gocu gözlü bi dedeñ beni bakıd duru. Naha böölü “Hiii” deyip yeri düşmüşün emme. Bayılmışın. Ondan soñura ayıldım, ikânımı baktım. Ne dedeñ vâ, ne pi şê. Soñurudan öörendim gâri dedilê böölü êsannarı gelîmiş. Ekmeğne su isdemiş. Haralde o du benden ekmeğne su isdicêdin emmi ben bayıldım tabi. Ondan soñura kitmiş haralde. Êre dediye isdedîne veriseñ ömür boyu ırât edemişîñ.” (K42)

(Bir gün evde yalnızdım. Gece saat on bir mi on iki mi bilemeyeceğim. Tam da yenice yattıydım. Az geçinivermişim, bir baktım kapıya vuruluyor. Korktum tabi, kim bu diye. Gelecek olan da yoktu. Kapıyı bir açtım. Sarıklı, sakallı, koca gözlü bir deden bana bakıp durur. Nasıl böyle “Hiii” deyip yere düşmüşüm ama. Bayılmışım. Ondan sonra ayıldım, iki yanına baktım. Ne deden var, ne bir şey. Sonradan öğrendim gayrı dedeler böyle insanlara gelirmiş. Ekmekle su isterlermiş. Herhâlde o da benden

ekmekle su isteyecekti ama ben bayıldım tabi. Ondan sonra gitmiş herhâlde. Eğer dedeye istediğini verirsen ömür boyu rahat edermişsin.)

Konuyla ilgili yöreden derlediğimiz diğer inanışlar şunlardır:

- *Dede görüldüğü anda yerden bir avuç toprak alınır da evin bir köşesinde saklanırsa ev bereketli olur. (K9, K14, K27, K36)*

- *Dedelerin birbirlerini ziyaret ettikleri ve bu ziyaret esnasında bazı büyük ağaçların başında dinlendiklerine inanılır. (K69, K94)*

- *Yatırın dibindeki ağaç kesinlikle kesilmez ya da budanmaz. (K14, K27, K36, K42, K63, K69, K94, K107)*

Yörede ziyaret yerlerine şu amaçlarla gidilmektedir:

- *Çocuğu olmayan kadınlar çocuklarının olması için giderler. (K27, K36, K42)*

- *Büyümeyen ya da yürüyemeyen çocuk dede mezarının içine yatırılır. (K36, K42, K63)*

- *Kısmet açmak için gidilir. (K36, K42)*

- *Askere gidenin sağ salim dönmesi için gidilir. (K124, K147, K165, K173)*

Değerlendirme

Yörede tespit ettiğimiz dede mezarlarının yüksekçe bir tepede ve buldukları mezarlıkların dışında ya da etrafının taşlarla çevrili olması bize eski Şaman mezarlarını hatırlatmaktadır. Göktanrı inancına bağlı toplumlarda Şaman mezarı, Tanrı'ya daha yakın olması sebebiyle yüksek tepelere yapılmakta ve kutsallığı itibarıyla sıradan mezarlardan ayrılmaktadır. Her türbenin başucundaki ağaç ise Türklerdeki atalar kültü ile ağaç kültürünün kaynaşmasından doğan bir ritüeldir. Bu ağaca en az mezar kadar saygı gösterilir ve kesinlikle ağaca zarar verilmez.

Eski Türk inancına göre ölen ataların ruhları, yaşayan kişilere çeşitli konularda yardım ederler. Bu inanca bağlı olarak ortaya çıkan *dedelerin gezdiği inanışı* yörede oldukça yaygındır. Hemen herkes bir başkasının anlattığı dede ile ilgili olağanüstü hadiseye tereddütsüz inanır.

Dedenin bastığı topraktan alıp bu toprağı saklamak *temas büyüğü* ile ilgilidir. İnanışa göre dede, bereketin simgesidir ve onun temas ettiği şeyler de bereketlidir.

Dede mezarı, türbe ve yatır ile ilgili olarak ayrıca yukarıda yer verdiğimiz ve geçiş dönemleri ile ilgili olan çeşitli inanış ve uygulamalar da yöredeki ziyaret yerleri ile ilgili inanışların ne kadar canlı ve yoğun olduğunun birer göstergesidir.

1.3.2. Kurban

Kurban, dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesi eylemine dayanır. Kurban, bugün ve gelecekte Tanrı'nın lütfunu kazanmak için ona sunulan bir hediyedir. Ayrıca işlenmiş bir suç ya da günahın bağışlanması için sunulan kurbanlar da vardır.²²⁴ Kurban, yalnızca Tanrı'ya değil korkulan ve saygı duyulan diğer olağanüstü hâkim güçlere de sunulabilir.

İki çeşit kurban şekli vardır. Bunlardan birincisi *kansız kurbandır*. Kansız kurbanda kan akıtmak yerine saçı saçma ritüeli vardır. Eski Türklerin süt içtikten sonra göğre üç parmak süt serpmeleri, ölen kişinin atının kuyruğunu kesmeleri kansız kurbana örnek gösterilebilir. İkinci tür kurban çeşidi olan *kanlı kurban*larda ise çoğunlukla hayvanlar kurban edilmektedir. Fakat eski dönemlerde insanların kurban edildikleri de görülmektedir.²²⁵ Koçarlı yöresinden tespit ettiğimiz kurban ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

“Yiñi yapılan eviñ köşesinde bi gûban kesmeñ ilazım. İneg olû, goyun olû ya dı tavıg olû. Êri kesmesseñ ev yarımazımış êsanı, başıñı bi felaket getirimiş. Aynı, yiñ'aldıñ arıbañıñ önündü de gan akıtmañ ilazım. Bi di gana arıbañıñ tekêlêni buleşducesıñ. Buleşdumassañ tekêlek tês dönê, kaza yapâsıñ. Bi di yiñice bilinen puçak, palta gibe işêleri di yâ süümek gerekî. Sürülmesse ilk önce sâbına kesêmiş.” (K137)

(Yeni yapılan evin köşesinde bir kurban kesmen lazım. İnek olur, koyun olur ya da tavuk olur. Eğer kesmezsen ev yaramazmış insana, başına bir felaket getirir. Aynı, yeni aldığı arabanın önünde de kan akıtman lazım. Bir de kanı arabanın tekerleğine bulaştıracaksın. Bulaştırmazsan tekerlek ters döner, kaza yaparsın. Bir de yenice bilenen bıçak, balta gibi şeylere de yağ sürmek gerekir. Sürülmezse ilk önce sahibini kesermiş.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

²²⁴ Erginer, Gürbüz, *Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Yapı Kredi Yay., Ank., 1997, s. 18.

²²⁵ Çetin, Özer, *Kurban İle İlgili İnanç ve Tutumlar*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Bursa, 2008, s. 29-33.

- *Kullanılmadığı zamanlarda tüfeğin ucuna mendil bağlanır. Yoksa kendi kendine patlayacağına inanılır. (K75, K76, K170)*

- *Kurban edilecek hayvanın yanında kesileceği söylenirse hayvan huysuzlanıp kaçar. Kesileceğini duyacaksa bile “Kulağı duymasın” denir. (K77, K92, K102)*

- *Kurban edilen hayvanın boyun ve kürek kemiklerine bıçak vurulmaz. (K34, K56, K71, K86, K111, K140, K163)*

Değerlendirme

Yörede, Kurban Bayramlarında görülen ve daha çok İslami ritüeller içeren uygulamaların dışında günlük yaşamda da görülen ve genellikle eski Türk inanç sisteminden izler taşıyan kurban ritüelleri de vardır. Yeni yapılan ev ile yeni alınan arabanın önünde kan akıtma eylemi, aslında evin ve arabanın içinde bulunduğu düşünülen ruhani varlıklara kurban verme işlemidir. Bu ruhlara kurban verilip onların rızası alınsın ki adı geçen mülklerle insanın başına felaket getirmesinler. Bu kurban ritüeli kanlı kurban kategorisine dâhilken derlediğimiz iki inanışta da kansız kurban ritüelini görmek mümkündür. Bunlar, kesici aletlere yağ sürme ve tüfeğin ucuna mendil bağlama âdetleridir.

Kurban edilecek hayvanın yanında kesileceğinin söylenmemesi gerektiği ile ilgili olan inanış eski Türk inancındaki avcılık kültürünü akıllara getirmektedir. Bu inanışa göre avlanan hayvan, tekrar av hayvanı olmak üzere dirilir. Bu yüzden hayvana iyi şeyler söylenir ki bir daha avlanılabilsin.

Kurbanın kürek kemiğine bıçak vurulmaması eski Türklere ait bir efsaneden ileri gelmektedir. Bu efsaneye göre Şamanın tüm bilgilerini içeren bir kitap vardır ve bu kitap bir koyun tarafından yenmiştir. Kitaptaki tüm bilgiler koyunun kürek kemiğine aks etmiş ve bu kemikle fal bakma âdeti ortaya çıkmıştır.²²⁶ İşte bu yüzden Türklerin yaşadığı coğrafyalarda, kesilen hayvanın kürek kemiğine bıçak vurulmaz.

²²⁶ Zariyova Çetin, Çulpan, “Tatar Destanlarında İnançlar”, *Türk Epik Ənənəsində Dastan, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu KKTC Doğu Akdeniz Universiteti Ortaq Türk Keçmişindən Ortaq Türk Gələcəyinə VI. Uluslararası Folklor Konfransı*, Bakü, 2010, s. 101.

1.3.3. Uğur / Bereket

Uğur bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir zamanın veya bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısaca olumlu niteliği ve gücüdür. Günlük yaşamda iç içe olduğu bu canlı-cansız varlıklar ile çeşitli zaman ve mekânları halk, uğurlu-uğursuz diye sınıflandırmıştır. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak gerektiği inancı bulunmaktadır. *Bereket* sözcüğü de “*Bereketli olsun*”, “*Allah bereket versin*” gibi alkışlar ve “*Bereketli bir yıl*” gibi deyişlerde kullanılan bir kavram olmakla beraber “*İyi, faydalı şeylerle mal, para ve yiyeceğin artması*” manasındadır.²²⁷

Anadolu’da uğur-bereket ile ilgili birçok inanma mevcuttur. Kimi yörelerde, evin içinde şemsiye açıp kapamanın uğursuzluk getireceği inancı mevcuttur.²²⁸ Bazı bölgelerde de eve bereket duası asma ve erken kalkmanın berekete vesile olacağı inancı bulunmaktadır.²²⁹ Diyarbakır’da ise yeşil gözlü insanların Peygamber düşmanı ve uğursuz olduğu düşünülmektedir.²³⁰ Koçarlı yöresinden tespit ettiğimiz uğur ve bereket ile ilgili inanış ve uygulamalar da şunlardır:

“Bi zebziye, meyviye, o sene anca yicêseñ “Şevtesi benden, pêkatı Allah’dan” dimeg ilazım. Öölü dêseñ o yidiñ işê pêkatl’olü. Tâ çok yetişî. Mesele seytiniñ ekiz çekirdeklis’olü. Onu kim bulûsa seytinnik sâbını verî, seytinnik sâbı dı onu bâşış verî. Çünkü ekiz seytin di pêkat dimekdir. Sêtin sâbı onu bulunca sevinî. Bu ekiz seytiniñ çekirdêne cüzdeni goyâsañ cüzdeniñ pêkatlanı, tâ çok gazanusıñ. Ondan soñura pambuñ çukur yapraklısı, böberiñ ekiz olanı dı hep pêkat dimekdir. Sarısı çivt olan yımutu da pêkat dimekdir emme onu kimsiye söölümücêsiñ. “Benim tavuñ yımutası çivt” dêseñ başgasınıñ yanında, pêkatı gaçâ o’zaman.” (K129)

(Bir sebzeyi, meyveyi o sene ancak yiyeceksen “Siftahı benden, bereketi Allah’tan” demek lazım. Öyle dersen o yediğın şey bereketli olur. Daha çok yetişir. Mesela zeytinin ikiz çekirdeklisi olur. Onu kim bulursa zeytinlik sahibine verir, zeytinlik sahibi de ona bahşış verir. Çünkü o ikiz zeytin de bereket demektir. Zeytin sahibi onu bulunca sevinir. Bu ikiz zeytinin çekirdeğini cüzdana koyarsan cüzdanın bereketlenir, daha çok kazanırsın. Ondan sonra pamuğun çukur yapraklısı, biberin ikiz olanı da hep

²²⁷ Boratav, a.g.e., s. 115-116.

²²⁸ Akca, a.g.e., s. 138.

²²⁹ Karakaş, a.g.e, s. 86.

²³⁰ Beysanoğlu, a.g.e., s. 107.

bereket demektir. Sarısı çift olan yumurta da bereket demektir ama onu kimseye söylemeyeceksin. “Benim tavuğun yumurtası çift” dersen başkasının yanında, bereketi kaçar o zaman.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *İnek, koyun gibi hayvanların ikiz doğurması berekete işarettir. (K68, K137)*

- *İşe günün erken saatinde ve besmele çekerek başlanırsa o iş bereketli olur.*

(K74)

- *Yıl içindeki doğumlarda oğlan çok olursa kıtlık, kız çok olursa bolluk olacak demektir. (K77, K150, K163)*

- *Kuşlar kible tarafına göç ederlerse kıtlık, aksi yöne göç ederlerse de bolluk olur. (K24, K37, K91)*

- *Yeniay (hilal) görüldüğünde üç ihlâs bir fatiha okunursa o ay uğurlu olacak demektir. (K46, K68, K95, K117)*

- *Yeniay görüldüğünde yerden üç avuç toprak alınıp yüze sürülürse o ay bereketli olacak demektir. (K18, K65, K163)*

Değerlendirme

Uğur ve bereket ile ilgili inanışlarda dikkati çeken ilk unsur bereketli olduğuna inanılan şeylerin türlerinin diğer örneklerine göre farklı olmalarıdır. Sütünden faydalanılan hayvanların ikiz doğurması, yetiştirilen tarım ürünlerinin ve yumurta sarısının ikiz olması gibi durumlar doğada nadiren görülür ve bunlar halk nazarında uğurlu-bereketli bir hâl alırlar. Doğumlarda kız çocukların daha fazla olmasının berekete vesile olacağı inancı da kızların doğurganlık özelliğine atfen ortaya çıkmış bir inanmadır.

Ayın hilal şekline girmesi yeni bir ayın başladığı anlamına gelir ve bu esnada yapılacak dinsel-büyüsel işlemlerin o ayın uğurlu olup olmayacağını etkileyeceğine inanılır. Sure okumak dinsel bir ritüel iken yerden toprak alıp yüze sürmek de *temas büyü*sü ile ilgilidir. Buna göre hilalin aks ettiği toprak da bereketlidir ve sürüldüğü yüze de bereket verir.

Herhangi bir tarımsal mahsulün o yıl ilk kez yenmesi esnasında söylenen alkışların da o ürünün bereketine etki edeceğine inanılmaktadır. Bu yüzden bu büyüsel sözlerin söylenmesine yörede özellikle dikkat edilir. Bunun dışında birtakım

deneyimler sonucu ortaya çıkan çeşitli ritüellerin de uğur-bereket kavramı bağlamında kullanıldığı görülmektedir.

1.3.4. Nazar

Türkçede *bakış* anlamına gelen Arapça kökenli *nazar* kelimesi, bakışlarında zararlı güç bulunan insanların bu özellikleriyle bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla canlı üzerinde hastalık, sakatlık hatta ölüm; nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi şeklinde açıklanmaktadır.²³¹

Nazarın sağlıklı çocuklara, güzellikleriyle imrenilen insanlara, derslerinde ve mesleğinde başarılı olanlara, yeni ev veya araba alanlara, kısmeti açık olanlara, mutlu çiftlere, verimli bağ ve bahçelere ya da iyi süt veren ineklere daha çok değdiği inandır. Bu gibi özelliklere sahip canlı ya da cansız varlıklara karşı herkesin kıskançlık besleyeceği inancı oldukça yaygındır.²³²

Geçmişten günümüze pek çok toplumda görülen nazar ve nazarlık inancı, eski Türklerde de görülmekte idi. İslamiyet'ten sonra da hadislerin tesiriyle Müslüman Türklerce de varlığı kabul edilen nazar inancı, bugün de Anadolu'da yaşamaktadır. Anadolu insanı, nazardan korunmak ve kurtulmak için pek çok yöntem başvurur. Muska, maşallah sözü ve nazarlık (nazar boncuğu, el şekli, nal, kaplumbağa kabuğu, hayvan kafatası, koçboynuzu, çan, delikli taş, yumurta kabuğu vs.) gibi nazarı önleyen nesnelere ile kurşun dökme, köz söndürme, tütsüleme ve tuz dolandırma gibi uygulamalar Anadolu insanının nazar inancına karşı geliştirdikleri işlemlerden bazılarıdır.

Nazar ve nazarlık inancıyla ilgili olarak Aladağ'da, cebe üç tane taş konduğu takdirde nazar değmeyeceği inancı vardır.²³³ Ergani'de de saçların dibine tuz dökülürse nazara neden olan kem gözlerin olumsuz etkilerinden kurtulacağı inancı mevcuttur.²³⁴ Dursunbey'de ise yılanın kafa kemiği nazarlık olarak kullanılmaktadır.²³⁵ Dikkati çeken

²³¹ Boratav, a.g.e., s. 103-104.

²³² Çıblak, Nilgün, "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *TÜBAR*, S.15, 2004, s. 104.

²³³ Yılmaz, a.g.e., s. 149.

²³⁴ Akca, a.g.e., s. 133.

²³⁵ Bildir, a.g.e., s. 305

başka bir uygulamada da nazarı değebilecek bir kimse ile karşılaşıldığında kalçayı kaşımak nazarı önlemektedir.²³⁶

Araştırma sahamız olan Koçarlı yöresinden derlediğimiz nazar ile ilgili inanış ve uygulamaları iki başlık altında toplamayı uygun gördük:

1. Nazardan Korunma Uygulamaları
2. Nazardan Kurtulma Uygulamaları

1. Nazardan Korunma Uygulamaları

“Êre birisi seni çok kısgânusa ya dı çok sevêse ondan sene göz geçibilî. O seniñ işdi neyiñe kısgandıysa arıbaña, eviñe, mutlulûña filen o nazar edêsi bunnâ dâlı gidê. Mutlulûñ bozulû, arıbañ kaza yapâ filen. İşde birisiniñ sene nazar etmesine isdimeyosañ ayakyolundâ sudan eliñe yüzüñe yıkıcesıñ. O’zman nazâ demêz. Bi di mârem yiriñdê kılı alcêsiñ garac’otuna barabâ bi bezi sarıp omzuñu inilicêsiñ. O’zman heçbi şecig olmaz. Kimsi nazar edimez. Ya dı böölü çok güzel gızlâ olû. Ay pâçası gibe. Aynı ôlannâ dı olû, deligannılâ. Bunnarı dı nazâ geçê. Bunnâ dı yüzleşni ufêcık bi gara süümüler’ilazım nazâ demimes’için.” (K93)

(Eğer birisi seni çok kıskanırsa ya da çok severse ondan sana göz geçebilir. O senin işte neyini kıskandıysa arabanı, evini, mutluluğunu falan o nazar ederse bunlar dağılır gider. Mutluluğun bozulur, araban kazan yapar falan. İşte birisinin sana nazar etmesini istemiyorsan ayakyolundaki sudan elini yüzünü yıkayacaksın. O zaman nazar değmez. Bir de mahrem yerindeki kılı alacaksın karaca otlâ beraber bir beze sarıp omzuna iğneleyeceksin. O zaman hiçbir şeycik olmaz. Kimse nazar edemez. Ya da böyle çok güzel kızlar olur. Ay parçası gibi. Aynı oğlanlar da olur, delikanlılar. Bunlara da nazar çok geçer. Bunlar da yüzlerine ufacık bir kara sürmeleri lazım nazar değmemesi için.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Yeni doğan çocuğa ana-baba nazarı çabuk geçer. Bu yüzden anne-baba çocuğuna fazla ilgi göstermemelidir. (K4, K127)
- Sarıyla giren nazar çıkmaz. Bu yüzden çocuklar sarı renkte elbise giymemelidir. (K31)
- Genç ineklerin boynuzuna ve kuyruğuna kırmızı bez bağlanır. (K73, K119)

²³⁶ Akçal, a.g.e., s. 148.

- *Güzel bir nesneye bakarken “Gözüm sana değil dağa taş” denir. (K73, K86, K87)*
- *Nazar değmemesi istenen şeye “Maşallah” denir. “Maşallah” demeyeni ise korkutmak gerekir. (K3, K27, K38, K59, K76, K91, K132, K167)*
- *Yılanbıçağı otu eve asılır. (K93, K94)*
- *Kaplumbağa kabuğunun üçgen şeklindeki kısmı, içine dua yazılarak bez parçasına sarılıp omuza asılır. (K77, K143)*
- *Güzel olan kişi ya da canlı-cansız varlık övülürken söze “Çirkin” diye başlanır. (K13, K17, K121)*
- *Nazar değmemesi için devetüyü taşınır. (K19, K37, K74)*
- *At veya diğer hayvanların kafatasları eve ya da bahçeye asılır. (K61, K84, K152, K163)*
- *Bebeğin göbeğine üç karaca ot konur. (K69, K71)*
- *Nazarı degeceğinden şüphelenen biri, gözüne yeşil bir yaprak yapıştırır. Gözünün ferisi kesilir. (K127)*
- *Çamaşır ters giyilir. (K131, 176)*

2. Nazardan Kurtulma Uygulamaları:

- *Nazarı degen kadının elbisesinden bir parça alınıp yakılarak nazar degen kişiye koklatılır. (K38, K83, K114, K159)*
- *Ateşe tuz atılır sonra avuca tuz alınıp nazar degen çocuk ateşin üstünde üç kez çevrilir. Bu işleme yörede “Tuz efsunlama” adı verilir. (K1, K20, K47, K62, K73, K106, K129, K130, K152, K167, K171)*
- *Yavrusunu almayan ineğe nazar deymiş diye okunmuş yumurta alnına çarpılır. (K47, K62)*
- *Nazarı değdiğinden şüphelenilen kişinin ayak izi bıçakla kesilir. (K130, K152)*
- *Nazarı değdiğinden şüphelenilen kişi evden gittikten sonra ev sahibi üzerindeki elbiseleri günün batığı yerden dışarı atar. (K106, K129)*
- *Az süt veren ineğe nazar deymiştir. Bu nazarı geçirmek için mezarlıktan bir odun parçası getirilir ve bu odun parçasıyla ocakta pişmekte olan sütün yüzeyine çapraz çizgiler çizilir. (K73, K106, K129)*

- *Sağarken huysuzlanan ineğe nazar değmiştir. Nazarı geçirmek için ineği sağan kişinin yazması bir bilge kişi tarafından okunur ve o yazma başa bağlanarak inek sağılır.* (K167, K171)

Değerlendirme

Koçarlı yöresinden derlediğimiz nazar ile ilgili inanış ve uygulamalarda Eski Türk inançlarının izlerini görmek mümkündür. Örneğin eski Türk inanışlarındaki *kötü ruhları kandırma motifi* bazı inanışlarda kendini açıkça göstermektedir. Başkaları tarafından kıskanılabilecek güzellikte olan insanların yüzüne siyah bir leke sürülerek veya bu kişiler *çirkin* sözüyle vasıflandırılarak nazara sebebiyet veren kötü ruhlar bir nevi aldatılmış olur. Diğer bir kısım inanış ve uygulamada ise nazara neden olan kişiyi ya da kötü ruhu korkutma motifi dikkati çekmektedir. Özellikle albastı ruhunu korkutmak için kullanılan nesnelere nazar inancında da yer alması büyük bir önem arz etmektedir. Nazara neden olan bu kötü ruhların korkutulması, olumsuz etkilerinin engellenmesine yöneliktir. Dikkati çeken bir başka unsur ise yörede *karaca ot* ismiyle anılan çörek otunun nazarı önleyici özelliğinin ön plana çıkmasıdır. Anadolu'nun hemen her bölgesinde nazarlık olarak kullanılan bu bitki, Koçarlı yöresinde de aynı işleviyle kullanılmaktadır. Yörede ayrıca, nazarı önleyebilmek için söylenen büyüsel sözler de dikkati çekmektedir.

Koçarlı yöresinde nazardan kurtulma uygulamalarında büyüsel işlemlerden söz etmek mümkündür. Nazarı değdiğinden şüphelenilen kişinin elbisesinden bir parça alınması, Frazer'in *temas büyü* kanunu ile açıklanabilmekte iken bu elbise parçasının yakılıp nazar değen kişiye tütsülenmesi de Türk kültüründeki ateşin kötü ruhlardan arındırıcı özelliğinin bir yansımasıdır. Yörede *tuz efsunlama* adı verilen bir başka uygulamada da ateşin arındırıcı özelliğini açıkça görmek mümkündür. Ateşe atılan tuz, ateş iyisine sunulan saç ritüelidir. Bu işlemde sonra nazar değen çocuk ateşin üzerinde üç defa çevrilmiştir. Bu uygulama, Nevruz törenlerinde ateş üzerinden atlama pratiği veya Göktürklerin ülkelerine gelen elçileri kötü ruhlardan arınmaları için iki ateş arasından geçirme uygulamaları ile benzerlik göstermektedir. Ateş kültü ile iç içe olan bu uygulamada ayrıca, formülistik sayı unsuru da dikkati çekmektedir. *Temassal büyü* kanunu ile ilgili olarak başka bir uygulamada da nazarı dokunan kişinin

ayak izi kesilmektedir. Bu pratikte bıçak kullanılmasıyla da nazara sebebiyet veren kötü ruhun korkutulması amaçlanmaktadır.

1.3.5. Büyü

Büyü, iyi veya kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerini hepsini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Büyü, halk tarafından genellikle bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için ve bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak ya da evine bağlılık sağlamak için yapılır. Büyü yapmak için büyüün konusu, büyüden etkilenecek kişi veya kişiler, etkilenecek kişinin yerini tutan varlık, etkileyici madde, bu maddenin taşıdığı büyüklük öge, kullanılışı, büyü işleminin zamanı ve işlemin tekrarlanma sayısı gibi unsurlar hakkında bilgi edinmek gerekmektedir.²³⁷

Büyüler, bünye ve amaçlarına göre çeşitli dallara ayrılmaktadır: Sempatik büyü (taklit ve temas büyü), ak büyü, kara büyü, aktif büyü, pasif büyü, vb... Frazer'e göre büyüün dayandığı esas düşünceler ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi *benzer benzeri meydana getirir* ilkesi, diğer ise *fiziksel temas ortadan kalktıktan sonra ayrılmış iki nesne birbirini etkiler* ilkesidir.

Analoji büyü de denilen taklit büyüünün esası, taklide dayanmaktadır ve taklit yoluyla istenilen sonucun meydana getirileceği inancı hemen hemen tüm toplumlarda yaygındır. Örneğin büyü yapılmak istenen insan, hayvan ya da herhangi bir varlığın çeşitli maddelerden figürleri yapılarak bunların çeşitli işlemlere tabi tutulması taklit büyüüne bir örnektir. Temas büyü ise *parça bütüne aittir* ilkesi çerçevesinde parçaya sahip olanın bütüne de sahip olabileceği düşüncesindedir. Birinin saçına, tırnağına veya elbise parçasına sahip olan kimse, o kişi üzerinde olumlu yahut olumsuz büyüsel bir etki gücüne de sahip olur. Okunmuş maddelerin yenilip içilmesi, saç kılıyla birinin bir başkasını sevmesini sağlama da temas büyüyle açıklanabilmektedir. Büyünün bir diğer çeşidi olan ak büyü hastalık, yaralanma, ölüm, doğal felaketler gibi olumsuz etkilerden korunmak amacıyla genellikle din adamlarının yaptığı büyülerdir. Kara büyü de ak büyüünün tam zıddı ve dinin yasaklarını görmezden gelen bir büyüdür. Bu yüzden kara büyü ve bununla uğraşanlar *günahkâr* olarak nitelendirilir. Aktif büyü,

²³⁷ Boratav, a.g.e., s. 131-133.

doğa olaylarını etkileyerek iradesi altına almaya yönelik yapılan bir büyü iken pasif büyüde ise muskalar önemli bir rol oynamaktadır.²³⁸

Eski Türklerde de mevcut olan büyü işlemini Şamanlar yapardı. Ruhlar ve cinlerle ilgili ilişki kurduğuna inanılan Şamanlar, birtakım büyülü sözler ve dualar söyleyerek insanın içinden geçenleri bilirlerdi. Sonraki Budist-Maniheizt dönem Türklerinde de görülen büyü, İslam'ın şiddetle yasaklamasına rağmen Müslüman Türklerin de uyguladıkları bir ritüeldir. Günümüze kadar yapıla gelen büyü, bugün ise genellikle kötü amaçlı olarak uygulanmaktadır.²³⁹

Aladağ'da, büyü işlemi hocalara muska yazdırılarak ve etkilenecek kişinin çeşitli eşyaları ile saç telleri kullanılarak yapılmaktadır.²⁴⁰ Osmaniyede, cevizle bal karıştırılıp büyüye maruz kaldığı düşünülen çocuğa yedirilirse çocuk kurtulur.²⁴¹ Atılan düğümün çözülmesi, kapalı olan kilidin veya makasın açılması ve birtakım duaların okunması da büyüden kurtulma yollarından birkaçıdır. Ayrıca, nikâh esnasında parmakların açık tutulmasının da yapılmış olması muhtemel büyüü bozacağı inancı mevcuttur.²⁴² Koçarlı yöresinde *etki* sözüyle tanımlanan büyüünün yapılışı ile ilgili bazı örnekler şunlardır:

“Birisini köt’etgi etcêseñ evindê sabınıni suyuñ içini ativê. Sabın nahâ suyuñ içind’erîp gidêse o ev di öölü erê gidê. Bi tâ topâlanımazlâ. Êre bi gadınıñ gocası evi gelmiyosa, başğı gadınarı gidiyosa o kadın da pis ganına bi çayı, bi deriyi tökê. Ondan soñura o çayıñ suyundan gocasını içirise gocas’evini dönê, başğı gadınarı kitmez. Êre bi gızı kendiñi bâlımağ isdiyosañ da o gızıñ saç teline bulmañ ilazım. Sóna gızıñ adına bi di dôm târîne bi kâdı yazcêsiñ. Sóna guru mêsın yaprêne, saç teline bi di o kâda bi havandı dööcesiñ. Böölü bi çeşit pi şê olú o. Onu o gızıñ hê gün su içdî bi gabı goyâsañ gız hemen seni gelî. Bi di başgasını etg’etdîmeg isdiyôsın o gişiniñ atledine hocuya götüümeñ gerekî. Hoca okû, üfürüü, etgiyi yapâ. Êre eviñ öñünden inek, goyun, geçi gibe hayvannâ gaybolúsa gurdâzı bâlımañ gerekî. O’zmat dâdâ gurt, çakal, zırtlañ gibe hayvannâñ âzı dı bâlanımış. Gurdâzı bâlımağ için bilen birisini

²³⁸ Örnek, Sedat Veyis, *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* (2. Basım), Gerçek Yay., İst., 1988, s. 141-146.

²³⁹ Sipahi, Abdülkadir, *Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü İle İlgili Uygulamalar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ank., 2006, s. 13-14.

²⁴⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 151.

²⁴¹ Tülüce, a.g.e., 129.

²⁴² Kalafat, Yaşar, “Alanya Yöresinde, Kilit-Bağ-Kitlenmek-Bağlanmak”, *AKM Erdem-Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III*, Can Ofset, Ank., 2002, C. 13, S. 39, s. 595-597.

ik'âzlı bi puçak götürüüsün. O gişi ona Lilâfi'ye okuya okuya kapadı, bâlâ. O'zmat dâdâ hayvannâñ âzları da kapanımıñ, gaybolan hayvannara yiyimezleşmiş. Hayvan bulununcê gadâ gurdâzı açılmaz, yasduñ altını gonû. Gaybolan hayvan bulundu mu da açmak gerekî. Yôsa dâdâ hayvannâ açlıktan ölüülê. Onuñ açmasına da kim bâlâdıysa onuñ yapması gerekî.” (K77)

(Birisine kötü etki edeceksen evindeki sabununu suyun içine ativer. Sabun nasıl suyun içinde eriyip giderse o ev de öyle erir gider. Bir daha toparlanamazlar. Eğer bir kadının kocası eve gelmiyorsa, başka kadınlara gidiyorsa o kadın da pis kanını bir çaya, dereye döker. Ondan sonra o çayın suyundan kocasına içirirse kocası evine döner, başka kadınlara gitmez. Eğer bir kızı kendine bağlamak istiyorsan da o kızın saç telini bulman lazım. Sonra kızın adını bir de doğum tarihini bir kâğıda yazacaksın. Sonra kuru mersin yaprağını, saç telini bir de o kâğıdı bir havanda döveceksin. Böyle bir çeşit bir şey olur o. Onu o kızın her gün su içtiği bir kaba koyarsan kız hemen sana gelir. Bir de başkasına etki ettirmek istiyorsan o kişinin atletini hocaya götürmen gerekir. Hoca okur, üfürür, etkiyi yapar. Eğer evin önünden inek, koyun, keçi gibi hayvanlar kaybolursa kurtağzı bağlaman gerekir. O zaman dağdaki kurt, çakal, sırtlan gibi hayvanların ağızı da bağlanırmış. Kurtağzı bağlamak için bilen birisine iki ağızlı bir bıçak götürürsün. O kişi onu Liilafi'yi üç defa tersten okuya okuya kapatır, bağlar. O zaman dağdaki hayvanların ağızları da kapanırmış, kaybolan hayvanı yiyemezlermiş. Hayvan bulununcaya kadar kurtağzı açılmaz, yastığın altına konur. Kaybolan hayvan bulundu mu da açmak gerekir. Yoksa dağdaki hayvanlar açlıktan ölürler. Onun açmasını da kim bağladıysa onun yapması gerekir.)

Yörede tespit ettiğimiz büyüden kurtulma uygulamaları şunlardır:

- Evin en büyük çocuğu kapıya işerse yapılan büyü bozulur. (K140, K167, K173)
- Şeytantırnağı ve üzerlik tohumu tüpün üstünde kavrulur. Büyü yapılan kişinin başına yazma örtülerek kavrulan bu maddeler burnuna tütürülür. (K97, K100)
- Bir bardak suyun içine Ayet-el Kürsi okunarak tükürülür ve daha sonra bu su içilirse yapılan büyü bozulur. (K14, K55, K75)
- Kötü büyü yapmak için genellikle domuz yağı kullanılır. (K100, K117, K136, K140)

Değerlendirme

Yörede büyüye inanılmamakta fakat bazı kişilerin bu işlerle uğraştığı kaynak kişilerce belirtilmiştir. Bir aileyi dağıtmak için sabun kullanılması, evi terk eden kocayı geri döndürmek için adetli kanın da içine karıştırıldığı suyun kocaya içirilmesi, bir kişinin başka birini sevmesi için onun saç telinin de yapılan karışıma ilave edilerek suya katılması ve büyü yapılmak istenen kişinin atletinin büyücüye götürülmesi gibi uygulamalar Frazer'in *temassal büyü* kuramına göre açıklanabilmektedir. Bunun yanında yukarıda zikredilen uygulamalarda *su* unsuru dikkati çekmektedir. Ayrıca büyüü bozmak için bazı surelerin okunması da büyüün dinsel boyutu olarak nitelendirilebilir.

Yörede, kaybolan hayvanları bulmak ve onları vahşi hayvanlardan korumak için yapılan *kurtağzı bağlama* ritüeli *taklit büyü* esasında yapılan bir uygulamadır. Bıçağın ağzının kapanmasıyla bir nevi vahşi hayvanların da ağzı kapanmakta ve kaybolan hayvanlara zarar vermeleri önlenmektedir. Bu uygulamada ayrıca Kureyş suresinin tersten okunması söz konusudur. Bu işlem bize eski Türk inancındaki *hiçbir şey öteki dünyaya canlı/sağlam/düzgün gidemez* inanişini hatırlatmaktadır. Kurtağzı bağlama uygulaması da bir nevi öteki dünyaya ait olan ruhlarla ilişki kurma eylemidir ve bunu yapan kişi, tıpkı Şamanlar gibi bu ruhlarla ilişkiye geçmektedir. Kurtağzı bağlama uygulamasında bazı eski motiflerin yerini İslami motifler almıştır. Örneğin Şamanların söylediği büyüsel sözlerin yerini Kureyş suresi almıştır. Bu değişim, eski Türk inanişlarıyla İslami inanişlerin kaynaştığı ve bu şekilde Anadolu'da yaşadığının en açık göstergelerinden biridir. Ayrıca aynı uygulamada *üç* formülistik sayısını görmek de mümkündür.

1.3.6. Tabiat Olayları İle İlgili İnanışlar

Tabiat karşısında aciz kalan insanoğlu tabiatın birtakım mucizevî olaylarına kendince anlamlar yükleyerek doğayı çözmeye çalışmıştır. Doğanın bir kanunu olan yağmurun yağması, ay-güneş tutulmaları, fırtınaların meydana gelmesi, gökkuşağının çıkması, depremlerin meydana gelmesi, mevsimlerin değişmesi, gök gürültüsü gibi tabiat olayları insanoğlunda farklı zamanlarda farklı izlenimler uyandırmıştır. Bu izlenimler zamanla tecrübeye dönmüş ve nesiller sonra halk inaniş şeklini almıştır.

Edindiği tecrübeler ve atalarından duyduklarıyla insanoğlu, çeşitli canlı-cansız varlıkların hâl, hareket ve davranışlarından tabiat olayları hakkında tahminde bulunmakta ve hangi tabiat olayının hangi diğer olaylara zemin hazırlayacağı ile ilgili pek çok inanmayı günlük yaşamında kullanmaktadır.

Anadolu’da, tabiat olayları ile ilgili birtakım inanışlar mevcuttur. Örneğin Yörükler, havanın bozacağını hayvanın hızlı yem yemesinden, bir araya gelip toplanmasından ve kuşların hep birlikte ötmesinden anlar.²⁴³ Ayrıca *Mihrican* dedikleri ağaçların yaprakları tepeden dökülürse o yıl kışın şiddetli, dibinden dökülürse de kış mevsiminin hafif geçeceğine inanırlar. Koyunların birbirine sokulmaları da kışın şiddetli geçeceğine işarettir.²⁴⁴ Koçarlı yöresindeki tabiat olayları ile ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

“Gökğuşânıñ ik’ucunuñ dēdī yirde kōm’olūmuş. Emme ucunuñ oldū yire ne gıdā kitseñ de bulunamazmış. Bi di toplulukda gökğuşâna ilk kim görüüse, ne dilēse o olūmuş. Ondan soñura hatayna bi bâdakdan su tōkēseñ yâmur yağâmış. Emme bilerek tōkēseñ yâmazmış. Bi di işē yapâlâ yâmur yâsıñ deye. Tosbâya baş aşara asâlâ. O öölü Allâ dua edēmiş işde yâmu yâsıñ deye. Ondan soñura bi ilana öldürüp bi kesiyē gatâsıñ. Kesesinne barabâ bi deriye atâsıñ. O’zmat da yâmu yağâmış. Emmi yâmu yâdıkdan soñura onu çıkâmag ilazım. Êre çıkâmazsañ ôtalığa sel götrüü.” (K177)

(Gökkuşağının iki ucunun değdiği yerde gömü olurmuş. Ama ucunun olduğu yere ne kadar gitsen de bulunamazmış. Bir de bir toplulukta gökkuşağını ilk kim görürse, ne dilerse o olurmuş. Ondan sonra hatayla bir bardaktan su dökersen yağmur yağarmış. Ama bilerek dökersen yağmazmış. Bir de şey yaparlar yağmur yağsın diye. Tosbağayı baş aşağı asarlar. O öyle Allah’a dua edermiş işte yağmur yağsın diye. Ondan sonra bir yılanı öldürüp bir keseye katarsın. Kesesiyle beraber bir dereye atarsın. O zaman da yağmur yağarmış. Ama yağmur yağdıktan sonra onu çıkarmak lazım. Eğer çıkarmazsan ortalığı sel götürür.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Rüzgâr güneyden eserse yağmur yağar, kuzeyden eserse ayaz olur.* (K71, K86, K111)

²⁴³ Artun, Erman, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana, 2000, s. 44.

²⁴⁴ Yalgın, a.g.e., s. 58.

- Güneş batarken hava kızılışırsa ertesi gün ayaz olur. (K55, K75, K97, K167)
- Gece hava çakır yıldızlı²⁴⁵ ise ertesi gün yağmur yağar. (K75, K97, K167)
- Ayın avlusu var ise hava yağışlı olacak demektir. (K173, K177)
- Çakal ulursa hava güneşli olacak demektir. (K56, K71)
- Şimşek kable tarafında görülürse hava güneşli, aksi yönde görülürse de yağışlı olur. (K55, K75)
- Meşe palamudu çok olursa kış sert geçecek demektir. (K38, K121, K137, K169)
- Horoz ilk tavukta²⁴⁶ değil de akşamdan öterse hava değişecek demektir. (K69, K73, K118)
- Cığşa²⁴⁷ yağarsa ardından kar yağar. (K121, K137)
- Dolu çok yağarsa bir tanesi dişle kırılır ya da makasla kesilir. (K75, K97, K167)
- Ay tutulmasında uyunmaz. Havaya ateş edilir ve teneke çalınır. (K121, K137, K169)
- Ay tutulurken camilerde sala verilir. Ay tutulurken iki rekât namaz kılınır. (K86, K111, K140, K163)
- Yıldırım düşen ağacın odunları yakılırsa fakirlik olur. (K38, K121)

Değerlendirme

Tabiat olayları ile ilgili derlediğimiz inanışların pek çoğu insanların edindikleri deneyimler sonucunda oluşmuş kısmen akılcı düşüncelerdir. Bunun yanında hava olaylarını etkileyebilmek için de birtakım büyüsel uygulamalar geliştirdiklerini görmekteyiz. Örneğin dolu tanesinin ısırılması yahut makasla kesilmesiyle dolunun aşırı miktarda yağmasını engelleyeceği inancı ilkel toplumlardaki aktif büyü ile açıklanabilmektedir. Yağmur yağması için yılanın suya atılması ise su iyisine kurban verme ritüelinden başka bir şey değildir. Ayrıca uzun süre susuz kalabilen kaplumbağanın yağmur için dua ettiği inanışı da dikkati çekmektedir. Kaplumbağanın

²⁴⁵ Çakır yıldızlı (seyrek yıldızlı) sözü yörede, az bulutlu havayı tanımlamak için kullanılmaktadır.

²⁴⁶ İlk tavuk sözü yörede, gece yarısından birkaç saat sonraki ve horozların birlikte ötüştüğü vakti tanımlamak için kullanılmaktadır.

²⁴⁷ Cığşa sözcüğü yörede, iri taneli ve seyrek yağın yağmuru tanımlamak için kullanılır.

ters asılması şüphesiz eski Türk inanç sistemindeki öbür dünya motifi²⁴⁸ ile ilgilidir. Ay tutulmasında teneke çalınması ya da havaya tüfek atılması uygulamasının sebebi de eski Türk inancına dayanmaktadır. Eski Türkler, ay ve güneşin kötü ruhlar ve canavarlar tarafından yendiğine bu yüzden de bu kötü ruhları korkutmak için gürültü yapılması gerektiğine inanmışlardır. Koçarlı'dan derlediğimiz ay tutulması ile ilgili inanışlar eski Türk inançlarıyla birebir örtüşmektedir. Ayrıca tutulma esnasında namaz kılma, sala verme gibi İslami unsurlar da halk inançları arasındaki yerini almıştır. Yıldırım düşen ağacın odunlarının yakılmaması gerektiği de yıldırımın semavi bir unsur olarak kutsallığından ileri gelmektedir.

1.3.7. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayvanlar, kendilerinden yararlanılabilmeleri ve bazı yaratılış ve dönüşümlerini açıklayan efsanelere konu olmaları üzere iki bölüme ayrılırlar. Hayvanlar ayrıca yenmelerinde sakınca olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki türdür. Örneğin İslamiyet'te, *domuz* yemek kati surette günah sayılmıştır. Yine İslam tarafından yasaklanmasına rağmen Müslüman Türkler, eski gelenekleri olan at eti yeme âdetini Anadolu'ya kadar getirmişlerdir. Etinin yenmesi Alevilerce yasak olan *tavşan* ise diğer Müslümanlarca yenmektedir. Türk geleneklerinde bazı hayvanların kutlu olduklarına inanılmıştır. Destan ve efsanelerinde kendilerine yol gösteren kurdu kendilerine sembol edinen Türkler, her tür anlatı ve inanışlarında kurdun kutlu bir hayvan olduğunu dile getirmişlerdir. Ermiş kişilerin haşır-neşir olduğu *geyik* de mübarek bir hayvan sayılmaktadır. Hatta atasözü kitaplarında "*Geyikler, ermişlerin bineğidir*" ve "*Ejderha, geyikten doğar*" gibi sözler de mevcuttur. At da Türklerce kutlu sayılmış diğer hayvanlardan biridir. Diğer milletlerin mitolojilerinde de bulunan *kanathlı at* motifine Köroğlu'nun *kır atı* örnek gösterilebilir. Ayrıca ölümsüzlüğe ermiş atlardan olan Hızır'ın *boz atı*, Hz. Ali'nin *düldülü* geleneğimizde yerlerini almıştır.²⁴⁹

²⁴⁸ Göktanrı inancına bağlı Türklerin inanışlarına göre hiçbir şey öbür dünyaya canlı gidemez. Ölüyle birlikte gömülen eşyalar kırılarak bir nevi öldürülür. Ayrıca yağmur dualarında ellerin ters çevrilerek dua edilmesi, ceketlerin ters giyilmesi de bununla ilgilidir. Kısacası, böyle dinsel törenler esnasında öbür dünya ile temas kurulduğundan yapılan davranışların da tersi yönde olması gerekmektedir.

²⁴⁹ Boratav, a.g.e., s. 68-72.

Tire’de sofradayken kedi, köpek insanın ağzına bakarsa bu, fakirlik demektir. Köpeğe *it* kediye *zit* denilmesi gerekir.²⁵⁰ Siirt’te güvercin ve tavşan uğursuz olarak kabul edilmektedir.²⁵¹ Aladağ’da ise eşek anırmaya başladığında saç aşağı-yukarı çekilir. Eşeğin anırması bittiğinde saç aşağıda kalırsa saçın kısa, yukarıda kalırsa uzun olacağına inanılır.²⁵²

Koçarlı yöresinden derlediğimiz hayvanlarla ilgili halk inanışları şunlardır:

“Evdî keklik, davşan beslimek ûrsuzluk getirîmiş esasında da kimileri davşan filen besliyoru bûlada. Mesele hayvannâna ilgili başğı bi di inêñ ilk sâlan sūdû ômuna tøkülüü. Tökeseñ bol olûmuş inêñ sūdû, tøkmezseñ azalumuş. Bi di sansâ, gelincik gibi tavık yiyen böcülê olû bûda. Onnara eyi añmak gerekîmiş. Êri kötü sölêseñ tavıklara alıg gidê yêmiş. Bi di öldüüdüüñ ilanıñ başını un ya da duz sêpêsiñ. Bi di “Benden umdûñ bu olsuñ” dêsîñ. Ondan ayrı bi di bi yire gidêken ööñden ilan keçêse işiñ ırast kitcek, işlêñ olcek dimekdir.” (K24)

(Evide keklik, tavşan beslemek uğursuzluk getirirmiş esasında da kimileri tavşan falan besliyor buralarda. Mesela hayvanlarla ilgili başka bir de ineğin ilk sağılan sütü ormana dökülür. Dökersen bol olurmuş ineğin sütü, dökmezsen azalırmuş. Bir de sansar, gelincik gibi tavuk yiyen böcekler olur burada. Onları anarken iyi anmak gerekirmiş. Eğer kötü söz söylersen tavukları alıp gider yermiş. Bir de öldürdüğün yılanın başına un ya da tuz serpersin. Bir de “Benden umduğun bu olsun” dersin. Ondan ayrı bir de bir yere giderken önünden yılan geçerse işin rast gidecek, işlerin olacak demektir.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanışlar şunlardır:

- *İlkbaharda leyleği yatarken gören kişi yıl boyunca yatacak demektir. (K17, K29)*

- *Kuşlar, insanın başından saç götürüp yuva yaparsa insanın baş ağrısı geçmez. (K23, K119)*

- *Guguk kuşları, ilkbaharda gelir ve insanlara “Ot yok, çöp yok, kalk göç” diye öterek hayvanları için yiyecek bulamayacaklarını hatırlatır. (K71, K73, K152)*

²⁵⁰ Aydınoglu, Burcu, Tire Merkezinde Halk İnanışları, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2005, s. 100.

²⁵¹ Taşpınar, İbrahim, Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2006, s. 116.

²⁵² Yılmaz, ag.e., s. 156.

- *Yük taşındıktan sonra eşeğin semerindeki ip alınmadıkça eşeğin yorgunluğu geçmez.* (K42, K83, K100)
- *Kıttır²⁵³ güneşe söver. Bu yüzden öldürmek gerekir.* (K71, K75)
- *Kaplumbağa görüldüğünde ağzı kapatmak gerekir. Çünkü kaplumbağanın insanın dişlerini saydığına inanılır. Eğer sayarsa insanın dişleri çürür.* (K173)
- *Yaylaya ilk kez çıkıldığında hayvan sürüsünün içinden yabancı geçerse o yıl hayvanlar üremez ve sütleri bereketsiz olur.* (K97, K106, K117)
- *Çakal ulurken yere tükürülmezse insanın başına felaket gelir.* (K17, K23, K24)

Değerlendirme

İnsan, içinde bulunduğu doğadaki kimi hayvanlar hakkında çeşitli inançlar geliştirmişler ve bu inanışlar, tarihsel süreçte çeşitli etkilerle farklılıklar oluşturmuştur. Koçarlı yöresinden derlediğimiz hayvanlarla ilgili inanışlar da diğer Türk coğrafyalarındaki inanışlarla benzerlik göstermekle beraber eski Türk inancının izlerini de muhafaza etmektedir. Tavşan ve keklığın bazı köylerde uğursuz olarak nitelendirildiğine rastladık. Aynı inanışın Alevi-Tahtacı kültüründe de mevcut olduğunu görmekteyiz. Derlediğimiz bir başka inanca göre ineğin ilk sütü ormana dökülmektedir. Bu uygulama eski Türk inancındaki orman iyisine, ineğin yemesi için daha fazla ot yetiştirmesine yönelik yapılan bir saçı işleminden başka bir şey değildir. Gelincik hayvanına kötü söz söylememe ve yılanın başına un serpmeye âdetleri de eski Türklerin *avcılık kültü* ile ilgilidir. Eski Türkler, avladıkları hayvanın öldükten sonra tekrar dirilerek yeniden av hayvanı olacağına inandıklarından dolayı avladıkları hayvana iyi davranırlardı ve hatta kemiklerini kırmadan tekrar ormana bırakırlardı. Yörede, öldürülen yılanın söylenen “*Benden umduğun bu olsun*” sözünün temelinde de tekrar dirildiğinde yılanın zarar vermesini önlemek yatmaktadır. Yılanın başına un serpmek de saçı geleneği ile ilgilidir. Yılanla ilgili bir başka inanışta da yılanın uğurlu bir hayvan olduğu görmekteyiz. Yörede, önünden yılan geçmesi hâlinde insanın işlerinin düzeleceğine inanılmaktadır. Yerle ilgili olduğu için genellikle olumsuz nitelendirilen yılanın bu inanışta uğurlu olarak kabul edilmesinin temelinde erken dönemlerdeki şifa verici özelliğinden ötürü koruyucu olarak kabul edilmesi

²⁵³ Kıttır: Bir çeşit kertenkeleyle verilen bir isim.

yatmaktadır. Guguk kuşlarının ilkbahardaki ötüş ritimlerinden insanlara göç etmeleri gerektiğini söylediklerini içeren inanış da bize Uygurların Göç Destanı'ndaki hayvanların "Göç" diye bağırdıklarını hatırlatmaktadır. Yöreden derlediğimiz halk inanışlarında görmekteyiz ki kaplumbağa, çakal, kıttır, tavşan ve keklikler genellikle olumsuz olarak kabul edilmektedir.

1.3.8. Günlerle İlgili İnanışlar

Halk inancında kimi günlerin çeşitli özellikleri ile bu günlerde yapılabilecek ve yapılamayacak birtakım davranışlar vardır. Örneğin *cuma* İslamiyet'te kutsaldır ve bu günde hayvan öldürülmesi günah sayılmaktadır. Silifke'de çarşamba gününün hükmünün diğer günlere nazaran fazla olduğuna inanılmakta ve bu nedenle halk hekimliği uygulamaları bu günde yapılmaktadır.²⁵⁴ Koçarlı yöresinde günlerle ilgili tespit ettiğimiz inanışlar ise şunlardır:

"Cumay günü ini tutulmaz, tikiş yapılmaz. Sökük bili tikilmemes' ilazım o gün. Ondan soñura ilbaşı günü elence yapmamak gerekî emme bunu diñliyen kim. O covûlâñ bâremîmiş ya. Bi de gini ilbaşı günü ev süpüümücemişñ. Yösa o yıl çıkêsî gadâ evdi böötü böcük, ilan çıyan êsig olmazmış." (K116)

(Cuma günü iğne tutulmaz, dikiş yapılmaz. Sökük bile dikilmemesi lazım o gün. Ondan sonra yılbaşı günü eğlence yapmamak gerekir ama bunu dinleyen kim. O gâvurların bayramıymış ya. Bir de gene yılbaşı günü ev süpürmeyecekmişsin. Yoksa o yıl çıkasıya kadar evde börtü böcek, yılan çıyan eksik olmazmış.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanışlar şunlardır:

- *Salı ve cuma günleri çamaşır yıkanmaz.* (K55, K89, K174)
- *Perşembe günü doğan ve ölen hayırlıdır.* (K101, K102, K177)
- *Çarşamba günü temizlik yapılmaz ve yıkanılmaz.* (K23, K116, K164)

Değerlendirme

Yörede, günlerle ilgili çeşitli halk inanışları vardır. Perşembe gününün hayırlı olması inancı İslamiyet'te perşembenin hayırlı sayılması ile alakadardır. Cuma günlerinde birtakım davranışların yapılmasının yasak olması da aynı şekilde İslami bir

²⁵⁴ Kabak, Turgay, "Silifke Halk İnanış ve Uygulamalarında Çarşamba Gününün Yeri ve Önemi", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 9, 2011, s. 169.

unsurdur. Bunların yanında çeşitli günlerle ilgili çeşitli davranışların sergilenmesi de derlediğimiz inanışlar arasındadır.

1.3.9. Ateş İle İlgili İnanışlar

Eski Türk inancında çok önemli bir yere sahip olan ateş, Ülgen tarafından insanlara gönderilmiş bir unsurdur. Bundan dolayıdır ki Türklerin yaşadığı hemen her yerde ateş kutsal kabul edilmektedir. Ateşi su ile söndürmek, ateşe tükürmek ve ateşle oynamak yasaklanmıştır.²⁵⁵ Animist düşünce sisteminde de ateş, canlı kabul edilen ve ocağında yakıldığı hane ve aileyi koruduğuna inanılan bir unsurdur. Bu sebeple tüm aile bireyleri ateş iyesine saygı göstermek zorundadır. Örneğin Manas Destanı'nda, eve yeni gelen gelinin evin ateşine secde ederek selam verdiğini görmekteyiz.²⁵⁶

Türk kültüründe ateş, kötü ruhları temizleyen bir unsurdur. Göktürkler, ülkelerine gelen elçileri kötü ruhlarının temizlenmesi için iki ateş arasından geçirirlerdi.²⁵⁷ Nevruz ve Hıdırellez törenlerinde ateş yakıp üstünden atlama geleneğinin asıl amacı da kötülüklerden temizlenip yıl boyunca hastalıklardan kurtulmaktır.

Ateşin farklı özelliklerinden yola çıkarak fal bakmak eski bir Türk geleneğidir. Kimi hükümdarlar, büyük bir ateş yaktırıp bu ateşe kurbanlar sunar ve dualar okuturdu. Alevlerin renklerine göre o yıla dair çeşitli kehanetlerde bulunurlardı. Yakutlar ise ocaktaki külün kıpırdaması hâlinde o ailenin bir çocuğu olacağına inanırlardı.²⁵⁸ Beltir Türklerinde ise doğu ve batıya yakılan ateşin dumanının göğe haber götürdüğüne inancı vardır.²⁵⁹

Eski Türk inancındaki ateş kültürünün izlerini Anadolu'da da görmekteyiz. Soyun devam etmesi ile ilgili olarak evlenecek kızın çeyizine ateş ve ocak kültü ile ilgili olan sacayağı da konduğu²⁶⁰ ve yağmurun yağması için yılanın ateşe kurban edildiği de

²⁵⁵ İnan, a.g.e., s. 66-67.

²⁵⁶ İnan, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, TTK Yay., C. I, Ank., 1998, s. 140-141.

²⁵⁷ Kırıcı, Emine, "Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar", *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ank., 1998, s. 400.

²⁵⁸ İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (5. Baskı), TTK Basımevi, Ank., 2000.s. 67.

²⁵⁹ Dilek, İbrahim, "Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler", *bilig*, 2007, S. 43, s. 37.

²⁶⁰ Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Anadolu İnançları, Anadolu Üçlemesi-I*, İst. 1998, s. 115.

görülmektedir.²⁶¹ Başka bir inanışta ise bir evden başka bir eve ateşin verilmemesi gerektiği dikkati çekmektedir.²⁶² Araştırma sahamız olan Koçarlı yöresinden derlediğimiz inanış ve uygulamalar ise şunlardır:

“Ocakda ataş yanâken ataşa veyôt da ocâñ kenarını filen tüküümek çok günefdir. Ataşa öölü pislik filen de atılmaz. Çok günef olû. Ondan soñura ataşa suvan, böbê, samsak gibe acı işêlê de atılmaz. Bu du çok günef olûmuş. Bi di ocakdâ ataş êsan gibe bi ses çıkarı. Êre o sese duyâsañ ataşa kim yakdıysa onuñ hakkında didigodu yapıyoru dimekdir. Yani birisi seniñ hakkında konuşuyoru dimekdir.” (K37)

(Ocakta ateş yanarken ateşe veyahut da ocağın kenarına falan tükürmek çok günahdır. Ateşe öyle pislik falan da atılmaz. Çok günah olur. Ondan sonra ateşe soğan, biber, sarımsak gibi acı şeyler de atılmaz. Bu da çok günah olurmuş. Bir de ocaktaki ateş insan gibi bir ses çıkarır. Eğer o sesi duyarsan ateşi kim yaktıysa onun hakkında dedikodu yapıyor demektir. Yani birisi senin hakkında konuşuyor demektir.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Ocakta yanan ateş, insan sesine benzer bir ses çıkararak yanarsa ateşi yakan kişi hakkında dedikodu yapılmaktadır. (K73, K74, K77)*

- *Ocakta yanan ateş su ile söndürülmez. Su ile söndürmek yerine odunların alınıp kendiliğinden sönmesini beklenir ya da üstüne toprak atılarak söndürülür. İlla suyla söndürülmesi gerekiyorsa da besmele ile söndürülür. (K61, K68, K97, K99, K107, K118, K137, K157, K176)*

- *Ateşte süt pişirirken süt, ateşe dökülürse, ateşe bir avuç tuz atılır. Yoksa hayvanın memesi yanar ve bir daha süt vermez. (K12, K31, K37, K55)*

Değerlendirme

Derlediğimiz inanışlar neticesinde eski Türk inanç sistemindeki ateş kültürünün yörede yaşadığını görmekteyiz. Hatta bazı inanışlarda ateş kültürünün İslami inançlarla kaynaştığını görmek mümkündür. Eski Türk inancında ateş iyesine saygısızlık edilmezdi. Evin koruyucusu olduğu düşünülür ve ona birtakım yiyecekler de verilirdi. İslamiyet'ten sonra ateş kültü kaybolmamış, kılıf değiştirerek günümüze dek varlığı

²⁶¹ Güner, Yunus, Kuluncak'ta Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2008, s. 99.

²⁶² Eşmeli, a.g.e., s. 80.

sürdürmüştür. Böylece ateşe saygı gösterme ritüeli de İslamileşmiş, yukarıdaki inanışlarda olduğu gibi ateşe tükürmek ve onu besmelesiz söndürmek *günah* kavramı kapsamında değerlendirilmiştir. Başka bir inanışta ise ateşin yanarken çıkardığı seslere göre yorum yapıldığını görmekteyiz. Bu inanışın eski Türk geleneklerindeki ateşin gaipten haber verme özelliğinin bir yansıması olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bir başka inanışta da eski Türk inancındaki ateşe saç sunma uygulamasının bir yansımasını görmekteyiz.

1.3.10. Su İle İlgili İnanışlar

Hayat kaynağı olması nedeniyle tüm toplumlar suyun tükenme tehlikesine karşı kendilerince *suya saygı gösterme* ve *suyu küstürmeme* düşünceleri neticesinde su ile ilgili birtakım inançlar ve ritüeller geliştirmişlerdir.

Göktaarı inancına bağlı Türklerden Altaylıların Yaratılış Destanı'nda:

“Dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer,

*Uçsuz bucaksız, sonsuz, sular içindeydi her yer”*²⁶³ ifadesiyle suyun her şeyden önce var olduğu bildirilmiştir. Türk mitolojisine göre tüm su kaynaklarının sahibi olan *Yayık Kağan (Talay Han)* on yedi denizin birleştiği yeredir. Bundan dolayı Türkler, suyu kutsal kabul etmişler ve çeşitli durumlarda suya kanlı-kansız kurban sunma ritüelleri geliştirmişlerdir.

Bengü su (Hayat Suyu) inancı pek çok toplumda olduğu gibi Türklerde de var olan bir inanıştır. İçen kişiye ölümsüzlük vereceğine inanılan bu su hakkında pek çok efsane vardır. Yakutların Er-Sogotoh Destanı'nda yaranın üzerine dökülmesiyle yarayı iyileştiren *bengü su* Ural Batır Destanı'nda ise hem ölüyü diriltici hem de ölümü öldürücü bir niteliktedir. Bir Altay efsanesinde ise karga, Tanrı'nın emriyle getirdiği ve gagasında taşıdığı hayat suyunu yanlışlıkla çam ağacına dökmüştür. İnanca göre çam ağaçları bu yüzden yaz-kış yaprak dökmemektedir. Bir başka deyişle ölümsüzlüğe erişmiştir.

Türk mitolojisinde, suyun temizleyici ve şifa verici özelliğine atfen pek çok inanış ve efsane vardır. Suyun şifa verici özelliğinin ilkbahar aylarında daha çok olduğu inancından ötürü Nevruz günü insanlar derelerden getirdikleri suyu şifa versin diye birbirlerine, hayvanlarına ve evlerine serperler.

²⁶³ Ögel, a.g.e., s. 432.

Şamanist Türk boylarından Kimekler, İrtiş ırmağına secde ederlerdi. Barshanlılar da Isıkgöl'ü yılın belli günlerinde kutsarlardı. Bunlardan başka günümüz Altay Türklerinin yer-su iyelerine ve Yeniseylilerin ise dağlara ve sulara hitaben ilahi söyledikleri tespit edilmiştir. İslamiyet'i kabul ettikten sonra Türkler, suya olan inançlarından kopamamışlardır. Örneğin Müslüman Başkurtlar, bir su kaynağında yıkanmadan önce elbiselerinden bir parça iplik koparıp bunu suya atarlardı. Oğuz Türklerine ait Dede Korkut Hikâyeleri'nde de Salur Kazan'ın ırmağa söylediği alkışimsı sözler de suya olan saygısının bir göstergesi mahiyetindedir.²⁶⁴ Bizim de Koçarlı yöresinden derlediğimiz su ile ilgili inanışlar şunlardır:

“Yuncêñ zaman suya deriden alusîñ, ötüde yunâsîñ. Çameşu da ööle. Çameşu yucêseñ akan suyuñ yanı başında dël az ötüde çimêsiñ. Subaşında çimilmez de çameşu da yukenmez. Diñeliken di su içilmez. Ya oturu oturu iççesiñ ya dı çönü çönü. Bi di ezen okunûken de su içilmez. Ezen pitdikden sôna iççesiñ suyuña.” (K61)

(Yıkanacağıın zaman suyu dereden alırsın, ötede yıkanırsın. Çamaşır da öyle. Çamaşır yıkayacaksan akan suyun yanı başında değil az ötede yıkarsın. Su başında banyo da edilmez çamaşır da yıkanmaz. Dinelirken de su içilmez. Ya otura otura içeceksin ya da çöme çöme. Bir de ezan okunurken de su içilmez. Ezan bittikten sonra içersin suyunu.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Bir evde hayır lokması dökülürken su içilmez. Eğer içilirse tenceredeki yağ kurur ve lokmanın hayrı kaçar.* (K61, K107)

- *Önü akmayan pınardan su içilmez. İçinde cin yavruları vardır.* (K118, K137, K157)

- *Subaşlarına besmelesiz varılmaz. Suyu bekleyen sahibi vardır.* (K157, K176)

- *Cenaze, çamaşır ve bulaşık yıkarken kullanılan su ayak basılmayacak yerlere dökülür. Bu sular pislenmiştir ve içinde cin yavruları olabilir.* (K61, K107, K118)

Değerlendirme

Yöreden tespit ettiğimiz su ile ilgili inanışların genelinde suyun sahipli olduğu ya da içinde olağanüstü varlıkların bulunduğunu içeren görüşler vardır. Bu, eski Türk inanışlarındaki *su iyesinin* ta kendisidir. Bu kült, halk inanışlarında yaşamağa devam

²⁶⁴ İnan, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, TTK Yay., C. I, Ank., 1998, s. 491-492.

etmiş lakin Müslüman Türklerce ismi değiştirilerek İslami bir boyutta değerlendirilmiştir.

Eski Türklerde olduğu gibi Koçarlı yöresinde de suya büyük bir saygı gösterilir. Bunun içindir ki suyun başında yıkanılmaz. Aynı ritüeli Oğuz Türklerinde de görmekteyiz. İbn-i Fadlan Türklerin hiç yıkanmadıklarını, su ile işlerinin olmadığını zikretmektedir²⁶⁵ fakat bu, Oğuzların pis olduklarından değil suya karşı büyük bir saygı beslediklerinden ortaya çıkmıştır. Aynı durumu Koçarlı yöresinde de görmek mümkündür; halk dere, ırmak, gölden suyunu alır ve uzakta yıkanır. Bunların yanında yine suya saygı göstermek için suyu ayaktayken ya da ezan okunurken içmemek de bu geleneğin dinleşmesi ile oluşmuş İslami unsurlardan bazılarıdır.

1.3.11. Olağanüstü Varlıklarla İlgili İnanışlar

Halk geleneğinde, birtakım olağanüstü hâlleriyle insanların yaşamında etkilerini belirten esrarlı yaratıkların varlığına inanılır. Olağandışı kimi şartlarda onları gördüğünü söyleyen bile vardır fakat onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmezler. Bu tür varlıklar için genel olarak dilimize Arapçadan gelmiş *cin* sözcüğü kullanılır. Cinden başka genellikle masalarda rastladığımız *peri*, *dev*, *ejderha*; loğusa kadınlara musallat olduğu sanılan *albastı*; Karadeniz Bölgesinde soğuk günlerde insana musallat olan *karakoncolos* ve hortlayan ölümler olarak bilinen *cadılar* gibi varlığı kanıtlanmayan ve halk inanışları ile anlatılarında yaşayan bazı olağanüstü yaratıklar bulunmaktadır.²⁶⁶ Türk inanışında pis yerler, göller, saçaklar vb. yerlerde eğleşen bu ruhlarla ilgili bir efsane mevcuttur. Bu efsaneye göre ruhlar, zamanında Tanrı'nın hizmetkâriydiler fakat asilikleri yüzünden kovuldular. Göllerde, ormanlarda, dağlarda, ırmaklarda, kuyularda ve eşiklerde yaşamağa başladılar.²⁶⁷

Anadolu'da olağanüstü varlıklarla ilgili pek çok inanış mevcuttur. Örneğin Anadolu Varsaklarında cin, şeytan gibi insana zarar verebilen olağanüstü varlıklar koyun hariç her hayvanın suretine bürünebilirler.²⁶⁸ Bizim de Koçarlı yöresinde olağanüstü varlıklarla ilgili derlediğimiz inanışlar şunlardır:

²⁶⁵ İnan, a.g.e., s. 493.

²⁶⁶ Boratav, a.g.e., s. 91-97.

²⁶⁷ Ergun, Pervin, "Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü", *Milli Folklor*, 2010, S. 87, s. 114.

²⁶⁸ Gökbel, a.g.e., s. 133.

“Şêtan, cin gibe işêlere göödüñ yeri keçe gôcesiñ. Bi tâ oruya gelimezlê, nêse onnâ gâri. Bi di şiytan gibi işêlê di hê yire girêmiş, bi goyun sürüsünüñ içini girimezmiş. Ondan sôna gini böölü işêlêñ eviñi gelmesine isdimeyosañ evi samsag ascesiñ. Samsañ oldû yeri di gelimezmiş onnâ.” (K7)

(Şeytan, cin gibi şeyleri gördüğün yere keçe koyacaksın. Bir daha oraya gelemeler, neyse onlar gayrı. Bir de şeytan gibi şeyler de her yere girermiş, bir koyun sürüsünün içine giremezmiş. Ondan sonra gene böyle şeylerin evine gelmesini istemiyorsan eve sarımsak asacaksın. Sarımsağın olduğu yere de gelememiş onlar.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Yere sıcak su dökülmez. Aksi takdirde yerdeki melekler ölür. (K79, K83, K145)
- Çamaşır yıkanan ve banyo edilen yerlerden geçerken yere tükürülüp besmele çekilir. Çünkü cin, şeytan gibi varlıklar buralarda eğleşir. (K167, K173)
- Uykudan kalkınca yatak ortada bırakılmaz. İçinde şeytanlar yatar. (K129)
- Eşek gece anırsa şeytan görmüş demektir. (K4, K7)

Değerlendirme

Yörede olağanüstü varlıkların varlığına, çeşitli şekillerde insana göründüklerine ve insanların bazı davranışlarından dolayı onlara zarar verebileceklerine inanılmaktadır. Cin, şeytan gibi varlıkların görüldüğü yerlere keçe koymanın temeli *Kurban* bölümünde bahsettiğimiz eski bir Türk efsanesine dayanmaktadır. Bu efsaneye göre koyun, Şamanın kutsal kitabını yemiştir ve bir nevi kutsiyet kazanmıştır. Koyunun tüylerinden yapılan keçe de aynı kutsiyeti taşımakta ve keçenin bulunduğu yere insanlara zarar verebilecek nitelikte olan cin, şeytan gibi olağanüstü varlıklar gelememektedir. Şeytanın koyun sürüsünün içine girememesi de aynı efsaneye dayanmaktadır. Yöreden derlediğimiz yere sıcak su dökülmemesi inanışı ile çamaşır yıkanan yerden geçerken besmele çekilmesi inanışının temelinde yukarıda zikrettiğimiz ruhlarla ilgili efsane yatmaktadır. Fakat bu ruhlara halk melek, şeytan, cin isimlerini vererek bu inancı İslamiyet’e uyarlamıştır.

1.3.12. Avcılık İle İlgili İnanışlar

Yaşamı idame ettirmenin en ilkel yolu olarak nitelendirebileceğimiz avcılık, her toplumun geçirdiği bir dönemdir. İlkel insan, ailesinin yiyecek ihtiyacını karşılayabilmek için doğada bulunan hayvanları avlaması gerektiğinin farkında olarak üstün avcı özelliklerinin yanında birtakım büyüsel-dinsel öğelere de ihtiyaç duymakta idi. Bu sebeple ava çıkmadan önce, av esnasında ve sonrasında uygulanan bazı ritüeller nesilden nesle aktarılarak günümüze ulaşmıştır.

Çağdaş Şamanist Türk boylarından olan Şorlarda ava çıkılacağı gün cinsel ilişkiye girilmez, evde kalan aile üyeleri de temizliğe riayet ederler. Avcılar dönünceye kadar obada oyun, şakalaşma ve eğlence yapılmaz. Çünkü orman ruhları bunlardan hoşlanmaz. Avcılara av sağlayan orman ruhu avcılardan hikâyeler, masallar dinlemeyi çok sever; bu sebeple avcılar yanlarında usta bir hikâyeci de götürürler.²⁶⁹ Av sırasında ormanın belli yerlerine girilmez, su birikintileri kirletilmez. Ayrıca av hayvanlarını ihtiyaçtan fazla avlamak ve acı çektirerek öldürmek de yasaktır.²⁷⁰ Av sonrasında, avlanan hayvanın etinin bir kısmı orman ruhuna sunulur. Avlanan hayvanın kemiklerine zarar vermeden eti ayrılır. Çünkü o hayvanın kemiklerinden tekrar dirileceğine inanılır.²⁷¹ Koçarlı yöresinden derlediğimiz avcılık ile ilgili inanış ve uygulamalar da şunlardır:

“Êre avı kircêseñ evden çıkmıdan evel garıña kendiñe azâlatcêsiñ. Garıñ seni gavg’etcek. O’zman aviñ ûrlu keçê. Çog işê hurup gelisiñ. Bi di garıñ bacaklân arasını süpüükeylen hurâ. O’zmat dı aviñ ûrlu keçê. Bi di avdaykene subaşındı avlenmêcêsiñ. Hem sen tutulûsuñ hem tûvêñ tutulû. Olub olmadıg işlê gelî başıñı.” (K175)

(Eğer ava gideceksen evden çıkmadan evvel karına kendini azarlatacaksın. Karın sana kavga edecek. O zaman avın uğurlu geçer. Çok şey vurup gelirsin. Bir de karın bacaklarının arasına süpürgeyle vurur. O zaman da avın uğurlu geçer. Bir de avdayken subaşında avlanmayacaksın. Hem sen tutulursun hem tüfeğin tutulur. Olup olmadık işler gelir başına.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Subaşında av yapılmaz. İnsan veya tüfeği tutulur.* (K31, K54)

²⁶⁹ İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (5. Baskı), TTK Basımevi, Ank., 2000, s. 63.

²⁷⁰ Bayat, Fuzuli, “Soyso-Ekonomik Bağlamında Avcılık Kültü ve Av İyesi”, *folklor/edebiyat*, 2005, S. 44, s. 52.

²⁷¹ Kaya, Muharrem, “Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanlarında Av”, *Acta Turcica*, 2009, S. 1, s. 98.

- *Av esnasında avcılar, birbirlerinin önüne geçmezler. Yoksa av bereketsiz olur.*
(K83, K129)

- *Avlanan hayvanın kanı namlunun ucuna sürülür.* (K174, K175, K176)

- *Av eti kızartılmaz.* (K73, K74, K77, K175)

- *Av etinden komşulara vermek gerekir.* (K100, K135, K175)

- *Av eti çiğ verilmez. Haşlanmış olması gerekir.* (K8, K9, K174)

Değerlendirme

Subaşlarında av yapılmaması inancı yukarıda bahsettiğimiz su iyesi ile ilgilidir. Avlanan hayvanın kanını tüfeğin namlusuna sürmek ise tüfeğin içinde bulunduğu inanılan ruhu beslemek ve böylece daha fazla av hayvanı vurabilmek için yapılan bir işlemdir. Av etinin kızartılmaması inancı da yukarıda sözünü ettiğimiz av hayvanının öldükten sonra tekrar dirileceği inancı ile ilgilidir.

1.3.13. Ağaç İle İlgili İnanışlar

Türk geleneğinde ağacın kutsal sayılabilmesi için Tanrı'nın bazı sıfatlarını kendisinde bulundurması gerekmektedir. Bu özelliklerin başında yalnızlık olgusu gelir. Türk düşüncesine göre Tanrı gökte yalnızdır. Kutsal sayılabilecek ağacın da yalnız olması gerekir. Ayrıca kutsal ağacın yaz-kış yaprak dökmemesi Tanrı'nın güçlü olması ile özdeşleştirilmiştir. Kutsal ağacın bir başka özelliği ise etrafındakilere göre daha uzun ve heybetli olmasıdır zira Tanrı da tüm kâinatta en güçlü olandır. Ayrıca ağacın uzun olması Tanrı'nın gökte düşünüldüğünü göz önüne alırsak cennete uzanan bir yol olarak düşünülmüştür. Ağacı kutsal kılan başka bir özellik de geniş ve koyu gölgeli olmasıdır. Ağacın gölgesine oturmak bir bakıma Tanrı'ya sığınmaktır.²⁷² Bu özellikler çerçevesinde söyleyebiliriz ki Türk inancısında kayın, meşe, çınar, servi gibi ağaçlar hep kutsal sayılmıştır. Özellikle kayın ağacı, Türklerin yaşadığı her yerde çokça görülen bir ağaç türüdür. Türk insanını derinden etkileyen bu ağacın Uygurların Göç Destanı'nda beş çocuk doğurması, Türk mitolojisinde tüm insanlığın atası olan bir Kadın-Ana'yı içinde sakladığı şeklinde düşünülmüştür.²⁷³ Ağaçtan türeme motifini Altaylıların

²⁷² Ergun, Metin, "Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları", *Milli Folklor*, 2000, S. 47, s. 24.

²⁷³ Ögel, a.g.e., s. 74.

Yaratılış Destanı'nda da görmek mümkündür. Anlatıya göre Tanrı, dalsız budaksız bir ağaca dokuz dal vermiş ve bu dokuz daldan dokuz türlü insan türemiştir. Bu dokuz insandan da dokuz ulus oluşmuştur.²⁷⁴ Başka bir Altay efsanesine göre Tanrı, yedi erkek ve her biri için yedi ağaç yaratır. Sonra adı Maidere olan sekizinci bir erkek ve bunun için de Altın Dağ'ın üzerinde bir ağaç yaratır. Yedi yıl sonra döndüğünde yedi ağacın her birinde yedi dal olduğunu fakat insanların ise artmadığını görür. Bunun üzerine Maidere, bir kadın yaratmayı düşünür.²⁷⁵ Yakutların inancına göre ise ilk insan, dünyanın göbeğinde olduğu düşünülen sekiz dallı yeşil bir ağacın içindeki belinden yukarısı çıplak bir kadın tarafından beslenmekteydi.²⁷⁶

Dede Korkut Hikâyeleri'nde ağaç bir ata olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Basat, Tepegöz'le vuruşmadan önce kendini şöyle tanıtmaktadır:

“Atamın adını sorarsan kaba ağaç

Anamın adını dersin Kağan Arslan.” Atasını bir ağaç olarak tanıtmayı, eski Türk inanışındaki ağaçtan türeme motifinin bir uzantısıdır. Dede Korkut, her hikâyenin sonunda *“Gölgelice kaba ağacın kesilmesin”* duasını da hanın itibarının yıkılmaması için yapmaktadır.²⁷⁷ Buradaki kaba ağaç motifini *Geyikli Baba ile Osman Gazi* hikâyesinde de görmekteyiz. Yine Dede Korkut Hikâyeleri'nde Uruz'un ağaca asılmak için getirildiğinde ağaca *“Ağaç dersem sana erilenme ağaç...”* demesi de eski Türk toplumunun ağacı canlı bir varlık olarak gördüğünün önemli bir kanıtıdır. Bamsı Beyrek'in esareten kurtulduğunu gören Banı Çiçek'in de *“Kaba ağacın kurumuştur, yeşerdi”* demesi ağacın bir saygınlık göstergesi olduğunun ispatı niteliğindedir.²⁷⁸

Eski Şaman dinî törenlerinde kayın ağacının önemli bir yer teşkil etmesi,²⁷⁹ Göktürklerde bir yerin kötü ruhlardan arınması için oraya ağaç dikilmesi²⁸⁰ ve ağaca bez bağlayarak onun canlı bir varlık olduğunun belirtilmesi ağacın Türk inanışındaki yerini açık bir şekilde göstermektedir. Koçarlı yöresinden derlediğimiz ağaç ile ilgili inanışlar şunlardır:

²⁷⁴ Ergun, a.g.e., s. 23.

²⁷⁵ Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yay., İst., 2000, s. 112.

²⁷⁶ Roux, Jean Paul, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, Kabalcı Yay., İst., 2005, s. 358.

²⁷⁷ Öztürk, Ali, *Çağları İçinde Türk Destanları*, Tavaslı Matbaacılık, İst., 2000, s. 77.

²⁷⁸ İnan, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, TTK Yay., C. I-II, Ank., 1998, s. 244-245.

²⁷⁹ Kaya, Doğan, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ank., 2007, s. 446.

²⁸⁰ Çoruhlu, a.g.e., s. 116

“Böölü böyük, ulu ağaçlân başındı şavklı, lambalı dedi olú. Onná bu ağaçlân başınd’êleşilê. Êre âcı kesêseñ bi tâ oruyu gelmezlê. Ondan âçlara kesmimég ilazım. Çünkü dede dimek pêkat dimekdir. Ondan o âçlara kesmek günef olú. Öölü ağaçlân dibindi uyunmazmış. Esan dutulúmuş. Çog êsan vâ bûladı öölü. Goc’azatlân dibindi üümüüşlê di hep dêt bulmuşlá.” (K71)

(Böyle büyük, ulu ağaçların başında şavklı, lambalı dede olur. Onlar bu ağaçların başında eğleşirler. Eğer ağacı kesersen bir daha oraya gelmezler. Ondan ağaçları kesmemek lazım. Çünkü dede demek bereket demektir. Ondan o ağaçları kesmek günah olur. Öyle ağaçların dibinde de uyunmazmış. İnsan tutulurmuş. Çok insan var buralarda öyle. Koca azatların dibinde uyumuşlar da hep dert bulmuşlar.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanışlar şunlardır:

- İncir ve zeytin ağacı cennetten çıkmıştır. (K37, K51, K87, K94)
- Mezarlıklardaki büyük ağaçların yanından geçerken bu ağaçlara elbiseden koparılan bir parça asılır. (K105, K143, K176, K177)
- Yaş ağaç dibinde oturan çocuk büyümmez, hastalık bulur. (K37, K51, K87, K94)

Değerlendirme

Yörede, incir ve zeytin ağacının kutsal sayılmasının nedenlerinden bazıları yöre halkının geçim kaynağı olması ve Kuran’da isimlerinin geçmesidir.²⁸¹ Büyük ağaçların dibinde uyumanın yasak olmasının nedeni ise bu ağaçların evliyaların uğrak yeri olmasıdır. Ağaçlara bez bağlama uygulaması da Göktanrı inancına mensup Türklerde olduğu gibi²⁸² ağaç iyesine bir kansız kurban sunma ritüelidir. Ağaçların başında lambalı dede bulunduğu inanışı da ağaç kültü ile atalar kültürünün kaynaşmasıyla ortaya çıkmış bir inanmadır.

1.4. HALK MUTFAĞI

İnsanoğlu, en eski devirlerden beri yaşamak ve çevresindekileri yaşatmak için sürekli besin kaynağı aramak zorunda kalmıştır.²⁸³ Bu amaçla ilk dönemlerde avcılık,

²⁸¹ BKZ. *Kuran-ı Kerim*, Tin Suresi, 1. ayet.

²⁸² Hoppal, Mihaly, “Sibirya Şamanizminde Doğa Tapınımı”, (Çev: Gürbüz Enginer), *AÜDTCF*, 2001, S. 41, s. 214.

²⁸³ Güvenç, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Ank., 1999, s. 204.

toplayıcılık yapmışsa da bir süre sonra hayvanları evcilleştirmeyi, yabancı bitkileri yetiştirmeyi başarmış ve ateşin bulunmasıyla da büyük bir çağ atlamıştır. Böylece, çeşitli yemek türlerini pişirmeyi öğrenerek sürekli geliştirmiştir.²⁸⁴

Uzun bir tarihsel geçmişi ve yaygın bir coğrafi yayılımı olduğu için Türkler, mutfak konusunda zengin bir kültüre sahiptir. Bu zenginlik, kendini bol çeşitli yemeklerde göstermektedir. Yiyecekler herhangi bir kültürün vazgeçilmez maddi ve manevi öğelerindedir. Doğum, evlenme ve ölüm gibi insan yaşamının her aşaması yiyeceklerle yoğrulmuş, onunla iç içe girmiştir. Yemek yapımında kullanılan araç-gereçlerin niteliği, sayısı, türü, düzenlenişi; pişirilen maddenin kendisi, pişiriliş biçimi gibi özellikler o toplumun uygarlık düzeyi ve biçimi hakkında bilgi vermektedir.²⁸⁵

1.4.1. Yiyecek Türleri ve Yapılışları

Koçarlı yöresine özgü yiyecek türleri ve bunların yapılış şekli şöyledir:

Sıkma

Malzemeler: 250 gr. kıyma, 200 gr. bulgur, 250 gr. un, bir yemek kaşığı tereyağı, bir çay kaşığı tuz, bir çay kaşığı karabiber, bir çay kaşığı kırmızıbiber, bir çay kaşığı kimyon, bir çay kaşığı nane, bir kap sarımsaklı yoğurt.

Yapılışı: “*Önce kıyma, bulgû, garıböbê, kimyon, duz, nane unna garışdırılı. Hamır yapılı. Tâ sôna bu hamır güççük pâçaları ayrılı, tek tek eldi sıkılı. Bi tencireyi yâ gonû, içini gumızıböbê atılı. Yarım sât gızâdılu. Soñura sıkımlâ yâñ içini gonû, gini yarım sât gadâ bişirilî. Bişdikden sôna üsdünü samsaklı yört tökülüü, soñura da yini.*” (K135)

(*Önce kıyma, bulgur, karabiber, kimyon, tuz, nane unla karıştırılır. Hamur yapılır. Daha sonra bu hamur küçük parçalara ayrılır, tek tek elde sıkılır. Bir tencereye yağ konur, içine kırmızıbiber atılır. Yarım saat kızartılır. Sonra sıkımlar yağın içine konur, gene yarım saat kadar pişirilir. Piştikten sonra üstüne sarımsaklı yoğurt dökülür, sonra yenir.*)

²⁸⁴ Ögel, Bahaeddin, “Türk Mutfağının Gelişmesi ve Türk Tarihi Gelenekleri”, *Türk Mutfağı Sempozyumu*, A.Ü. Basımevi, Ank., 1982, s. 15.

²⁸⁵ Tezcan, Mahmut, *Türk Yemek Antropolojisi Yazıları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000, s. 14-19.

Topalak

Malzemeler: 250 gr. et, 250 gr. bulgur, 250 gr. un, bir kevgir zeytinyağı, bir çay kaşığı tuz, iki soğan, bir yemek kaşığı salça, bir yemek kaşığı kırmızıbiber.

Yapılışı: *“Bulgú, un, duz, suyna garişdirılı, hamur yapılı. Soñura hamu güççük güççük pâçılanı, tek tek eldi top edilî. Bi tencireyi yâ, salça, suvan, gumıziböbê gonú, bunnâ dı otuz dakge bişirilî. Tâ soñura çî etine topulaklâ dı yâni barabâ otuz dakge tâ bişirilî. Sônu du yinî.”* (K12)

(Bulgur, un, tuz suyla karıştırılır, hamur yapılır. Sonra bu hamur küçük küçük parçalanır, tek tek elde top edilir. Bir tencereye yağ, salça, soğan, kırmızıbiber konur, bunlar da 30 dakika pişirilir. Daha sonra çiğ etle topalaklar da yağla beraber 30 dakika daha pişirilir. Sonra da yenir.)

Akıtmaç

Malzemeler: Bir leğen un, bir avuç tuz, bir yemek kaşığı maya, bir kepçe zeytinyağı.

Yapılışı: *“Unuñ içini duz, maya, su gatılı; cıvık hamur olú o. Hamu birez bekle diliken ocak yakılı. Üsdünü saç hurulú, saca da yâ tökülüü. Hamu tabâna alını, sacıñ üsdünü tökülüü. Bu hamırıñ üsdünü dü yâ tökülüü. On beş dakge bişdikden sônu şişine ötkü tarafını çevrilî. O tarafı da bişince ocaktan alını, dilimlendikten sônu yinî.”* (K90)

(Unun içine tuz, maya, su katılır; cıvık hamur olur o. Hamur biraz bekletilirken ocak yakılır. Üstüne saç vurulur, saca da yağ dökülür. Hamur tabakla alınır, sacın üstüne dökülür. Bu hamurun üstüne de yağ dökülür. 15 dakika piştikten sonra şişle öteki tarafına çevrilir. O tarafı da pişince ocaktan alınır, dilimlendikten sonra yenir.)

Yaylankı (Yağlangı)

Malzemeler: Bir leğen un, bir yemek kaşığı maya, bir avuç tuz, 1 kilo yağ.

Yapılışı: *“Unuñ içini maya, duz, su gatılı, hamu yapılı. İki sât gadâ beklenî. Hamu pâçıları bölünüü, eldi top top edilî. Unu belenip ocakdâ gızgın yağı atılı. On beş dakge bişdikden sônu alını, soñura da yinî.”* (K113)

(Unun içine maya, tuz, su katılır, hamur yapılır. İki saat kadar beklenir. Hamur parçalara bölünür, elde top top edilir. Una belenip ocaktaki kızgın yağa atılır. 15 dakika piştikten sonra alınır, sonra da yenir.)

Kırlı Kızartması

Malzemeler: Bir kepçe yağ, yarım kilo soğan, dört patlıcan, yarım kilo yeşilbiber, yarım kilo domates, bir yemek kaşığı tuz, bir yemek kaşığı kırmızıbiber.

Yapılışı: *“Bi tencireyi yâ, suvan, badulcan, gök böbê, duz, gumuziböbê gonû. Emmi bunu sireyna göcesiñ. Heç garişdumıdan kısık ataşda bi sât filen bişirilî. Bişdikden soñura üsdünü samsaklı yört tökülüü. Sóna da yinî.”* (K32)

(Bir tencereye yağ, soğan, patlıcan, gök biber, tuz, kırmızıbiber konur. Ama bunu sırayla koyacaksın. Hiç karıştırmadan kısık ateşte bir saat falan pişirilir. Piştikten sonra üstüne sarımsaklı yoğurt dökülür. Sonra da yenir.)

Cızdırma

Malzemeler: Bir buçuk kilo darı unu, 250 gr. susam, yeteri kadar su, yeteri kadar yağ.

Yapılışı: *“Dar’unu tepsiyi tökülüü. Üsdünü susamlı su tökülüü. Yuñurulû, hamur yapılı. Ocakdâ saç tês çevrilî, bunuñ üsdündü köz tökülüü. İçindi hamu olan tepsi ataşñ üsdünü gonû. Onuñ üsdündü de içinde köz olan saç gonû, bu şekilde cızduma altdan, üstten yanan ataşına bişê, pâçılanu. Soñura da ocaktan alını, yinî.”* (K171)

(Darı unu tepsiye dökülür. Üstüne susamlı su dökülür. Yoğrulur, hamur yapılır. Ocaktaki saç ters çevrilir, bunun üstünde köz dökülür. İçinde hamur olan tepsi ateşin üstüne konur. Onun üstüne de içinde köz olan saç konur, bu şekilde cızdırma alttan, üstten yanan ateşle pişer, parçalanır. Sonra da ocaktan alınır, yenir.)

Göçmen Böreği

Malzemeler: Bir leğen un, bir yemek kaşığı tuz, bir yemek kaşığı yemek sodası, bir litre ayran, yarım kilo çökelek, bir yemek kaşığı kırmızıbiber, bir yemek kaşığı karabiber, bir yemek kaşığı kimyon.

Yapılışı: *“Un, duz, yimek sodası bi ilgende ayranna barabâ garişdırılı, hamu yapılı. Bu hamu bezenî, bi sât filen bekledilî. Ayrı bi tabâ da çökelik, gumuziböbê,*

garıböbê, kimyon gonû. Bunnâ garırdırılı, el böyüklüündü kesilmiş hamulân içini gonû. Bu hamulâ dı bi sât gadâ gızâdılan yâñ içini gonû. İki tarafı da bişince ocaktan alını, sôna da yinî.” (K138)

(Un, tuz, yemek sodası bir leğende ayranla beraber karıştırılır, hamur yapılır. Bu hamur bezenir, bir saat falan bekletilir. Ayrı bir tabağa da çökelek, kırmızıbiber, karabiber, kimyon konur. Bunlar karıştırılır, el büyüklüğünde kesilmiş hamurların içine konur. Bu hamurlar da bir saat kadar kızartılan yağın içine konur. İki tarafı da pişince ocaktan alınır, sonra da yenir.)

Ebe Gömeci

Malzemeler: Yarım kilo ebe gömeci, bir bağ arapsacı, bir soğan, bir yemek kaşığı tuz.

Yapılışı: *“Bi taviya yâ gonû. Yâñ üsdünü inci inci dôranmış ebe gömecinne arapsacı gonû. Bunnarîñ üsdünü de duz atılı. Yarım sât garırdırılı, bişirilî. Soñura da yinî.” (K2)*

(Bir tavaya yağ konur. Yağın üstüne ince ince doğranmış ebe gömeciyle arapsacı konur. Bunların üstüne de tuz atılır. Yarım saat karıştırılır, pişirilir. Sonra da yenir.)

Kedirgen Otu

Malzemeler: Bir bağ kedirgen otu, yarım kilo soğan, iki kepçe yağ, bir yemek kaşığı tuz.

Yapılışı: *“Bi taviya yâ gonû. Üsdünü ince ince gıyılmış kedigenne sovan gonû. Eycene garırdırılı, yarım sât gadâ bişirilî. Sônu da yinî.” (K80)*

(Bir tavaya yağ konur. Üstüne ince ince kıyılmış kedirgenle soğan konur. İyice karıştırılır, yarım saat kadar pişirilir. Sonra da yenir.)

Karlambaç

Malzemeler: Bir tabak kar, 250 gr. pekmez.

Yapılışı: *“Ayak basılmayık yêden yiñi yâmiş gâ bi tabâ gonû. Üsdünü birez bekmez tökülüü, sonag da yinî.” (K77)*

(Ayak basılmamış yerden yeni yağmış kar bir tabağa konur. Üstüne biraz pekmez dökülür, sonra da yenir.)

1.4.2. İçecek Türleri ve Yapılışları

Koçarlı yöresinde içecek türlerinin başında çeşitli doğal bitki çayları gelmektedir. Yöre halkı bu bitkilerin çeşitli hastalıklara iyi geldiğine inanmakta ve çoğunlukla bu tür içecekler tüketilmektedir. Hatta gelen misafirlere de kendi yaptıkları bu bitki çaylarını ikram etmektedirler. Çay olarak tüketilen bitkiler şunlardır: *Kargan, kekik, eşek kekiği, dalgan, biberiye...* Yöre halkı bu bitkileri doğadan toplayarak kurutmakta ve daha sonra kaynatarak içmektedir. (K5, K19, K67, K139)

1.4.3. Yiyecek ve İçeceklerin Korunması

Anadolu insanı, çok eski dönemlerden beri kış aylarında tüketmek için yiyecekleri saklama yollarını aramış ve çeşitli şekillerde dayanıklı hâle getirerek, bir işleme tabi tutarak saklama şekillerini ortaya çıkarmıştır.²⁸⁶ Koçarlı yöresinde yiyecek-içeceklerin korunma şekilleri şunlardır:

“Çökellik yapıldı mı bozulmasıñ deye güdreçleri²⁸⁷ basılı. Emme heçbi tarafi boş galmêcek. Yôsa kokâ bozulû. Eycene basdıktan soñura tês çevirîsiñ. Bi yeri goyâsiñ. Güdreciñ âzını çamunan suvâsiñ, hiç havâ almaz o 'zman. Kokmaz da. Soñura yicêñ vakit yêsiñ. Gini yazın aldıñ badılcan, tomâte, gök böbê, yeşilböbê, gök fasille gibi zebileri di konsêvi edêsiñ. Bu zebileri ince ince dôrâsiñ. Soñura gavinozları gatâsiñ. Tabi boş yê burakmıdana. Eñ soñ da kapâna îcene gıvradusiñ, o 'zman heçbi şê olmaz. Bi di bu zebilere gurudûsuñ. Sônu yimeg için. Gini böölü ufak ufak kesêsiñ. Damiñ başını serêsiñ. Emmi güneş gööcek, yôsa gûtlanu. Ya dı zebilere dôrumassiñ da dilêsiñ. Ôtasından ip keçirîsiñ, pencireye ya dı yümsekce bi yeri asâsiñ. Gurudu mu da yêsiñ.” (K29)

(Çökelek yapıldı mı bozulmasın diye güdreçlere basılır. Ama hiçbir tarafi boş kalmayacak. Yoksa kokar bozulur. İyice bastıktan sonra ters çevirirsin. Bir yere koyarsın. Güdrecin ağzını çamurla sıvarsın, hiç hava almaz o zaman. Kokmaz da. Sonra yiyeceğin zaman açar yersin. Gene yazın aldığın patlıcan, domates, yeşilbiber,

²⁸⁶ Ersoy, Yasemin, “Türk Mutfak Kültürü”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ank., 2002, C. 4, s. 223.

²⁸⁷ Güdreç: Yörede, küpe verilen bir isim.

gök fasulye gibi sebzeleri de konserve edersin. Bu sebzeleri ince ince doğrarsın. Sonra kavanozlara katarsın. Tabi boş yer bırakmadan. En son da kapağını iyice kıvratırsın, o zaman hiçbir şey olmaz. Bir de bu sebzeleri kurutursun. Sonra yemek için. Gene böyle ufak ufak kesersin. Damın başına serersin. Ama güneş göreceksin, yoksa kurtlanır. Ya da sebzeleri doğramazsın da dilersin. Ortasından ip geçirirsin, pencereye ya da yüksekçe bir yere asarsın. Kurudu mu da yersin.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer uygulamalar şunlardır:

- *Peynir, zeytin gibi yiyecekler bozulmasın diye tuzlu suyun içinde saklanır.*

(K90, K103, K105)

- *Çökelek zeytinyağının içinde bin yıl bile dayanır. (K29, K47)*

Değerlendirme

Koçarlı, çok sıcak bir iklime sahip olduğu için özellikle yazın kimi yiyeceklerin bozulması kaçınılmazdır. Teknolojinin henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde halk, bu sorunu çözmek için birtakım çözümler geliştirmiştir. Günümüzde ise her evde bir buzdolabı olduğu için bu âdetler gün geçtikçe azalmaya başlamıştır.

1.4.4. Mutfak Araç-Gereçleri ve Kullanılışları

Türkler, göçebe topluluklar hâlinde yaşarken gerek av aletlerini gerekse besledikleri hayvanların etlerini doğrudan ateşte çevirerek yerlerdi. Yerleşik hayatla birlikte Türklerde yemek türleri artmış ve mutfak gereçleri gereksinimi kendini göstermiştir.²⁸⁸ Mutfak araç-gereçleri arasında kullanılan kap-kacak ile ilgili sözlerin çoğunun Türkçe olması, Türklerin Orta Asya'dan medeniyetle geldiklerini ispatlar niteliktedir.²⁸⁹ Koçarlı yöresinde ise mutfak araç-gereçlerinin kullanımı ile ilgili uygulamalar şunlardır:

“Yimek bişîdîñ sâcânı ayakları havâda gomumañ ilazım. Günef olû. Bi di arıda bi yâlicesiñ sâcâna. Yôsa malîñ mülküñ iy'olmaz. Erê gidê. Yimê bişîdikden soñura sâcana galdumeñ gerekî. Yôsu şêtannâ üsdündü yimek yapâlâ. Bi di yimek yidîñ gaplara bazı kırklımañ ilazım. Gabiñ içini kırk deni daş atâsiñ. Gaba suyna yukâsiñ. Sônu da daşlara ocakluñ kenarını gôp suyu tókêsiñ.” (K83)

²⁸⁸ Kut, Günay, “Türklerde Yemek Kültürü, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ank., 2002, C. 4, s. 215.

²⁸⁹ Ersoy, a.g.e., s. 223.

(Yemek pişirdiğin sacayağını ayakları havada koymaman lazım. Günah olur. Bir de arada bir yağlayacaksın sacayağını. Yoksa malın mülkün iyi olmaz. Erir gider. Yemeği pişirdikten sonra sacayağını kaldırman gerekir. Yoksa şeytanlar üstünde yemek yaparlar. Bir de yemek yediğin kapları bazen kırklaman lazım. Kabin içine kırk tane taş atarsın. Kabi suyla yıkarsın. Sonra da taşları ocaklığın kenarına koyup suyu dökersin.)

Değerlendirme

Yörede, mutfak araç-gereçlerinin temizliğine büyük önem verilmektedir. Fiziki temizliğinin yanında bir de kaplar kırklanarak büyüsel bir temizlik yapılmaktadır. Kırklama işleminde kullanılan kaya ve su nesnelere yemek kaplarını temizlediğine inanılmaktadır. Sacayağının yağlanması ise eski Türk inancında görülen cansız varlıklara *saçı* uygulamasının yöredeki bir yansımasıdır.

1.4.5. Sofra Gelenek ve Görenekleri

Türklerde, sofrta kültürü ve yemek adabı son derece önemlidir. Evin en yaşlısı yemeğe başlamadan kimse yemeğe başlayamaz. Yemeğe daima besmele ile başlanır. Yemeğin sonunda da dua edilir. Sofrayı kaldırmak gençlerin işidir.²⁹⁰ Koçarlı yöresi sofrta gelenek ve görenekleri ile ilgili inanış ve uygulamalar ise şunlardır:

“Eviñ eñ böyüünden evel sôruyu oturulmaz, yemê başlanmaz. Yemê besmileyne başlımag ilazım, besmileyne başlâsañ tez doyâmışñ. Yemek yêken el yiri dayanmaz. Şêtan çekê, yidiñ yimek de mundar olú. Gini yimek yîkene ayag uzadılmaz, çelinmez de.” (K100)

(Evin büyüğünden evvel sofraya oturulmaz, yemeğe başlanmaz. Yemeğe besmeleyle başlamak lazım, besmeleyle başlarsan tez doyardımışsın. Yemek yerken el yere dayanmaz. Şeytan çeker, yediğin yemek de murdar olur. Gene yemek yerken ayak uzatılmaz, çelinmez de.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer âdetler şunlardır:

- *Ayakta ekmek yenmez. Oturarak yenmelidir. (K59, K67, K77, K81)*

²⁹⁰ Alptekin, Ali Berat, “Konya Yemek Sofrasına Dair Notlar”, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’na 55. Yıl Armağanı, Doğan Matbaası, Kayseri, 1994, s. 309.

- *Tabakta yemek bırakılmaz. Bu uygulamanın Hz. Peygamber'in bir sünneti olduğu düşünülür. Hatta "tabaktaki tüm yemeği yemek" manasından "sünnetlemek" sözcüğü kullanılır. (K94, K100, K108)*

- *Sofrada ekmeği çok ufalayanın çocuğunun çok olacağına inanılır. (K127, K136, K163)*

- *Sofradan "Allah Halil İbrahim bereketi versin" gibi dualar söylenerek kalkılır. (K29, K37, K43)*

Değerlendirme

Sofra adabı, yörede yaşayanlarca büyük önem verilen bir gelenektir. Allah'ın verdiği nimetlere karşı saygısızlık edilmemesi için birtakım kurallar ortaya konulmuştur. Ayrıca sofraya aile büyüklerinden önce oturmak da yöre halkınca *ayıp* olarak nitelendirilmektedir.

1.5. HALK HEKİMLİĞİ

Ot kelimesinden türemiş *ota-* (tedavi etmek) ve *otaçı* (doktor) kelimelerinin yanı sıra yine aynı kökten türemiş *otamış* da eski Türkçede *doktor* anlamıyla kullanılmış kelimelerdir. Aydın'da halk hekimliği üzerine araştırma gezilerimizde gördük ki bu çok önemli konunun iki yönü var: İlki insan sağlığı, ikincisi ise hayvan sağlığı. Her ikisi de birbirini galebe çalamayacak denli gelişmiştir.

Gezilerimizden birinde yeni yaşanmış bir olayı köy kahvesinde dinledik. İnek, buzağılama sancıları içinde saatler geçirmiş; anlatanın tabiriyle *buzağı ters gelmiş* ve genç bir veteriner, çaresizliğin bütün yakıcılığıyla ter dökmekte; zira inek ve buzağı kaybedilmek üzere. Bir çobanı getirmişler, zorla da olsa ineği kaldırıp baş kısmı aşağı gelecek şekilde yatırmış. Boşta kalan ve sıkışmaktan kurtulan buzağı annesini rahatlatmış. Sonra ineği tekrar baş kısmı yukarıya gelecek şekilde yatırmışlar ve buzağı veterinerin hayran bakışları arasında doğuvermiş. Bu olay çalışma alanımız dışında gerçekleştiği için tez malzemesine dâhil etmedik. Ama halk arasında insan ve hayvan sağlığı için son zamanlarda oluşturulmaya çalışılan alternatif tıbbın binlerce yıllık bir geleneği ve tecrübeler birikimi olduğundan halk arasında tıptan çok daha fazla ilgi gördüğünü belirtmeliyiz. Bu pratik faydalarının yanında halkın bu itimadının suistimal

edildiği pek çok üfürükçülük hadisesinin de söz konusu gerçeklerin ardına sığınarak yapıldığını belirtmeliyiz.

Halk hekimliği, halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerden dolayı doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüdür. Bu açıdan *hastalık* kavramı, kişinin yalnızca sağlık durumundaki aksaklıkları değil kısırlık, nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve olağan dışı varlıkların (cin, peri vb.) sebep olabilecekleri sakatlıkları da kapsamaktadır.²⁹¹

Halk geleneğinde sağlığı koruma, hastalıkları tanılama ve sağaltma işlemlerinin bir bölümü sadece büyüsel işlemler iken diğer bölümü ise hem büyüsel hem de akılcı nitelik taşımaktadır. Yatırlara başvurma, ocaklar, üfürükçülere gitme ve kutlu yerlerde eğleşme gibi uygulamalar büyüsel işlemlere dâhildir.²⁹² Koçarlı yöresinde, halk hekimliği ile ilgili uygulamaları *büyüsel, akılcı nitelik taşıyan ve hem büyüsel hem akılcı nitelik taşıyan uygulamalar* olarak üçe ayırabiliriz:

1. Büyüsel Uygulamalar

“Eliñde sîl çıkdı zaman yiñaya göödüñ mü ayâñ altındâ toprakdan alusîñ. Bu toprakdan üç gün eliñi sürêseñ sîller tez vakitte gurû. Pâdemciñ şışêse di boñazıñı bi gadıñıñ yazması dolanı. Yazmanıñ ik’ucundan tutulû. Kırkı gadâ sayâ birisi, ondan soñura çekiverî. Böölü böölü üç yo yapâsañ pademciñ keçiverî hemen. Bi di êsan gurdeşen olû. Gaşıntı hasdalı. Bunuñ için de başıñı sôru bezi bâlâsıñ, kövüñ meydanındı bañirusıñ “Ben gurdeşen oldum, huu” deyi. Üç yo filen bañirusıñ. O’zman keçê güdeşenniñ.” (K73)

(Elinde siğil çıktığı zaman yeniayı gördün mü ayağının altındaki topraktan alırsın. Bu topraktan üç gün eline sürersen siğiller tez vakitte kurur. Bademciğin şışerse de boğazına bir kadının yazması dolandır. Yazmanın iki ucundan tutulur. Kırka kadar sayar birisi, ondan sonra çekiverir. Böyle böyle üç sefer yaparsan bademciğin geçiverir hemen. Bir de insan kurdeşen olur. Kaşıntı hastalığı. Bunun için de başına sofraya bezi bağlarsın, köyün meydanında bağırsın “Ben kurdeşen oldum, huu” diye. Üç defa falan bağırsın. O zaman geçer kurdeşenliğin.)

²⁹¹ Boratav, a.g.e., s. 149.

²⁹² Boratav, a.g.e., s. 150-151.

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *Ay, yeniay konumundayken “Ay seni hoş gördüm, siğilleri boş gördüm” denirse siğiller geçer. (K118, K127, K136)*
- *Çöğürçük hastası olan kişinin atleti, çöğür (ahlât) ağacına üç gün boyunca, yalnızca gündüzleri asılır. (K163, K164)*
- *Kabakulak olan kişinin yüzüne kara bir leke sürülür. (K74, K77)*
- *Burnu devamlı kanayan kişinin başına bez bağlanır ve bilge bir kadının elbisesi yakılarak burnuna tütsülenir. (K73, K101)*
- *Havale geçiren çocuğun üzerinden annesi çıplak olarak üç defa atlar. (K87, K167)*
- *Bayılan kişinin üzerinde bir bıçak ve çanak birbirine sürtülür. Eğer ayılırsa bu bıçak ve tabak bu kişiye bağışlanır. (K47, K64, K69)*
- *Burnu kanayan kişi, kendi kanyla alnına ismini yazar. (K74)*
- *Bir kadının yüzünde basra çıkarsa kendi çocuğunun idrarıyla yüzünü yıkar. (K81, K132)*

2. Akılcı Nitelik Taşıyan Uygulamalar

“Hindi bi yanña arı filen sokâsa hemen oruya çamu sıvımañ ilazım. O’zman heç şişmez orası. Bi di puçak tutâlâ. O du inderîmiş şişginnî. Guyruklu²⁹³ sokâsı da gök bi tiken vâdır. Onuñ köküne âziñdı gevmeñ ilazım. O du iyi gelî emme tabi tokduru kitmiden olmaz.” (K137)

(Şimdi bir yanını arı falan sokarsa hemen oraya çamur sıvıman lazım. O zaman hiç şişmez orası. Bir de bıçak tutarlar. O da indirirmiş şişkinliği. Kuyruklu sokarsa da gök bir diken vardır. Onun kökünü ağzında gevmen lazım. O da iyi gelir ama tabi doktora gitmeden olmaz.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- *İşeme zorluğu çeken kişi, gelincik ağacının dallarını kaynatıp içer. (K87, K130, K137)*
- *Damar tıkanıklığı için hayıt tohumu kaynatılarak içilir. (K163, K164)*
- *Mayasılı iyileştirmek için devetabanı ya da kaynanaşamarı otu kaynatılarak içilir. (K21, K32, K47)*

²⁹³ Kuyruklu: Yörede akrebe verilen bir isim

- Kirpi eti mayasıyla faydalıdır. (K62, K74)

- Yaşlı insanların kafa derileri yarılr. Bunun için incir yaprağı başa sarılır. (K87, K130, K137)

3. Hem Büyüsel Hem De Akılcı Nitelik Taşıyan Uygulamalar

“Eliñdi sıl çıkdı zaman eliñi yiñayı gâş’açâsıñ. Üç Kulfallâ bi Elham okûsuñ. Sônu incir âcından bi yaprak goparusıñ. İnciriñ südünü sîlleriñ üsdünü sürêsiñ. Soñura o yaprê evi goyâsıñ. O yaprag ôdu guruduksuna sıl de gurûmuş. Êre çocûñ gâni şışêse çocû yatusıñ Ayândan tutâ, yatdu yêdi üç yo çevirîsiñ. Ondan sôna keçê garın şışginnî. Êre inê gün çâpâsa, inek çok gündü galusa âkasını kereñ²⁹⁴ suvumañ gerekî. Yôsa ölüü gidê inek.” (K164)

(Elinde siğil çıktığı zaman elini yeniaya karşı açarsın. Üç Gulhuvalla bir Elham okursun. Sonra incir ağacından bir yaprak koparısın. İncirin sütünü siğillerin üstüne sürersin. Sonra o yaprağı eve koyarsın. O yaprak orada kurudukça siğil de kururmuş. Eğer çocuğun karnı şışerse çocuğu yatarsın. Ayağından tutar, yattığı yerde üç kez çevirirsın. Ondan sonra geçer karın şışkinliği. Eğer ineğe gün çarparsa, inek çok günde kalırsa arkasına keren sıvaman gerekir. Yoksa ölür gider inek.)

Konuyla ilgili yöreden tespit ettiğimiz diğer inanış ve uygulamalar şunlardır:

- Vücuda çivi batması durumunda közün üzerine su dökülür ve buharı çivi batan yere tutulur. (K18, K21, K32, K47, K58)

- Siğil tedavisi için yılanın kabuğu külün içindeki köze atılır ve dumanı siğile tutulur. (K18, K58)

- Göz kızarıklığı için tavuk tüyü pekmeze batırılıp göze çalınır. (K163, K164)

- Temre olan kişinin temresi iğne, sarımsak ve tuz ile çizilir ve ardından temreye tükürülür. (K21, K32, K47)

- Dalgan (ısrırgan) otunun değdiği yere ebe gömeci otu sürülür ve “Dalgan daladı, ebe gömeci yaladı” denir. (K87, K130, K137)

- İneğin başı dönerse sırtında, kuyruk tarafında ve başında köz söndürülür. Bu işleme “yakma” denir. (K163, K164)

- Eğer inek boğasamazsa kuyruğunun kenarı kırkılır. Bu işleme “kırkma” denir. (K62, K74)

²⁹⁴ Keren: Yörede, şifalı olduğuna inanılan yapışkan bir toprak türüne verilen isim.

Değerlendirme

Yöredeki halk hekimliği uygulamalarında eski Türk inanç sisteminden izler bulmak mümkündür. Örneğin bayılan kişinin üzerinde metal eşyaların birbirine sürtülmesiyle ses çıkarılması, kişinin bayılmasına neden olan kötü ruhları bayılan kişinin bedeninden def etmek için yapılan bir uygulama olup, zannımızca eski dönemlerde yapılmış uygulamaların bir hatırasıdır. Yöre halkının da bu uygulamayı bilinçsizce yapması bu savı destekler niteliktedir. Bir başka uygulamada ise siğil tedavisi için kullanılan yılan unsuru göze çarpmaktadır. Bu işlemde yılan kullanılmasının temelinde yılanın erken dönemlerde bir şifa kaynağı olduğu inancı vardır.

Temre tedavisi için yukarıda belirttiğimiz uygulamada temreli kişinin temreli olmayan kişi tarafından çeşitli nesnelere yüzünün çizilmesi ve bundan sonra yüzüne tükürülmesi *temas büyü* ile açıklanabilmektedir. İnanca göre temreli olmayan kişinin tükürüğünde temreli kişiye şifa verecek bir güç bulunmaktadır. Başka bir uygulamada da burnu kanayan kişinin burnuna bilge bir kadının elbisesinden alınan bir bez parçası yakılarak tütülenir. Bu uygulama yine *temas büyü* ile ilgili olup ateşin kötü ruhlardan arındırıcı özelliğinin bir yansıması olarak nitelendirilebilir.

Burnu kanayan kişinin bu kanıyla alına ismini yazma uygulaması yaygın bir âdetin Koçarlı yöresindeki yansımasıdır. Örneğin Safranbolu'da, vücutta çıkan yılan benzer kabarcıklardan alınan kanla bu yaraların üzerine yılan resmi çizilir.²⁹⁵ Bir başka uygulamada ise siğili tedavi etmek için yeniay görüldüğünde koparılan incir yaprağı eve konur ve bu yaprak kurudukça siğilin de kuruyacağına inanılması *taklit büyü* ile açıklanabilmektedir.

Yöreden tespit ettiğimiz halk hekimliği uygulamalarında sure okumak gibi İslami motifler; üç, kırk gibi formülistik sayılar; siğil ve ısırğan otu tedavilerinde söylenen büyüsel sözler ve insanların belli tecrübeleri neticesinde geliştirdikleri akılcı nitelik taşıyan uygulamalar söz konusudur.

Koçarlı yöresinde, yukarıda verilen halk hekimliği uygulamalarının herkesçe bilinmesi ve herkese öğretilmesi gerektiğine inanılır. Özellikle ulaşım araçlarının olmadığı dönemlerde yöre halkının en yakın hastaneye gitmesi bazen birkaç gün

²⁹⁵ Akman, Eyüp, Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu'daki Ocaklar, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2007, C. 15, s. 399.

sürebilmekte ve halkın buna karşı bir çözüm üretmesi gerekmektedir. İşte bu ve buna benzer nedenlerden dolayı halk, kendince akılcı ve büyüsel birtakım sağaltıcı uygulamalar geliştirmiş ve bu uygulamaların kendilerini iyileştireceğine inanmışlardır ya da inanmaktan başka çareleri yoktu.

İKİNCİ BÖLÜM

KOÇARLI ANONİM HALK EDEBİYATI

2.1. MANZUM ANONİM HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

2.1.1. Türkü

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden biri olan türkü hakkında pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımların bazıları şöyledir:

Muzaffer Uyguner: “*Her mısraı kafiyeli üçer mısralı kıtalar ile gene kafiyeli ve iki beyitten müteşekkil ara nağmeleri olan ve çalınıp söylenen folklorik halk edebiyatı mahsulleridir.*”²⁹⁶ Herbert Jansky: “*Büyük tarihî hadiseler karşısında halk kitlesinin sevinçlerini veya ümitsizliklerini; büyük şahsiyetler hakkındaki saygılarını veya nefretlerini; gençler arasında geçen hazin aşk hikâyelerini, millî hece veznini ölçü alan ve kalpleri fetheden mısralarla, derin bir muhteva içinde dile getiren edebî, aynı zamanda musiki bakımından ehemmiyete haiz olan bu kendine özel bestelerle söylenen; dar manasıyla ise tarihî bir vesika mahiyeti gösteren Türk halk şiirinin en eski türlerinden biri.*”²⁹⁷ Salahaddin Bekki: “*Diğer halk şiiri türlerinden ezgisi ile ayrılan, millî nazım ölçüsü hece ile vücuda getirilen, bentlerdeki dize sayısı iki ila dört arasında, bağlantılardaki dize sayısı genellikle bir ila beş ve daha çok sayıda olabilen, halkın durum, fikir ve hissiyatını tüm yönleriyle işleyen Türklere mahsus anonim ürünlere türkü denir.*”²⁹⁸ Mehmet Özbek: “*Türkü, Türk halkının ortaklaşa yarattığı sözlü ve ezgili ürünlerdir. Türküler, insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi yeryüzünün ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi millî karakteri, tarihî olayları konu alan bir kültür hazinesidir.*”²⁹⁹

Bu tanımlar çerçevesinde türküyü biz de şu şekilde tanımlayabiliriz:

Türküler, lirik temalar başta olmak üzere hemen her olay, durum ve hissiyatı işleyebilen, hece ölçüsüyle teşkil olunan ve kendine mahsus ezgileriyle söylenen, Türklere özgü, anonim şiirlerdir.

²⁹⁶ Uyguner, Muzaffer, “Türkü Üzerine”, *TFA*, 1995, C.3, s. 66, s. 1042.

²⁹⁷ Jansky, Herbert, “Türk Halk Şiiri”, (Çev: Abdurrahman GÜZEL), *Dünya Edebiyatından Seçmeler*, 1977, s. 57-58.

²⁹⁸ Beki, Salahaddin, *Baş Yastıkta Göz Yolda-Sivas Türküleri*, Kitabevi Yay., İst., 2004, s. 26-27.

²⁹⁹ Özbek, Mehmet, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yay., İst., 1975, s. 63.

Türküler genellikle bir olay, bir arzu ve bir heyecan üzerine doğarlar. Başlangıçta sahibi belli ürünlerdir. Ancak zamanla türkünün asıl sahipleri unutulur ve sonraki nesiller tarafından halkın dilinde dolaşa dolaşa farklı coğrafyalara yayılır. Türküler böylelikle anonimleşir. Önceleri yerel özellikleri ön plana çıkan türküler zamanla millî bir kimliğe bürünürler.

Yayıma sırasında türkülerin sözlerinde ve ezgilerinde bazı değişiklikler olmaktadır. Kimi zaman bu değişiklikler türküyü tanınmayacak hâle getirebilir.³⁰⁰ Türkünün ilk hâli derlenemese de dolaştığı farklı coğrafyaların kültürel zenginliklerinden bünyesine kattığı unsurlarla yeni bir kimlik kazanır ve böylece ait olduğu toplumun tüm kültür öğelerinin bir nevi birleştiricisi olur.

Hece ölçüsünün her kalıbı ile söylenebilen türküler, çeşitli olaylar üzerine yakılabilmektedir. Bunlar arasında beşikten (ninni) mezara (ağıt) kadar çeşitli zaman ve olaylara bağlı olanlar (çocuk, askerlik, oyun, iş, tören türküleri) ile aşk türküleri, tabiat, kahramanlık veya eşkıya türküleri ve karşılıklı konuşmalar içeren türküler önemli yer tutmaktadır.³⁰¹

Türkü adının nereden geldiği konusunda çeşitli fikirler öne sürülmekle birlikte en önde geleni Türk kelimesine Arapça -î nispet eki getirilerek elde edilen *Türkî* sözcüğünün Türkçe ses kuralları bağlamında *türküye* dönüştüğü fikridir.³⁰² XV. yy. Çağatay şairlerinden Ali Şir Nevai, *Mizanül Evzan* isimli eserinde türküden söz eder. Onun yanı sıra yine XV. yüzyılın ilk yıllarında yaşayan Babur Şah ise Sultan Hüseyin Baykara zamanında onun meclislerinde icat edildiğini, iki devrede bestelendiğini kaydeder. Böylece türkü, kavram olarak İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatında *ır* veya *yır* kelimesi ile ifade edilirken XV. yüzyılda Batı Türkistan yörelerinde kullanılmaya başlanmış, bu yörelerden de Anadolu Türk edebiyatına geçmiştir. Yazılı kayıtlarda ise Peçevi, Eğri'nin fethinden bahsederken türkü kavramına kelime olarak yer vermiştir.³⁰³ Anadolu Türk edebiyatında en eski Türkü örnekleri XVI. yüzyıla dayanmaktadır. Biçim bakımından ilk türkü metnini Öksüz Dede vermiştir.³⁰⁴

³⁰⁰ Kaya, Doğan, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yay., Ank., 1999, s. 132.

³⁰¹ Gözaydın, Nevzat, "Anonim Halk Şiiri Üzerine", *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, TDK Yay., 1989, s.27.

³⁰² Köprülü, Mehmet Fuat, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Yay., Ank., 1966, s. 210.

³⁰³ Öztürk, Ali, *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayrak Yay., İst., 1986, s. 367.

³⁰⁴ GÜLEÇ Hamdi, *Halk Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002, s. 325-326.

Türkü sözü, çeşitli Türk boylarında şu isimlerle bilinmektedir: Azeri Türklerinde *mahnı*; Başkurlarda *halk yırı*; Kazaklarda *türki*, *türük*, *halık eni*; Kırgızlarda *eldik ır*, *türkü*; Kumuklarda *yır*; Özbeklerde *türki*, *halk koşigi*; Tatarlarda *halık cırı*; Türkmenlerde *halk aydımı* ve Uygur Türklerinde ise *nahşa*, *koça nahşisi* sözleri türkü kavramını karşılamaktadır.³⁰⁵

Türkü üzerine pek çok tasnif yapılmıştır. Koçarlı yöresi türküleri için en uygun tasnif Doğan Kaya'nın aşağıdaki tasnifidir:

1. Tabiat Türküleri
2. Aşk Türküleri
3. Yiğitlik Türküleri ile Tarihî Olayları Konu Edinen Türküler
4. Tören Türküleri
 - a. Düğün Türküleri
 - aa. Kına Türküleri
 - ab. Baş Övme / Duvak Türküleri
 - ac. Gelin Alma Türküleri
 - aç. Gelin Karşılama Türküleri
 - ad. Güvey Türküleri
 - ae. Halk Oyunlarında Türküler
 - b. Ayin-i Cem Türküleri
 - c. Sayacı Türküleri
 - ç. Oturak Türküleri
5. Askerlik Türküleri
6. Yiyecekler Üzerine Söylenmiş Türküler
7. Hayvanlar Üzerine Söylenmiş Türküler
8. Olay Türküleri
9. Bitki ve Çiçeklerle İlgili Türküler
10. Satıcı Türküleri
11. Ekin Türküleri
12. Ramazan Davulcusu Türküleri
13. Kişiler Üzerine Söylenmiş Türküleri
14. Keder, Dert ve Hastalık Üzerine Söylenmiş Türküler

³⁰⁵ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1991, s. 908-909.

15. Gurbet ve Hasret Türküleri
16. Meslek ve İş Türküleri
17. Eşkıya Türküleri
18. Ölüm Türküleri (Ağıtlar)
19. Ninniler ve Çocuk Türküleri
20. Hapishane Türküleri
21. Mizahi Türküler
22. Yergi Türküleri
23. Öğretici ve Öğüt Verici Türküler³⁰⁶

KT-1

GÜDÜŞLÜ'NÜN ÇEŞMESİ³⁰⁷

Güdüşlü'nün çeşmesi	<i>Güdüşlü'nün çeşmesi</i>
Ne hoş olur içmesi	<i>Ne hoş olur içmesi</i>
Ah ne hoşumû da gidiyo	<i>Ah ne hoşuma da gidiyor</i>
Yâr ile dalga geçmesi	<i>Yar ile dalga geçmesi</i>
Bâlarım çekirdeksiz bâlarım	<i>Bağlarım çekirdeksiz bağlarım</i>
Yârim asker onun için âlarım	<i>Yârim asker onun için ağlarım</i>
Baççelêde nar tane	<i>Bahçelerde nar tane</i>
Dökülüü tane tane	<i>Dökülür tane tane</i>
Güzelleriñ içinde	<i>Güzellerin içinde</i>
Benim yârim bi tane	<i>Benim yârim bir tane</i>
Bâlarım çekirdeksiz bâlarım	<i>Bağlarım çekirdeksiz bağlarım</i>
Yârim asker onun için âlarım	<i>Yârim asker onun için ağlarım</i>
Pembe kirebimin oyası	<i>Pembe kirebimin oyası</i>

³⁰⁶ Kaya, a.g.e., s. 138-139.

³⁰⁷ Türkü, ilk defa elli altmış yıl önce Güdüşlü köyünün girişindeki çeşmenin başında eğlenen kadınlardan biri olan Kadriye Yıldız tarafından söylenmiştir. BKZ. Mirzaoğlu, a.g.e., s. 90.

Yüzüme hurmuş boyası
 Alcem dediñ almadıñ
 Allah'ından bulası

*Yüzüme vurmuş boyası
 Alacağım dedin almadın
 Allah'ından bulası*

Bâlarım çekirdeksiz bâlarım
 Yârim asker onuñ için âlarım

*Bağlarım çekirdeksiz bağlarım
 Yârim asker onun için ağlarım*

(K84)

KT-2

AYŞE KIZIN TÜRKÜSÜ

Hikâyesi:

Vakdı zamanında kövümüzde Âşe deye bi gız vâmiş. Bu bi gün bubasına: “Bene Goçâlı'dan toka alıve” demiş. Bubası da unudug gelmiş. Bi iki yo dâ ismâlamış emme bubası gine unudug gelmiş. Âşe gız da gonşusu Murad Amcasına ismâlamış. Bubasınıñ haberi yok tabi. Murad Amcası alverig gelmiş. Âşe gız dakmış tokuya saçlâna güneş gibe parıldêbakırmış. Bubası sômuş: “Nêden aldıñ sen buna” deye. Âşe gız da annadıvêmiş. Bubası tabi çok kızıyoru buna. Güzelcem bi di döömüş buna. Âşe gız da dayanımamış ağı içmiş. Ölcê vakıt püşmen olmuş emme iş işden geçmiş. Bañırı bañırı ölmüş. Ondan soñura da kövüñ anası bu gızı tûükü yakmış.

(Vakti zamanında köyümüzde Ayşe diye bir kız varmış. Bu bir gün babasına “Bana Koçarlı'dan toka alıver” demiş. Babası da unutup gelmiş. Bir iki kez da ismarlamış ama babası yine unutup gelmiş. Ayşe kız da komşusu Murat Amcasına ismarlamış. Babasının haberi yok tabi. Murat Amcası alıverip gelmiş. Ayşe kız da takmış tokayı saçlarına güneş gibi parlıyormuş. Babası sormuş: “Nereden aldın sen bunu” diye. Ayşe kız da anlatıvermiş. Babası tabi çok kızıyor buna. Güzelce bir de dövmüş bunu. Ayşe kız da dayanamamış zehir içmiş. Öleceği vakit pişman olmuş ama iş işten geçmiş. Bağıra bağıra ölmüş. Ondan sonra da köyün anası bu kıza türkü yakmış.)

Ovamızda uzun gavak yellenî
 Âşem ağılara içmiş dillenî

*Ovamızda uzun kavak yellenir
 Ayşe'm ağıları içmiş dillendir*

Kaçıñdasıñ gız gül Âşem kaçıñda

Kaçındasın kız gül Ayşe'm kaçında

Garanfilli mislê mi kokdu saçında

Karanfilli misler mi koktu saçında

Avlımızda horazlâ ötüyoru

Avlumuzda horozlar ötüyor

Amcama acı habâ gidiyoru

Amcama acı haber gidiyor

Kaçındasıñ gız gül Âşem kaçında

Kaçındasın kız gül Ayşe'm kaçında

Garanfilli mislê mi kokdu saçında

Karanfilli misler mi koktu saçında

Avlımızıñ kilimlêne kaldımeñ

Avlumuzun kilimlerini kaldırmayın

Gelen dññüleme gere döndêmeñ

Gelen dünürlerimi geri döndürmeyin

Kaçındasıñ gız gül Âşem kaçında

Kaçındasın kız gül Ayşe'm kaçında

Garanfilli mislê mi kokdu saçında

Karanfilli misler mi koktu saçında

(K90)

Değerlendirme

a. Biçim

Koçarlı yöresinde derlemiş olduğumuz türkülerden birinin nazım birimi dördlük (KT-1) iken diğerinin nazım birimi ise beyittir (KT-2). Her iki türküde de her dördlük ve beyitten sonra söylenen ikişer mısralık nakaratlar bulunmaktadır. Yöreden derlenen türkülerden biri (KT-1) hece ölçüsü bakımından bir kararlılık göstermez iken diğer türkünün ise (KT-2) 11'li hece ölçüsü ile söylenmiş olduğu görülmektedir. Fakat ölçü, kavuşak beytinin son dizesinde bozulmaktadır. Derlediğimiz türkülerden biri (KT-1) mani tipinde kafiyelenmiş iken diğer ise (KT-2) *aabbcc...* şeklindeki uyak örgüsüne sahiptir.

b. İçerik

Koçarlı yöresinden derlediğimiz türkülerden biri (KT-1) *aşk türküleri* bölümüne dahil iken diğer ise (KT-2) *ölüm türküleri* kategorisine girmektedir. Derlediğimiz türkülerin birinde (KT-1) sevgiliye duyulan özlem ve edilen sitem, yarı övme ile ayrılığın verdiği sıkıntı dile getirilirken diğerinde ise (KT-2) yitirilen genç bir kızın ölümünün verdiği acı anlatılmaktadır.

Koçarlı yöresinde türkü söyleme geleneği gittikçe önemini kaybetmektedir. Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre, eskiden birçok köyde *türkü anaları* olduğu ve bunların halkı derinden etkileyen olaylardan sonra türkü ve ağıt yaktıklarını fakat bu geleneğin son yıllarda yitirildiğini öğrenmiş bulunmaktayız.

2.1.2. Mani

Anonim halk şiirinin en yaygın kullanılan türlerinden biri olan mani, çeşitli araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır: Şükrü Elçin: “*Genellikle düğünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen ve hece ölçüsünün genellikle 7’li veya 8’lisi ile meydana getirilen dört dizelik manzumelerdir.*”³⁰⁸ Eflatun Cem Güney: “*Millî folklorumuzun en eski bir dalı ve millî nazım şekillerimizin en küçük parçası, dört dizeli şiirler...*”³⁰⁹ Doğan Kaya: “*Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dörtlüklü anonim şiirlere mani denir.*”³¹⁰ Bu tanımlardan yola çıkarak maniyi biz de şu şekilde tanımlayabiliriz:

Mani çoğunlukla aşk, özlem, pişmanlık, ayrılık gibi temaları ihtiva eden ve genellikle 7’li hece ölçüsüyle söylenen dört dizelik anonim halk şiiridir.

Manilerde genellikle birinci, ikinci ve dördüncü mısralar kafiyeli, üçüncü mısra ise serbesttir.³¹¹ Manilerde asıl anlatılmak istenen duygu ve düşüncenin özünü taşıyan son iki dize ile ilk dize arasında bir anlam tutarsızlığı varmış gibi görünür. Bunun sebebi ilk iki dizenin son dizelerdeki anlatılmak istenen duygu veya düşüncenin en özlü biçimde vurgulanması için oluşturulan hazırlık dizeleri olmasıdır.³¹²

Türk halk edebiyatındaki ilk örneği Divanü Lügati’t Türk’te bulunan maninin kelime kökeninin Arapça *ma’na* sözcüğüne dayandığı görüşü ağır basmaktadır.³¹³ Bunun yanında bazı araştırmacılar da mani kelimesinin Türkçe olduğu görüşündedirler.³¹⁴ Mani sözü Anadolu’da ve çeşitli Türk boylarında farklı şekillerde telaffuz edilir. Denizli’de *mana*, Urfa’da *meani* ya da *hoirat*, Kars’ta *meni*, Erzincan’da

³⁰⁸ Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş* (8. Baskı), Akçağ Yay., Ank., 2004, s. 281.

³⁰⁹ Güney, Eflatun Cem, *Folklor ve Halk Edebiyatı*, Milli Eğitim Basımevi, İst., 1971, s. 211.

³¹⁰ Kaya, a.g.e., s. 10

³¹¹ Elçin, a.g.e., s. 281.

³¹² Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yay., İst., 2000, s. 174-175.

³¹³ Kaya, a.g.e., s. 9.

³¹⁴ Akalın, Lütfullah Sami, *Türk Manileri*, C. I, İst., 1972, s. 13-14.

ficek denir. Türkiye dışında da bilinen mani buralarda da farklı kelimelerle yaşatılmaktadır. Azerbaycan'da *boyatı, mani, mahnu*; Başkurlarda *şığır törö*; Irak Türklerinde *hoyrat*; Kırım Türklerinde *çing, çinik*; Özbeklerde *aşule*, koşuk, törtlik; Kırgızlarda *tört sap*; Kazaklarda *aytıspa, gayım ölung*; Tatarlarda *şığır töri*, Türkmenlerde *rubayı*; Uygurlarda *törtlik* sözcükleri Türkiye Türkçesindeki *mani* kelimesi karşılamaktadır.³¹⁵

Kendine özgü bir gelenek içinde söylenen maniler bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla günümüze uzanır. Diğer halk kültürü ürünleri gibi toplumu ayakta tutan dinamikleri belirlemede önemli bir rolü olan manilerde Anadolu insanının dünyaya bakışının yanı sıra estetik modelleri de temsil edilir.³¹⁶

Maniler muhtelif yönleriyle çeşitli araştırmacılar tarafından tasnif edilmiştir. Yapılarına göre maniler genellikle hece sayılarına ve mısralarına göre sınıflandırılırken konularına göre maniler ise sevda, şehir, mektup, askerlik ve gurbet gibi temalara göre tasnif edilmektedir. Koçarlı yöresinden derlediğimiz manileri söylenme amaçları, yerleri, zamanları, şartları ve ortamlarına göre **yirmi bir** ana başlıkta toplamayı uygun gördük:

1. Sevda-aşk manileri
2. Ayrılık ile ilgili maniler
3. Söz verme ile ilgili maniler
4. Beddua ve keder manileri
5. Güzelleme manileri
6. Murat ve şikâyet manileri
7. Evlenme ve çapkınlık manileri
8. Askerlik manileri
9. Meslek manileri
10. Öğüt manileri
11. Mektup manileri
12. Yerleşim yerleri ile ilgili maniler
13. Cinsel konulu maniler
14. Kızlara ve erkeklere söylenen maniler

³¹⁵ Kaya, a.g.e., s. 10

³¹⁶ Artun, a.g.e., s. 208.

15. Kabadayı-tehdit manileri
 16. Pişmanlık ile ilgili maniler
 17. Dua içeren maniler

1. Sevda-Aşk Manileri

KM-1

Baççelere gül gerek
 Gülleri bülbül gerek
 Sencileyin güzele
 Bencileyin gul gerek

(K27)

*Baççelere gül gerek
 Güllere bülbül gerek
 Sencileyin güzele
 Bencileyin kul gerek*

KM-2

Seytin yaprağın tökmez
 Can muhabbetden kitmez
 İlk gözüm sende açıldı
 Bi başkası kâr etmez

(K21)

*Zeytin yaprağın dökmez
 Can muhabbetten gitmez
 İlk gözüm sende açıldı
 Bir başkası kar etmez*

KM-3

Garigolda ayna vâ
 Gız goluñda damga vâ
 Gözleriñden belli bak
 Sende gara sevda vâ

(K153)

*Karakolda ayna var
 Kız kolunda damga var
 Gözlerinden belli bak
 Sende kara sevda var*

KM-4

Ag üzüm asmasıyın
 Fabrika basmasıyın
 Anne dokdur isdimem
 Ben sevda hasdasıyın

(K173)

*Ak üzüm asmasıyım
 Fabrika basmasıyım
 Anne doktor istemem
 Ben sevda hastasıyım*

KM-5

Bisiklete binêsiñ
 Yarı yolda inêsiñ
 Anañ bubañ sorâsa
 Lastik patladı dêsiñ

(K30)

*Bisiklete binersin
 Yarı yolda inersin
 Anan baban sorarsa
 Lastik patladı dersin*

KM-6

Seytinyâlı yiyimem
 Basma fistan kiyimem
 Alışmışın güzele
 Çikine yar diyimem

(K91)

*Zeytinyağlı yiyemem
 Basma fistan giyimem
 Alışmışım güzele
 Çirkine yar diyemem*

KM-7

Ekin ekdim çöllere
 Yoldûmadım ellere
 On beşinde yar sevdim
 Gapdûmadım ellere

(K21)

*Ekin ekdim çöllere
 Yoldurmadım ellere
 On beşinde yar sevdim
 Kaptırmadım ellere*

KM-8

Vêdimanım kırk ayak
 Kırkına hurdum dayak
 Yar içeri gelince
 Ne el tutar ne ayak

(K113)

*Merdivenim kırk ayak
 Kırkına vurdum dayak
 Yar içeri gelince
 Ne el tutar ne ayak*

KM-9

Baççelêde intişah
 Boyu uzun kendi şah
 Gönüllê bir olunca

*Bahçelerde intişah
 Boyu uzun kendi şah
 Gönüller bir olunca*

Garişımaz padişah
(K30)

Karışamaz padişah

KM-10

Arabam yâsız galdı
Tekeri îsiz galdı
Öldüğümü gam yemem
Nazlı yar bensiz galdı
(K173)

*Arabam yağsız kaldı
Tekeri iğsiz kaldı
Öldüğüme gam yemem
Nazlı yar bensiz kaldı*

KM-11

Ak puñara vareydim
Eminemi soreydim
Eminemiñ yoluna
Cannâ gurban vireydim
(K107)

*Ak pınara varaydım
Emine 'mi soraydım
Emine 'min yoluna
Canlar kurban vereydim*

KM-12

Ak puñarıñ yapısına
Gün doğâ kapısına
Eminem gül yollamış
Bayıldım kokusuna
(K21)

*Ak pınarın yapısına
Gün doğar kapısına
Eminem gül yollamış
Bayıldım kokusuna*

KM-13

Çâşamba didikleri
Şekêdir yidikleri
Heç aklımdan çıkmeyo
Yârimin didikleri
(K97)

*Çarşamba dedikleri
Şekerdir yedikleri
Hiç aklımdan çıkmıyor
Yârimin dedikleri*

KM-14

Dâdan kesdim kereste
 Guş besledim gafeste
 Dedilê yâriñ hasta
 Etişdim soñ nefeste

(K30)

*Dağdan kestim kereste
 Kuş besledim kafeste
 Dediler yârin hasta
 Yetiştim son nefeste*

KM-15

Deñiz dibinde sâmeşık
 Sômadan oldum âşık
 Len seni göresiye
 Elimden düştü gaşık

(K153)

*Deniz dibinde sarmaşık
 Sormadan oldum aşık
 Len seni göresiye
 Elimden düştü kaşık*

KM-16

Dere geliyo dere
 Gumunu sere sere
 Al dere götür beni
 Sevdîmiñ oldû yere

(K36)

*Dere geliyor dere
 Kumunu sere sere
 Al dere götür beni
 Sevdiğimin olduğu yere*

KM-17

Dut dibinde beklerin
 Beyaz mendil eklerin
 Seniñ gibe güzele
 On beş sene beklerin

(K30)

*Dut dibinde beklerim
 Beyaz mendil eklerim
 Senin gibi güzeli
 On beş sene beklerim*

KM-18

Evleri vâ engin
 Bubası vâ zengin
 Güzel bi yar sevdim

*Evleri var engin
 Babası var zengin
 Güzel bir yar sevdim*

O da benim dengim
(K10)

O da benim dengim

KM-19

Gale galeye gâşı
Galenin âdı çarşı
Bu güzel ne tutmuş
Eli günü gâşı
(K153)

*Kale kaleye karşı
Kalenin ardı çarşı
Bu güzel ne tutmuş
Ele güne karşı*

KM-20

Gabağın kökeniyin
Ucunuñ tikeniyin
Güzelleri severin
Çikine töbeliyin
(K21)

*Kabağın kökeniyim
Ucunun dikeniyim
Güzelleri severim
Çirkine töbeliyim*

KM-21

İstanbul' uñ parkında
İldızlarıñ altında
Ben bi ôlan beklêdim
On üç on dört yaşında
(K21)

*İstanbul'un parkında
Yıldızların altında
Ben bir oğlan bekledim
On üç on dört yaşında*

KM-22

Gara üzüm salkımı
Yar sen aldıñ aklımı
Dünyada almazsam da
Ârette alırım hakkımı
(K36)

*Kara üzüm salkımı
Yar sen aldın aklımı
Dünyada almazsam da
Ahrette alırım hakkımı*

KM-23

Garanfil gatmeri vâ

Karanfil katmeri var

Her derdiñ çaresi vâ

Her derdin çaresi var

Saña olan aşkımiñ

Sana olan aşkımin

Manilêde yeri vâ

Manilerde yeri var

(K135)

KM-24

Garanfilim mor açdı

Karanfilim mor açtı

Saksıları dolaşdı

Saksılara dolaştı

Benim sevdiğim ôlan

Benim sevdiğim oğlan

Ööñüme dolaşdı

Önüme dolaştı

(K21)

KM-25

Süpürkenin telleri

Süpürgenin telleri

Süpürmeyo yerleri

Süpürmüyor yerleri

Hoturafı var emme

Fotoğrafı var ama

Gonuşmeyo dilleri

Konuşmuyor dilleri

(K80)

KM-26

İnnem düşse dakarın

İğnem düşse takarım

Hasta olsam yatarın

Hasta olsam yatarım

Yâr geliyo disîñler

Yar geliyor desinler

Ölü olsam kakarın

Ölü olsam kalkarım

(K30)

KM-27

İnêsin gönülüm inêsiñ

İnersin gönlüm inersin

Atdan eşşeğe binêsiñ

Attan eşşeğe binersin

Eşşeği de bırakır

Eşşeği de bırakır

Yayan yapıldak yörêsiñ
(K21)

Yayan yapıldak yürürsün

KM-28

İmam ezen okuyo
Sesi beni yakıyo
Benim sevdiğim ôlan
Lise 1 'de okuyo
(K153)

*İmam ezan okuyor
Sesi beni yakıyor
Benim sevdiğim oğlan
Lise 1 'de okuyor*

KM-29

Masa üsdünde bekmez
O bekmez baña yetmez
Seniñ aldığın mayış
Benim pudrama yetmez
(K47)

*Masa üstünde pekmez
O pekmez bana yetmez
Senin aldığın maaş
Benim pudrama yetmez*

KM-30

Mendilim dalda galdı
Gözlerim yolda galdı
Göz etdim Emr' Âşe'ye
Bi aklım ondu galdı
(K30)

*Mendilim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Göz ettim Emir Ayşe'ye
Bir aklım onda kaldı*

KM-31

Camdan cama ip gerdim
İpekli mendil serdim
Ben amcamıñ ôluna
Can-ı gönülden sevdim
(K128)

*Camdan cama ip gerdim
İpekli mendil serdim
Ben amcamın oğlunu
Can-ı gönülden sevdim*

KM-32

Mendil mendil ekledim
 Yâr yolunu bekledim
 O yar benim olmazsa
 Vay benim emeklerim

(K107)

*Mendil mendile ekledim
 Yar yolunu bekledim
 O yar benim olmazsa
 Vay benim emeklerim*

KM-33

Verdimandan buruldum
 Gül alırken yoruldu
 Ben o nazlı yârimiñ
 Gözlerine huruldum

(K173)

*Merdivenden buruldum
 Gül alırken yoruldu
 Ben o nazlı yârimin
 Gözlerine vuruldum*

KM-34

Maydanoz ot değ mi
 Yaprığı dört değ mi
 Benim sevdim olan
 Pek yakışıklı değ mi

(K128)

*Maydanoz ot değil mi
 Yaprığı dört değil mi
 Benim sevdiğim oğlan
 Pek yakışıklı değil mi*

KM-35

Ataşlâdan köz aldım
 Ben o yardan söz aldım
 O yar benim olmazsa
 Mapsaneyi göz'aldım

(K21)

*Ateşlerden köz aldım
 Ben o yardan söz aldım
 O yar benim olmazsa
 Hapishaneyi göze aldım*

KM-36

Motur üstündü motur
 Otur sevdiğim otur
 Benim sevdiğim oğlan

*Motor üstünde motor
 Otur sevdiğim otur
 Benim sevdiğim oğlan*

Ortaokulda okur
(K153)

Ortaokulda otur

KM-37

Moturum harlâ gelir
Tekeri parlâ gelir
Üstündêni sorâsañ
Bıyığı terlê gelir
(K173)

*Motorum harlar gelir
Tekeri parlar gelir
Üstündekini sorarsan
Bıyığı terler gelir*

KM-38

Verdimanım kırk ayak
İndim gitdim bir dayak
Yâr geliyo dediler
Goşuvêdim yalıñ ayak
(K21)

*Merdivenim kırk ayak
İndim gittim bir ayak
Yar geliyor dediler
Koşuverdim yalın ayak*

KM-39

Pençiresi damaklı
Şu gız alme yanaklı
Eğil bi yo öpeyin
Canım pek de kıymatlı
(K30)

*Penceresi damaklı
Şu kız elma yanaklı
Eğil bir yol öpeyim
Canım pek kıymetli*

KM-40

Pençiresi perdeli
Çiçek açmış zerdeli
Onun sevdî vâkene
Âdında bi zır deli
(K19)

*Penceresi perdeli
Çiçek açmış zerdali
Onun sevdiği varken
Ardından bir zır deli*

2. Ayrılık Manileri

KM-41

Garanfiliñ filizi

Karanfilin filizi

Kim bilir ikimizi

Kim bilir ikimizi

İncecik özgê esti

İncecik rüzgar esti

Ayırdı ikimizi

Ayırdı ikimizi

(K30)

KM-42

Ayran içdim az galdı

Ayran içtim az kaldı

Dibinde beyaz galdı

Dibinde beyaz kaldı

Sabret biraz sevdiğim

Sabret biraz sevdiğim

Gavuşmeye az galdı

Kavuşmaya az kaldı

(K173)

KM-43

Garanfil gatmer oldu

Karanfil katmer oldu

Ayrılık yiter oldu

Ayrılık yeter oldu

Sen orada ben burda

Sen orada ben burada

Ölümden beter oldu

Ölümden beter oldu

(K107)

KM-44

Gara gabak kök atdı

Kara kabak kök attı

Dizimde ilan yatdı

Dizimde yılan yattı

Biz feleğe ne yaptık

Biz feleğe ne yaptık

Bizi ayırdı atdı

Bizi ayırdı attı

(K30)

3. Söz Verme İle İlgili Maniler

KM-45

Yeşil çimen püskürme

Yeşil çimen püskürme

Yağmur yağar üsdüme
Ben sözümde duruyon
Sen evlenme üsdüme

(K90)

*Yağmur yağar üstüme
Ben sözümde duruyorum
Sen evlenme üstüme*

KM-46

Baççelerde yeşillik
Boñazda beşi birlik
Oğlan saña vâmazsam
Haram olsuñ bu gençlik

(K153)

*Bahçelerde yeşillik
Boğazda beşibirlik
Oğlan sana varmazsam
Haram olsun bu gençlik*

4. Beddua ve Keder Manileri

KM-47

Entarisi gırmızı
Galbime girdi sızı
Çivte ilannâ soksuñ
Yârimne yatan gızı

(K30)

*Entarisi kırmızı
Kalbime girdi sızı
Çifte yılanlar soksun
Yârimle yatan kıızı*

KM-48

Gara gara gazannâ
Gara yazı yazannâ
Ölmesiñ de sürünsüñ
Aramıza bozannâ

(K173)

*Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Ölmesin de sürünsün
Aramızı bozanlar*

KM-49

Arabam vâ gırmızı
Dolaşıyo Gıbrıs'ı
Çivte ilannâ soksuñ
Yârimne yatan gızı

*Arabam var kırmızı
Dolaşıyor Kıbrıs'ı
Çifte yılanlar soksun
Yârimle yatan kıızı*

(K53)

KM-50

Gara üzüm bâmak gibe
 Sevdiğim kız gaymak gibe
 Sevdiğimi vêmezlêse
 Gurusuñlâ yaprak gibe

*Kara üzüm parmak gibi
 Sevdiğim kız kaymak gibi
 Sevdiğimi vermezlerse
 Kurusunlar yaprak gibi*

(K30)

KM-51

Al entarim yunmadı
 Heç başlarım gülmedi
 Kör olsuñ anam bubam
 Sevdiğime vermedi

*Al entarim yunmadı
 Hiç başlarım gülmedi
 Kör olsun anam babam
 Sevdiğime vermedi*

(K153)

KM-52

Uzun uzun gavaklâ
 Depesinde yapraklâ
 Ben yârimi doymadım
 Doysuñ gara topraklâ

*Uzun uzun kavaklar
 Tepesinde yapraklar
 Ben yârime doymadım
 Doysun kara topraklar*

(K53)

KM-53

Âmitlâ pürçeklendi
 Uçları çiçeklendi
 Âla gözlerim âla
 Bu sevda gerçeklendi

*Armutlar pürçeklendi
 Uçları çiçeklendi
 Ağla gözlerim ağla
 Bu sevda gerçeklendi*

(K107)

KM-54

Çaya indim âların

Çaya indim ağlarım

Gülü deste bâların
 Hemi yâre yolların
 Hemi kendim âların
 (K173)

*Güle deste bağlarım
 Hem yâre yollarım
 Hem kendim ağlarım*

KM-55

Enginara haşladım
 Dôrumeye başladım
 Yar aklıma gelince
 Âlîmeye başladım
 (K30)

*Enginarı haşladım
 Doğramaya başladım
 Yar aklıma gelince
 Ağlamaya başladım*

KM-56

Îlânaya haşladım
 Dolumeye başladım
 Yâr hatrımı düşünce
 Âlîmeye başladım
 (K107)

*Lahanayı haşladım
 Dolamaya başladım
 Yar hatırıma düşünce
 Ağlamaya başladım*

5. Güzelleme Manileri

KM-57

Su akâ nemlendirî
 Aşğa dillendirî
 Seniñ o güzel sözün
 Hê şeye söölendirî
 (K80)

*Su akar nemlendirir
 Aşığı dillendirir
 Senin o güzel sözün
 Her şeyi söylendirir*

KM-58

Altın yüssüüm var benim
 Bâmağıma dar benim
 Güzelce bi yar sevdim
 Ôtu boylu yar benim

*Altın yüzüğüm var benim
 Parmağıma dar benim
 Güzelce bir yar sevdim
 Orta boylu yar benim*

(K30)

KM-59

Benim yârim pek güzel
 Motur üstünde gezer
 Gözlükleri dakınca
 Ferdi Tayfur'a beñzer

*Benim yârim pek güzel
 Motor üstünde gezer
 Gözlükleri takınca
 Ferdi Tayfur'a benzer*

(K57)

KM-60

Bisiklete binişi
 Bisikletten inişi
 Pek hoşumu gidiyo
 Mavi gömlek keyişi

*Bisiklete binişi
 Bisikletten inişi
 Pek hoşuma gidiyor
 Mavi gömlek giyişi*

(K21)

KM-61

Ceviz soydum gök gaplı
 Benim yârim mektaplı
 Olsuñ vâsıñ mektaplı
 Gonuşması pek datlı

*Ceviz soydum gök kaplı
 Benim yârim mektepli
 Olsun varsın mektepli
 Konuşması pek tatlı*

(K153)

KM-62

Cebindedir çakısı
 Ne datlıdır uykusu
 Yârimiñ saçlarında
 Vâdir esnaf kokusu

*Cebindedir çakısı
 Ne tatlıdır uykusu
 Yârimin saçlarında
 Vardır esnaf kokusu*

(K173)

KM-63

Dozê geliyo dozê

Dozer geliyor dozer

Çekiliñ yoldan ezê
Benim sevdiğim ôlan
Cüneyt Âkın'a beñzê
(K30)

*Çekilin yoldan ezer
Benim sevdiğim oğlan
Cüneyt Arkın'a benzer*

KM-64

Kesik başı örgülü
Hatma'm beyaz bürgülü
Hatmam'ı sorâsañız
Hu Madran'ın bülbülü
(K66)

*Kesik başı örgülü
Fatma'm beyaz bürgülü
Fatma'mı sorarsanız
Şu Madran'ın bülbülü*

KM-65

Mani mani peşine
Bak feleğın işine
Öölü bi yar sevdim ki
Bulumadım eşine
(K30)

*Mani mani peşine
Bak feleğın işine
Öyle bir yar sevdim ki
Bulamadım eşini*

KM-66

Hu dağın ardı musluk
Yârimden gelir ıslık
Yârimi sorâsañız
Gavrılmış taze fistic
(K148)

*Şu dağın ardı musluk
Yârimden gelir ıslık
Yârimi sorarsanız
Kavrulmuş taze fistic*

KM-67

Tencerem de tam takır
Len gözlerin pek çakır
O çakır gözleriñe
Gurban olsun bu fakir
(K107)

*Tencerem de tam takır
Len gözlerin pek çakır
O çakır gözlerine
Kurban olsun bu fakir*

KM-68

Tâlîlâda enginar
 Enginarıñ dengi var
 Benim sevdiğim gızıñ
 Sâ yanânda beñi var

(K21)

*Tarlalarda enginar
 Enginarın dengi var
 Benim sevdiğim kızın
 Sağ yanağında beni var*

KM-69

Taksi gelir yel gibe
 Her tarafı gül gibe
 Öölü bi yar sevdim ki
 Teze açmış gül gibe

(K173)

*Taksi gelir yel gibi
 Her tarafı gül gibi
 Öyle bir yar sevdim ki
 Taze açmış gül gibi*

KM-70

Yüzünde çilpe beñlê
 Hayran oldu görennê
 Bilmem nahâ vazgeçê
 Saña gönül verennê

(K107)

*Yüzünde çilpe benler
 Hayran oldu görenler
 Bilmeme nasıl vazgeçer
 Sana gönül verenler*

6. Murat ve Şikâyet Manileri**KM-71**

Âmit dalda asılsıñ
 Sevgilim nasılsıñ
 Seniñle bizim sevi
 Gazateye basılsıñ

(K50)

*Armut dalda asılsın
 Sevgilim nasılsın
 Seninle bizim sevi
 Gazeteye basılsın*

KM-72

Garanfilim ez beni
 Tülbentlerle süz beni

*Karanfilim ez beni
 Tülbentlerle süz beni*

Sen galem ol ben divit
Ak gerdana yaz beni
(K153)

*Sen kalem ol ben divit
Ak gerdana yaz beni*

KM-73

Fakülteyi bitir
Anañı yitir
Arabayı getir
Gel beni götür
(K30)

*Fakülteyi bitir
Ananı yitir
Arabayı getir
Gel beni götür*

KM-74

Yüssüğüm var gan daşlı
Sevdiğim ela gaşlı
Alcem de almıcem de
Mektup yaz belli başlı
(K107)

*Yüzüğüm var kan taşlı
Sevdiğim ela kaşlı
Alacağım de almayacağım de
Mektup yaz belli başlı*

KM-75

Gara çadır is mi tutar
Merdiñ tüvek pas mı tutar
Âlıyalım anam bacım
Eliñ gızı yas mı tutar
(K107)

*Kara çadır is mi tutar
Merdin tüfek pas mı tutar
Ağlayalım anam bacım
Elin kızı yas mı tutar*

KM-76

İlana bak ilana
Gaçıg gitti ômana
Annem beni veriyo
Gara gözlü ôlana
(K50)

*Yılana bak yılana
Kaçıp gitti ormana
Annem beni veriyor
Kara gözlü oğlana*

KM-77

Çam içinde böceklê
 Şeker vêsem yiceklê
 Sevmediğim ôlana
 Gari zorna mı vêceklê

(K30)

*Çam içinde böcekler
 Şeker versem yiyecekler
 Sevmediğim oğlana
 Gayrı zorla mı verecekler*

KM-78

İlan akar ok gibi
 Hiç kemiği yok gibi
 Sevgilimi sorâsañ
 Hiç sevisi yok gibi

(K21)

*Yılan akar ok gibi
 Hiç kemiği yok gibi
 Sevgilimi sorarsan
 Hiç sevisi yok gibi*

KM-79

Penceresi dilmeden
 Ne geçersin gülmeden
 Ne ettiyseñ sen ettiñ
 On beşime girmeden

(K20)

*Penceresi dilmeden
 Ne geçersin gülmeden
 Ne ettiysen sen ettin
 On beşime girmeden*

KM-80

Mendil gerdim sicime
 Bakın benim cicime
 Ben sevdim eller aldı
 O gidiyo gücüme

(K107)

*Mendil gerdim sicime
 Bakın benim cicime
 Ben sevdim eller aldı
 O gidiyor gücüme*

KM-81

Of of dedim deriñden
 Sular içdim seriñden
 Of demeli değılmiş

*Of of dedim derinden
 Sular içtim serinden
 Of demeli değılmiş*

Yâr aldıldım elimden
(K50)

Yar aldıldım elimden

7. Evlenme ve Çapkınlık Manileri

KM-82

Ag üzüm êmen deyo
Sebede gîmen deyo
Gızıñ göñlü vâ emme
Anası vêmen deyo
(K30)

*Ak üzüm ermem diyor
Sepete girmem diyor
Kızın gönlü var ama
Anası vermem diyor*

KM-83

Masa üsdünde roman
Okurun zaman zaman
Ôlan ben saña vâcen
Memur olduđuñ zaman
(K107)

*Masa üstünde roman
Okurum zaman zaman
Oğlan ben sana varacağım
Memur olduğun zaman*

KM-84

Ay ôlan tatar mısıñ
Şeftali satar mısıñ
Şeftali höölü dûsuñ
Benimne kaçır mısıñ
(K30)

*Ay oğlan tatar mısın
Şeftali satar mısın
Şeftali şöyle dursun
Benimle kaçır mısın*

KM-85

Mendilimiñ eñine
Neye çıkdıñ öñüme
Ben de seni istiyorum
Yap annemiñ göñlüne
(K130)

*Mendilimin enine
Niye çıktın önüme
Ben de seni istiyorum
Yap annemin gönlünü*

KM-86

Pencereden bak baña
 Fındık fıstık at baña
 Fındık fıstık napayın
 Altın yüssük dak baña

(K21)

*Pencereden bak bana
 Fındık fıstık at bana
 Fındık fıstık ne yapayım
 Altın yüzük tak bana*

KM-87

Bisikletne gezêsiñ
 Garıncayı ezêsiñ
 Madem benden güzelsiñ
 Neden bekâr gezêsiñ

(K107)

*Bisikletle gezersin
 Karıncayı ezersin
 Madem benden güzelsin
 Neden bekâr gezersin*

KM-88

Masa üsdünde fişne
 İşle ablacım işle
 Bizim eve yakışır
 Mavi gözlü enişde

(K49)

*Masa üstünde vişne
 İşle ablacım işle
 Bizim eve yakışır
 Mavi gözlü enişte*

KM-89

Garanfilim budama
 Sefa geldiñ odama
 Hakikatli yar iseñ
 Düñür göndê bubama

(K30)

*Karanfilim budama
 Sefa geldin odama
 Hakikatli yar isen
 Düñür gönder babama*

KM-90

Harımdan gel harımdan
 Nişan geldi yârımden
 Bu nişanıñ êsî çok

*Harımdan gel harımdan
 Nişan geldi yârımden
 Bu nişanın eksigi çok*

Gönderiveñ âşamdan
(K21)

Gönderiverin akşamdan

KM-91

Gırmızı araba geliyo
Ablam gelin oluyo
Ablam gelin olunca
Sıra baña geliyo
(K107)

*Kırmızı araba geliyor
Ablam gelin oluyor
Ablam gelin olunca
Sıra bana geliyor*

KM-92

Verdiman basak basak
Çıkma yokarı yasak
Kenan Evren diyo ki
Gızları goca yasak
(K32)

*Merdiven basak basak
Çıkma yukarı yasak
Kenan Evren diyor ki
Kızlara koca yasak*

KM-93

Almeniñ irisine
Ben yandım birisine
Beni çoban tutsuñlâ
Gızlarıñ sürüsüne
(K36)

*Elmanın irisine
Ben yandım birisine
Beni çoban tutsunlar
Kızların sürüsüne*

KM-94

Ayakkabım toz atâ
O yar baña göz atâ
Göz atma aman yârim
Cüml'âlem bizi bakâ
(K21)

*Ayakkabım toz atar
O yar bana göz atar
Göz atma aman yârim
Cümle âlem bize bakar*

KM-95

Garatavuiñ ganadı

Karatavuğun kanadı

Samsun baña yaradı

Samsun bana yaradı

Sevgilimi öpêken

Sevgilimi öperken

Altın dişim ganadı

Altın dişim kanadı

(K30)

KM-96

Pençerede gavırma

Pencerede kavırma

Gız saçını savırma

Kız saçını savurma

Bileğinden dutunca

Bileğinden tutunca

Anne diye bañırma

Anne diye bağıрма

(K50)

KM-97

Rafdan aldım makası

Raftan aldım makası

Tikdim gömlek yakası

Diktim gömlek yakası

Bizim evden görünür

Bizim evden görünür

Sevdiğimiñ odası

Sevdiğimin odası

(K153)

KM-98

İndim daldan budaktan

İndim daldan budaktan

Lokum yedim tabaktan

Lokum yedim tabaktan

Böyl'olcêni bilseydim

Böyle olacağını bilseydim

Galdıumazdım gucakdan

Kaldırmazdım kucaktan

(K36)

KM-99

Garanfilim üç budak

Karanfilim üç budak

Öpüvêdim şıppıdak

Öpüverdim şıppıdak

Azıcık öpen dediydim

Azıcık öpeyim dediydim

Bubası geldi tikkıdak
(K21)

Babası geldi tikkıdak

8. Askerlik Manileri

KM-100

Damın başı yanacak
Yarın vapır kakacak
Mısdıva asger olmuş
Gızları kim bakacak
(K21)

*Damın başı yanacak
Yarın vapır kalkacak
Mustafa asker olmuş
Kızlara kim bakacak*

KM-101

Cama cam çatâlâ
Camdan gurşun atâlâ
Hamza asger olmuş
Gızlâ kapıyı çalâlâ
(K14)

*Cama cam çatarlar
Camdan kurşun atarlar
Hamza asker olmuş
Kızlar kapıyı çalarlar*

KM-102

Baççelêde badılcan
Ben asgere yazılcan
Asgêden de gelince
Uzun saçlı gız alcan
(K153)

*Bahçelerde patılcan
Ben askere yazılacağım
Askerden de gelince
Uzun saçlı kız alacağım*

KM-103

Dâlâ duman içinde
Sözüm hâman içinde
Âbecîm asger olmuş
Van'ın Êçiş ilinde
(K100)

*Dağlar duman içinde
Sözüm harman içinde
Ağabeyciğim asker olmuş
Van'ın Erciş ilinde*

KM-104

Bazara pirinç gelmiş
 Daşlı diyôlâ daşlı
 Asgêden gelenlere
 Yaşlı diyôlâ yaşlı

(K36)

*Pazara pirinç gelmiş
 Taşlı diyorlar taşlı
 Askerden gelenlere
 Yaşlı diyorlar yaşlı*

9. Meslek Manileri**KM-105**

Garanfilim mor açdı
 Saksıları dolaşdı
 Sevdiğim benim için
 Bakkal tükğânı açdı

(K21)

*Karanfilim mor açtı
 Saksıları dolaştı
 Sevdiğim benim için
 Bakkal dükkânı açtı*

KM-106

Bugün hava bulutlu
 Şöförlere ne mutlu
 Şöför beni görünce
 Direksonu unuttu

(K76)

*Bugün hava bulutlu
 Şöförlere ne mutlu
 Şöför beni görünce
 Direksiyonu unuttu*

KM-107

Dolmuş geliyo dolmuş
 Dolmuşuñ rengi solmuş
 Benim sevdiğim olan
 Dolmuşa şöför olmuş

(K30)

*Dolmuş geliyor dolmuş
 Dolmuşun rengi solmuş
 Benim sevdiğim oğlan
 Dolmuşa şöför olmuş*

KM-108

Camilêde kilim vâ
 İmamlâdan yârim vâ
 Gel sarılıp yatalım

*Camilerde kilim var
 İmamlardan yârim var
 Gel sarılıp yatalım*

Bu dünyada ölüm vâ
(K107)

Bu dünyada ölüm var

10. Öğüt Manileri

KM-109

Ören'dir etekleri
Dibinde bûday ekmeli
Uzun boylu kızlara
Diz çökdürüp öpmeli
(K21)

*Örendir etekleri
Dibinde buğday ekmeli
Uzun boylu kızları
Diz çöktürüp öpmeli*

KM-110

Arabanın dingili
Sok başına sümbülü
Neyniceñ sen zengini
Ara da bul dengiñi
(K50)

*Arabanın dingili
Sok başına bülbülü
Ne eyleyeceksin sen zengini
Ara da bul dengini*

KM-111

Garatavık tepeli
Gulakları küpeli
Evlenmeyin bekârlar
Hindi gızlâ şüpelî
(K153)

*Karatavuk tepeli
Kulakları küpeli
Evlenmeyin bekârlar
Şimdi kızlar şüpheli*

KM-112

Garanfilim mermerli
Dibinde eğlenmeli
Böölü böölü olmucek
Baharın evlenmeli
(K21)

*Karanfilim mermerli
Dibinde eğlenmeli
Böyle böyle olmayacak
Baharın evlenmeli*

KM-113

Gâveniñ bişdiği yire
 Dolup daşdıği yire
 Güzel çikin dimeyiñ
 Seviniñ düşdüğü yire

(K170)

*Kahvenin piştiği yere
 Dolup taşıdığı yere
 Güzel çirkin demeyin
 Sevinin düştüğü yere*

KM-114

Êmeli yavrım êmeli
 Fistan yire dêmeli
 Bi yiğidiñ sevdiği
 Dünyalara dêmeli

(K50)

*Eğmeli yavrım eğmeli
 Fistan yere değmeli
 Bir yiğidin sevdiği
 Dünyalara değmeli*

11. Mektup Manileri**KM-115**

Sebet sebet yımıtı
 Sakın beni unutma
 Unudursañ küserin
 Mektubumu keserin

(K107)

*Sepet sepet yumurta
 Sakın beni unutma
 Unutursan küserim
 Mektubumu keserim*

KM-116

Sarı yeşil yaprak
 Elbet bi gün solcak
 Bu iki satır yazı saña
 Ebedi hatıra galcak

(K30)

*Sarı yeşil yaprak
 Elbet bir gün solacak
 Bu iki satır yazı sana
 Ebedi hatıra kalacak*

KM-117

Gâşı gâşı duralım
 Telefonu guralım
 Telefonla iş olmaz

*Karşı karşı duralım
 Telefonu kuralım
 Telefonla iş olmaz*

Mektupna gonuşalım
(K64)

Mektupla konuşalım

KM-118

Pambık yapraksız olmaz
Dibi topraksız olmaz
Sevda çeken gızlarıñ
Goynu mektupsuz olmaz
(K153)

*Pamuk yapraksız olmaz
Dibi topraksız olmaz
Sevda çeken kızların
Koynu mektupsuz olmaz*

KM-119

Guyuyu deriñ gazdım
Dibine halı yazdım
Bu aşkıñ mektubunu
Hem âladım hem yazdım
(K30)

*Kuyuyu derin kazdım
Dibine halı yazdım
Bu aşkın mektubunu
Hem ağladım hem yazdım*

KM-120

Çayıra guyu gazdım
İçine halı yazdım
Oku sevdiğim oku
Bu mektubu ben yazdım
(K61)

*Çayıra kuyu kazdım
İçine halı yazdım
Oku sevdiğim oku
Bu mektubu ben yazdım*

KM-121

Baççelerde pırasa
Yaprağına kar yâsa
Mektubuñ dili olsa
Sevdiğimi âlatsa
(K165)

*Bahçelerde pırasa
Yaprağına kar yağsa
Mektubun dili olsa
Sevdiğimi ağlatsa*

KM-122

İki seytin ağacı

İki zeytin ağacı

Oturmuş iki bacı

Oturmuş iki bacı

Biri mektup yazıyo

Biri mektup yazıyor

Biri sevda ilacı

Biri sevda ilacı

(K30)

12. Yerleşim Yerleri İle İlgili Maniler**KM-123**

Satılâ gül içinde

Satılar gül içinde

Gülü bâdag içinde

Gülü bardak içinde

Aman nazar dêmesin

Aman nazar değmesin

Sevdiğim vâ içinde

Sevdiğim var içinde

(K36)

KM-124

Goçâlî'nin yolunda

Koçarlı'nın yolunda

Sebedi vâ golunda

Sepeti var kolunda

Ben yârime gaybetdim

Ben yârimi kaybettim

Gözkayası yolunda

Gözkayası yolunda

(K37)

KM-125

Nazilli basmasıyım

Nazilli basmasıyım

Yediveren asmasıyım

Yediveren asmasıyım

Dokdur beyim beni sôma

Doktor beyim beni sorma

Ben âşık hastasıyım

Ben âşık hastasıyım

(K21)

KM-126

Altın yüssüüm vâ benim

Altın yüzüğüm var benim

Barmağıma dâ benim

Parmağıma dar benim

Hu Aydın'ın içinde
Kömür gözlü yâ benim
(K30)

*Şu Aydın'ın içinde
Kömür gözlü yar benim*

KM-127

Çêdin'ın çâdakları
Su dolu bâdakları
Yârimden mektup gelmiş
Sağ olsun bâmakları
(K6)

*Çerdin'in çardakları
Su dolu bardakları
Yârimden mektup gelmiş
Sağ olsun parmakları*

13. Cinsel Konulu Maniler

KM-128

Dam baş dam baş gezerin
Çıkın buldum çözerin
Senin gibi gahbeye
Çam gabınna düzerin
(K30)

*Dam baş dam baş gezerim
Çıkın buldum çözerim
Senin gibi kahpeyi
Çam kabıyla düzerim*

KM-129

Kâyolada yatıyo
Yôgan kapak atıyo
Çok yaklaşma sevdiğim
Bıyıklarıñ batıyo
(K71)

*Karyolada yatıyor
Yorgan kapak atıyor
Çok yaklaşma sevdiğim
Bıyıkların batıyor*

KM-130

Garanfilim telleme
Al duvâmı elleme
Hê yanım seniñ olsun
Bu gececik elleme
(K107)

*Karanfilim telleme
Al duvağımı elleme
Her yanım senin olsun
Bu gececik elleme*

KM-131

Erik dalında erik vâ

Erik dalında erik var

Gız donuında bi delik vâ

Kız donunda bir delik var

O delî baña verirseñ

O deliği bana verirsen

Saña iki ellilik vâ

Sana iki ellilik var

(K21)

KM-132

Gâşıda bêber evi

Karşıda berber evi

Esiyo perdeleri

Esiyor perdeleri

Yârim hamamdan çıkmış

Yârim hamamdan çıkmış

Tazedir memeleri

Tazedir memeleri

(K36)

14. Kızlara ve Erkeklerle Söylenen Maniler**KM-133**

Masa üsdünde musluk

Masa üstünde musluk

Ôlannar çalar ıslık

Oğlanlar çalar ıslık

Bizim kövüñ kızları

Bizim köyün kızları

Gavrılmış taze fisdık

Kavrulmuş taze fıstık

(K21)

KM-134

Okçulâ çiftlik gibe

Okçular çiftlik gibi

Uzamış iplik gibe

Uzamış iplik gibi

Bizim kövüñ kızları

Bizim köyün kızları

Kınalı keklik gibe

Kınalı keklik gibi

(K74)

KM-135

Dolapda sabın m'olû

Dolapta sabun mu olur

Sevdaya sabır m'olû

Sevdaya sabır mı olur

Sevda çeken kızlarıñ

Sevda çeken kızların

Tövbesi gabul m'olû
(K30)

Tövbesi kabul mü olur

KM-136

Tireniñ pençeresi
İçiniñ çerçevesi
Êkeklê bu dünyanıñ
Bulaşık tenceresi
(K153)

*Trenin penceresi
İçinin çerçevesi
Erkekler bu dünyanın
Bulaşık tenceresi*

KM-137

Altın kapı açıldı
Güzel gızlâ saçıldı
Bunu gören êkeklê
Geçilere kaçıldı
(K36)

*Altın kapı açıldı
Güzel kızlar saçıldı
Bunu gören erkekler
Keçileri kaçırıldı*

KM-138

Masal masal mas atâ
Çönmüş kestane satâ
Kestane kaçâ dedim
Bön bön gözümü bakâ
(K30)

*Masal masal mas atar
Çömmüş kestane satar
Kestane kaçâ dedim
Bön bön gözüme bakar*

KM-139

Almeyi bütün ekdim
Dibine tütün ekdim
Ôlan yâriniñ pek çikin
Sabahı nasıl etdiñ
(K153)

*Elmayı bütün ekdim
Dibine tütün ekdim
Oğlan yarin pek çirkin
Sabahı nasıl ettin*

KM-140

Garanfiliñ moruna
Yandım marul donuna
Bu gadâ mı sevilir
Eliñ bekâr ôluna

*Karanfilin moruna
Yandım marul donuna
Bu kadar mı sevilir
Elin bekâr oğlunu*

(K50)

15. Kabadayı ve Tehdit Manileri**KM-141**

Dar sokakdan geçilmez
Âpa bûday seçilmez
Ben Al'Âniñ gızıyın
Benne dalga geçilmez

*Dar sokaktan geçilmez
Arpa buğday seçilmez
Ben Ali Ağanın kızuyım
Benimle dalga geçilmez*

(K21)

KM-142

Ben güççük bi gantarın
Günden güne artarın
Söylerseñ mani söyle
Saçıñ başını yırtarın

*Ben küçük bir kantarım
Günden güne artarım
Söylersen mani söyle
Saçını başını yırtarım*

(K74)

KM-143

Çanaklıkda çanak vâ
Öpülecek yanak vâ
Ben o yâre öpmezsem
Garigolda dayak var

*Çanaklıkta çanak var
Öpülecek yanak var
Ben o yâri öpmezsem
Karakolda dayak var*

(K153)

16. Pişmanlık İle İlgili Maniler**KM-144**

Güle çıkdım gülmedim

Güle çıktım gülmedim

Gülden düşdüm ölmedim
 Yârimine gezmeklê
 Sefayımış bilmedim
 (K74)

*Gülden düştüm öpmedim
 Yârim ile gezmekler
 Safa imiş bilmedim*

KM-145

Pôtukal dilim dilim
 Darılmış benim gülüm
 Ben gülüme ne dedim
 Gurusuñ âzım dilim
 (K21)

*Portakal dilim dilim
 Darılmış benim gülüm
 Ben gülüme ne dedim
 Kurusun ağzım dilim*

KM-146

Sandık üstünde sandık
 Başdan aşağı yandık
 Adam evladı sandık
 Sandık da gönül vêdik
 (K50)

*Sandık üstünde sandık
 Baştan aşağı yandık
 Adam evladı sandık
 Sandık da gönül verdik*

17. Dua İçeren Maniler

KM-147

Mendili sêdim taşa
 Aşkım gözü gaşa
 Bugün beni güldürdüñ
 Sevgilim biñler yaşa
 (K30)

*Mendili serdim taşa
 Aşkım göze kaşa
 Bugün beni güldürdün
 Sevgilim binler yaşa*

KM-148

Gidene bak gidene
 Gülü sâmış tikene
 Mevla'm sabırlâ vêsîñ
 Gizli sevda çekene

*Gideni bak gidene
 Gülü sarmış dikene
 Mevla 'm sabırlar versin
 Gizli sevda çekene*

(K107)

Değerlendirme**a. Biçim**

Derlenen manilerin tümünün nazım birimi dördlüktür. Manilerde büyük oranda 7'li hece ölçüsü kullanılmıştır. Manilerin bir bölümünde ise 8'li hece ölçüsü kullanılırken (KM-50, KM-75, KM-131) bir manide de 6'lı hece ölçüsü kullanılmıştır (KM-18). Bazı maniler ise hece ölçüsü açısından hiç kararlılık göstermemektedir. Bu manilerde dizeler arası ölçü farkları mevcuttur (KM-19, KM-22, KM-24, KM-27, KM-34, KM-38, KM-71, KM-73, KM-99, KM-101, KM-109, KM-113, KM-116, KM-125, KM-130). Tümünün düz mani özelliği gösterdiği Koçarlı manilerinin biri (KM-104) abcb ve bir diğeri de (KM-115) aabb kafiye dizilişine sahiptir. Geriye kalan diğer maniler ise aaxa uyak şekliyle söylenmektedir.

b. İçerik

Manilere içerik olarak baktığımızda sevda-aşk manilerinde sevgiliye duyulan aşk (KM-2, KM-3, KM-5, KM-8, KM-9, KM-15, KM-18, KM-21, KM-23, KM-24, KM-30, KM-31, KM-37), sevgiliye övgü (KM-1, KM-28, KM-33, KM-34, KM-36), sevgiliyi küçümseme ve ona acıma (KM-10, KM-19, KM-29, KM-40), sevgiliyi unutamama (KM-13), sevgiliye sitem (KM-22), sevgiliye özlem (KM-16, KM-25), fedakarlık (KM-11, KM-14, KM-17, KM-26, KM-27, KM-32, KM-35, KM-38) ve güzel sevmenin önemi (KM-6) ile sevda hastalığı (KM-4) anlatılmıştır. Ayrılık ile ilgili manilerde feleğe sitem (KM-41, KM-43, KM-44) ve aşğın sevgiliden beklediği sabır dile getirilmiştir (KM-42). Söz verme ile ilgili manilerde sevgilinin sözünde durması arzusu (KM-45) ile aşğın sözünde durmadığı takdirde karşılaşacağı durum (KM-46) belirtilmektedir. Beddua ve keder manilerinde sevgili ile aşğın arasına girenlere (KM-47, KM-48, KM-49) ve aşık ile sevgilinin kavuşmasına engel olanlara (KM-50, KM-51) ilenme ile sevgiliye hasret (KM-52, KM-54, KM-55, KM-56) ve sevdanın çaresizliği (KM-53) anlatılmıştır. Güzelleme ile ilgili manilerde sevgili ve güzellik unsurları övülmekte (KM-57, KM-58, KM-60, KM-61, KM-62, KM-64, KM-65, KM-66, KM-67, KM-68, KM-69, KM-70) ve sevgili başka güzellik unsurlarına benzetilmektedir (KM-59, KM-60). Murat ve şikâyet manilerinde sevgiliden (KM-72,

KM-73, KM-74) ve farklı yerlerden (KM-71) beklenen murat ile sevgiliden (KM-75, KM-78, KM-79), ana-babadan (KM-76, KM-77) ve felekten (KM-80, KM-81) yakınma söz konusudur. Evlenme ve çapkınlık manilerinde kız anasından yakınma (KM-82, KM-85), evlenme zamanını belirtme (KM-83), kaçmaya istekli olma (KM-84), evlenme isteğini ifade etme (KM-86, KM-88, KM-89, KM-90, KM-91), sevgiliyle alay etme (KM-87) ve evlenme yasağından (KM-92) bahsedilmiştir. Ayrıca murat (KM-93, KM-94, KM-96), çapkınlık (KM-95, KM-97, KM-98) ve çapkınlık anında yakalanma (KM-99) durumları da söz konusudur. Askerlik ile ilgili manilerde askere gidenin eksikliğinden doğacak hâller (KM-100, KM-101) ile askerlik (KM-103) ve sonrası (KM-102, KM-104) dile getirilmiştir. Meslek manilerinde bakkal, şoför ve imam mesleklerinden söz edilmiştir (KM-105, KM-106, KM-107, KM-108). Öğüt manilerinde de aşıklara belirli durumlarda yapmaları gereken ve sevilecek kişilerin özellikleri içeren öğütler mevcuttur (KM-109, KM-110, KM-111, KM-112, KM-113, KM-114). Mektup manilerinde aşıkların birbirleri ile haberleşmelerinde mektupların önemine değinen maniler (KM-115, KM-116, KM-118, KM-121, KM-122) ile aşk derdiyle yananların duygularını mektuplara yansıttığına dikkat çeken maniler de vardır (KM-119, KM-120). Ayrıca mektubun telefonda daha makbul olduğunu belirten bir mani de mevcuttur (KM-117). Yerleşim yerleri ile ilgili manilerde sevgilinin yaşadığı yeri öven maniler (KM-123, KM-126) ile sevgilinin yitirildiği yerleri içeren bir mani (KM-124) mevcutken ayrıca aşğın bir unsuruna benzetilen yerleşim yerleri ile ilgili maniler de vardır (KM-125, KM-127). Cinsel konulu manilerde sevgili ile ilgili olan (KM-129, KM-130, KM-132) ve karşı cinse söylenen maniler (KM-128, KM-131) vardır. Kızlara ve erkeklere söylenen manilerde kızları güzelleyen maniler (KM-133, KM-134) ve sevdalı kızların dualarının kabul olmayacağını ifade eden bir mani de mevcuttur (KM-135). Bunun yanında erkeklerle dalga geçen manilerin (KM-136, KM-137, KM-138) yer aldığı bu kategoride yarı çirkin olan erkeğe söylenmiş bir mani (KM-139) ile erkekleri çok sevmenin faydalı olmadığını da içeren bir mani mevcuttur (KM-140). Tehdit ve kabadayı manilerinde bir kabadayı manisi (KM-141) ile iki de tehdit içeren mani vardır (KM-142, KM-143). Pişmanlık manilerinde yar ile geçirilen zamanın kıymetinin bilinmemesinden doğan pişmanlığı konu edinen bir mani ile (KM-144) yarı küstürmenin vermiş olduğu pişmanlığı ifade eden başka bir mani de vardır (KM-145). Bir mani ise aşık olmanın pişmanlığına değinmektedir (KM-146). Dua

manilerinin biri sevgiliye alkış niteliğinde (KM-147) iken diğeri ise gizli sevdalılar için Allah’a yapılan bir duadır (KM-148).

Koçarlı yöresinde mani söyleme geleneği oldukça yaygındır. Başta genç kızlar olmak üzere yediden yetmişe tüm yöre halkı çeşitli ortamlarda mani söylemektedir. Özellikle tarlada, bağda, bahçede çalışırken kadınlar hem vakit geçirmek hem de eğlenmek amacıyla birbirleriyle yarışarcasına mani söylemektedirler. Eskiden beri devam etmekte olan mani söyleme geleneği diğer halk kültürü unsurları gibi söylendiği her ortam ve dönemden etkilenerek yeni bir vücut bulur. Koçarlı manilerinde de bu değişim göstergelerinden söz etmek mümkündür. Zira “Telefon, memur, fakülte, Ferdi Tayfur, Cüneyt Arkın, Kenan Evren” gibi günümüz kültürüne mensup kavramların Koçarlı manileri bünyesinde de yer alması bu iddiamıza bir kanıt oluşturmaktadır.

2.1.3. Ninni

Ninni, genel anlamda çocukları uyutmak için birtakım sözlerin ezgili biçimde söylenmesi olarak bilinir. Akademik bağlamda ise ninni türünün pek çok tanımı vardır. Örneğin Ahmet Talat Onay ninniyi “*Annelerimizin çocuklarını uyutmak için söyledikleri türkülerdir ki, sabit şekli ve edebî bir kıymeti yoktur.*”³¹⁷ diye tanımlarken Ali Berat Alptekin de “*Ağlayan çocuğu susturmak veya uyku saati gelen çocuğu uyutmak için anne kucığında, dizinde veya beşikte söylenen ezgilerdir.*”³¹⁸ şeklinde ifade etmektedir. Şükrü Elçin’e göre ise ninni “*Annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum ve mensur sözlerdir.*”³¹⁹ Doğan Kaya da ninniyi şu şekilde tanımlamıştır: “*Ninniler uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden, çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarında birtakım klişe sözler ilave edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir.*”³²⁰ Bu tanımlardan yola çıkarak biz de ninniyi şu şekilde tanımlayabiliriz:

Ninniler, ilk bakışta, amacı yalnızca ağlayan çocuğu susturmak yahut uyutmak olarak algılanan fakat aynı zamanda annenin çocuğuna olan ilgi ve sevgisinin kelimeler hâlindeki tezahürünü ihtiva eden bir tür olmakla birlikte, çocuğun ileriki

³¹⁷ Onay, Ahmet Talat, *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev’i*, Akçağ Yay., İst., 1928, s. 94

³¹⁸ Alptekin Ali Berat, “Ninni”, *TDEA*, C. VII, İst., 1990, s. 63.

³¹⁹ Elçin, a.g.e., s. 271.

³²⁰ Kaya, a.g.e., s. 341.

yaşamının her safhasında kullanacağı ana dilinin ilk ürünlerini içeren ve belirli kurallar çerçevesinde, içten gelen bir ezgiyle söylenen manzum sözlerdir.

Ninni sözcüğünün Türkçede ne zamandan beri kullanıldığı bilinmemekle birlikte Anadolu'da *nen eylemek* şeklinin var olduğu bilinmektedir.³²¹ Ayrıca ninni, Divanü Lügati't Türk'te *balu balu* sözü ile tanımlanmıştır.

Ninnilerin konusunu çocuk teşkil eder. Sağlıklı doğmadan gelen sevinç, fiziki güzellik, soy-sop, iyi huy, sünnet, öğrenim, nişan, gelin olma, evlenme gibi geleceğe ait dilekler; yalnızlık, gurbette kalan baba, koruyucu melekler, veliler, Hızır gibi madde, tem, motif ve merasimler ninnilerin muhtevastaki belli başlı unsurlardır.³²²

Ninniye Azeri Türkleri *layla, laylay*; Başkurtlar *sängildäk yırı*; Çağataylar *elle*; Çuvaşlar *nene*; Kazak Türkleri *besik jırı, eldim, eldiy*; Kerkük Türkmenleri *leyle, leyley, leylev*; Kırgızlar *aldey-aldey, beşik ırları*; Kırım Türkleri *ayya (nanıy)*; Kosova Türkleri *nina*; Özbekler *ällä*; Tatarlar *bişik (bällü) cırı*; Türkmenler *alley, hüvdi, hövdü, huvdu*; Uygur Türkleri de *äläy* derler. Anadolu sahasındaki *nenni, nen, nenen* sözleri ile Kars'ta kullanılan *lalay, nanay* ve Erzurum yöresindeki *elo* kelimeleri de *ninni* sözcüğünü karşılar niteliktedir.³²³ Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinde de *nenni* sözcüğü kullanılmaktadır.

Ninniler yapı, konu ile söyleniş yer ve zaman özelliklerine göre farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Biz de Koçarlı yöresinden derlediğimiz **beş** ninniye Erman Artun'un ninni tasnifine göre aşağıdaki şekilde sınıflandırmış bulunmaktayız.³²⁴

1. Ninni Olarak Söylenen Tekerlemeler
2. Sevgi ve İlgı Anlatan Ninniler

1. Ninni Olarak Söylenen Tekerlemeler

KN-1

Hu hu hu Allah

Hu hu hu Allah

Yavrıma uyku ver Allah

Yavruma uyku ver Allah

Uyusuñ da böyüsüñ nenni

Uyusun da böyüsün nenni

Tıpış tıpış yörüsüñ nenni

Tıpış tıpış yürüsün nenni

³²¹ Çelebioğlu, Amil, *Türk Ninniler Hazinesi*, Kitabevi Yay., İst., 1982, s. 10-12.

³²² Elçin, a.g.e., s. 271.

³²³ Kaya, a.g.e., s. 339-340.

³²⁴ Artun, Erman, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yay., İst., 2004, s. 180.

Hu hu hu yavrıma

Ee ee ee yavrıma

(K19)

Hu hu hu yavruma

Ee ee ee yavruma

KN-2

Dandini dandini dasdına

Danılâ girmiş bosduna

Gô bostancı danıya

Yimesiñ ilânaya

Îlâna da yimez

Kürdünü yir

Benim yavrım lokumunu yir

Ee ee ee

(K148)

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı

Lahana da yemez

Kürdünü yer

Benim yavrım lokumunu yer

Ee ee ee

2. Sevgi ve İlgi Anlatan Ninniler

KN-3

Gara gızım da gaytan gızım

Un çuvalına yırtan gızım

Uyusuñ da böyüsüñ nenni

Ev önünü süpürsüñ nenni

(K80)

Kara kızım da kaytan kızım

Un çuvalını yırtan kızım

Uyusun da büyüsun nenni

Ev önünü süpürsün nenni

KN-4

Ôlum ôlum oyunda

Ôlum kızılâñ goynunda

Ölümüñ artı nenni

Yiñimiñ yırtı nenni

(K115)

Oğlum oğlum oyunda

Oğlum kızların koynunda

Ölümün artığı nenni

Yenimin yırtığı nenni

KN-5

İpek guşâmiñ gırpıntısı

Çatal gaşımıñ şırpıntısı

İpek kuşağımın kırpıntısı

Çatal kaşımın şırpıntısı

Kapı eşîmiñ tıpıntısı

Kapı eşîğimin tıpıntısı

Nenni yavrım nenni

Nenni yavrum nenni

(K49)

Değerlendirme

a. Biçim

Derlediğimiz Koçarlı yöresi ninnilerinin üçünün nazım birimi dörtlük iken (KN-3, KN-4, KN-5) geriye kalan diğer ninniler nazım birimi açısından bir kararlılık göstermemektedir (KN-1, KN-2). Ninnilerin biri 9’lu hece ölçüsü ile yazılmıştır (KN-3). Diğer ninnilerde ise hece ölçüsü bulunmamaktadır (KN-1, KN-2, KN-4, KN-5). Derlediğimiz ninnilerin kafiye düzenlerine baktığımızda üç ninninin aabbcc kafiye düzeninde olduğunu görmekteyiz (KN-1, KN-3, KN-4). Bir ninni düz kafiye şeklinde (KN-5), diğer bir ninni de kafiye örgüsü itibariyle bir kararlılık göstermemektedir (KN-2).

b. İçerik

Ninni olarak söylenen tekerlemelerde yer yer çeşitli ünlemler ve doldurma dizeler ile hikâyemsi unsurlar göze çarpmakta ve böylece çocuğun dikkati çekilerek uyuması sağlanmaktadır (KN-1, KN-2). Sevgi ve ilgi anlatan ninnilerin biri, kız çocuklarına söylenen ve annenin çocuğunun büyüyünce yapmasını dilediklerini içeren bir ninnidir (KN-3). Ninnilerden biri de erkek çocukları uyutmak için söylenen bir ninnidir (KN-4). Son ninni ise okşama tarzı bir ninnidir (KN-5).

Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre Koçarlı yöresinde ninni söyleme kültürü gittikçe eski canlılığını kaybetmektedir. Özellikle teknolojik araçların bölgede daha çok kullanılmaya başlanmasıyla anneler çocuklarını televizyon, radyo, teyp gibi çocuğun dikkatini çeken araçlarla sakinleştirmekte ve uyutmaktadırlar. Kırsal kesimlerde de durum pek farklı değildir.

2.1.4. Ağıt

Türkçe Sözlük’te “*Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını veya büyük felaketlerin acılı etkilerini dile*

getiren söz veya okunan ezgi, yazılan yazı”³²⁵ olarak tanımlanan ağıt, çeşitli araştırmacılar tarafından şu şekilde tarif edilmiştir: A. Şükrü Esen: “Ağıt deyimi ile bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu edinen metni de ezgisi de bu olayı yansıtma, bütün koygunluğu ile yaşatmaya elverişli türkülerin bütünüdür.”³²⁶ Ümit Kaynar: “Ölüm sonrası çaresizlik ve yakınmayı anlatan, çalgısız, anında “yakılmış” söz ve ezgilerden oluşur.”³²⁷ Şükrü Elçin: “İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı cansız bir varlığı kaybetme, üzüntü, telaş, korku ve heyecan anındaki feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, şikâyetlerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesinde umumiyetle “ağıt” adı verilir.”³²⁸ Esmâ Şimşek: “Ağıtlar, sızlayan kalplerin, dayanılmaz acuların, akan gözyaşlarının, yanık yüreklerin çare arayan feryadıdır. Yavrusunu yitiren ana, sevgilisine kavuşamayan âşık, yatağında inleyen hasta, sıla hasreti ile yanıp tutuşan garip, duygularını, ıstıraplarını ağıtlarla dile getirir.”³²⁹ Bu tanımlar ışığında biz de ağıt türünü şu şekilde tanımlayabiliriz:

İnsanın bir yakınının ölümünden duyduğu üzüntüsünü, ölen kişinin yaşarken bıraktığı izlenimleri ve ölümüne sebep olan olaylar ile ölüm sürecini birlikte işleyebilen –veyahut- insanı olumsuz şekilde etkileyen diğer olayları da, öncesi ve sonrası ile ortaya çıkardığı tüm hissiyatı konu edinebilen ve bir ezgiyle söylenen halk şiirine “ağıt” adı verilir.

Ağıt, kelime anlamı olarak *ağlama* karşılığında kullanılır. Yakılmasına neden olan duygular evrensel olduğu için bütün eski kültürlerde yaygın bir gelenek olduğu gibi günümüz toplumlarında da varlığını korumaktadır.³³⁰ Türklerde de ağıt yakma geleneği ve yas törenleri önemli bir yer tutmaktadır. Türkler ölenlerin ardından *yuğ* adını verdikleri ve değişik âdetler uyguladıkları törenler düzenlemişlerdir. Bu törenlerde yas tutanların bağıra çağıra ağladıkları bilinmektedir. Orhun Yazıtları’nda, matem törenlerinde Göktürklerin saçlarını, kulaklarını keserek feryat ettikleri anlatılır. Oğuzların yas âdetleri de Dede Korkut Hikâyeleri’nde feryat ederek ağladıkları,

³²⁵ *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ank., 2005, s. 23.

³²⁶ Esen, Ahmet Şükrü, *Anadolu Ağıtları*, İletişim Yay., İst., 1997, s. 13.

³²⁷ Kaynar, Ümit, *Türk Halk Kültürü ve Halk Müziği*, Ege Yay., İst., 1996, s. 112.

³²⁸ Elçin, Şükrü, *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1990, s. 290.

³²⁹ Şimşek, Esmâ, *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Tefsa Yay., Antakya, 1993, s. 1.

³³⁰ Uludağ, Süleyman, “Ağıt”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İst., C. 1, 1988, s. 470.

yüzlerini parçaladıkları, saçlarını yoldukları, kardeşlerin ak çıkarıp kara giydikleri şeklinde tasvir edilir.³³¹

İslamiyet öncesi sözlü edebiyatımızda *sagu*, Divan edebiyatında *mersiye* olarak karşımıza çıkan *ağıt* sözcüğünün çeşitli Türk toplumlarındaki adları şunlardır: Azeriler *ağı*, *şiven*; Gagavuzlar *dizici*, *dimee*; Başkurtlar *märsiyä*, *aytiv*; Tatarlar *märsiyä*; Türkmenler *ağı*, Uygurlar *jiğa*, *haza*; Kırgızlar *koşok*; Özbekler *märsiyä*; Kırımlar *sıyıt*, Karaylar *yankı*, Kazaklarda *joktov* sözcüklerini *ağıt* türünü karşılamak için kullanmaktadırlar.³³²

Anadolu'nun bazı bölgelerinde *ağıt* türünü karşılayan farklı sözcükler de kullanılmaktadır: *bayatı* (Kars), *deme* (Sivas), *deşet* (Adana), *deyiş* (Malatya), *deyişet* (Samsun), *lâvik* (Kırşehir), *ölgülü* (Burdur), *sabu* (Muş), *sızılama* (Doğu Anadolu), *şin* (Elazığ), *şivan* (Diyarbakır), *yakım* (İçel, Isparta), *yas* (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla).³³³ Araştırma alanımız olan Koçanlı'da da *ağıt* ve *yas* kelimeleri kullanılmaktadır.

Ağıtlar, konularına göre aşağıdaki gibi tasnif edilebilmektedir:

1. Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar

Bu ağıtlar ölüm, hastalık, ayrılık, kayıp kişiler, çekilen acılar için yakılan ağıtlardır.

2. Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar

Evlenme iznini vermeme, boşanma ve toplumu ilgilendiren her türlü olayla ilgili ağıtlardır.

3. Gelin Ağıtları

Kına ağıtları, duvak ağıtları, gelin alma ağıtları bu türden ağıtlardır.

4. Asker Uğurlama-Karşılama Ağıtları

Askere gönderme ve askeri karşılamada düzenlenen törenlerde yakılan ağıtlardır.

5. Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar

³³¹ İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (5. Baskı), TTK Basımevi, Ank., 2000, s. 195-196.

³³² Arslan, Nehir Özcan, *Gaziantep Yöresinde Ağıt Geleneği ve Ağıtçı Kadınlar*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ank., 2007, s. 22.

³³³ Kaya. a.g.e., s. 245.

Çeşitli durumlarda havya sevgisi, hayvanların öldürülmesi, bir salgın hastalık üzerine hayvanların topluca ölmelerini konu edinen ağıtlardır.

6. Tabiata Yakılan Ağıtlar

Suların kuruması, terk edilen topraklar, dağlar, ormanların konu olduğu ağıtlardır.

7. Doğal Afetler İçin Yakılan Ağıtlar

Deprem, sel, yangın, salgın hastalık, kuraklık gibi doğal afetleri konu edinen ağıtlardır.

8. Âşıkların Yaktığı Ağıtlar

Âşıkların çeşitli konularda yaktıkları ağıtlardır.³³⁴

Koçarlı yöresinden derlediğimiz **iki** ağıt da *Kişiler İçin Söylenen Ağıtlar* kategorisine girmektedir:

KA-1

Allarıñı aldıramadım

Allarını aldıramadım

Morlarıñı solduramadım

Morlarını solduramadım

Dünyâlâña ne'zman doydun

Dünyalarına ne zaman doydun

Doydun da gitdiñ guzum

Doydun da gittin kuzum

Anasınıñ kööpe kuzusu

Anasının körpe kuzusu

Hu gön'lümüñ diñmez sızısı

Şu gön'lümün dinmez sızısı

Bööleyimiş gader yazısı

Bööleymiş kader yazısı

Bööleyimiş gurbet guzum

Bööleymiş gurbet kuzum

Günnêne heç görümedim

Günlerini hiç göremedim

Tasılâña sürümedim

Tasalarını süremedim

Ben saña heç doyumadım

Ben sana hiç doyumadım

Doyumadım aslan guzum

Doyumadım aslan kuzum

Hastânilêde incir âcı

Hastanelerde incir ağacı

Bulamadım guzum saña ilacı

Bulamadım kuzum sana ilacı

³³⁴ Artun, a.g.e., s. 160.

Allah vêmesin heç böölü acı
Benden evel giden guzum

*Allah vermesin hiç böyle acı
Benden evvel giden kuzum*

Meslêni anca eliñ'aldıydıñ
Hanı sen baña bakacâdıñ
Hanı mezerime kazacâdıñ
Gurbetlêde gezen guzum

*Mesleğini anca eline aldıydın
Hani sen bana bakacaktın
Hani mezarımı kazacaktın
Gurbetlerde gezen kuzum*

(K12)

KA-2

Ayag uçlu baş uçludur âdıçlâ
Çalışı çırpısı dibindi gışlâ
Emek yidik sulâ içdik gâdeşlâ

*Ayak uçlu baş uçludur ardıçlar
Çalışı çırpısı dibinde kışlar
Ekme yedik sular içtik kardeşler*

Beni gatâlâdan atıvêdiñiz
Beni devtêlêden silivêdiñiz

*Beni katarlardan atıverdiniz
Beni defterlerden siliverdiniz*

Gûbetiñ yolları da tiken tiken
Ayrılık değmi de bellere büken
Yok ben gibe gâdeş acısı çeken

*Gurbetin yolları da diken diken
Ayrılık değil mi de belleri büken
Yok ben gibi kardeş acısı çeken*

Büküldü bellêm de dôrulmaz benim
Şindenkeri hallâm sorulmaz benim

*Büküldü bellerim doğrulmaz benim
Artık hâllerim sorulmaz benim*

(K84)

Değerlendirme

a. Biçim

Derlediğimiz iki ağıttan birinin nazım birimi dördlük iken (KA-1) diğerinin nazım birimi ise üç mısralık benttir ve bu bentler arasında ikişer mısralık iki farklı kavuşak bulunmaktadır (KA-2). Ağıtları hece ölçüsü bakımından incelediğimizde bir ağıt ölçü bakımından kararlılık göstermez iken (KA-1) diğer ağıtın ise 11'li hece ölçüsü ile söylendiği görülmektedir (KA-2). Ağıtların uyak düzenine baktığımızda bir ağıtın

koşma tipi kafiye düzenine (aaab cccb) sahip olduğu görülmektedir (KA-1). Diğer ağıtta ise her birimin kendi arasında kafiyelendiği (aaa bbb) göze çarpmaktadır (KA-2).

b. İçerik

Koçarlı yöresinden derlediğimiz iki ağıttan biri, henüz öğretmen olan fakat geçirdiği kalp krizi sonucu ölen gencin annesi tarafından söylenmiştir (KA-1). Diğer ağıt ise kardeşleri tarafından terk edilmiş, yalnız yaşayan bir kadın tarafından yakılmıştır (KA-2). Ölen kişi için yakılmış ağıtta ölenin arkasından duyulan üzüntü, bu ayrılığa dayanamamanın verdiği sıkıntı ve pişmanlık göze çarpmaktadır. Ölümün bir kader yazısı olduğu inancı da bu ağıtta kendini göstermektedir (KA-1). Terk eden kardeşler üzerine yakılmış ağıtta ayrılıktan evvelki güzel günlerin yadı, terk edilmenin kişi üzerinde bıraktığı olumsuz etki ve ayrılıktan sonra ortaya çıkabilecek kötü durumlar işlenmiştir (KA-2).

Koçarlı yöresinde yas tutma geleneği, Anadolu'nun diğer bölgelerine nazaran oldukça zayıftır. Gözlemlerimiz ve kaynak kişilerden tespit ettiğimiz bilgilere göre yakınıni kaybeden kişinin feryat etmesi, saçını-başını yolması diğer yakınları tarafından engellenmektedir. Bu durumun sebebi İslam'da bağıra çağıra ağıt yakmanın günah sayılması ve bunun, ölen kişiye azap vereceğine inanılmasıdır.

2.1.5. Düzgü

Doğan Kaya'nın "*Muhtelif konularda ve daha ziyade ikilik yahut üçlüklerle söylenen; tecrübe ve görüşleri yansıtan; duygu, inanç, düşünce, davranış için düzülmüş özlü ve ölçülü sözler*" olarak tarif ettiği düzgülerin bazı özellikleri şunlardır:

- Özlü sözlerdir.
- Genellikle iki mısra olmakla beraber mısra sayıları 2-10 arasındadır.
- Hece sayıları 2-16 kadardır.
- Çoğunlukla yarım kafiye olmakla beraber, tam ve zengin kafiyeli örnekleri azımsanmayacak kadar fazladır. Çok azı cinaslı kafiyelidir.
- Bir kısmı çift kafiyelidir.
- Hemen her konuda söylenmiştir.
- Zincirleme şeklinde söylenenleri de vardır.
- Tekerleme niteliğinde olabilir.

- Bazıları atasözlerine ilaveler getirilmesiyle elde edilmiştir.

- Benzetmelere yer verilebilir.³³⁵ Bu tanım ve özellikler ışığında düzgüyü biz de şu şekilde tarif edebiliriz:

Düğüler, öğüt vermek, bir düşünceyi ifade etmek veya herhangi bir kavramı açıklamak amacıyla çeşitli konularda edinilmiş tecrübeler neticesinde söylenen ve birkaç mısradan oluşan manzum, arkaik sözlerdir.

Doğın Kaya, düğüleri konuları bakımından şu şekilde tasnif etmiştir:

1. Atasözleri
 - a. Öğüt düğüleri
 - b. Aile ve akrabalık düğüleri
 - c. Sözle ilgili düğüler
2. Fotoğraf arkası düğüler
3. Mezar taşı düğüleri
4. Çocuk sevme düğüleri
5. Esnaf düğüleri
6. Kamyon düğüleri
7. Evlilikle ilgili düğüler
8. Dualar – beddua düğüleri
9. Şikâyet ve hakaret düğüleri
10. Beldelerle ilgili düğüler
11. Salâvat düğüleri
12. Tecrübe ve ikaz düğüleri
13. Tarım düğüleri
14. Felsefi düğüleri
15. Yeme-içmeyle ilgili düğüler
16. Keyif vericilerle ilgili düğüler³³⁶

Koçarlı yöresinden derlediğimiz **kırk beş** dügüyü aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

1. Öğüt Düğüleri
2. Tecrübe Sonucu Söylenmiş Düğüler

³³⁵ Kaya, a.g.e., s. 403-406.

³³⁶ Kaya, a.g.e., s. 414-415.

3. Evlilik Üzerine Söylenmiş Düzgüler
4. Yerleşim Yerleri İle İlgili Düzgüler
5. Herhangi Bir Durum Karşısında Söylenmiş Düzgüler
6. Herhangi Bir Kavramı Açıklamak İçin Söylenmiş Düzgüler
7. Yaş Düzgüleri
8. Aile ve Akrabalık Terimleri İle İlgili Düzgüler

1. Öğüt Düzgüleri

KDÜ-1

Yazın daşdan	<i>Yazın taştan</i>
Gışın yaşdan	<i>Kışın yaştan</i>
(K17)	

KDÜ-2

Lafını bile bile	<i>Lafını bile bile</i>
Ekmêni böle böle	<i>Ekmeğini böle böle</i>
(K89)	

KDÜ-3

Nêdi çalgı	<i>Nerde çalgı</i>
Ôdu galgı	<i>Orda kalgı</i>
(K102)	

KDÜ-4

Uşul	<i>Uşul</i>
Yôganıña göre kôsül	<i>Yorganına göre kôsül</i>
(K71)	

2. Tecrübe Sonucu Söylenmiş Düzgüler

KDÜ-5

Gadın içden	<i>Kadın içten</i>
Êkek dışdan (evi gurâ)	<i>Erkek dıştan (evi kurar)</i>

(K13)

KDÜ-6

Gız anıları alme içi

Kız anaları elma içi

Ôlan anıları kapı sökesi

Oğlan anaları kapı söykesi

(K14)

KDÜ-7

Yazın kölke hoş

Yazın gölge hoş

Gışın tôba boş

Kışın torba boş

(K74)

KDÜ-8

Hava seriñ

Hava serin

Çapa deriñ

Çapa derin

(K98)

KDÜ-9

G.tü oturak

G.tü oturak

Dili pıtırak

Dili pıtırak

(K108)

KDÜ-10

Önce inek

Önce inek

Sôna dünek

Sonra tünek

Eñ soñ binek

En son binek

(K30)

KDÜ-11

Yaşa

Yaşa

Başa

Başa

Daşa (oturulmaz)

Taşa (oturulmaz)

(K10)

KDÜ-12

Dokuz gübre

Dokuz gübre

Dokuz para

Dokuz para

(K57)

KDÜ-13

Hoş kava

Hoş kafa

Boş kava

Boş kafa

Daş kava

Taş kafa

(K142)

KDÜ-14

Ayıngeciñ açımı

Ayınğacın açımı

Gızlâñ gaçımı

Kızların kaçımı

(K74)

KDÜ-15

Ak keseniñ yôrdu

Ak kesenin yoğurdu

Kel gadınıñ dôrdû

Kel kadının doğurduğu

(K75)

KDÜ-16

Ana evi bahar evi

Ana evi bahar evi

El evi gahr evi

El evi kahır evi

(K22)

KDÜ-17

Ekmê bişiren odun

Ekmeği pişiren odun

Êkê şişiren gadın

Erkeği şişiren kadın

(K145)

KDÜ-18

Yavrımıñ yavrısı
 Yarısı ilan yavrısı
 (K67)

Yavrumun yavrusu
Yarısı yılan yavrusu

KDÜ-19

Êkek çıbınnı
 Gadın çocûnna
 (K51)

Erkek çubuğuyla
Kadın çocuğuyla

KDÜ-20

Êsan lâkabınna
 Deve habitınna
 (K52)

İnsan lakabıyla
Deve habitıyla

KDÜ-21

Garı goca gavgası
 Târna çôbası
 (K62)

Karı koca kavgası
Tarhana çorbası

KDÜ-22

Sabah olû guşluk
 Gençlikd'olû puşluk
 (K94)

Sabah olur kuşluk
Gençlikte olur puşluk

KDÜ-23

Yiyen de çıkmış yaza
 Yimiyen gülden teze
 (K108)

Yiyen de çıkmış yaza
Yemeyen gülden taze

KDÜ-24

Arı üçden

Arı üçten

Goyun beşden
(K53) *Koyun beşten*

KDÜ-25

Bazara giden garıdan *Pazara giden karıdan*
Yâmur yiyen darıdan *Yağmur yiyen darıdan*
(hayır gelmez) *(hayır gelmez)*
(K59)

3. Evlilik Üzerine Söylenmiş Düzgüler

KDÜ-26

Analı kızlı *Analı kızlı*
Sırları gizli *Sırları gizli*
(K128)

KDÜ-27

Anası uyumuş *Anası uyumuş*
Gızı böyümüş *Kızı böyümüş*
(K66)

4. Yerleşim Yerleri İle İlgili Düzgüler

KDÜ-28

Aydıñ *Aydın*
Beni baydıñ *Beni baydın*
(K73)

KDÜ-29

Aydın çukuru *Aydın çukuru*
Altın çukuru *Altın çukur*
(K24)

KDÜ-30

Hakkâri

Hakkâri

Ondan öte yok gâri

Ondan öte yok gayrı

(K73)

5. Herhangi Bir Durum Karşısında Söylenmiş Düzgüler**KDÜ-31**

Garaysa garadır

Karaysa karadır

Cıldır cıldır paradır

Cıldır cıldır paradır

(K81)

KDÜ-32

Yan ocâña

Yan ocağına

Dön bucâña

Dön bucağına

(K79)

6. Herhangi Bir Kavramı Açıklamak İçin Söylenmiş Düzgüler**KDÜ-33**

Gündelik

Gündelik

G.tü delik

G.tü delik

(K74)

KDÜ-34

Namaz

Namaz

Yoldu gomaz

Yolda koymaz

(K61)

KDÜ-35

Dulluk

Dulluk

Gezmesi bolluk

Gezmesi bolluk

(K100)

KDÜ-36

Hasda
Çorba gomaz tasda
(K40)

Hasta
Çorba koymaz tasta

KDÜ-37

Çarık
Dabanı yarık
(K82)

Çarık
Tabanı yarık

KDÜ-38

Gız boñazı
Gaz boñazı
(K167)

Kız boğazı
Kaz boğazı

KDÜ-39

Öölen arası
Ekmek arası
(K63)

Öğle arası
Ekmek arası

KDÜ-40

Yi gabâ
Sal göbê
(K110)

Ye kabağı
Sal göbeği

7. Yaş Düzgüleri**KDÜ-41**

Yaş yitmiş
İş pitmiş
(K161)

Yaş yetmiş
İş bitmiş

KDÜ-42Yaş kırk didi *Yaş kırk dedi*G.t cirt didi *G.t cirt dedi*

(K107)

KDÜ-43Atmış yaşında *Altmış yaşında*Aklı başında *Aklı başında*

(K101)

8. Akrabalık Terimleri İle İlgili Düzgüler**KDÜ-44**Baba *Baba*Sakalı gaba *Sakalı kaba*

(K55)

KDÜ-45Ana *Ana*Ciğerden yana *Ciğerden yana*

(K92)

Değerlendirme**a. Biçim**

Koçarlı yöresinden derlediğimiz düzgülerin bir kısmı (KDÜ-10, KDÜ-11, KDÜ-13) üç dize ile teşkil olunmuş iken geriye kalan tüm düzgüler iki dizelidir. Derlenen düzgülerden biri 2'li (KDÜ-11) ve dördü 3'lü (KDÜ-13, KDÜ-33, KDÜ-40, KDÜ-41) hece ölçüsü ile söylenmektedir. Bunların yanında 4'lü (KDÜ-1, KDÜ-3, KDÜ-5, KDÜ-8, KDÜ-10, KDÜ-12, KDÜ-24, KDÜ-32, KDÜ-38, KDÜ-42), 5'li (KDÜ-7, KDÜ-9, KDÜ-19, KDÜ-26, KDÜ-29, KDÜ-39, KDÜ-43), 6'lı (KDÜ-15, KDÜ-20, KDÜ-22) ve 7'li (KDÜ-2, KDÜ-17, KDÜ-23) hece ölçüsüyle söylenmiş düzgüler de vardır. Bir kısım düzgu ise hece ölçüsü bakımından bir kararlılık göstermemektedir (KDÜ-4, KDÜ-6, KDÜ-14, KDÜ-16, KDÜ-18, KDÜ-21, KDÜ-25,

KDÜ-27, KDÜ-28, KDÜ-30, KDÜ-31, KDÜ-34, KDÜ-35, KDÜ-36, KDÜ-37, KDÜ-44, KDÜ-45).

b. İçerik

Öğüt düzgülerinde yaz ve kış mevsimlerinde uzak durulması gereken nesnelere (KDÜ-1), konuşurken söylenilenlere dikkat edilmesi ve zenginliğin paylaşılması (KDÜ-2), düğün gibi eğlenilen mekanlarda eğlenilmesi gerektiği (KDÜ-3) ve güçsüz kimselerin kendi gücü oranında hareket etmesi gerektiği (KDÜ-4) ile ilgili nasihatler yer almaktadır. Tecrübe sonucu söylenmiş düzgülerde evin nasıl kurulduğu (KDÜ-5), kız analarına çok değer verildiği ve oğlan analarının kapı kapı kız aradığı (KDÜ-6), yazın çalışmayınca kışın aç kalındığı (KDÜ-7), serin havalarda daha verimli bir şekilde çalışıldığı (KDÜ-8), insanların yaşlanınca artık yürüyemez olduğu ve insanı rahatsız eder şekilde konuştuğu (KDÜ-9), insanın önce mal-mülk, sonra ev ve en son araba alması gerektiği (KDÜ-10), kişinin bulunmaması gereken yerler (KDÜ-11), değersiz şeylerin bile çok pahalı olduğu (KDÜ-12), insanların anlayış bakımından üçe ayrıldığı (KDÜ-13), baharın gelmesiyle açan zakkum çiçeğiyle birlikte artık düğün mevsiminin başladığı (KDÜ-14), en iyi yoğurdun beyaz kese yoğurdu olduğu ve kısa boylu kadınların çocuklarının daha güzel olduğu (KDÜ-15), kızlar için ana evinin olumlu, koca evinin olumsuz olduğu (KDÜ-16), erkeği güzel görünüşlü kılanın karısı olduğu (KDÜ-17), torunun kendi torunu olduğu kadar başkasının da torunu olduğu (KDÜ-18), erkeğin sigarasıyla, kadının çocuğuyla güzel görüldüğü (KDÜ-19), insanın lakabıyla, devenin üzerindeki süslerle tanındığı (KDÜ-20), karı-koca arasındaki kavganın evliliğin bir gereği olduğu (KDÜ-21), gençlerin bazı olumsuz davranışlarının hoş görülmesi gerektiği (KDÜ-22), insanın fazla yemesiyle ölmeyeceği ama az yemesiyle daha güzel görüneceği (KDÜ-23), insanı varlıklı hâle getirenin, az olsa da, canlı hayvan olduğu (KDÜ-24) ve ev kadınının alışverişe gitmemesi ile sağlıklı mısırın yağmurdan önce toplanmış olması (KDÜ-25) gerektiği ile ilgili tecrübeye dayanan sözler ifade edilmektedir. Evlilik üzerine söylenmiş düzgülerde anne ile kızı arasında sınırlar olduğunu içeren (KDÜ-26) ve evlilik çağına gelmiş ama çeyizi bulunmayan kızlar için söylenen düzgüler mevcuttur (KDÜ-27). Yerleşim yerleri ile ilgili düzgülerde Aydın ilinin çok sıcak bir iklime (KDÜ-28) ve oldukça verimli ovalara (KDÜ-29) sahip olduğunu içeren düzgüler ile Hakkari ilinin Koçarlı yöresine göre çok uzak ve

Türkiye'nin sınır şehri olduğunu ifade eden bir düzgülü vardır (KDÜ-30). Herhangi bir durum karşısında söylenmiş düzgülerde bir eseri veya bir eşyası beğenilmeyen kişinin söylediği (KDÜ-31) ve gurbete giden için söylenen düzgüler (KDÜ-32) mevcuttur. Herhangi bir kavramı açıklamak için söylenmiş düzgülerde gündelik işlerden kazanılan paranın hemen harcanıldığı (KDÜ-33), namaz kılmanın sıkıntıları ortadan kaldırdığı (KDÜ-34), dul kadınların kendilerini kısıtlayacak kocaları olmadığı için rahatlıkla gezebildiği (KDÜ-35), hasta olan kişinin devamlı çorba içtiği (KDÜ-36), daha çok kırsal kesimlerde kullanıldığı için çarığın tabanının sürekli yırtık olduğu (KDÜ-37), kadınların çok yemek yediği (KDÜ-38) ve öğle arasında aperatif yiyeceklerin daha çok tüketildiğini (KDÜ-39) anlatan düzgüler bulunmaktadır. Yaş düzgülerinde kişinin yaşlandığında elden ayaktan düştüğü (KDÜ-41), kırk yaşına geldiğinde gençlikte yaptığı işleri artık yapamadığı (KDÜ-42) ve altmış yaşına geldiğinde de aklının hâlâ yerinde olduğunu (KDÜ-43) ifade eden düzgüler vardır. Akrabalık terimleri ile ilgili düzgülerde babanın soğuk yüzlü olduğu (KDÜ-44) ve annenin insana daha yakın olduğunu (KDÜ-45) anlatan düzgüler mevcuttur.

Koçarlı yöresinde düzgülü söyleme geleneği oldukça canlıdır. Yaşlı ve tecrübeli kişiler, muhabbet esnasında ve çeşitli durumlarda, anlatımlarını daha kuvvetli hâle getirmek için düzgülü söylemektedirler.

2.1.6. Tekerleme

Anonim halk edebiyatının en çok kullanılan türlerinden biri olan tekerleme hakkında çok sayıda tanım yapılmıştır. Bu tanımların bazıları şunlardır: “*Ses ve sözcük benzerliğinden yararlanılarak oluşturulan, yarı anlamsız, hoş söyleyişli cümlecikler ya da sözcükler.*”³³⁷ “*Vezin, kafiye, seci veya aliterasyonlardan istifade ederek hislerin, fikirlerin, hâl ve hayallerin abartma, tuhaflık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışım yoluyla ortaya konulduğu manzum nitelikli basmakalıp sözler.*”³³⁸ Meydan Larousse'ta ise tekerlemenin âşıkların şiir ve musiki toplantılarındaki tekellümleri ile masalların başında veya söz arasında, bazen konu ile ilgili bazen de

³³⁷ Yardımcı, Mehmet, *Türk Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları*, Ürün Yay., Ank., 1999, s. 278.

³³⁸ Kaya, a.g.e., s. 546.

yalnız mizah unsuru olarak söylenen yarı anlamlı, yarı anlamsız sözler olduğuna dikkat çekilmektedir.³³⁹ Bu tanımlar ışığında tekerlemeyi biz de şöyle tarif edebiliriz:

Tekerleme kimi anlamlı kimi anlamsız sözlerle bir duyguyu, bir fikri ifade eden, bazı ritim ve ahenk unsurları da kullanılarak çeşitli vesilelerle söylenen ve genellikle mizahi sözlerle oluşturulan manzum bir anonim halk edebiyatı ürünüdür.

Tekerlemenin ortaya çıkışı ile ilgili farklı görüşler vardır: Şükrü Elçin'e göre kutsallığını ve büyüsel güçlerini yitiren Şaman duaları tekerlemeye dönüşmüştür.³⁴⁰ Pertev Naili Boratav ise daha şüpheli bir tavır takınarak dinsel-büyüsel metinlere benzeyen her tekerlemenin Şaman dualarına bağlanmaması gerektiğini vurgulamıştır.³⁴¹ Ali Duymaz da tekerlemenin eski Türk inancında olduğu gibi hayati öneminin çocuklar arasında sürdüğünü belirtmiştir.³⁴² Doğan Kaya ise tekerlemenin ortaya çıkmasında Türk'ün kıvrak zekâsı ve estetik anlayışının önemine değinerek bu görüşünü savunan örnekler vermiştir.³⁴³

Tekerlemenin türkü, âşık şiiri, masal, oyun, hikâye, Karagöz ve Orta Oyunu gibi pek çok türle yakın ilişkisi vardır. Ama hangi türle ilişkili olursa olsun birtakım biçim, anlatım ve içerik özellikleriyle onlardan ayrılır. Tekerleme daha çok çocuk geleneklerinde yeri olan bir türdür. Tekerlemenin konu ve yapısındaki çocuksu eda bu olgunun bir göstergesidir.³⁴⁴

Tekerleme, çeşitli Türk boylarında şu adlarla bilinmektedir: Azerbaycan Türkleri Âşık Edebiyatında *tekerleme*, çocuk folklorunda *sanama*; Dobruca Tatarları masallarında *tekerleme*; Gagauzlarda *tekerleme*, *sayılmak*, *badaşmak*; Kazak Türklerinde *oleñ* (hayvan tekerlemeleri için), *tekerleme*; Kırgız Türklerinde *canılmaç*; Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde *tekerleme*; Özbek Türklerinde *bala koşukları*, *sanaş*, *sanak*, çocuk folklorunda *sayılmak* ve Türkmenistan'da *sanavaç*.³⁴⁵ Araştırma sahamız olan Koçarlı yöresinde ise *teserleme* ve *tekerleme* sözcükleri bu türü karşılamak için kullanılmaktadır.

Yöreden derlediğimiz **altmış** tekerlemeyi aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

³³⁹ *Meydan Larousse*, Meydan Yay., İst., 1973, s. 16.

³⁴⁰ Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş* (8. Baskı), Akçağ Yay., Ank., 2004, s. 590.

³⁴¹ Boratav, a.g.e., s. 146-147.

³⁴² Duymaz, Ali, "Tekerlemelerin Kökeninde Şamanizm Unsurları", *Milli Folklor*, 1998, S. 37, s. 116.

³⁴³ Kaya, a.g.e, s. 549.

³⁴⁴ Boratav, a.g.e., s. 134.

³⁴⁵ Kaya, a.g.e, s. 546.

1. Oyun Tekerlemeleri

- a. Sayışmaca Tekerlemeleri
- b. Oyun Esnasında Söylenen Tekerlemeler
- c. Oyundan Sonra Söylenen Tekerlemeler

2. Bağımsız Tekerlemeler

- a. Dükkân Tekerlemeleri
- b. İsim Tekerlemeleri
- c. Yabancı Sözcüklerle İlgili Tekerlemeler
- ç. Akrabalık Terimleri İle İlgili Tekerlemeler
- d. Yiyecek Adları İle İlgili Tekerlemeler
- e. Taraftar Tezahüratı Hâlindeki Tekerlemeler
- f. Şarkıların Değiştirilmesiyle Oluşturulmuş Tekerlemeler
- g. Belirli Bir Durum Karşısında Söylenen Tekerlemeler
- ğ. Çocuk Tekerlemeleri
- h. Dua Tekerlemeleri

1. Oyun Tekerlemeleri**a. Sayışmaca Tekerlemeleri****KTE-1**

Aldım vëdim

Aldım verdim

Ben seni yîndim

Ben seni yendim

(K41)

KTE-2

Alme atdım deñize

Elma attım denize

Geliyor yüze yüze

Geliyor yüze yüze

Ben huruldum Filiz'e

Ben vuruldum Filiz'e

Filiz Akın kın kın kın

Filiz Akın kın kın kın

Kına gecesi si si si

Kına gecesi si si si

Simitçi çi çi çi

Simitçi çi çi çi

Çî kövte te te te

Çiğ köfte te te te

Telefon fon fon fon

Telefon fon fon fon

Fo na mi

(K149)

Fo na mi

KTE-3

A grubundan olannâ

Çıksıñ bay ve bayannâ

Verdimandan kayannâ

Dokuz sekiz sayannâ

(K168)

A grubundan olanlar

Çıksın bay ve bayanlar

Merdivenden kayanlar

Dokuz sekiz sayanlar

KTE-4

Bir iki üç

Söölümesi güç

Seni vëdim bi elma

Adıñı godum Hatma

Hop hop hop

Altın top

(K25)

Bir iki üç

Söylemesi güç

Sana verdim bir elma

Adını koydum Fatma

Hop hop hop

Altın top

KTE-5

Le le lebildek

Elden çıkan dobuldak

Dobuldâñ yarısı

Yâlı koyun derisi

Tilki bene kôkutdu

Ak gulâmı sâkıtdı

Adem budem

Çek şunu şûdan

(K149)

Le le lebildek

Elden çıkan dobuldak

Dobuldağın yarısı

Yağlı koyun derisi

Tilki beni korkuttu

Ak kulağımı sarkıttı

Adem budem

Çek şunu şurdan

KTE-6

Ebe ebe nerede

Ebe ebe nerede

Su doldurû derede
 Dere boyu çalılık
 Derede olur balık
 Şu ebe de ne alık
 Oltamı atdım
 Balı tuttum
 Balık suyu dalımaz
 Ebe beni bulamaz
 (K168)

*Su doldurur derede
 Dere boyu çalılık
 Derede olur balık
 Şu ebe de ne alık
 Oltamı attım
 Balığı tuttum
 Balık suya dalamaz
 Ebe beni bulamaz*

KTE-7

Bir iki ranyo
 Eşim senden tranryo
 Sen benden çıksañ yo
 (K73)

*Bir iki ranyo
 Eşim senden tranryo
 Sen benden çıksan yo*

KTE-8

Allahdan başlıyorsun
 Kim çıkıcek bilmiyorsun
 A a Ayşe
 Ha ha Hatma
 Ayşecik cik cik cik
 Hatmacık cik cik cik
 Sen bu oyundan çık
 (K39)

*Allahtan başlıyorum
 Kim çıkacak bilmiyorum
 A a Ayşe
 Ha ha Hatma
 Ayşecik cik cik cik
 Fatmacık cik cik cik
 Sen bu oyundan çık*

KTE-9

İtdı bıtdı
 Kedinin gılmı
 B.kunu
 Kim yutdu
 (K41)

*İtdı bıtdı
 Kedinin kılını
 B.kunu
 Kim yutdu*

KTE-10

İngili mingili

İngili mingili

Ko ki ki ko ki ki

Ko ki ki ko ki ki

Yes mi no mi ni

Yes mi no mi ni

No mi ni no mi ni

No mi ni no mi ni

Yes mi no mi

Yes mi no mi

Yes İbrahim Tatlıses

Yes İbrahim Tatlıses

(K41)

b. Oyun Esnasında Söylenen Tekerlemeler**KTE-11**

Güzel topaç dön durma

Güzel topaç dön durma

Hiç yorulup oturma

Hiç yorulup oturma

Senin işiñ çalışmak

Senin işin çalışmak

Yôsa hazırdir dayak

Yoksa hazırdir dayak

(K74)

KTE-12

Laleli Belkız

Laleli Belkıs

İçeriye gir gız

İçeriye gir kız

İpden tut gız

İpten tut kız

Dışarıya çık gız

Dışarıya çık kız

Deñizde dalga

Denizde dalga

Hoş geldiñ abla

Hoş geldin abla

Etêni topla

Eteğini topla

Rahat otur abla

Rahat otur abla

Etek bluz

Etek bluz

İngiliz turis

İngiliz turist

Camide hoca

Camide hoca

Ablama goca

Ablama koca

(K149)

KTE-13

Eski mindê	<i>Eski minder</i>
Yüzünü göstê	<i>Yüzünü göster</i>
Göstêmesseñ	<i>Göstermezsen</i>
Bir poz vê	<i>Bir poz ver</i>
Güzellik mi	<i>Güzellik mi</i>
Çikinnik mi	<i>Çirkinlik mi</i>
Havız başında	<i>Havuz başında</i>
Mankennik mi	<i>Mankenlik mi</i>

(K39)

c. Oyundan sonra söylenen tekerlemeler**KTE-14**

Yiñdik	<i>Yendik</i>
Şişîdik	<i>Şişirdik</i>
Dolmu yaptık	<i>Dolma yaptık</i>
Bişîdik	<i>Pişirdik</i>

(K39)

2. Bağımsız Tekerlemeler**a. Dükkân Tekerlemeleri****KTE-15**

Hoş geldiñiz gâvemize	<i>Hoş geldiniz kahvemize</i>
Çay mı gâve mi verem size	<i>Çay mı kahve mi vereyim size</i>
Parayı bırakın tepsimize	<i>Parayı bırakın tepsimize</i>
Allah pêkat vêsîñ keseñize	<i>Allah bereket versin kesenize</i>

(K96)

KTE-16

Bu çôba alır aklı	<i>Bu çorba alır aklı</i>
İçinde hayat saklı	<i>İçinde hayat saklı</i>
Hele olûsa sirkeli sarımsaklı	<i>Hele olursa sirkeli sarımsaklı</i>

(K104)

KTE-17

Bu datlı

Bu tatlı

Tok dutâ

Tok tutar

Dik dutâ

Dik tutar

(K104)

KTE-18

Veresiye veremem

Veresiye veremem

Arka sıra gelemem

Arka sıra gelemem

Gelirsem de bulamam

Gelirsem de bulamam

Bulursam da alamam

Bulursam da alamam

(K13)

b. İsim Tekerlemeleri**KTE-19**

Bi dönüm bosdan

Bir dönüm bostan

Yat ôlum Osman

Yat oğlum Osman

Bubêñ malı dël miydin

Babanın malı değil miydi

Neden sattıñ da yidiñ ay Osman.

Neden sattın da yedin ay Osman

(K103)

KTE-20

Meh deyip de

Meh deyip

Mehme diyemedim

Mehme diyemediğim

Mehmedim benim

Mehmet'im benim

(K37)

KTE-21

Pâdem çiçek açdı

Badem çiçek açtı

Yasemin gocuyu gaçdı

Yasemin kocaya kaçtı

(K149)

KTE-22

Ali Dayı

Ali Dayı

Veli Dayı

Veli Dayı

Çakır dayı

Çakır dayı

Çukur dayı

Çukur dayı

Yandak yundak

Yandak yundak

Ali Dayı

Ali Dayı

(K140)

KTE-23

Alı

Ali

Yir miñ balı

Yer misin balı

(K41)

KTE-24

Hasan Hasan

Hasan Hasan

Helvaya basan

Helvaya basan

Kapıyı gıran

Kapıyı kıran

Gızı kaçırın

Kızı kaçırın

(K39)

KTE-25

Hatma

Fatma

Osurursañ benim üsdüme atma

Osurursan benim üstüme atma

(K41)

KTE-26

Hasancık Hasancık

Hasancık Hasancık

G.tüne gulp asancık

G.tüne kulp asancık

(168)

KTE-27

Hatma
Ocak başındı yatma
(K149)

Fatma
Ocak başında yatma

KTE-28

Âşam Âşam aş gibe
Memileri daş gibe
(K39)

Ayşe'm Ayşe'm aş gibi
Memeleri taş gibi

KTE-29

Gün batdı
Umman yatdı
(K51)

Gün battı
Umman yattı

KTE-30

Ali bak dum dum
Sakalına gondum
Beş para buldum
Cebimi de goydum
(K41)

Ali bak dum dum
Sakalına kondum
Beş para buldum
Cebime de koydum

KTE-31

Âmedim atlı
Keşkê datlı
Fıstunı yidim
Fındını gıdım
Sakızını çinnadım
Ben Âmed'e
Nê vâmiyem
(K81)

Ahmet'im atlı
Keşkeği tatlı
Fıstığını yedim
Fındığını kırdım
Sakızını çiğnedim
Ben Ahmet'e
Niye varmayayım

KTE-32

Ali'm Ali'm alık getîdi

Ali'm Ali'm alık getirdi

Bubası çaydan balık getîdi

Bubası çaydan balık getirdi

Anası balık bişîdi

Anası balık pişirdi

Ali'm göbek şişîdi

Ali'm göbek şişirdi

(K74)

c. Yabancı Sözcüklerle İlgili Tekerlemeler**KTE-33**

Allahu ekber

Allahu ekber

Kedi kemeyi bekler

Kedi kemeyi bekler

(K39)

KTE-34

Bismillahi destur

Bismillahi destur

Musdıva'nın Ali'ye goşdur

Mustafa'nın Ali'yi koştur

(K25)

KTE-35

Hello donkey

Hello donkey

İstêseñ kilot key

İstersen kilot giy

(K168)

KTE-36

Thank you very much

Thank you very much

Deperin geri kaç

Teperim geri kaç

(K149)

KTE-37

Sübhaneke

Sübhaneke

Süm süm deke

Süm süm teke

Anañ gaçâ

Anan kaçar

Bubeñ govlâ
(K168)

Baban kovalar

KTE-38

Bismillahi misirgen
Bir gız aldım osurgan
(K149)

*Bismillahi misirgen
Bir kız aldım osurgan*

ç. Akrabalık Terimleri İle İlgili Tekerlemeler

KTE-39

Dede
Yidîni öde
(K105)

*Dede
Yediğini öde*

KTE-40

Dayımıñ dayısı dël
Kepeneñmiñ gıyısı dël
(K71)

*Dayımın dayısı değil
Kepeneğimin kıyısı değil*

KTE-41

Emmim dayım
Hepsinden aldım payım
(K49)

*Emmim dayım
Hepsinden aldım payım*

KTE-42

Enişdem eşşek
Paldımı gevşek
Yokuşda binerin
Eñişde inerin
(K23)

*Eniştem eşek
Paldımı gevşek
Yokuşta binerim
İnişte inerim*

KTE-43

Görümce gör daşı

Görümce gör taşı

Gördüñ yerde hur daşı

Gördüğün yerde vur taşı

(K101)

d. Yiyecek Adları İle İlgili Tekerlemeler**KTE-44**

Pakla

Bakla

Yimeden çatla

Yemeden çatla

Sâma sâma

Sarma sarma

Osmannarı vâma

Osmanlara varma

(K53)

KTE-45

Doñdûmu gaymak

Dondurma kaymak

Anası kızından oynak

Anası kızından oynak

(K141)

e. Taraftar Tezahüratı Hâlindeki Tekerlemeler**KTE-46**

Devlet demir yolları

Devlet demir yolları

Galatamñ golları

Galatamın kolları

Beşden yokarı atma

Beşten yukarı atma

Hu Fener'i âlatma

Şu Fener'i ağlatma

(K41)

KTE-47

En büyük Allah

En büyük Allah

Galata'ya yallah

Galata'ya yallah

Beşiktaş'a kış kış

Beşiktaş'a kış kış

Fener'e de alkış

Fener'e de alkış

(K149)

f. Şarkıların Değiştirilmesiyle Oluşturulmuş Tekerlemeler

KTE-48

Evri vey det ay ken	<i>Every way that I can</i>
Mêdivenden kayâken	<i>Merdivenden kayarken</i>
Kafamı gözümü yâdım	<i>Kafamı gözümü yardım</i>
Hastanede uyandım	<i>Hastanede uyandım</i>
(K149)	

g. Belirli Bir Durum Karşısında Söylenen Tekerlemeler

KTE-49

“Gız, görümceñ geliyo.” demişlê	
Gelin: “Görünmez dâñ âdını gitsiñ” demiş	
“Gız, başında sinisi vâ.” demişlê	
Gelin: “Benden başka kimisi vâ” demiş	
(K73)	

“Kız, görümcen geliyor” demişler	
Gelin: “Görünmez dağın ardına gitsin” demiş.	
“Kız, başında sinisi var” demişler	
Gelin: “Benden başka kimisi var” demiş	

KTE-50

Üşüdüm üşüdüm	<i>Üşüdüm üşüdüm</i>
Gâve bişirdim	<i>Kahve pişirdim</i>
Gâveyi çobana içîdim	<i>Kahveyi çobana içirdim</i>
Çoban baña guzu vêdi	<i>Çoban bana kuzu verdi</i>
Guzunuñ etine bişîdim	<i>Kuzunun etini pişirdim</i>
Onu da gûda yidîdim	<i>Onu da kurda yedirdim</i>
(K74)	

KTE-51

Acıkdıysañ acık ye	<i>Acıktıysan acık ye</i>
--------------------	---------------------------

Derilêden böcük ye
 Gûbâlân sucuğuna ye
 Gocu köpêñ g.tüne ye
 (K77)

*Derelerden böcek ye
 Kurbağaların sucuğunu ye
 Koca köpeğin g.tünü ye*

KTE-52

— Üşüdüm üşüdüm
 A benim canım üşüdüm
 — Kürkünü giy kürkünü giy
 A benim canım kürkünü giy
 — Kürküm yok kürküm yok
 A benim canım kürküm yok
 — Alsaña alsaña
 A benim canım alsaña
 — Param yok param yok
 A benim canım param yok
 — Çalsaña çalsaña
 A benim canım çalsaña
 — Çalanı asarlar keserler
 Bir araya cizerler
 (K41)

— *Üşüdüm üşüdüm
 A benim canım üşüdüm
 — Kürkünü giy kürkünü giy
 A benim canım kürkünü giy
 — Kürküm yok kürküm yok
 A benim canım kürküm yok
 — Alsana alsana
 A benim canım alsana
 — Param yok param yok
 A benim canım param yok
 — Çalsana çalsana
 A benim canım çalsana
 — Çalanı asarlar keserler
 Bir araya dizerler*

ğ. Çocuk Tekerlemeleri

KTE-53

Çatlak patlak
 Yusyuvâlak
 Kıremalı börek
 Sütli çörek
 Çek dostum çek
 Arıbaña yoldan çek
 Çek çek amca
 Burnu ganca

*Çatlak patlak
 Yusyuvârlak
 Kremalı börek
 Sütli çörek
 Çek dostum çek
 Arabanı yoldan çek
 Çek amca çek
 Burnu kanca*

Al saña bi dabanca
 Dabanca kaç lira
 Vêdim beş lira
 (K149)

*Al sana bir tabanca
 Tabanca kaç lira
 Verdim beş lira*

KTE-54

Lêlek lêlek lekirdek
 Hanı baña çekirdek
 Çekirdêñ içi yok
 Sarı gızıñ saçı yok
 Sülêmercîñ suçu yok
 Böyük gelin yört süzüyo
 Güççük gelin altın ciziyo
 Gocuları guyu gazıyo
 Çocuklâ lıkır lıkır oynesiyo
 (K73)

*Leylek leylek lekirdek
 Hani bana çekirdek
 Çekirdeğin içi yok
 Sarı kızın saçı yok
 Süleymancığın suçu yok
 Büyük gelin yoğurt süzüyor
 Küçük gelin altın diziyor
 Kocaları kuyu kazıyor
 Çocuklar lıkır lıkır oynuyor*

KTE-55

Lêlek lêlek havada
 Yımıtası tavada
 Geldi bizim hayata
 Hayat kapı yıkıldı
 Lêlek hapse dıkıldı
 (K74)

*Leylek leylek havada
 Yumurtası tavada
 Geldi bizim hayata
 Hayat kapı yıkıldı
 Leylek hapse tıkıldı*

KTE-56

Depdim ambar açıldı
 Alca boncuk saçıldı
 Alca boncuk has boncuk
 Şehir gızı gûracık
 (K25)

*Teptim ambar açıldı
 Alaca boncuk saçıldı
 Alaca boncuk has boncuk
 Şehir kızı kıvracık*

KTE-57

Evleri evim gibe
 Huyları huyum gibe
 Biri Hacı Hasanôlunuñ gızı
 Biri Hacı Memetôlunuñ gızı
 Hoo kızım Arab Âşa
 Hoo kızım menevişe

(K149)

*Evleri evim gibi
 Huyları huyum gibi
 Biri Hacı Hasanoğlu'nun kızı
 Biri Hacı Mehmetoğlu'nun kızı
 Hoo kızım Arap Ayşe
 Hoo kızım menekşe*

h. Dua Tekerlemeleri**KTE- 58**

Yattım Allah daldı bene
 Deriñ ûkudan kaldı bene
 Daş gibe yattım
 Guş gibe kaldı bene

(K68)

*Yattım Allah daldır beni
 Derin uykudan kaldır beni
 Taş gibi yattım
 Kuş gibi kaldır beni*

KTE-59

Ver Allahım ver
 Altı ay yâmir
 Yedi ay çamır ver
 Sicim gibi yâmir ver

(K41)

*Ver Allah'ım ver
 Altı ay yağmur
 Yedi ay çamur ver
 Sicim gibi yağmur ver*

KTE-60

Bismillahi destur
 Şêtanı savuştur

(K52)

*Bismillahi destur
 Şeytanı savuştur*

Değerlendirme

a. Biçim

Yöreden derlenen tekerlemelerin büyük çoğunluğu hece ölçüsü bakımından bir kararlılık göstermemektedir. Bazı tekerlemeler ise 7'li hece ölçüsü ile söylenmiştir (KTE-3, KTE-11, KTE-18, KTE-28, KTE-38, KTE-46, KTE-55, KTE-56). Bunun yanında 3'lü (KTE-17), 4'lü (KTE-37), 5'li (KTE-47) ve 6'lı (KTE-60) hece ölçüleri ile söylenen tekerlemeler de mevcuttur.

Uyaklı söyleyiş ve ses ahengi derlenen tekerlemelerin tümünde göze çarpsa da bu tekerlemelerin önemli bir kısmının kafiyeye düzenine sahip olmadığı görülmektedir (KTE-2, KTE-6, KTE-8, KTE-10, KTE-16, KTE-17, KTE-20, KTE-31, KTE-50, KTE-53, KTE-54, KTE-55, KTE-59). Bir kısım tekerlemelerin ise tüm dizelerinin aynı şekilde kafiyelendiği (aa, aaa, aaaa) göze çarpmaktadır (KTE-1, KTE-3, KTE-7, KTE-14, KTE-15, KTE-18, KTE-21, KTE-23, KTE-24, KTE-26, KTE-27, KTE-28, KTE-29, KTE-30, KTE-33, KTE-34, KTE-35, KTE-36, KTE-38, KTE-39, KTE-40, KTE-41, KTE-43, KTE-45, KTE-51, KTE-60). Bazı tekerlemeler de aabbcc şeklinde uyaklanmıştır (KTE-4, KTE-5, KTE-9, KTE-11, KTE-12, KTE-22, KTE-32, KTE-37, KTE-42, KTE-44, KTE-46, KTE-47, KTE-48, KTE-52, KTE-56, KTE-57). Bunların yanında mani tipinde (KTE-13, KTE-19, KTE-58) ve çapraz kafiye şeklinde (KTE-49) uyaklanan tekerlemeler de mevcuttur.

b. İçerik

Sayışmaca tekerlemeleri oyuna ebe seçmek ya da oyundan kimin çıkacağına karar vermek için çocukların kendi aralarında geliştirdikleri bir yöntemdir. Bu yöntemde göre çocuklar bir daire oluştururlar ve aralarından seçtikleri bir çocuk tekerleme söyleyerek ebeyi seçer. Tekerlemenin her hecesinde parmağıyla arkadaşlarını gösterir ve son hecenin gösterdiği çocuk ebe seçilir ya da oyundan çıkar (KTE-1, KTE-2, KTE-3, KTE-4, KTE-5, KTE-6, KTE-7, KTE-8, KTE-9, KTE-10). Çalışmamızın *Çocuk Oyunları* bölümünde de yer vereceğimiz oyun esnasında söylenen tekerlemeler, çocukların eğlenmek ve hoşça vakit geçirmek için oynadığı *Topaç* (KTE-11), *İp Atlama* (KTE-12) ve *Eski Minder* (KTE-13) oyunlarında söylenen tekerlemelerdir. Oyundan sonra söylenen tekerleme ise yenen grubun yenilenle alay ederkenki söylediği tekerlemedir (KTE-14).

Yöreden derlediğimiz bağımsız tekerlemelerin bir kısmı dükkan tekerlemeleri (KTE-15, KTE-16, KTE-17, KTE-18), bir kısmı isim tekerlemeleri (KTE-19, KTE-20, KTE-21, KTE-22, KTE-23, KTE-24, KTE-25, KTE-26, KTE-27, KTE-28, KTE-29, KTE-30, KTE-31, KTE-32) ve bir kısmı da yabancı sözcükler ile ilgili tekerlemeler iken (KTE-33, KTE-34, KTE-35, KTE-36, KTE-37, KTE-38) bazı tekerlemeler de akrabalık terimleri ile ilgilidir (KTE-39, KTE-40, KTE-41, KTE-42, KTE-43). Bunların yanında yiyecek adları ile ilgili (KTE-44, KTE-45), taraftar tezahüratı hâlindeki (KTE-46, KTE-47) ve şarkıların değiştirilmesiyle oluşturulmuş tekerlemeler de vardır (KTE-48). Ayrıca belirli bir durum karşısında söylenen tekerlemeler (KTE-49, KTE-50, KTE-51, KTE-52), çocuk tekerlemeleri (KTE-53, KTE-54, KTE-55, KTE-56, KTE-57) ile dua tekerlemeleri (KTE-58, KTE-59, KTE-60) de mevcuttur. Dükân tekerlemeleri yöre esnafının çeşitli amaçlarla iş yerlerine yazdığı anonim tekerlemelerdir. Bu tekerlemeler, gelen müşteriye karşılama (KTE-15) ile satılan ürün hakkında reklam yapma (KTE-16, KTE-17) ve veresiye satışın makbul olmadığını (KTE-18) içeren tekerlemelerdir. İsim tekerlemelerinin çoğunluğu insan adlarıyla alay etmek için söylenmektedir (KTE-19, KTE-21, KTE-22, KTE-23, KTE-24, KTE-25, KTE-26, KTE-27, KTE-28, KTE-29, KTE-30, KTE-32). Bir tekerleme okşamalık özelliği gösterirken (KTE-20) diğer bir tekerleme de yörede yaşamış olan genç bir kızın nişanlısı hakkında söylediği bir tekerlemedir (KTE-31). Yabancı sözcükler ile ilgili tekerlemeler, özellikle çocukların kendi aralarında söyledikleri tekerlemelerdir. Bu tekerlemelerde anlam ilişkisi yoktur. Önemli olan yabancı sözcüğe uygun kafiyeli dizeler uydurarak mizah unsuru oluşturmaktır. Bu tekerlemelerin bir kısmı Arapça (KTE-33, KTE-34, KTE-37, KTE-38) diğer bir kısmı da İngilizce sözcüklerle oluşturulmuş tekerlemelerdir (KTE-35, KTE-36). Akrabalık terimleri ile ilgili tekerlemeler, akraba isimlerinin çeşitli özelliklerine göre söylenen tekerlemelerdir. Dede, dayı ve amca ile ilgili tekerlemelerin (KTE-39, KTE-40, KTE-41) yanı sıra eniştenin damadı olduğu ailenin her isteğini yapmaya yükümlü olduğu (KTE-42) ve görümcenin ise sevilmeyen bir akraba olduğundan (KTE-43) bahseden tekerlemeler de vardır. Yiyecek adları ile ilgili tekerlemelerde anlam ilişkisi gözetilmeksizin söylenen bakla, sarma (KTE-44) ve dondurma (KTE-45) ile ilgili tekerlemeler mevcuttur. Taraftar tezahüratı hâlindeki tekerlemelerde taraftarı olunan futbol takımını övme ve rakip takımını alaya alma göze çarpmaktadır (KTE-46, KTE-47). Şarkıların

değiştirilmesiyle oluşturulmuş tekerleme ise 2003 yılında Eurovision birincisi olmuş *Every Way That I Can* şarkısının çocuklarca mizahi biçimde değiştirilmesiyle oluşturulmuştur (KTE-48). Belirli bir durum karşısında söylenen tekerlemelerde gelin-görümce ilişkisini mizahi biçimde anlatan bir tekerleme ile (KTE-49) üşüyen kişi tarafından söylenen (KTE-50, KTE-52) ve acıkan kişiyle alay etmek için söylenen tekerlemeler vardır (KTE-51). Çocuk tekerlemelerinde ise çocukların eğlenmek ve hoşça vakit geçirmek için söyledikleri tekerlemeler (KTE-53, KTE-56, KTE-57) ile büyüklerin çocukları eğlendirmek amacıyla söyledikleri tekerlemeler (KTE-54, KTE-55) mevcuttur. Dua tekerlemeleri yağmur yağarken söylenen bir tekerleme (KTE-59) ile erken kalkmak (KTE-58) ve şeytandan korunmak için söylenen (KTE-60) dua niteliğindeki tekerlemelerden oluşmaktadır.

Koçarlı yöresinde tekerleme söyleme geleneği oldukça yaygın olup çocuklar başta olmak üzere hemen her yaş grubundan insanın çeşitli vesilelerle başvurduğu bir halk edebiyatı ürünüdür. Şüphesiz, eskiden daha çok kullanılan bu tür gün geçtikçe eski canlılığını yitirmektedir.

2.1.7. Mezar Taşı Yazıları

Mezar taşlarına ölenin kimliği, mesleği vb. bilgileri belirtmek amacıyla yazılar yazmak oldukça yaygındır. İslam dininde yalnızca ölenin adının yazılması öğütlenmekte iken halk bununla yetinmemiş ve mezar taşlarına ölenin adı, soyadı, nereli olduğu, doğum-ölüm tarihleri ve ölüm sebebi ile dualar, özdeyişler hatta şiirler yazdırmaktadır. Son zamanlarda ise özellikle büyük kentlerde ölenin fotoğrafı da mezar taşlarına konmaktadır.³⁴⁶

Mezar taşları, bir milletin kültürünü geleceğe taşıyan en önemli unsurlardan biridir. Mezar taşına işlenen çeşitli motifler, ait olduğu milletin kültürel özelliklerini yansıtmakla beraber folklor araştırmacılarına da o dönemin medeniyeti hakkında ipuçları vermektedir. Mezar taşlarına yazılan yazılar ise bahsettiğimiz bu motiflerden daha değerlidir. Çünkü yazı sayesinde yüzyıllar sonra bile o dönemin dil özelliklerinin yanı sıra folkloru, tarihi ile ilgili de çıkarımlar yapmak mümkündür. Hatta mezar taşlarına yazılan beyitler, şiirler ve özdeyişler o dönemin edebiyat anlayışı hakkında eşsiz bilgiler sunar.

³⁴⁶ Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 2000, s. 235.

Çalışmamızın bu bölümünde, Koçarlı ilçe merkezindeki mezarlıklardan tespit ettiğimiz ve Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan mezar taşı yazılarının tarafımızca okunan ve günümüz Türkçesine çevrilen metinlerini vererek bunları incelemeye çalışacağız.³⁴⁷

1. Aruz Ölçüsüyle Yazılanlar

KMT-1

Duhter-i pâk-i Cihânzâde o genc-i ismetiñ
 Ey dirîgâ kıldı çün renc-i vebâ ömrin tamâm
 Nâgehân irdi ecel berg-i gülin itdi hazân
 Gül-sitân-ı ravza-i Firdevs ola aña makâm
 Kırk yaşında eyledi rihlet bekâ gül-zârına
 Hûrilerle gülşen-i cennetde olsun hoş-hırâm
 Hânedânın âteş-i hasretle sûzân eyledi
 Kabrini pür-nûr ide her dem anıñ Rabb-ül-enâm
 Hâme-i cevherle yazdım fevtiniñ târihini
 Kıldı rihlet Fâtıma Hânım bulub dâr-üs-selâm

*Cihanzade'nin masumiyet hazinesi o temiz kızı
 Eyyah! Veba yüzünden ömrünü tamam eyledi
 Ansızın ecel yetti, gül yaprağını soldurdu
 Firdevs cennetinin gül bahçeleri ona makam olsun
 Kırk yaşında göç eyledi ebediyetin gül bahçesine
 Cennet bahçesinde hurilerle beraber yürüsün
 Aile fertleri hasret ateşiyle yandı
 Allah, kabrini her zaman nurlandırsın
 Cevher kalemiyle yazdım ölüm tarihini
 Fatıma hanım, cennetini bulup göç eyledi*

³⁴⁷ Mezar taşı yazılarının bir kısmı (KMT-1, KMT-2, KMT-7, KMT-8) ilçe merkezindeki Cihanoğlu Camii avlusundaki mezarlıkta, geriye kalan kısmı (KMT-3, KMT4, KMT-5, KMT-6, KMT-9, KMT-10, KMT-11) ise ilçe mezarlığında tespit edilmiştir. Tahrip edilmiş olması nedeniyle okunamayan kısımlar (.....) ile gösterilmiştir.

KMT-2

Sundılar hakkdan baña bir kâse hamrâ-i ecel
 Hakk beni da'vet ider dâr-ı bekâya dogrı gel
 Aglaşur kavm-i kabîlem ben didim aglamañız
 Bu beni sizlerden özge sevmiş hazretim güzel
 Yaşım altmış vâr iken yetmişe menzil almadan
 Koydılar toprağa cismim menzirim buldı mahal
 Şöyle bil-kim bu cihânı hânedândır tâ kadîm
 Bu Hüseyin Beg nâmını virmiş Hüdâ belki ezel
 Aşk-ıla bir bak baña gel belki ibretidir saña
 Bu hilâfet tahtı bâkî kimseye kalmaz temel

*Hakk'tan bana bir kâse ecel şarabı sundular
 Allah beni beka kapısına gel diye davet eder
 Kavmim kabilem ağlaşır, ben ağlamayın dedim
 Güzel Allah'ım beni sizlerden daha çok sevmiş
 Yaşım altmışken, daha yetmişe varmadan
 Bedenimi toprağa koydular, vücudum yerini buldu
 Bu dünyayı böyle bil ki ezelden beri sahibi
 Bana Hüseyin Bey namını vermiş olan Allah'tır
 Gel ve aşkla bak bana, belki ibrettir sana
 Bu saltanat tahtı kimseye sonsuz temel kalmaz*

KMT-3

Yâ ilahî kıl inâyet yerimi dâr eyleme
 Köşkümü cennet eyle yerimi nâr eyleme

*Ey Allah'ım! Merhamet et mezarımı dar eyleme
 Köşkümü cennet eyle yerimi ateş (cehennem) eyleme*

KMT-4

Çün ezelden böyledir emr-i Hüdâ

Eyle şefâ'at Muhammed Mustafâ

*Çünkü Allah'ın emri ezelden beri böyledir
Ey Muhammed! (Ahiret Gününde) şefaet et*

KMT-5

Nâzenînim gitdi cennet bâğına
Hasreti kaldı vâlîdesi cânına

*Nazik endamlı, cennete gitti
Hasreti annesinin yüreğinde kaldı*

KMT-6

Müyesser oldı baña şehâdet
İlahî sen nasîb eyle sa'âdet
Bulam tâ ki Resûl'uñden şefâ'at

*Şehit olmak bana kısmet imiş
Ey Allah'im! Mutluluğu sen nasip et
Peygamber'inden şefaet bulayım*

KMT-7

Vefâtıyla ehibbâyı ve ömrün pür-melâl itdi
Duyunca söyledim sîret-i te'essüflerle târihin
Cihân-zâde cihândan bu yıl eyvâh intikâl itdi

*Vefatıyla arkadaşlarını ve ömrünü üzüntüye boğdu
Duyunca kederlenip (ölüm) tarihini söyledim
Eyyah! Cihanzade bu yıl dünyadan ayrıldı*

KMT-8

Ziyâretten murâd hemân duâdır

Bugün bañaysa yarın sañadır
 Rahmetiñle yarlıga Mevlâ-yı celîl
 Merhûm u magfûr Cihanzâde Halîl

*Ziyaretten kasıt hemen dua etmektir
 Bugün bana ise yarın sanadır
 Ey aziz Mevla! Rahmetinle bağışla
 Ölen ve af dilenen Cihanzade Halil'i*

2. Hece Ölçüsüyle Yazılanlar

KMT-9

Açılmış gül gibi soldum cihânda
 Anam babam terk eyledim fenâda
 Kur'ân okur bülbül idim her ânda
 Görüşdüre Mevlâ rûz-ı cezâda
 Tâ kıyâmet haşr olunca aldım âh
 İsmim kaldı şimdengerü dünyâda

*Dünyada, açılmış gül gibi soldum
 Anamı babamı terk eyledim
 Bülbül gibi her an Kur'an okurdum
 Allah, ceza gününde (Ahrette) görüştürsün
 Kıyamet gününde ah aldım
 Artık dünyada (yalnızca) adım kaldı*

3. Herhangi Bir Ölçüye Dâhil Olmayanlar

KMT-10

Beni kıl magfiret yâ Rabbi (.....)
 Be-hakkı arş-ı a'zam nur-ı Kur'ân
 Gelüp kabrim ziyâret iden ihvân
 Rûhuma ideler bir fâtiâ ihvân

Ey Rabbim! Beni affet (.....)
Kur'an'ın nuru ve göklerin yüceliği hakkı için
Kabrime gelip ziyaret eden arkadaşlar
Ruhuma bir Fatiha okusunlar

KMT-11

Bâkî değil mülk-i fenâ devleti
 Yakındır hayâtından memâtı
 Ecel-i kazâ da Hakkıñ emri

Ölümlü mülk devleti (dünya) baki değildir
Hayatta ölüm yakındır
Ecelin gerçekleşmesi de Allah'ın emridir

Değerlendirme

a. Biçim

Aruz ölçüsü ile yazılan mezar taşı yazılarının bir kısmı (KMT-1, KMT-2, KMT-3) *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kabıyla yazılmış iken diğer bir kısmı da (KMT-4, KMT-5) *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bir kısım mezar taşı yazısı (KMT-6, KMT-7) ise *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* kalıbıyla yazılmıştır. Bir mezar taşı yazısının da (KMT-8) ilk iki dizesi *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün*, son iki dizesi ise *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Hece ölçüsüyle yazılan bir mezar taşı yazısının ise (KMT-9) 11'li hece ölçüsü ile yazıldığı görülmektedir. Bir kısım mezar taşı yazısının (KMT-10, KMT-11) herhangi bir ölçü sistemine dahil olmadığı tespit edilmiştir. Derlediğimiz mezar taşı yazılarının çoğunun nazım birimi beyittir (KMT-1, KMT-2, KMT-3, KMT-4, KMT-5, KMT-8, KMT-9). Bir kısmının nazım birimi ise üçer dizelik benttir (KMT-6, KMT-7, KMT-11). Bir mezar taşı yazısının nazım birimi ise dörtlüktür (KMT-10). Mezar taşı yazılarının büyük çoğunluğunun aynı kafiyelendiği göze çarpmaktadır (KMT-3, KMT-4, KMT-5, KMT-6, KMT-10, KMT-11). İki (KMT-2, KMT-9) abaca... şeklinde, diğerleri ise abcbdb... (KMT-1), aba (KMT-7) ve aabb (KMT-8) olarak kafiyelenmiştir.

b. İçerik

Tespit ettiğimiz mezar taşı yazılarının bir kısmı (KMT-2, KMT-3, KMT-6, KMT-9, KMT-10) ölen kişinin ağzıyla yazılmış iken geriye kalan kısmı da (KMT-1, KMT-4, KMT-5, KMT-7, KMT-11) yazıyı yazan kişinin ağzıyla yazılmıştır. Bir mezar taşı yazısının ise (KMT-8) ilk iki dizesi ölenin ağzıyla son iki dizesi de yazarın ağzıyla yazılmıştır. Mezar taşı yazılarında ölen kişinin adı (KMT-1, KMT-2, KMT-8), ölüm sebebi (KMT-1, KMT-6), öldüğü yaş (KMT-1, KMT-2) gibi bilgiler verilmekte iken ayrıca, geride kalanların üzüntüsü (KMT-1, KMT-2, KMT-5, KMT-7) ve ölümün, Allah'ın emri olduğu (KMT-2, KMT-4, KMT-11) dile getirilmektedir. Mezar taşı yazılarının büyük çoğunluğunda ise dua edilmektedir (KMT-1, KMT-3, KMT-4, KMT-6, KMT-8, KMT-9, KMT-10).

2.2. MANZUM-MENSUR ANONİM HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

2.2.1. Bilmece

Anonim halk edebiyatı türlerinden biri olan bilmece, çeşitli özellikleri göz önüne alınarak pek çok şekilde tanımlanmıştır. Örneğin Büyük Türkçe Sözlük'te “*Bir şeyin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı dinleyene ya da okuyana bırakan oyun, muamma.*”³⁴⁸ ifadesiyle tanımlanırken Boratav-Başgöz de bilmeceyi “*Çözüm bekleyen bir sorunun, kalıplaşmış şiirsel bir şekilde ifadesinden meydana gelen biz sözlü edebiyat ürünü*” olarak tarif etmişlerdir.³⁴⁹ L. Sami Akalın'a göre ise bilmece “*Bütün uluslarda örnekleri görülen çok eski bir sözlü halk edebiyatı türü. Her toplumda hoşça vakit geçirmek amacının doğurduğu yaygın bir zekâ oyunu*”dur.³⁵⁰ Bu tanımlardan yola çıkarak biz de bilmeceyi şu şekilde tanımlayabiliriz:

İnsanın içinde bulunduğu âlemdeki somut nesnelere ile duyumsayabildiği soyut kavramları bazı özelliklerini ipucu olarak kullanan ve sorulan kişinin muhakeme, düşünce ve hayal dünyasını kullanarak bulmasını amaçlayan kalıp hâlindeki sözlerdir.

³⁴⁸ <http://tdkterim.gov.tr/bts>, Erişim tarihi: 17.12.2010, 17:30

³⁴⁹ Boratav, Pertev Naili – Başgöz, İlhan, “Türk Halk Bilmeceleeri”, (Çev: Vedat Aydınoglu), *Folklor Doğru*, S. 37, İst., 1974, s. 2.

³⁵⁰ Akalın, Lütfullah Sami, *Erzurum Bilmeceleeri*, İst., 1954, s. 49-50.

Bilmeceyi basit söz oyunlarından ayıran temel özelliği soru bölümünün kalıplaşmış sözlerden oluşması ve karşılığının da tartışılmaz, önceden herkesçe bilinen bir cevap olmasıdır.³⁵¹

Türk edebiyatındaki en eski örneklerini 14. yy.da yazılan Codex Cumanicus'ta gördüğümüz bilmece, hem eğlence unsuru olması hem de insanın düşünce dünyasını geliştirmesi bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca Türk dilinin estetik yapısı ve edebî zevkini sergilemesinden dolayı da edebiyatımız açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bilmeceler, hem mensur hem de manzum yapıda olmakla birlikte sözlü gelenekte daha çok manzum bilmeceler ön plana çıkmaktadır.³⁵²

Bilmece, diğer anonim halk edebiyatı ürünleri ile yakın ilişki içindedir. Manzum olanları mani şeklinde söylendiği için maniyle, bilgi sınamak amacıyla masal ve halk hikâyelerinde kullanılmasından dolayı masal ve halk hikâyesiyle, uzun olanları tekerlemeyi andırdığı için tekerlemeyle ve birtakım mizahi unsurları bünyesinde taşıdığı için de fıkayla münasebeti vardır.³⁵³ Türk halk kültüründe bilmece, yalnızca çocuklar arasında yaşatılan bir söz oyunu değil aynı zamanda hoşça vakit geçirilen muhabbet meclislerinin de vazgeçilmez eğlence aracıdır. Bunun yanında bazı yörelerin düşünlerinde bayraktarlar arasında bilmece sorma geleneği de mevcuttur.³⁵⁴

Anadolu'da bilmecenin *masal, mesel, hikâye, metel, bulmaca, söz, dele, fıcık, gazelleme* gibi mahallî isimleri de mevcuttur. Diğer Türk boylarında da *bilmece* sözcüğü yerine farklı kelimeler kullanılmaktadır: Doğu ve Kuzey Türkleri ile Azeri Türkleri *tabmaca, tappaca*; Kaşgarlılar *tabzuğ*; Altay Türkleri *tapkır, tavısak*; Kırgızlar *tapcang-nimah*; Türkmenler *matal*; Kazak, Karakalpak ve Başkurt Türkleri ise *cumbak, yumak* sözcüklerini kullanmaktadırlar.³⁵⁵ Araştırma alanımız olan Koçarlı yöresinde de *bilmece* sözcüğü, bu halk edebiyatı türünü karşılamaktadır.

Koçarlı yöresinden derlediğimiz **kırk altı** bilmeceyi aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür:

1. Cevabı Tek Olan Bilmeceler

³⁵¹ Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yay., İst., 2000, s. 109.

³⁵² Kaya, a.g.e., s. 462.

³⁵³ İçel, Hatice, *Batı Türklerinin Dörtlülüklerden Kurulu Bilmeceleri Üzerinde Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2005, s. 7

³⁵⁴ Başgöz, İlhan, *Bilmecelerin Toplumla İlgisi, Seçilmiş Halk Hikayeleri Dergisi*, 1952, C. 7, Sayı 10, s. 18-22.

³⁵⁵ Elçin, a.g.e., s. 607.

2. Cevabı Birden Fazla Olan Bilmeceler

3. Pratik Hesaba Dayalı Bilmeceler

1. Cevabı Tek Olan Bilmeceler

KB-1

Ucunda yemiş

Ucunda yemiş

Bunu yiyen ölmemiş

Bunu yiyen ölmemiş

İmızan'da bili yemiş

Ramazan'da bile yemiş

Orucu bozulmamış

Orucu bozulmamış

(Tokat) (K71)

KB-2

Tel tel gadayıf

Tel tel kadayıf

Bizim hanım çok zayıf

Bizim hanım çok zayıf

Zayıflı hûda dûsuñ

Zayıflığı şurada dursun

Gözünüñ biri gayıp

Gözünün biri kayıp

(İğne) (K72)

KB-3

Ayıngeciñ çotâ

Ayıngeciñ çotağı

Bir ôlanıñ yatâ

Bir oğlanın yatağı

(Semer) (K74)

KB-4

Yir altında gazan gaynâ

Yer altında kazan kaynar

Bizim gelin güzel oynâ

Bizim gelin güzel oynar

(Köstebek) (K156)

KB-5

Garı tavık yuvasında

Kara tavuk yuvasında

Guyrû tingil ovasında

Kuyruğu tingil ovasında

(Tava) (K27)

KB-6

Sarı ôlan sâkıpduru

Sarı oğlan sarkıp durur

Düşcen diye kôkupduru

Düşeceğim diye korkup durur

(Portakal) (K14)

KB-7

Yuvrum yuvrum yuvası

Yuvrum yuvrum yuvası

İçinde yüz elli yavrısı

İçinde yüz elli yavrusu

(Nar) (K77)

KB-8

Avcım alı, sandığalmaz

Avucum alır, sandık almaz

(Tüfek) (K35)

KB-9

Dağdan gelî daşdan gelî

Dağdan gelir taştan gelir

Âzı köpüklü bi aslan gelî

Ağzı köpüklü bir aslan gelir

(Sel) (K84)

KB-10

Biz biz idik

Biz biz biz idik

Otuz iki gız idik

Otuz iki kız idik

Ezildik büzüldük

Ezildik büzüldük

Bi arıya cizildik

Bir araya dizildik

(Diş) (K56)

KB-11

Höm höm hömücük

Höm höm hömücük

Burnu güçücük

Burnu küçücük

(Nohut) (K55)

KB-12

Yir altında sakallı dede

*(Pırasa) (K79)**Yer altında sakallı dede***KB-13**

Altı tâta, üstü tâta, ôtası et

*(Kaplumbağa) (K34)**Altı tahta, üstü tahta, ortası et***KB-14**

Allah yapâ yapısına

Demir açâ kapısına

*(Karpuz) (K3)**Allah yapar yapısını**Demir açar kapısını***KB-15**

Ponturu siyah, gömlê yeşil

*(Patlıcan) (K5)**Pantolonu siyah, gömleği yeşil***KB-16**

Bir âcı oymuşlâ

İçini tın tın goymuşlâ

*(Radyo) (K71)**Bir ağacı oymuşlar**İçine tın tın koymuşlar***KB-17**

Ağaç arası

Garı memesi

*(Zeytin) (K55)**Ağaç arası**Kara memesi***KB-18**

Ponturu yeşil, gömlê gıumızı, düümesi siyah

*(Karpuz) (K78)**Pantolonu yeşil, gömleği kırmızı, düğmesi siyah*

KB-19

Dışı daş

Dışı taş

İçi aş

*İçi aş**(Yumurta) (K157)***KB-20**

Semeri vâ eşşek dêl

Semeri var eşek değil

Yazı yazâ katip dêl

*Yazı yazar katip değil**(Sümüklüböcek) (K71)***KB-21**

Güççücük mezê

Küçücük mezar

Dünyaya gezê

*Dünyayı gezer**(Göz) (K17)***KB-22**

Yüklüg üsdünde yarım çörek

*Yüklük üstünde yarım çörek**(Kedi) (K52)***KB-23**

Bir ucu bûda, bir ucu dünyanıñ otê ucunda

*(Gök kuşağı) (K27)**Bir ucu burada, bir ucu dünyanın öbür ucunda***KB-24**

Gonşuda bişê

Komşuda pişer

Bûdu da kokâ

*Burada da kokar**(Kahve) (K96)***KB-25**

Çın çınlı hamam

Çın çınlı hamam

Gubbesi tamam

Kubbesi tamam

Bi gelin aldım
 Bubası imam
 (Çalar saat) (K29)

*Bir gelin aldım
 Babası imam*

KB-26

Altı mêmê üsdü mêmê
 Ôtasında gelin oynâ
 (Dil) (K73)

*Altı mermer üstü mermer
 Ortasında gelin oynar*

KB-27

Pat pat pat üsdüne
 Eñ güççüü eñ üsdüne
 (Tezek) (K77)

*Pat pat pat üstüne
 En küçüğü en üstüne*

KB-28

Dâdan gelî tatar ine
 Ben ona dutar ine
 Daşı çâpar ine
 (Sümük) (K79)

*Dağdan geldim tatar ine
 Ben onu tutar ine
 Taşa çarpar ine*

KB-29

Yıraltında yâlı gayış
 (Yılan) (K29)

Yeraltında yağlı kayış

KB-30

Çıkdım gitdim depiye
 Yulâ vûdum sıpiya
 (Yamalık) (K83)

*Çıktım gittim tepeye
 Yular vurdum sıpaya*

KB-31

Havıda uçâ ganadı yok
 Şekeri beñzê dadı yok

*Havada uçar kanadı yok
 Şekere benzer tadı yok*

(*Kar*) (K13)

KB-32

Dâdan gelî daşdan gelî
Âdı keçeli bi aslan gelî

(*Koyun*) (K47)

*Dağdan gelir taştan gelir
Ardı keçeli bir aslan gelir*

KB-33

Yar üsdünde sandal âcı

(*Kulak*) (K19)

Yar üstünde sandal ağacı

KB-34

Pençirede yarım ayna

(*Ay*) (K88)

Pencerede yarım ayna

KB-35

Bûdan atdım Ören'e
Aşk olsun görene

(*Şimşek*) (K92)

*Buradan attım Ören'e
Aşk olsun görene*

KB-36

Nenemiñ etekleri
Süpürü sokakları

(*Rüzgâr*) (K23)

*Ninemin etekleri
Süpürür sokakları*

KB-37

Sarıdır safran gibe
Okunû Guran gibe

(*Altın*) (K82)

*Sarıdır safran gibi
Okunur Kuran gibi*

KB-38

Dâdan gelî daşdan gelî

Dağdan gelir taştan gelir

Gıçı açığ eniştem gelî
(Keçi) (K19)

Kıçı açık eniştem gelir

KB-39

Guyu
Guyunuñ içinde suyu
Suyunuñ içinde ilan
İlanıñ üsdünde mêcan
(Gaz lambası) (K59)

*Kuyu
Kuyunun içinde suyu
Suyunun içinde yılan
Yılanın üstünde mercan*

2. Cevabı birden fazla olanlar

KB-40

Dört takır tukur
İki fallañ fullañ
Bi fis fis
(Eşeğin ayakları, kulakları ve kuyruğu)
(K95)

*Dört takır tukur
İki fallan fullan
Bir fis fis*

KB-41

Kıllıyı yumdum
Yaymanı yaydım
Kakmanı kaktım
Gızılı kömdüm
(Göz, Yatak, Kapı, Ateş)
(K154)

*Kıllıyı yumdum
Yaymanı yaydım
Kakmanı kaktım
Kızılı gömdüm*

KB-42

Görünmez güçlü
Sâlmaz sütlü
Yinmez datlı
(Rüzgâr, Yağmur, Kuran-ı Kerim)
(K93)

*Görünmez güçlü
Sağılmaz sütlü
Yenmez tatlı*

KB-43

Nenem apışdı

*Ninem apıştı*Dedem yapışdı (*Sacayak, Haranı*)*Dedem yapıştı*

(K17)

3. Pratik Hesaba Dayalı Bilmeceler**KB-44**

Beşi beş kuruşdan yîmi beş yımıtı kaç idê?

(25) (K120)

*Beşi beş kuruştan yirmi beş yumurta kaç eder?***KB-45**

Sekiz çakal enî, dokuz anası, on bubası kaç idê?

(10) (K84)

*Sekiz çakal eniği, dokuz anası, on babası kaç eder?***KB-46**

İki sekiz bi on dokuz

İki sekiz bir on dokuz

Üç yîmi bi otuz

Üç yirmi bir otuz

(125) (K127)

Değerlendirme**a. Biçim**

Koçarlı bilmecelerinin bir bölümü mensur (KB-8, KB-12, KB-13, KB-15, KB-18, KB-22, KB-23, KB-29, KB-33, KB-34, KB-44, KB-45) geriye kalan bölümü ise manzumdur. Manzum bilmecelerin büyük bir bölümü iki dizeden oluşmaktadır. Bilmecelerin bazıları üç (KB-28, KB-40, KB-42) geriye kalan diğer manzum bilmeceler ise dört dizeden meydana gelmektedir (KB-1, KB-2, KB-10, KB-25, KB-39, KB-41). Manzum bilmecelerin büyük bir bölümünün tüm dizeleri aynı kafiyelenmiştir. Bunların dışında aabb şeklinde kafiyelenen bir (KB-39), mani tipi uyak düzenine sahip olan iki bilmece vardır (KB-2, KB-25). Bir bilmecede ise kafiye örgüsü bulunmamaktadır (KB-40). Manzum bilmecelerde 4'lü (KB-19), 5'li (KB-11, KB-17,

KB-21, KB-24, KB-25, KB-41, KB-43) ve 7'li (KB-3, KB-20, KB-30, KB-36, KB-37) hece ölçülü bilmecelerin yanı sıra 8'li hece ölçüsüne sahip bilmeceler de mevcuttur (KB-4, KB-5, KB-6, KB-14, KB-26). Geriye kalan diğer manzum bilmeceler ise ölçü bakımından bir kararlılık göstermemektedir.

b. İçerik

Cevabı tek olan bilmecelerin cevaplarının nesne adı (KB-1, KB-2, KB-3, KB-5, KB-8, KB-16, KB-19, KB-24, KB-25, KB-27, KB-28, KB-30, KB-37, KB-39), hayvan adı (KB-4, KB-13, KB-20, KB-22, KB-29, KB-32, KB-38), bitki adı (KB-6, KB-7, KB-11, KB-12, KB-14, KB-15, KB-17, KB-18), tabiat varlıkları (KB-9, KB-23, KB-31, KB-34, KB-35, KB-36) ve organ adları (KB-10, KB-21, KB-26, KB-33) olduğu görülmektedir. Cevabı birden fazla olan bilmecelerin ise cevapları farklı türden olabilmektedir (KB-40, KB-41, KB-42, KB-43). Bu cevapların hayvan organ isimleri (KB-40, KB-42), nesne adları (KB-41, KB-42, KB-43) ve tabiat varlıklarının isimleri (KB-43) olduklarını görmekteyiz. Pratik hesaba dayalı bilmeceler ise özellikle okula giden küçük yaştaki çocukların pratik hesabını geliştirmek için sorulmaktadır (KB-44, KB-45, KB-46).

Koçarlı yöresinde bilmece sorma geleneği, kentsel alanlara göre kırsal kesimlerde daha canlıdır. Kaynak kişilerin eskiden aile sohbetleri esnasında önemli bir yeri olduğunu vurguladıkları bilmece sorma geleneğinin bugün yalnızca kırsal kesimlerdeki çocuklar arasında yaşadığını görmekteyiz. Kentsel alanlardaki durumun sebebi ise hiç şüphesiz, değişen eğlence kültürüdür. Bu çevrelerde büyüyen çocuk doğar doğmaz teknolojik araçlarla tanışıp okul çağına geldiğinde yine bilgisayar gibi yüksek teknolojik ürünlere sahip olabilmektedir. Bu gibi durumlar da çocuğun birtakım sözlü kültür mahsullerinden yoksun bırakılmasına ve hayata maneviyatı olmadan başlamasına neden olmaktadır. Dikkati çeken diğer bir husus ise bilmece sorma kültürünün değişerek yok olmasıdır. Yörede, özellikle çocuklar ve gençler arasında söylenen “*En güvenilir fil hangisidir?*” (*Kefil*) ya da “*Japonlar bu parmağı niye kullanamaz?*” (*Benim olduğu için*) gibi popüler alanda daha yaygın olan ve sözlü kültür değişimine güzel birer örnek teşkil eden birtakım sözler de mevcuttur. Bu tip sözleri

Çelebioğlu-Öksüz, *Amerikan bilmeceleri* olarak nitelendirmiş ve bu tür sözlerin millî zevkimizi yansıtmadığını ifade etmişlerdir.³⁵⁶

2.2.2. Atasözü

Türkçe Sözlük'te “*Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz.*”³⁵⁷ olarak tanımlanan atasözünü İskender Pala da “*Atalarımızın uzun gözlem ve tecrübeleri sonucu oluşan birtakım genel kuralların öğüt biçiminde veya hikmetli sözler olarak kalıplaşmış hâli.*”³⁵⁸ olarak tarif etmektedir. Bu tanımların ışığında atasözünü biz de şu şekilde tanımlayabiliriz:

Atasözleri, halkın ortak tecrübeleri neticesinde şekillenmiş ve genellikle öğüt vermek yahut herhangi bir konuya açıklık getirmek için söylenmiş, kalıp hâlindeki kısa sözlerdir.

Yüzyıllar boyunca edinilen yaşam deneyimlerini içeren atasözleri o ulusun düşünce, özlüm, eleştiri, gözlem ve yargılarını dile getirir. Atasözleri iyiyi, doğruyu, güzeli yaratma sürecinde uyulacak ilke ve kuralları öğütleyen yapıcı bir dünya görüşünün sözcüsüdür. Atasözleri bir ulusun ortak kanı, inanış, görüş ve özlümlemlerinin dile getirildiği bir kamuoyu kurumudur. Atasözleri mantıksal ve toplumsal geçerliliği dolayısıyla yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.³⁵⁹

Atasözü düz konuşmadan bağımsız düşünölemeyen ve masal, türkü, fıkra gibi durup dururken tek başına söylenmeyen bir tür olması özelliğiyle diğerk halk edebiyatı türlerinden ayrılmaktadır. Atasözünün düz konuşmadaki bazı söz kalıplarından farkı kısıklık, kesinlik, anlatımdaki yoğunluk gibi biçim ve içerik özelliklerine sahip olmasıdır.³⁶⁰

Divanü Lügati't Türk'te *sav* kelimesiyle tarif edilen atasözü kavramı için çağdaş Türk dünyasında ise şu sözcükler kullanılmaktadır: Altaylarda *ülgercomak*, Kazak ve Kırgızlarda *makal*, Türkmenlerde *nakıl*, Başkırtlarda *atalar hüzi*, Çuvaşlarda *comak*, Azeri Türklerinde ise *ata-baba sözleri...*³⁶¹

³⁵⁶ Çelebioğlu, Amil – Öksüz, Yusuf Ziya, *Türk Bilmeceler Hazinesi*, Ülker Yay., İst., 1979, s. 8.

³⁵⁷ <http://tdkterim.gov.tr/bts>, Erişim tarihi: 11.01.2011, 14:25

³⁵⁸ Pala, İskender, *Atasözleri Sözlüğü*, L&M Yay., İst., 2002, s. 1.

³⁵⁹ Çotuksöken, Yusuf, *Atasözlerimiz*, Alaz Yay., İst., 1979, s. 7.

³⁶⁰ Boratav, a.g.e., s. 119.

³⁶¹ Gönen, Sinan, *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, C. I, Konya, 2006, s. 11.

Boratav, atasözlerini nitelikleri bakımından üçe ayırmaktadır:

- Asıl atasözleri

- Atasözü niteliğinde deyimler

- Fıkra edası taşıyan atasözleri.³⁶² Biz de Koçarlı atasözlerini bu tasnife göre sınıflandıracamız. Koçarlı yöresinden derlediğimiz **yüz kırk dokuz** atasözü alfabetik sıra ile sıralanmıştır:

-A-

KAT-1

Âca çıkan geçiniñ âca çıkan ôlâ olû. (K73)

Ağaca çıkan keçinin ağaca çıkan oğlağı olur.

KAT-2

Âcın çürüü içden olû. (K57)

Ağacın çürüğü içten olur.

KAT-3

Ag ârır geçê, gök göğerir geçê. (K137)

Ak ağarır geçer, gök göverir geçer.

KAT-4

Ak daş yanına ak daş istê, gahbe de yanına yoldaş istê. (K71)

Ak taş yanına ak taş ister, kahpe de yanına yoldaş ister.

KAT-5

Altın guşaklı, elpeten guşaklıya mut olurmuş. (K84)

Altın kuşaklı, yırtık kuşaklıya muhtaç olurmuş.

KAT-6

Ana dövê hûmeyla, el dövê yâmeyla. (K74)

Ana döver vurmayla, el döver yarmayla.

³⁶² Boratav, a.g.e., s. 120-121.

KAT-7

Analı guzu yold'oynâ, anasız guzu yard'oynâ. (K14)

Analı kuzu yolda oynar, anasız kuzu yolda oynar.

KAT-8

Anası çıkâsa daş başına, gızı da çıkâ yanı başına. (K107)

Anası çıkarsa taş başına, kızı da çıkar yanı başına.

KAT-9

Arab eli öpmeynen âz garâmaz. (K128)

Arap eli öpmekle ağız kararmaz.

KAT-10

Ârı ne yel almış, ne sel almış. (K142)

Ağrı ne yel almış, ne sel almış.

KAT-11

Ârımadık başa suvan sarılmaz. (K77)

Ağrımadık başa soğan sarılmaz.

KAT-12

Âsız âlanmamış, kokmuş duzlanmamış. (K124)

Arsız arlanmamış, kokmuş tuzlanmamış.

KAT-13

Ataşa yakın olan ısını. (K136)

Ateşe yakın olan ısınır

KAT-14

Ataş: "Gariñ üsdünde yanarın, külüñ üsdünde yanmam." dirmiş. (K73)

Ateş: "Karın üstünde yanarım, külün üstünde yanmam." dermiş.

KAT-15

Avcı kırk gün daban eti, bi gün av eti yirmiştir. (K31)

Avcı kırk gün taban eti, bir gün av eti yirmiştir.

KAT-16

Ay gömüştüñ yıldız münneti olmaz. (K76)

Ay görmüşün yıldız minneti olmaz.

KAT-17

Azdan aş olmaz. (K107)

Azdan aş olmaz.

-B-**KAT-18**

Babiç bûnundan êsan âzından eskimê başlâ. (K71)

Pabuç burnundan insan ağzından eskimeye başlar.

KAT-19

Bacı bacınıñ altına enik atâmıştır. (K37)

Bacı bacının altına enik atarmıştır.

KAT-20

Bâ budumuda eliñ olsun, üzüm kesmede yüzüñ olsun. (K73)

Bağ budamada elin olsun, üzüm kesmede yüzün olsun.

KAT-21

Bi başıñ istediñe biñ baş da istê. (K143)

Bir başın istediğini bin baş da ister.

KAT-22

Bi deride iki aslan gışılmaz. (K43)

Bir derede iki aslan kışılmaz.

KAT-23

Bi el “galdım” demiş, ik’el “vâdım” demiş. (K129)

Bir el “kaldım” demiş, iki el “vardım” demiş.

KAT-24

Bi ôlannıyna bi buzâlınıñ yürênde yâ olmaz. (K43)

Bir oğlanlıyla bir buzağulının yüreğinde yağ olmaz.

KAT-25

Bi badılcanıñ biñ badılcana zararı olû. (K77)

Bir patlıcanın bin patlıcana zararı olur.

KAT-26

Bi yuñurum unuñ vâsa erbabına yuñurt. (K126)

Bir yoğrum unun varsa erbabına yoğurt.

KAT-27

Boñazda bosdan pitmez. (K175)

Boğazda bostan bitmez.

KAT-28

Boş tóbuya at bir yo gelî. (K79)

Boş torbaya at bir kez gelir.

KAT-29

Bulut gidêse Şam’a çek eşêne dama, bulut gidêse Aydın’a bak işiñe gaydıña.

(K53)

Bulut giderse Şam’a çek eşeğini dama, bulut giderse Aydın’a bak işine kaydına

-C-

KAT-30

Cenêbetden kerêmet gelmez. (K43)

Cenabetten keramet gelmez.

KAT-31

Cinsdir çekê, b.kdur kokâ. (K74)

Cinstir çeker, b.ktur kokar.

-Ç-

KAT-32

Çakmak gâşılıklı çakılı. (K52)

Çakmak karşılıklı çakılır.

KAT-33

Çayı vâmıdan çemirenme. (K137)

Çaya varmadan paçalarını sıvama.

KAT-34

Çıvt öküz çıvtinne ölmez. (K89)

Çift öküz çiftiyle ölmez.

KAT-35

Çocuk kısmı: “Padişâ bile gelse diñlimen; yir, içê, oynarım” dirmiş. (K73)

Çocuk kısmı: “Padişah bile gelse dinlemem; yer, içer, oynarım” dermiş.

KAT-36

Çocuklu gadınnan, sıpalı eşşegnen yolu gidilmez. (K47)

Çocuklu kadınla, sıpalı eşekle yola gidilmez.

-D-

KAT-37

Dâlası³⁶³: “Günden kölküye, kölküden güne çıkâmam” dermiş. (K73)

Dağalası: “Günden gölgeye, gölgeden güne çıkarmam” dermiş.

³⁶³ Dağalası: Yörede, çok zehirli bir yılan çeşidine verilen bir isim.

KAT-38

Damat gayınnasına âkasında davşımış, kendi anasına sêçe bâmênden dutmuş.
(K27)

Damat kaynanasını arkasında taşımış, kendi anasını serçe parmağından tutmuş.

KAT-39

Damlı damlıya heşdir. (K73)

Damla damlaya eştir.

KAT-40

Daşalası³⁶⁴: “Yandım Allah didirmem, yarım ekmek yidirmem” dirmiş. (K86)

Taş alası: “Yandım Allah dedirmem, yarım ekmek yedirmem” dermiş.

KAT-41

Dêdinde olmeyan deviye göömez. (K77)

Derdinde olmayan deveyi görmez.

KAT-42

Dêrmen hakgı dolanıı. (K71)

Değirmen hakka dolanır.

KAT-43

Deli delik delê. (K13)

Deli delik deler.

KAT-44

Demir tavında, êsan çavında dövlüü. (K8)

Demir tavında, insan çağında dövülür.

KAT-45

Don buldu diz örtüldü, gâ yâdı iz örtüldü. (K38)

³⁶⁴ Taş alası: Yörede, çok zehirli bir yılan türüne verilen bir isim.

Don buldu diz örtüldü, kar yağdı iz örtüldü.

KAT-46

Düşmanıñ yôsa gâdeşiñ de mi yok? (K82)

Düşmanın yoksa kardeşin de mi yok?

-E-

KAT-47

Êkek evlet ocak tütdürüü. (K97)

Erkek evlat ocak tüttürür.

KAT-48

Êken giden müseviriñ âdından nur yârmış. (K19)

Erken giden misafirin ardından nur yağarmış.

KAT-49

Elden gelen öön olmamış, o da vaktında bulunmamış. (K73)

Elden gelen öğün olmamış, o da vaktinde bulunmamış.

KAT-50

Eli gelen sakal yolunû. (K1)

Ele gelen sakal yolunur.

KAT-51

El eldir, esen yeldir. (K73)

El eldir, esen yeldir.

KAT-52

El eliñ ölüsünü âlmaz. (K138)

El elin ölüsüne ağlamaz.

KAT-53

El eli yûsa, el de yüzü yur. (K27)

El eli yıkarsa, el de yüzü yıkar.

KAT-54

El gelî eviñe arıt, ecel gelî kendiñe arıt. (K79)

El gelir evini arıt, ecel gelir kendini arıt.

KAT-55

El gızı dalana dalana, öz gızı dolana dolana işlêmiş. (K73)

El kıızı dalana dalana, öz kıızı dolana dolana işlermiş.

KAT-56

Eliñ didî gayâ geçê, akırbânınkı goyâ geçê. (K73)

Elin dediği kayar geçer, akrabanınkı koyar geçer.

KAT-57

Eliñ ekmê ganna yuñurulmuş, silip de yiyibilen öönmüş, silip de yiyimiyen döönmüş. (K88)

Elin ekmeği kanla yoğrulmuş, silip de yiyebilen övünmüş, silip de yiyemeyen dövünmüş.

KAT-58

El gızı elde çok, evlet belde çok. (K107)

El kıızı elde çok, evlat belde çok.

KAT-59

Ellê mi yaman, sellê mi yaman? (K73)

Eller mi yaman, seller mi yaman?

KAT-60

El ôlundan ôl olmaz, çam dalından âl olmaz. (K77)

El oğlundan oğul olmaz, am dalından ağıl olmaz.

KAT-61

Emek olmence yimek olmaz. (K146)

Emek olmayınca yemek olmaz.

KAT-62

Êsanıñ temizi avlısından belli olú. (K164)

İnsanın temizi avlusundan belli olur.

KAT-63

Eşşêñ yôsa enişdeñ de mi yok? (K28)

Eşğın yoksa eništen de mi yok?

KAT-64

Eşşek eşşê ödün gâşır. (K15)

Eşek eşğı ödün kaşır.

KAT-65

Eş gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş. (K103)

Eş gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.

KAT-66

Eviñ temeli ilansız olmaz. (K73)

Evin temeli yilansız olmaz.

KAT-67

Evi olanıñ evkeri olú. (K146, K177)

Evi olanın efkârı olur.

-G-

KAT-68

Gaçan gandan gütulmuş. (K40)

Kaçan kandan kurtulmuş.

KAT-69

Gadın yokluk bilmemiş, çoban gıtlık bilmemiş. (K73)

Kadın yokluk bilmemiş, çoban kıtlık bilmemiş.

KAT-70

Gahpe içeden olûsa kapı tıki tutmaz. (K34)

Kahpe içeriden olursa kapı kilit tutmaz.

KAT-71

Gahbeniñ gızını al, ôlunu alma. (K77)

Kahpenin kızını al, oğlunu alma.

KAT-72

Gariyi dövene ekmek, şişin ucunda görünüü. (K46)

Kariyi dövene ekmek, şirin ucunda görünür.

KAT-73

Gariyi döven gaşşâ yan bakâ. (K152)

Kariyi döven kaşığa yan bakar.

KAT-74

Geçiniñ yimedî ot başını âridi. (K73)

Keçinin yemediği ot başını ağrıtır.

KAT-75

Gelin gîmedik ev vâmiş, ölü çıkmadık ev yômuş. (K55)

Gelin girmedik ev varmış, ölü çıkmadık ev yokmuş.

KAT-76

Genç mezeri çok, aç mezeri yok. (K19)

Genç mezarı çok, aç mezarı yok.

KAT-77

Gırına güvenen gocasız galı. (K63)

Kırığına güvenen kocasız kalır.

KAT-78

Gızı kıymatlı olan gocuya, ôlu kıymatlı olan hocuya vemez. (K46)

Kızı kıymetli olan kocaya, oğlu kıymetli olan hocaya vermez.

KAT-79

Gız kısmınıñ etêni yel, âzını ekmek açâ. (K85)

Kız kısmının eteğini yel, ağzını ekmek açar.

KAT-80

Gızı gızkan gööme, gocuyu varınca göö; gocuyu varınca da gööme, çocuklênce göö. (K74)

Kızı kızken görme, kocaya varınca gör; Kocaya varınca da görme, çocuklayınca gör.

KAT-81

Gızıñna oba ol, ôluñna gonşu ol. (K19)

Kızınla oba ol, oğlunla komşu ol.

KAT-82

Gızsañ kısıl. (K17)

Kızsan kısıl.

KAT-83

Giden gelse dedeñ gelî. (K73)

Giden gelse deden gelir.

KAT-84

Gocu garı gelî gov âtdırır, genç kız gelî iş âtdırır. (K77)
Koca karı gelir laf arttırır, genç kız gelir iş arttırır.

KAT-85

Gocanıñ gocu gocu gahrı olûmuş. (K89)
Kocanın koca koca kahrı olurmuş.

KAT-86

Gol gırıldı, boyunda yük. (K74)
Kol kırıldı, boyunda yük.

KAT-87

Gonşu gonşunuñ çâşı bazarıdır. (K128)
Komşu komşunun çarşı pazarıdır.

KAT-88

Göögülü guş göödüüne işlê; göögüsüz guş, yuvasına daşlâ. (K73)
Görgülü kuş gördüğünü işler; görgüsüz kuş, yuvasını taşlar.

KAT-89

G.tü bozâ tavar bulunmuş, âzı bozâ bulunmamış. (K73)
G.tü bozuğa çare bulunmuş, ağzı bozuğa bulunmamış.

KAT-90

Göze yasak yok, tavâ duşak yok. (K74)
Göze yasak yok, tavuğa duşak yok.

KAT-91

Guymeyna guyu dolmaz, gözü ille içinde olcek. (K77)

Su dökmekle kuyu dolmaz, gözü illa içinde olacak.

KAT-92

Güçük ay³⁶⁵ gücünüzê, mart malın derisini yüzê. (K154)

Küçük ay gücünü üzer, mart malın derisini yüzer.

KAT-93

Güzele ne keydiseñ yakışın, çikini nêde bulunû alına yaşıl. (K73)

Güzele ne giydirdsen yakışır, çirkine nerede bulunur al ile yeşil.

-H-

KAT-94

Hacat işlemiş, el öönmüş. (K29)

Alet işlemiş, el övünmüş.

KAT-95

Haramın mânası olmaz. (K175)

Haramın bahanesi olmaz.

KAT-96

Harç aldırın, borç satdırın. (K46)

Harç aldırır, borç sattırır.

KAT-97

Haziranın ilanından, İmızanının imamından kôkulû. (K96)

Haziranın yılanından, Ramazan'ın imamından korkulur.

KAT-98

Her büügü bâlınan garı olmaz. (K31)

Her bürgü bağlanan karı olmaz.

³⁶⁵ *Küçük ay*: Yörede şubat ayına verilen bir isim.

KAT-99

Hêkesiñ çanâ kendini tıngıdâ. (K77)

Herkesin çanağı kendine tıngırdar.

KAT-100

Hırlı bizi mi bulû, Hıdır beni mi alı? (K73)

Hırlı bizi mi bulur, Hıdır beni mi alır?

KAT-101

Hırsızıñ tôbası dolu olû. (K15)

Hırsızın torbası dolu olur.

-I-

KAT-102

İrâkı içen yôrt bazarından geçmez. (K7)

Rakı içen yoğurt pazarından geçmez.

KAT-103

İslanan gurumuş, ölen çürümüş. (K55)

İslanan kurumuş, ölen çürümüş.

-İ-

KAT-104

İlan bile dünyanıñ toprâ bitecek diye gidâyna yalâmış. (K73)

Yılan bile dünyanın toprağı bitecek diye gıdayla yalarmış.

KAT-105

İlan ilanı yutmadıktan sôna evren olmaz. (K75)

Yılan yılanı yutmadıktan sonra evren olmaz.

KAT-106

İsdiyen cingen dël vëmiyen cingenmiş. (K127)

İsteyen çingen değil vermeyen çingenmiş.

KAT-107

İş başararıñ, başşak dêşireniñdir. (K174)

İş başararıñın, başşak devşirenindir.

-K-

KAT-108

Kendi başına öömüyen gelin başı örê. (K59)

Kendi başını örmeyen gelin başı örer.

KAT-109

Keyimliye ilan yalamış, keyimsizye guduz dalamış. (K68)

Giyimliye yılan yalamış, giyimsizye kuduz dalamış.

KAT-110

Kırkıñdan soñura azana tavar yok. (K73)

Kırkıñdan sonra azana çare yok.

KAT-111

Kırk yıl gıtlık olmuş, âşam önü kesilmemiş. (K88)

Kırk yıl kıtlık olmuş, akşam öğünü kesilmemiş.

KAT-112

Köpêñ dokuz enî olmuş, birini de atmamış. (K109)

Köpeğın dokuz eniği olmuş, birini de atmamış.

KAT-113

Kör boñaza ne vêsene yir. (K103)

Kör boğaza ne versene yer.

KAT-114

Kör boñaz böön yise, yarın “yimedim” dirmiş. (K136)

Kör boğaz bugün yese, yarın “yemedim” dermiş.

-M-**KAT-115**

Malı gööme bazara göö. (K129)

Malı görme pazarı gör.

KAT-116

Mal, malı yimênce dal, dal olmaz. (73)

Mal, malı yemeyince dal, dal olmaz.

KAT-117

Müsevir dokuz nasibine gelî; birini yir, sekizine bırakıg gidêmiş. (K74)

Misafır dokuz nasiple gelir; birini yer, sekizini bırakıp gider.

-N-**KAT-118**

Nâsipden fazlası yinmez. (K164)

Nasipten fazlası yenmez.

KAT-119

Ne ôluña ne gızıña, güven eliñine gözüñe. (K73)

Ne oğluna ne kızına, güven elinle gözüne.

-O-**KAT-120**

Ôlak: “Anamdan emdiriñ, gora kömüñ”, guzu: “Anamdan emdiriñ, gara kömüñ” demiş. (K73)

Oğlak: “Anamdan emdirin, kora gömün”, kuzu: “Anamdan emdirin, kara gömün” demiş.

KAT-121

Ôlansız evde ocak tütmez. (K38)

Oğlansız evde ocak tütmez.

KAT-122

Olmucêñ ataşı dibine köö yanâmış. (K17)

Olmayacağı ateşi dibine kör yanarmış.

-Ö-

KAT-123

Öörenmedik g.tde don dûmaz. (K38)

Öğrenmedik g.tte don durmaz.

KAT-124

Ölüm gelmênce eşşê binilip gidilmez. (K71)

Ölüm gelmeyince eşeğe binilip gidilmez.

KAT-125

Ölüm urganda da vâ, yorganda da. (K73)

Ölüm urganda da var, yorganda da.

KAT-126

Ölüyü âlarlâ, deliyi gülerlê. (K24)

Ölüye ağlarlar, deliye gülerler.

-P-

KAT-127

Pelit gapcıundan çıkmış: “Gapcâ bak gapcâ” demiş. (K127)

Pelit kapçığından çıkmış: “Kapçığa bak kapçığa” demiş.

-S-

KAT-128

Sabın nênesiñ garayı, ekmek nênesiñ hırayı. (K73)

Sabun neylesin karayı, ekmek neylesin çok yiyeni.

KAT-129

Sakızı çîne gözüüñ öñünü yapışdı. (K42)

Sakızı çiğne gözünün önüne yapıştır.

KAT-130

Sırtmacıñ gâni tok olunca sıruñkınıñ da tok sanarmış. (K19)

Sırtmacın karnı tok olunca sıgırınkinin de tok sanırmış.

KAT-131

Sivilce, deşe deşe maçça olû. (K170)

Sivilce, deşe deşe yara olur.

-Ş-

KAT-132

Şaşan öödek g.tün g.tün yüzê. (K18)

Şaşan ördek g.tün g.tün yüzer.

-T-

KAT-133

Teklifsiz bâ giren hesepsiz dayak yirmiş. (K64)

Teklifsiz bağa giren hesapsız dayak yermiş.

KAT-134

Teklifsiz yire varan guru yire oturû. (K81)

Teklifsiz yere varan kuru yere oturur.

KAT-135

Tok ayı domalan gazmazmış. (K69)

Tok ayı domalan kazmazmış.

KAT-136

Tosbâ bir depiye yidi senide çıkmış. Soñura âdını bakmış: “Ee yürüyen yiğidi ne dayanır” demiş. (K73)

Tosbağa bir tepyi yedi sene de çıkmış. Sonra ardına bakmış: “Ee yürüyen yiğide ne dayanır” demiş.

-U-

KAT-137

Uluk öölüden soñura gûrâmış. (73)

İş bilmez öğleden sonra kıvrarmış.

KAT-138

Uyuz geçi, suyu puñarıñ uyuz yirinden içemiş. (K107)

Uyuz keçi, suyu pınarın uyuz yerinden içermiş.

-Y-

KAT-139

Yamıyan kiymiş, yalıyan doymuş. (K127)

Yamayan giymiş, yalayan doymuş.

KAT-140

Yatan öküze yim, saman yômuş. (K29)

Yatan öküze yem, saman yok.

KAT-141

Yatan ölmez, yiten ölüü. (K77)

Yatan ölmez, yeten ölür.

KAT-142

Yitimi gayıran çoğ olmuş, yarım ekmek viren olmamış. (K74)

Yetimi kayıran çok olmuş, yarım ekmek veren olmamış.

KAT-143

Yitimiñ küllüünden geçilmez. (K54)

Yetimin küllüğünden geçilmez.

KAT-144

Yiyen boñaz yanâ. (K128)

Yiyen boğaz yanar.

KAT-145

Yok, daşdan gatemiş. (K119)

Yok, taştan katıymış.

KAT-146

Yol çalırsız, dâ delisiz galmaz. (K117)

Yol çalırsız, dağ delisiz kalmaz.

-Z-**KAT-147**

Zemheride köpeklê kölküyü yatâ. (K64)

Zemheride köpekler gölgeye yatar.

KAT-148

Zemheri: “Hamsin ayınıñ hatrı olmasa ocakdâ târnaya doñdurûdum.” demiş.
(K73)

*Zemheri: “Hamsin ayının hatırı olmasa ocaktaki tarhanayı dondururdum.”
demiş.*

KAT-149

Zenginiñ hasd'oldû, fakiriñ öldüü duyulû. (K28)

Zenginın hasta olduğu, fakirin öldüğü duyulur.

Değerlendirme**a. Biçim**

Yöreden derlediğimiz atasözlerinin büyük bir kısmı tek yargı ihtiva etmekte iken (KAT-1, KAT-2, KAT-5, KAT-9, KAT-11, KAT-13, KAT-16, KAT-17, KAT-19, KAT-20, KAT-21, KAT-22, KAT-24, KAT-25, KAT-26, KAT-27, KAT-28, KAT-30, KAT-32, KAT-33, KAT-34, KAT-36, KAT-39, KAT-41, KAT-42, KAT-43, KAT-46, KAT-47, KAT-48, KAT-50, KAT-52, KAT-53, KAT-62, KAT-63, KAT-64, KAT-66, KAT-67, KAT-68, KAT-70, KAT-72, KAT-73, KAT-74, KAT-77, KAT-82, KAT-85, KAT-87, KAT-95, KAT-98, KAT-99, KAT-101, KAT-102, KAT-105, KAT-110, KAT-113, KAT-118, KAT-121, KAT-122, KAT-123, KAT-124, KAT-131, KAT-132, KAT-135, KAT-137, KAT-138, KAT-140, KAT-143, KAT-145, KAT-147) geriye kalan kısmı ise birden çok yargı içermektedir. Derlediğimiz atasözlerinin büyük çoğunluğu geniş zaman kipiyle çekimlenmiştir. Bir kısım atasözü ise duyulan geçmiş zaman kipiyle çekimlenmiş iken (KAT-10, KAT-12, KAT-23, KAT-28, KAT-49, KAT-65, KAT-68, KAT-89, KAT-94, KAT-103, KAT-106, KAT-109, KAT-111, KAT-112, KAT-120, KAT-127, KAT-136, KAT-139, KAT-142, KAT-145, KAT-148) diğer bir kısmı da geniş zamanın rivayeti ile çekimlenmiştir (KAT-5, KAT-14, KAT-15, KAT-19, KAT-35, KAT-37, KAT-40, KAT-48, KAT-57, KAT-75, KAT-85, KAT-104, KAT-114, KAT-117, KAT-122, KAT-130, KAT-133, KAT-135, KAT-137, KAT-138, KAT-140). Geriye kalan atasözleri ise emir kipi (KAT-20, KAT-26, KAT-29, KAT-33, KAT-54, KAT-71, KAT-80, KAT-81, KAT-82, KAT-115, KAT-119, KAT-129) ve duyulan geçmiş zaman kipi ile çekimlenmiştir (KAT-45, KAT-86).

b. İçerik

Yöreden derlediğimiz atasözlerinin bir kısmı *fıkra-hikaye türünden atasözleri* kategorisine dahil edilebilir (KAT-14, KAT-16, KAT-19, KAT-35, KAT-37, KAT-38, KAT-40, KAT-46, KAT-63, KAT-64, KAT-111, KAT-112, KAT-120, KAT-127,

KAT-133, KAT-134, KAT-136, KAT-148). Geriye kalan diğer atasözleri ise *asıl atasözleri* grubundadır.

Koçarlı yöresinde atasözü söyleme geleneği oldukça yaygındır. İnsanlar meramlarını daha kolay ifade etmek yahut anlatımlarını daha estetik ve ilgi çekici hâle getirmek için sık sık atasözlerine başvurmaktadır. Derlemelerimiz esnasında kendilerinden atasözü söylemelerini istediğimizde kaynak kişilerin zorlandıklarını fakat muhabbet esnasında, farkında olmadan bize pek çok atasözü söylediklerini belirtmemiz gerekir.

2.2.3. Deyim

Anonim halk edebiyatı mahsullerinden biri olan deyim pek çok tanımı yapılmıştır. Örneğin Ö. Asım Aksoy deyimini: “*Bir kavramı, bir durumu, ya ilgi çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlam bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce*”³⁶⁶ olarak tarif etmişken Yeni Türk Ansiklopedisi’nde ise “*Kelimelerin ifade ettiği sözlük anlamları dışında bir anlam taşıyan klişeleşmiş kelime grupları*”³⁶⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlar çerçevesinde deyimi biz de şu şekilde tarif edebiliriz:

Deyimler anlatımı kuvvetlendirmek yahut daha ilginç hâle getirmek için söylenen, en az iki kelimedenden oluşmuş ve halkın edebî zevkine göre şekillenmiş kalıp hâlindeki mecazi sözlerdir.

Zamanla kullanılmaktan vazgeçilen deyimler olduğu gibi yeni oluşmaları da vardır. Deyimler şekil bakımından türetilmiş olanlar, kelime tekrarıyla kurulanlar, birleşik kelime hâlinde olanlar ve söz topluluğu durumunda olanlar biçiminde tasnif edilebilirler.³⁶⁸ Anlam özellikleri itibarıyla de mecaz anlamlı, mecaz anlamı yanında gerçek anlamını da ifade eden ve yalnızca gerçek anlamını ifade eden deyimler olarak da sınıflandırılabilirler.³⁶⁹

Araştırma sahamız olan Koçarlı yöresinden **yetmiş beş** adet deyim tespit etmiş bulunmaktayız:

³⁶⁶ Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, C. I, İst., 1993, s. 52.

³⁶⁷ *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken Yay., İst., 1985, s. 661.

³⁶⁸ Erşahin, İbrahim, *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, Ötüken Yay., İst., 2005, s. 84.

³⁶⁹ Güleç, a.g.e., s. 30.

-A-

KD-1

Abdılıñ garı boşadıı vakıtta kıpıramak (K67)

Abdalın karı boşadığı vakitte kıpırdamak

KD-2

Alma âcında olup vême âcında olmumak (K91)

Alma ağacında olup verme ağacında olmamak

KD-3

Aklı êmez, fikri gaynımaz (K129)

Aklı ermez fikri kaynamaz

KD-4

Al üfür dândan getîmek (K176)

Al üfür dağından getirmek

KD-5

Ayıbı hayıda bâlımak (K71)

Ayıbı hayıta bağlamak

KD-6

Altı yok babıç gibe sürünmek (K43)

Altı yok pabuç gibi sürünmek

KD-7

Aldına buldum sanmak (K30)

Aldığını buldum sanmak

KD-8

Adımı deliye, g.tünü çalıya vême (K73)

Adımı deliye, g.tünü çalıya vermek

KD-9

Ataş almê gelmek (K84)

Ateş almaya gelmek

KD-10

Altı âşın yatıp yedi âşın kakmak (K129)

Altı arşın yatıp yedi arşın kalkmak

KD-11

Âpa kepê yimek (K63)

Arpa kepeği yemek

KD-12

Âzına kesmek (K37)

Ağzını kesmek

-B-**KD-13**

Bazâ babıcı olmak (K49)

Pazar pabucu olmak

KD-14

Beşîne zemheride sallımak (K142)

Beşiğini zemheride sallamak

KD-15

B.kunda darı göömek (K37)

B.kunda darı görmek

KD-16

Bi dirhem bi çekirdek olmak (K175)

Bir dirhem bir çekirdek olmak

KD-17

Bi başı, hoş işi olmak (K83)

Bir başı, hoş işi olmak

-C-

KD-18

Cebel dâ olmak (K21)

Cebel dağ olmak

KD-19

Canı ceviz gabınıñ içinde olmak (K73)

Canı ceviz kabuğunun içinde olmak

-Ç-

KD-20

Çemirekli, çamır ayaklı olmak (K94)

Çemirekli, çamur ayaklı olmak

-D-

KD-21

Daşı havıya atıp altında dûmak (K159)

Taşı havaya atıp altında durmak

KD-22

Dile tesbig olmak (K86)

Dile tespîh olmak

KD-23

Dâlara berî çevirmek (K128)

Dağları beri çevirmek

KD-24

Dişin ganına soğûmak (K36)

Dişinin kanını soğurmak

KD-25

Dur diyince şer annımak (K29)

Dur deyince şer anlamak

KD-26

Döşşê âr atmak (K89)

Döşeği ağır atmak

-E-

KD-27

Elêne su davşımak (K98)

Elekle su taşımak

KD-28

Elen telen etmek (K37)

Elen talan etmek

KD-29

Ev ardına ev yımak (K164)

Ev ardına ev yığmak

KD-30

Ene verip ayâna arımeğe gitmek (K84)

Elle verip ayakla aramaya gitmek

KD-31

El elinne ilan tutmak (K38)

El eliyle yılan tutmak

-F-

KD-32

Feneri söndüümek (K68)

Feneri söndürmek

-G-

KD-33

Galıbınıñ abdılı olmak (K79)

Kalibının abdalı olmak

KD-34

Gânı doñuz doluman atmak (K37)

Kanı domuz dolaman atmak

KD-35

Gitcêñ yê Tireyse, gelcêñ yê bura (K8)

Gideceğın yer Tire ise, geleceğın burası

KD-36

Gocu garıyı bindîmek (K52)

Koca karıya bindirmek

KD-37

Gonşu boncûna gecı dakınmak (K37)

Komşu boncuğunu gece takınmak

KD-38

Govu sokmak (K21)

Gova sokmak

KD-39

Gözü görüküm olmak (K86)

Göze görüküm olmak

-H-

KD-40

Habayna ürküdüp çıbına saymak (K140)

Abayla ürkütüp çubukla saymak

KD-41

Hayrın budunu ayırmak (K154)

Hayrın budunu ayırmak

KD-42

Hep bene rabbene olmak (K167)

Hep bana rabbena olmak

KD-43

Hay günü pay günü olmak (K65)

Hay günü pay günü olmak

KD-44

Hasdıya gâ sômak (K34)

Hastaya kar sormak

KD-45

Hazıra hanık, bişmişe gonuk olmak (K28)

Hazıra hanık, pişmişe konuk olmak

KD-46

Havidâkine uçâken tavidâkinden olmak (K142)

Havadakine uçarken tavadakinden olmak

KD-47

Hırlı gıdır olmamak (K23)

Hırlı gıdır olmamak

KD-48

Hâmanına savımak (K84)

Harmanını savurmak

-I-**KD-49**

Ih diyince hıh demek (K74)

Ih deyince hıh demek

-İ-**KD-50**

İki beşlik bozmak (K77)

İki beşlik bozmak

KD-51

İnneyne kütük yâmak (K31)

İğneyle kütük yarmak

KD-52

İçli dışlı, samsak başlı olmak (K32)

İçli dışlı, sarımsak başlı olmak

-K-**KD-53**

Kesere gulp olmak (K72)

Kesere kulp olmak

KD-54

Kediyi bal sômak (K152)

*Kediye bal sormak***KD-55**

Kelliye tôbuya gatmak (K24)

*Kelleyi torbaya katmak***KD-56**

Kıpır sapır etmek (K107)

*Kıpır sapır etmek***-L-****KD-57**

Lak lak döömek (K132)

*Lak lak dövme***-M-****KD-58**

Masraf göömek (K77)

*Masraf görmek***KD-59**

Mesli Mêmed'Â gibe olmak (K73)

*Mestli Mehmet Ağa gibi olmak***-O-****KD-60**

Omâlâdan dêli damâlâdan gelmek (K67)

Ömerlerden değil damarlardan gelmek

KD-61

Ôlu bir, ocâ kör olmak (K25)

Oğlu bir, ocağı kör olmak

-Ö-

KD-62

Örümü kakmak (K40)

Örüme kalkmak

KD-63

Ödü sıtmak (K89)

Ödü kopmak

-S-

KD-64

Saña adak, baña yudak (K73)

Sana adak, bana yutak

KD-65

Sen ben etmek (K75)

Sen ben etmek

KD-66

Sap yiyip saman sıçmak (K26)

Sap yiyip saman sıçmak

KD-67

Suyunu ılıdıp sôtmemak (K101)

Suyunu ılıtıp soğutmamak

KD-68

Saçda olup saç bânda olmamak (K137)

Saçta olup saç bağında olmamak

-T-

KD-69

Tih teber, gök büber olmak (K104)

Tih teber, gök biber olmak

KD-70

Tilkiniñ bakır sıçdı yeri gelmek (K177)

Tilkinin bakır sıçtığı yere gelmek

-U-

KD-71

Urum'dan Kırım'dan gelmek (K29)

Rum'dan Kırım'dan gelmek

-Ü-

KD-72

Üsdünü mart garı yâmak (K40)

Üstüne mart karı yağmak

-Y-

KD-73

Yinge çekişi gûmak (K153)

Yenge çekişi kurmak

KD-74

Yedi gıralna barışgın olmak (K86)

Yedi kralla barışık olmak

KD-75

Yatak yazmıya gelmek (K142)

Yatak yazmaya gelmek

Değerlendirme

a. Biçim

Koçarlı yöresinden derlediğimiz deyimlerin tümü mensur olup bir kısmı secilerle şiirsel bir özellik kazanmıştır (KD-2, KD-3, KD-5, KD-8, KD-10, KD-17, KD-25, KD-28, KD-35, KD-42, KD-43, KD-45, KD-46, KD-49, KD-52, KD-56, KD-60, KD-61, KD-64, KD-65, KD-69, KD-71). Diğer bir kısım deyimde bulunan aliterasyonlar da söyleyişe ahenk katmıştır (KD-11, KD-13, KD-20, KD-31, KD-34, KD-47, KD-66, KD-75).

b. İçerik

Koçarlı yöresinden derlediğimiz deyimler müsait bir zamanda yapılması gereken bir işi uygunsuz vakitte yapma (KD-1), menfaatçi olma (KD-2, KD-42), düşünme ve fikir üretme yetisine sahip olmama (KD-3), yiyecek veya içeceğin çok sıcak olduğunu belirtme (KD-4), ayıbı görmezden gelme (KD-5), hâlinin kötü olduğunu belirtme (KD-6), haksız yere kazanç elde edildiğini belirtme (KD-7), bahane bulma (KD-8), misafirin erken gittiğini ifade etme (KD-9), rahatı yerinde olma (KD-10), iyi bir şekilde beslenmiş olduğunu belirtme (KD-11), birinin söylediğini alaya alarak tekrar etme (KD-12), girişken olma (KD-13), birinin iyiliği için çok çalışma (KD-14), kendini olduğundan üstün görme (KD-15), güzel giyinme (KD-16), yalnızlığın daha keyif verici olduğunu ifade etme (KD-17), herhangi bir yerin çok tenha olduğunu belirtme (KD-18), aşırı derecede sinirli olduğunu ifade etme (KD-19, KD-69), ev hanımının ev işlerinde becerikli olduğunu belirtme (KD-20), kendine zarar verecek bir işe kalkışma (KD-21), herkes tarafından konuşulma (KD-22), yapılması güç olan işler yapma (KD-23, KD-27, KD-29, KD-51), açlık çekme (KD-24), denilenin aksini yapma (KD-25), misafirliğin uzun sürdüğünü belirtme (KD-26), savurganlık yapma (KD-28), verilen bir şeyi geri isteme (KD-30), tehlikeli bir işi başkasına yaptırma (KD-31), gece yarısına kalma (KD-32), görüldüğü gibi kuvvetli olmama (KD-33), aşırı derecede kıskanma (KD-34), gidecek başka yeri olmama (KD-35), zeytin toplama esnasında başkasının önündeki zeytini alma (KD-36), komşusuna kötülük yapma (KD-37), birinin yanında başkasının aleyhinde konuşma (KD-38),

yapılan kötülöklere sebep oluşturma (KD-39), malının çok olduğunu belirtme (KD-40), yapılan iyiliğin hayrını kaçıırma (KD-41), yağma edilme (KD-43), zayıf noktasını bile bile birine ondan söz etme (KD-44, KD-54), hazır yemeğe rastlama (KD-45), daha iyisini isterken elindekiyi kaybetme (KD-46), tekin olmama (KD-47), birinin yasını tutma (KD-48), her istenileni hemen yerine getirme (KD-49), kısa süreli muhabbet etme (KD-50, KD-57), dargınken barışııp çok samimi olma (KD-52), bir işe yarama (KD-53), ölüm riski altında olma (KD-55), gereksiz yere acele etme (KD-56), alışveriş yapma (KD-58), başkaları çalışırken kendini onların patronu sanarak hareket etme (KD-59), bir kimsenin yabancı olmadığı belirtme (KD-60), soyunun devam etmeyeceğini ifade etme (KD-61), gece yarısında yemek yeme (KD-62), aşırı derecede korkma (KD-63), herhangi bir şeyin kime nasip olacağıının belli olmamasını ifade etme (KD-64), gereksiz yere tartışma (KD-65, KD-73), yemekten başka hiçbir işe yaramama (KD-66), kişi hakkındaki kötü düşüncelerini sürdürmek (KD-67), istenmeyen bir durumun kendinden uzak olmasını dileme (KD-68), elindekiyi avucundakini tüketme (KD-70), çok uzaktan gelme (KD-71), başına felaket geldiğini belirtme (KD-72), küçük olumsuzlukları sorun etmeyip herkese karşı güler yüzlü olma (KD-74) ve misafirin geç vakitte geldiğini belirtme (KD-75) gibi durum ve eylemlerin anlatımlarını kuvvetlendirmek için söylenmektedir.

Koçarlı yöresi deyimlerini genellikle muhabbet esnasındaki konuşmalardan ve soru-cevap yöntemini kullanarak kaynak kişilerden derlemiş bulunmaktayız. Yörede deyim söyleme geleneği oldukça yaygındır. Hemen her yaş ve meslek grubundan insan, meramını ifade ederken anlatımını kuvvetlendirmek ve ilginç hâle getirmek için sık sık deyimlere başvurmaktadır.

2.2.4. Alkış-Kargış

Alkış ve kargış, kişinin bir başka kişi veya diğer varlıklar için hâkim güçlerden talep ettiği olumlu yahut olumsuz dileklerini içeren kısmen manzum, geneli mensur kalıplaşmış sözlerdir.

Eski Türkçe *alkamak* (hayır duada bulunmak, beğenmek, öğmek) fiilinden türetilen alkış, ilkel devirlerde daha çok büyü yahut sihir sırasında başvuruilan bir

unsur³⁷⁰ iken İslami dönemde, özellikle ayet ve hadislerle teşvik edilmesi sonucunda Türk toplumları arasında yaygınlaşan bir tür olmuştur.³⁷¹ Dede Korkut Hikâyeleri'nde her hikâyenin sonunda alkış söylenmesi duanın Türk toplumu arasındaki önemini göstermektedir.

Dualar sessizce okunduğu gibi yüksek sesle de mırıldanarak ya da belli bir uyum içerisinde şarkı gibi de okunur. Dua edilirken belli birtakım jestler, mimikler de yapılır. Genellikle yola çıkarken, ava gitmeden önce, savaşa başlarken, ekin ekerken, ürün alırken, hastalık, kuraklık, doğum, düğün, ölüm vb. durumlarda dua edilir. Ayrıca güneş doğarken ve batarken, yemekten önce ve sonra da dua edilir.³⁷²

Koçarlı yöresinden derlediğimiz **yirmi bir** alkış türündeki söz grubunu aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

1. Evlilik ve Aile Hayatı Üzerine Söylenen Alkışlar
2. Sağlık-Sihhat Üzerine Söylenen Alkışlar
3. İkrandan Sonra Söylenen Alkışlar
4. Ava Gidenler İçin söylenen Alkışlar
5. Esnaf ve Pazarcılar İçin Söylenen Alkışlar
6. Hayvanlar İçin Söylenen Alkışlar

1. Evlilik ve Aile Hayatı Üzerine Söylenen Alkışlar

KAL-1

Allah garı gaşlı garı gözlü bi ôlan vêsîñ. (K58)

Allah kara kaşlı kara gözlü bir oğlan versin

KAL-2

Ömrüñ uzun olsun

Ömrün uzun olsun

Düünüñ güzün olsun (K148)

Düğünün güzün olsun

KAL-3

Yol boyunca yoluñ olsun

Yol boyunca yolun olsun

³⁷⁰ Akalın, Lütfullah Sami, *Türk Dilek Sözlerinde Alkışlar ve Kargışlar*, Ank., 1990, s. 73-74.

³⁷¹ Kaya, Doğan, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ank., 2007, s. 261-262.

³⁷² Örneç, a.g.e., s. 83.

Appetik ôluñ olsun (K76)

Bembeyaz oğlun olsun

KAL-4

Eriñ er olsun

Erin er olsun

Eviñ çalı dibi olsun (K143)

Evin çalı dibi olsun

KAL-5

Nişannıñ güzel olsun (K17)

Nişanlın güzel olsun

KAL-6

Allah galbiñden geçeni vêsiniñ (K1)

Allah kalbinden geçeni versin

KAL-7

Aydıñ'da bi eviñ olsun

Aydın'da bir evin olsun

Kapısında bi ak tavıñ olsun (K14)

Kapısında bir ak tavuğın olsun

2. Sağlık-Sıhhat Üzerine Söylenen Alkışlar

KAL-8

Eliñ goluñ dert göömesiñ (K28)

Elin kolun dert görmesin

KAL-9

Allah yürüüşüne mâremet vêsiniñ (K76)

Allah yürüyüşüne merhamet versin

KAL-10

Allah döömlük vêsiniñ (K97)

Allah döğümlük versin

KAL-11

Allah gönendirsiniñ (K176)

Allah gönendirsin

3. İkramdan Sonra Söylenen Alkışlar

KAL-12

Sâlık çaylâñız olsun (K87)

Sağlık çaylarınız olsun

KAL-13

Allah pêkat vêsîñ (K162)

*Allah bereket versin***KAL-14**

Düün yimêñiz olsuñ (K127)

*Düğün yemeğiniz olsun***KAL-15**

Ölmüşlêñiz yiyo gibe olsuñ (K73)

*Ölmüşleriniz yiyor gibi olsun***KAL-16**

Hacı sôrulâñiz olsuñ (K71)

*Hacı sofralarını olsun***4. Ava Gidenler İçin Söylenen Alkışlar****KAL-17**

Aviñ gannı olsuñ (K84)

*Avın kanlı olsun***5. Esnaf ve Pazarcılar İçin Söylenen Alkışlar****KAL-18**

Allah bazâ vêsîñ (K34)

*Allah pazar versin***6. Hayvanlar İçin Söylenen Alkışlar****KAL-19**

Ağılı dolu olsuñ

Ağılı dolu olsun

Öömesi b.klu olsuñ (K81)

*Örmesi b.klu olsun***KAL-20**

Urganı uzun olsuñ (K74)

*Urganı uzun olsun***KAL-21**

Gözü yaşlı olsuñ

Gözü yaşlı olsun

G.tü b.klu olsuñ (K151)

G.tü boklu olsun

Beddua, duanın aksi ve zıddı olan lanet, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlerdir. Farsça *bed* ve Arapça *dua* sözcükleriyle oluşturulan bu tabir, eski Türk kaynaklarından 19. asra kadarki kültür eserlerimizde *kargış* ve *ilenç* sözleriyle karşılanmıştır. Beddualar insanın kendisine, ailesine, içinde bulunduğu topluma ve din gibi kurumlara zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisi tepkisidir.³⁷³

Köken itibarıyla eski Türkçe *kargamak* fiilinden elde edilen *kargış*, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde olduğu gibi Koçarlı yöresinde de *ah*, *ilenç*, *ilenme* sözleriyle karşılanmaktadır. Yöreden tespit ettiğimiz **on dokuz** *kargış* türündeki söz grubunu aşağıdaki gibi tasnif etmek mümkündür:

1. Halk İnanışları İçeren Kargışlar
2. Ebeveynin Söylediği Kargışlar
3. İnsan Bedeni Üzerine Söylenen Kargışlar
4. Soy-Zürriyet Üzerine Söylenen Kargışlar

1. Halk İnanışları İçeren Kargışlar

KKA-1

Üsdünü gara köpe'klê sıçsıñ (K73) *Üstüne kara köpekler sıçsın*

KKA-2

Doñuz b.ku yiyesice (K66) *Domuz b.ku yiyesice*

KKA-3

Bacasında bayguş ötesice (K89) *Bacasında baykuş ötesice*

KKA-4

Allah seni nahâ biliyosa öölü yapsıñ (K7)

Allah seni nasıl biliyorsa öyle yapsın

KKA-5

Köö şêtancı'klâdan bulasıca (K21) *Kör şeytanlardan bulasıca*

³⁷³ Elçin, a.g.e., s. 662-663.

KKA-6

Yidîñ içdîñ doñuzuñ al gannarı olsun (K100)

Yediğin içtiğin domuzun al kanları olsun

KKA-7

Eviñe gugumavk düner işşallah (K3) *Evine baykuş tüner inşallah*

KKA-8

Yidîñ içdîñ doñuz b.ku olsun (K1) *Yediğin içtiğin domuz b.ku olsun*

KKA-9

Haram olsun haram *Haram olsun haram*

Zehir olsun zehir *Zehir olsun zehir*

Zokum olsun zokum *Zıkkım olsun zıkkım*

B.kum olsun b.kum (K73) *B.kum olsun b.kum*

2. Ebeveynin Söylediği Kargışlar**KKA-10**

Emdirdîm sût fitil fitil bûnuñdan gelsiñ (K135)

Emdirdiğim sût fitil fitil burnundan gelsin

KKA-11

Benden beşli beter ol (K73) *Benden beş kat beter ol*

KKA-12

Bi göösümden emdirdîm gan, bi göösümden emdirdîm gatran olsun (K138)

Bir göğsümden emdirdiğim kan, bir göğsümden emdirdiğim katran olsun

KKA-13

Seniñ gibe evlete nañalet olsun (K4) *Senin gibi evlada lanet olsun*

KKA-14

Düşdüñ yolu gitmeceye er de gelmeceye erme işşallah (K92)
Düştüğün yola gitmeceye er de gelmeceye erme inşallah

KKA-15

Yönü ötü git, yönü beri dönme işşallah (K37)
Yönü öteye git, yönü beri dönme inşallah

KKA-16

Gara dinliniñ eniğe (K97) *Kara dinlinin eniği*

3. İnsan Bedeni Üzerine Söylenen Kargışlar**KKA-17**

Diliñe eşşek arısı soksuñ (K100) *Dilini eşşek arısı soksun*

KKA-18

Ciğeri âzından gelesice (K107) *Ciğeri ağzından gelesice*

4. Soy-Zürriyet Üzerine Söylenen Kargışlar**KKA-19**

Köküne gıran giresice (K77) *Köküne kıran giresice*

Değerlendirme**a. Biçim**

Yöreden derlediğimiz yirmi bir alkış türündeki söz grubunun büyük çoğunluğu mensurdur (KAL-1, KAL-5, KAL-6, KAL-8, KAL-9, KAL-10, KAL-11, KAL-12, KAL-13, KAL-14, KAL-15, KAL-16, KAL-17, KAL-18, KAL-20). Manzum alkışların ise tümü iki dizeli olup ikisi 6'lı (KAL-2, KAL-21) biri de 7'li hece ölçüsüne (KAL-19) sahipken üç alkış (KAL-3, KAL-4, KAL-7) ise hece ölçüsü bakımından bir kararlılık göstermemektedir. Yöreden tespit ettiğimiz on dokuz kargış türündeki söz grubunun büyük çoğunluğu mensur iken bir kargış ise manzumdur (KKA-3). Manzum olan bu kargış dört dizeden meydana gelmekte ve 6'lı hece ölçüsü ile söylenmektedir.

b. İçerik

Koçarlı yöresinde evlilik ve aile hayatı üzerine söylenmiş alkışlarda çocuk sahibi olma (KAL-1, KAL-3), evlenme (KAL-2, KAL-4, KAL-5, KAL-6) ve evlenip mal mülk edinme (KAL-7) ile ilgili alkışlar mevcuttur. Sağlık ve sıhhat üzerine söylenen alkışlarda sağlık-sıhhatin bozulmaması (KAL-8) ve Allah'ın kişiyi rahata erdirmesi için söylenen alkışlar (KAL-9, KAL-10, KAL-11) ile ilgili alkışlar vardır. İkrandan sonra söylenen alkışlar ikram edilen yiyecek ve içeceklerin ev sahibi için sağlık (KAL-12), bereket (KAL-13), bekar fertler için evlilik (KAL-14), ölen akrabalarına rahmet (KAL-15) ve hac ibadetini yerine getirebilmesi (KAL-16) üzerine misafir tarafından söylenen iyi dilekleri ihtiva etmektedir. Ava gidenler için söylenen alkış ise avın başarılı ve verimli geçmesi için söylenen iyi dilekleri içermektedir (KAL-17). Esnaf ve pazarcılara söylenen alkış, kazancın bereketli olması üzerine söylenen bir duadır (KAL-18). Hayvanlar için söylenen alkışlar, yörede yeni doğan inek ve koyun cinsi hayvanlar için söylenmektedir. İki alkışta hayvan dışkısının bir bereket ifadesi olduğu göze çarpılmaktadır (KAL-19, KAL-21). Bir alkışta da yöreye özgü başka bir bereket simgesi dikkat çekmektedir (KAL-20).

Alkış kültürü, Koçarlı yöresinde canlı bir şekilde yaşamaktadır. Yörede alkış, yalnızca görülen iyiliklerden sonra değil hayatın her anında başvurulmuş bir unsurdur. Örneğin yaşlılar, gördükleri veya konuştukları gençlere her durumda “Allah yürüyüşüne merhamet versin” diye dua etmektedir. Bunun gibi pazarcı ve esnaf erbabı arasında da karşılık beklenmeden söylenen “Allah pazar versin” gibi dualar vardır. Yörede dikkat çeken başka bir unsur da yeni doğan inek ve koyun türü hayvanlar için söylenen alkışlardır.

Koçarlı yöresinde kaynak kişilerden tespit ettiğimiz halk inanışları içeren kargışlarda, İslam'ın etini yasakladığı domuz unsuru göze çarpılmaktadır (KKA-2, KKA-6, KKA-8). Bir kargışta ise *kara* kelimesi dikkati çekmektedir (KKA-1). Türklerde kara rengin pek çok anlamı olmakla birlikte çoğu zaman iyi ya da iyilik ilkesinin karşısındaki olumsuz ya da kötü olan ilkeyi belirtmek için kullanılmaktadır.³⁷⁴ Anadolu halkının *karaya* karşı tavrı sürekli olumsuzdur. *Karanın* yıkıcı ve ürkütücü bir anlam taşıması karanlıkla ilgilidir. Halk inancında karayılan, kara kedi, kara domuz ve

³⁷⁴ Çoruhlu, a.g.e., s. 183

kara köpek uğurlu sayılmamaktadır.³⁷⁵ Derlediğimiz diğer iki alkışta *baykuş* unsuru dikkati çekmektedir (KKA-3, KKA-7). Baykuş çoğu Türk halk inançlarında ölümün simgesi olarak algılanmakta ve baykuşun evin yakınlarına tünemesi hâlinde ölüm getireceği inancı oldukça yaygındır. Başka bir kargışta İslamiyet'in kötülüklerin en büyük sahibi olarak gördüğü *şeytan* unsuru varken (KKA-5) diğer bir kargışta ise yine İslami bir unsur olan *haram* olgusu göze çarpmaktadır (KKA-9).

Ebeveynin söylediği kargışlar, yörede bir kızgınlık anındaki annenin öfkesinin tezahürü olan ve evladına ilendiği kargışlardır. İki kargış anne sütünün helal edilmemesi üzerine söylenmiş beddualara birer örnek teşkil etmekte iken (KKA-10, KKA-12) diğer kargışlar da ebeveynin çocuklarına ettikleri bedduaları içeren kargışlardır (KKA-11, KKA-13, KKA-14, KKA-15). Bir kargışta ise yukarıda özelliklerine değindiğimiz *kara* kelimesini de içeren *kara dinli* söz öbeği bulunmaktadır (KKA-16). Dede Korkut Hikâyeleri'nde³⁷⁶ de bulunan bu söz grubunun olumsuz anlamda kullanıldığı görülmektedir. İnsan bedeni için söylenen kargışlarda insanın diline bir beddua yapılmakta iken (KKA-17) bir kargış da ilenilen kişinin ölmesi dileğini içermektedir (KKA-18). Soy ve zürriyet üzerine söylenen kargış, beddua edilen insan yahut diğer varlıkların soylarının kuruması ilencini içeren bir kargıştır (KKA-19).

Kargış söyleme kültürü tıpkı alkış gibi yöredeki önemini korumaktadır. İnsanlar, çeşitli olumsuz durumlar karşısındaki tepkisini bu tip kalıplaşmış sözlerle dile getirmektedirler. Yörede kullanılan kargış türü söz gruplarından bazılarının çeşitli halk inançlarını barındırması, halk inanışlarının canlılığı konusunda önemli ipuçları vermektedir. Ayrıca ebeveynlerin çocuklarına söylediği bedduaların diğerlerinden daha çabuk etki edeceği inanışından dolayı insanlar, çocuklarına kolay kolay beddua etmezler.

2.3. MENSUR ANONİM HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

2.3.1. Masal

Anonim halk edebiyatı anlatı türlerinin en yaygın ürünlerinden biri olan masal hakkında yapılan bazı tanımlardan birkaçı şöyledir: “*Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz*

³⁷⁵ Rayman, Hayrettin, “Türk Kültüründe Nevruz ve Renkler”, *Milli Folklor*, S. 53, 2002, s. 14.

³⁷⁶ Ergin, a.g.e., s. 161.

ve anlattıklarında inandırma iddiası olmayan kısa anlatı türü.”³⁷⁷ “Genellikle olağanüstü kahramanlara ve maceralara yer veren, konusu hayali, kulaktan kulağa anlatılarak geçen halk hikâyesi.”³⁷⁸ “Olayların geçtiği yer ve zaman belirli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, Arap hacı vb. kahramanları, belirli kişileri temsil etmeyen hikâye.”³⁷⁹ “Kahramanlardan bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyicileri inandırabilen bir anlatım türü.”³⁸⁰ Bu tanımların ışığında biz de masalı şu şekilde tarif edebiliriz:

Bünyesinde çoğunlukla mitolojik öğeler taşıyan, anlatıldığı yer ve dönemin kültürel özelliklerinden etkilenecek yeni bir vücut bulan, olağanüstülüklerle donatılmış ve gerçeklikten uzak halk anlatıdır.

Masal sözcüğü Habeşçedeki *mesl* sözünden gelmektedir. İbraniceye *maşal*, Aramiceye *masla*, Arapçaya *mesel* ve Türkçeye de *masal* olarak geçmiştir.³⁸¹

Masal türünün kaynağı hususunda kabul gören üç farklı görüş vardır: Mitoloji okulu, Hindoloji okulu ve Antropoloji okulu... *Mitoloji Okuluna* göre masalların kaynağı Hint mitolojisinde aranmalıdır. Bu görüşün savunucularına göre masallar eski mitlerin parçalanmış şekilleridir. *Hindoloji Okulu* da mitoloji okulu gibi masalların kökeninin Hindistan’a dayandığını savunur fakat mitolojik dönemde değil tarihî devirlerde şekillenip yayıldıkları görüşündedir. *Antropoloji Okuluna* göre ise masallar, mitolojinin değil medeni hayatın birer artıklarıdır.³⁸²

Halk edebiyatının anlatmaya bağlı türleri arasında yer alan masallar, sözlü kültürümüzün en güzel örneklerindedir. Kitle iletişim araçlarının fazla yaygınlaşmadığı dönemlerde, anlatılması günlerce süren masallar hoşça vakit geçirmek için anlatılırdı. Anlatıcının etrafında oturan seyirciler bir taraftan işlerini yaparlarken bir taraftan da Zümrüdüanka’nın sırtında masal dünyasına doğru süzülüp bazen yedi başlı ejderha ile savaşır, bazen de padişahın güzel kızına kavuşmak için türlü imtihanlardan geçerlerdi. Sözlü kaynaklar arasında yer alan ve özel bir anlatıcı

³⁷⁷ Boratav, a.g.e., s. 75.

³⁷⁸ *Meydan Larousse*, s. 425.

³⁷⁹ Tezel, Naki, *Türk Masalları*, C. I., Ank., 1985, s. 26.

³⁸⁰ Sakaoğlu, Saim, *Gümüştane ve Bayburt Masalları*, Akçay Yay., Ank., 2002, s. 4.

³⁸¹ Kaya, a.g.e., s. 488.

³⁸² Sakaoğlu, Saim, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yay., Ank., 2007, s. 5-8.

tarafından belli bir geleneğe bağlı olarak dinleyicilere anlatılan masalların belli özellikleri vardır.³⁸³

Masallar, kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü ürünlerdir. Masalcılar, masalları süsleyerek genişletir ve olgunlaştırır. Yeni yeni motiflerle renkli kılar. Masalcının varlığı, masalın kişilerini şematik birer düşünce ve duygu kalıbı olmaktan çıkarır. Her masalcının kendine özgü bir anlatımı vardır ve bu anlatım biçimlerinden yola çıkarak çeşitli ulusların masalları birbirlerinden ayrılmaktadır.³⁸⁴

Genellikle “*Bir varmış, bir yokmuş*” gibi tekerlemelerle başlayan masalların orta ve son bölümlerinde de “*Az gittik, uz gittik; dere tepe düz gittik*” ya da “*Gökten üç elma düştü*” gibi kalıplaşmış sözler de bulunur. Çoğunlukla duyulan geçmiş zaman ya da rivayeti ile anlatılan masalların bazıları da geniş zaman ya da hikâyesi ile anlatılır.

Masal ile ilgili pek çok tasnif yapılmıştır. Bunların en çok kabul göreni ise Antti Aarne ve Stith Thompson’un hazırladığı *uluslararası masal katalogudur*:

1. Hayvan Masalları
2. Asıl Masallar
 - a. Olağanüstü Masallar
 - b. Gerçekçi Masallar
3. Güldürücü Hikâyeler, Nükteli Fıkralar
4. Zincirlemeli Masallar
5. Sınıflandırmaya Girmeyen Masallar³⁸⁵

Koçarlı yöresinden derlediğimiz **yedi** masalı *uluslararası masal katalogu* (Thompson-Aarne) tasnifine göre sınıflandırdık:

1. Hayvan Masalları

KMA-1

Tilki ile Ayı

Tilkiylen ayı âkideş olmuşlâ. Gide gide bi üzüm bâna vâmişlâ. Ayı tilkiye:

— Gidive, bâdan üzüm gopâ gel demiş. Tilki de:

— Gel barabâ gidem, demiş. Kitmişlê, ôda gavilleşmişlê:

³⁸³ Alptekin, Ali Berat, *Kazak Masallarından Seçmeler*, Akçağ Yay., Ank., 2003, s. 13.

³⁸⁴ Artun, Erman, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yay., İst., 2004, s. 77.

³⁸⁵ Boratav, a.g.e., s. 78.

— Üzümlê bûnumuzdan çikasıya gadâ yicez, demişlê. Tilki gûnaz tabi ya. Acık yemiş üzümnden, soñura bûnunu iki denesine sıkışdırıvêmiş. Ayı da ha bire bûnumdan çıkâcen deye yeyibatıvıvı. Bâñ sâbı gelmiş, tilki kaçmış. Ayı da üzüm yemekden şişigomuş. Bâci da tabi ayıya bi gözel döömüş. İk'üç gün soñura tilki, ayıya:

— Gel, sebed örelim, demiş. Ayı da gabul etmiş. Tilki:

—Sen içinden ööcesiñ, ben tışından demiş. Başlamışlâ öömüye. Örü örü sebediñ âzı kapanıgomuş, ayı galmış içinde. Tilki bi huruvêmiş sebede. Aşarıda da kadinnâ pısat yêkebatılâmıvı. Tilki bañırıvêmiş yokâdan:

—Hâkırı hur Hatma Dêze hûkuru hur ha, demiş. (K56)

(Tilki ile ayı arkadaş olmuşlar. Gide gide bir üzüm bağına varmışlar. Ayı tilkiye:

— *Git bağdan üzüm kopar gel, demiş. Tilki:*

— *Gel beraber gidelim, demiş. Gitmişler, orada kavilleşmişler:*

— *Üzümler burnumuzdan çıkana kadar yiyeceğiz, demişler. Tilki kurnaz tabi ya. Biraz yemiş üzümnden, burnuna iki tanesini sıkıştırıvermiş. Ayı da ha bire burnumdan çıkaracağım diye yiyormuş. Bağın sahibi gelmiş, tilki kaçmış. Ayı üzüm yemekten şişmiş. Bağcı da tabi ayıyı bir güzel dövmüş. İki üç gün sonra tilki ayıya:*

— *Gel sepet örelim, demiş. Ayı da kabul etmiş. Tilki:*

— *Sen içinden öreceksin ben dışından, demiş. Başlamışlar örmeye. Öre öre sepetin ağzı kapanmış, ayı kalmış içinde. Tilki bir vurmuş sepete. Aşağıda da kadınlar çamaşır yıkıyorlarmış. Tilki bağırıvermiş yukarıdan:*

— *Aykırı vur, Fatma Teyze huykuru vur ha, demiş.)*

KMA-2

Hamase Yenge ile Tilki

Evelden bi Hamasi Yenge vâmiş, bi di bunuñ cırıkları vâmiş. Evi de yümsek bi yêdeymiş. Bi gün bi tilki gelmiş:

— Hamasi Yenge endê cırıklâñ birini atıvê de yiyen, demiş.

— Yâ çocûm cırım yok benim, demiş.

— Vâ biliyon ben. Atmazsañ gelî seni de yirin, demiş. Hamasi Yengeñ de nêtsiñ, atıvêmiş birine. Tilki de aldınna kitmiş. Sônakı gün tilki gine gelmiş:

— Hamasi Yenge, endênneñ birini tâ atıvê baken, demiş. Hamasi Yengeñ:

— Galmadı gâri yavrım. Yok, demiş. Tilki:

— Bak gelîsem seni de yirin, demiş. Atıvemiş birini tâ Hamasi Yingeñ. Tilki onu da alıg kitdikden soñura bi keklik Hamasi Yingeñ yanını gelmiş:

— Nê âlêbatıñ sen Hamasi Yinge, demiş.

— İkcîz cırım vâdın. Covuruñ tilkisi aldı kitdi, demiş.

— Bi tâ gelîse çıkıbilîseñ çık, yiyibilîseñ yi de, demiş keklik. Êtesi gün gine tilki gelmiş:

— Hamasi Yinge, bi cırık tâ atıvê baken, demiş. Hamasi Yingeñ:

— Çıkıbilîseñ çık, yiyibilîseñ yi, demiş. Tilki çıkan dêkene yiri düşmüş:

— Ben sene eki akla kimiñ vêdîni biliyon, demiş. Dôru keklîn yuvasını kitmiş emme oruyu da çıkan dêkene bi düşüveriyoru, ölmüş galmış ôda. (K14)

(Evvelden bir Hamase Yenge varmış, bir de bunun civcivleri varmış. Evi de yüksek bir yerdeymiş. Bir gün bir tilki gelmiş:

— Hamase Yenge civcivlerinin bir tanesini atıver de yiyeyim, demiş.

— Yaa çocuğum civcivim yok benim, demiş.

— Var, biliyorum ben. Atmazsan gelir seni de yerim, demiş. Hamase Yengen de ne etsin, atıvermiş birini. Tilki de aldığı gibi gitmiş. Sonraki gün tilki yine gelmiş:

— Hamase Yenge, birini daha atıver bakayım, demiş. Hamase Yengen:

— Kalmadı artık yavrım. Yok, demiş. Tilki:

— Bak gelîsem seni de yerim, demiş. Atıvermiş birini daha Hamase Yengen. Tilki onu da alıp gittikten sonra bir keklik Hamase Yengenin yanına gelmiş:

— Niye ağlıyorsun sen Hamase Yenge, demiş.

— İki tanecik civcivim vardı. Gavurun tilkisi aldı gitti, demiş.

— Bir daha gelirse çıkabilîrsen çık, yiyebilîrsen ye de, demiş keklik. Ertesi gün yine tilki gelmiş:

— Hamase Yenge, bir civciv daha atıver bakayım, demiş. Hamase Yengen:

— Çıkabilîrsen çık, yiyebilîrsen ye, demiş. Tilki çıkayım derken yere düşmüş:

— Ben sana bu akli kimin verdiğini biliyorum, demiş. Doğru kekliğin yuvasına gitmiş ama oraya da çıkayım derken bir düşüveriyoru, ölmüş kalmış orada.)

2. Asıl Masallar

a. Olağanüstü Masallar

KMA-3

İki Kardeş

Bi vâmiş bi yoğmuş. Bi ablasınna bi olan vâmiş. Bunnâñ kendi anıları ölmüş. Bubıları da bi tâ evlenmiş. Bubıları dâdan odun edip satâmiş. Geçimlêne böölü sâlâmiş. Dâlâda çaduları vâmiş. Övey anıları bubılâna deyoru kine:

— Bûdan gidelim, para kazanımeyoz bûda. Başga dâları gidelim, oduna ôda keselim. Çocuklâña azıt gel deyoru. Adam da kabul etmiş, çocuklâna almış, odun etmê kitmiş. Adam çocuklâna:

— Siz bûda oyneñ. Ben gâşı dâda odun etcen deyoru, gidiyoru. Adam bi gabâñ içini kittır gatıyoru, bi âciñ başını asıyoru çocuklâ gansıñ deye. Adam evi geliyoru, gâsınnan barabâ çadıra söküğ geçiyolâ. Çocuklâ da dâda oyneşiyoru. Âşam oluyor, bubıları yok. Odun kesilen yeri variyolâ, gabâñ içinde bi kittır tak tak deye ses çıkarıyoru. Arıyolâ emme bulumuyolâ bubılâna. “Tak tak gabacık, bizi aldadan zalım bubacık” deyip evi geliyolâ. Bi bakıyolâ çadır yok. Anıları bubıları kitmiş. Onnâ da netsiñ ôda galıveriyolâ. Övey anıları ocâñ içini b.kunu kömmüşümüş, gız da goltûnuñ altını alımış b.ka yêbatımış. Gâdeşi:

— Abla sen ne yêbatıñ, ben de acıkdım demiş. Ablası da:

— Goltûmuñ altını goparıyon da yiyon gülüm, demiş. Çocuk da goparen demiş bi dutmuş etine, acıyoreymiş. Nêse yatmışlâ, sabâlen kakmışlâ. Gide gide bi tepiye vâmişlâ. Bi bakmışlâ aşarıda üç dene çadır vâ. Birinde ataş yanıyoru, birinde duman tütüyoru, birinde de ufra kokuyoreymiş. Ataş yanan yire kitselê anaları bubıları ôdeymiş. Ablası:

— Ufra kokan yire gidelim gâdeşim, ôda gânımızı doyururlâ demiş. Bi vâmişlâ, yidi kelleli gocu bi dev gâsı eviñ içinde yuvâlenibatımış:

—Geliveñ çocuklâm geliveñ, kene govûdum. Barabâ yiyelimiñ demiş. Vâmişlâ, yimişlê, içmişlê. Âşam yatcekleri vakit ablası:

— Biz iki gâdeş yatarız demiş.

— Yaa demiş dev gâsı. Ben gucâmda yatırrın ona demiş. Gadeşini almış gucâna, ablası başga oduda yatmış. Bi ısırımış gadeşine, çocuk bañırımış. Dev gâsı da:

— Gidiñ garı garıncalâ, ısımeñ benim çocûma dêmiş. Ablası:

— N'oldu gadeşime dêmiş, dev gâsı da:

— Garı garıncalâ ısıdı, sen yat demiş. Böölü böölü sabâ gadâ tüketmiş çocuğa.

Sabâlen kakmışlâ, ablası:

— Gadeşim nêde demiş. Dev gâsı da:

— Garı garıncalâ yidi, tüketti gâdeşiñe demiş. Ben kene toplên gelen, barabâ yiriz demiş. Kitmiş. Ôdu da bi gübüñ içinde bi abla vâmiş. Dev gâsı belinde aşâsına yemiş, belinden yokâsı duruyoreymiş. Gıza:

— Sen ne beklêbatuñ bûda, gâdeşiñe yidi seni de yicek dûma gaç demiş. Gız da:

— Âkamdan gelîse nêden demiş.

— Ôdan bi darak, bi puçak bi de sabın al demiş. Âkañdan gelîse evlâ darâ, ondan geçêse puçâ, ondan da geçêse sabını at demiş. Gız almış bunnara, gaçivatuken âdını bi bakıyuru dev gâsı da yuvâlanı yuvâlanı geggeli. Gız darâ atmış, hê yaka darag olmuş. Dev gâsı:

— Gız sen nahâ geçdin bûdan demiş. Gız da:

— Ellême yâdıra yâdıra, ayaklâma yâdıra yâdıra geçdim demiş. Dev gâsı da geçmiş. Hê yanı gan gine geggelîmiş. Gız bu sefê puçâ atmış. Hê yaka puçag olmuş. Dev gâsı gine:

— Gız nahâ geçdin bûdan demiş. Gız da:

— Ellême dildire dildire, ayaklâma dildire dildire geçdim demiş. Dev gâsı da geçmiş. Hê yanı gan gine geggelîmiş. Gız bu sefê de sabını atmış. Hê yaka deñiz olmuş. Dev gâsı:

— Gız sen bûdan nahâ geçdiñ demiş. Gız da:

— Belimi kasnak dakdım da öölü geçdim demiş. Dev gâsı da beline dakıyuru kasnâ, atleyoru deñize. Bôlu bôlu ölüg kitmiş. Masal da bûda pitmiş. (K73)

(Bir varmış bir yokmuş. Bir ablasıyla bir oğlan varmış. Bunların kendi anneleri ölmüş. Babaları bir daha evlenmiş. Babaları dağdan odun edip satarmış, geçimlerini böyle sağlarmış. Dağlarda çadırları varmış. Üvey anaları babalarına diyor ki:

— Buradan gidelim, para kazanamıyoruz buradan. Başka dağlara gidelim, odunu orda keselim. Çocuklarını da azıt gel diyor. Babaları da kabul etmiş, çocuklarını almış odun etmeye gitmiş. Adam çocuklarına:

— Siz burada oynayın, ben karşı dağda odun edeceğim diyor, gidiyor. Adam bir kabağın içine kıttır katıyor, ağacın başına asıyor, çocuklar kansın diye. Adam eve geliyor ve karısıyla beraber çadırı söküp kaçıyorlar. Çocuklar da dağda oynayıyorlar. Akşam oluyor, babaları yok. Odun kesilen yere varıyorlar, kabağın içinde bir kıttır “tak tak” ses çıkarıyor. Arıyorlar ama bulamıyorlar babalarını. “Tak tak kabacık, bizi aldatan zalim babacık” diyip eve geliyorlar. Bi bakıyorlar çadır yok. Anaları babaları gitmiş. Onlar da ne etsin orada kalıveriyorlar. Üvey anası ocağın içine b.kunu gömmüşmüş. Kız da koltuğunun altına almış b.ku yermiş. Kardeşi:

— Abla ne yiyorsun, ben de acıktım demiş. Ablası da:

— Koltuğumun altını koparıyorum da yiyorum gülüm demiş. Çocuk da koparayım demiş etini, acırmış. Neyse yatmışlar, sabahleyin kalkmışlar. Gide gide bir tepeye varmışlar. Bir bakmışlar aşağıda üç tane çadır varmış. Birinde ateş yanıyor, birinde duman tütüyor, birinde de ufra kokuyormuş. Ateş yanan yere gitseler ana babaları ordaymış. Ablası:

— Ufra kokan yere gidelim kardeşim, orda karnımızı doyururlar demiş. Bir varmışlar. Yedi kelleli, koca bir dev karısı evin içinde yuvarlanıyormuş:

— Geliverin çocuklarım geliverin, kene kavurdum. Beraber yiyelim demiş. Varmışlar, yemişler, içmişler. Akşam yatacakları vakit ablası:

— Biz iki kardeş yatarız demiş.

— Yaa demiş dev karısı. Ben kucağımda yatırırım onu demiş. Kardeşini almış kucağına, ablası başka odada yatmış. Bir ısırılmış kardeşini, çocuk bağırmış. Dev karısı da:

— Gidin kara karıncalar, ısırmayın benim çocuğumu dermiş. Ablası:

— Ne oldu kardeşime dermiş, dev karısı da:

— Kara karıncalar ısırıldı, sen yat demiş. Böyle böyle sabaha kadar tüketmiş çocuğu. Sabah kalkmışlar, ablası:

— Nerde kardeşim demiş. Dev karısı da:

— Kara karıncalar yedi, tüketti kardeşini demiş. Ben kene toplayayım geleyim, beraber yeriz demiş. Gitmiş. Orda da bir küpün içinde bir abla varmış. Dev karısı belden aşağısını yemiş, belden yukarısı duruyormuş. Kıza:

— Sen niye bekliyorsun burada, kardeşini yedi seni de yiyecek durma kaç demiş. Kız da:

— Arkamdan gelirse ne edeyim demiş.

— Oradan bir tarak, bir bıçak, bir de sabun al demiş. Arkandan gelirse evvela tarağı, ondan geçerse bıçağı, ondan da geçerse sabunu at demiş. Kız almış bunları, kaçıyorken ardına bir bakıyor, dev karısı da yuvarlana yuvarlana geliyor. Kız tarağı atmış her yaka tarak olmuş. Dev karısı:

— Kız sen nasıl geçtin buradan demiş. Kız da:

— Ellerimi yardıra yardıra, ayaklarımı yardıra yardıra geçtim demiş. Dev karısı da geçmiş. Her yanı kan, yine geliyormuş. Kız bu sefer de bıçağı atmış. Her yaka bıçak olmuş. Dev karısı yine:

— Kız sen nasıl geçtin buradan demiş. Kız da:

— Ellerimi dildire dildire, ayaklarımı dildire dildire geçtim demiş. Dev karısı da geçmiş. Her yanı kan, yine geliyormuş. Bu sefer sabunu atmış. Her yaka deniz olmuş. Dev karısı:

— Kız, sen nasıl geçtin buradan demiş. Kız da:

— Belime kasnak taktım da öyle geçtim demiş. Dev karısı da beline takıyor kasnağı, atlıyor denize. Boğula boğula ölüp gitmiş. Masal da burada bitmiş.)

KMA-4

Yusufçuk İle Ablası

Evel zaman içinde bi ablasınnan bi Yusufçuk vâmiş. Bunnâñ anıları bubıları yoğmuş. Gaybolmuşlâ, evlêne arêbatılâmış. Gide gide acıkmişlâ, susamışlâ. Kitmişlê kitmişlê, Yusufçuk bi daşın govûnda su göömüş. Ablası:

— Gülüm, o öküz sidî, içilmez o. Öküz olûsuñ soñra demiş. Birez kitdikden soñura Yusufçuk:

— Abla, benim işiyetim vâ, bekle demiş. Dönmüş gere, öküzün sidîne içmiş. Öküz olmuş. Ablası:

— Yusuuf dêmiş, öküz bañırımış. Öküz, git ben gâdeşime çâriyon, seni dêl dêmiş. Gine:

— Yusuuf dêmiş. Öküz gine bañırımış. Covuruñ öküzü git, ben gâdeşime çâriyon dêmiş. Gine:

— Yusuuf dêmiş. Öküz gine bañırımış. Ondan soñura annamış:

— A gülüm demiş. Ben seni içme bu suya demedim mi, bak öküz olduñ işde demiş. Soñura bürgüsüne çıkâmiş, ip gibe bâlıyoru öküze, çekig götürüyo. Bi köyü varıyolâ. Kövde su istiyor kövlülêden, müsevirlıkde galmak istiyor. Kövlülê:

— Sene gabul ederiz emme öküzüñe alıruz deyo.

— O benim gâdeşim, vémem onu demiş ablası. Bunu döömüşlê, döömüşlê, öküze elinden almışlâ.

— Gülüm, alın emme kesilme demiş. Öküz de alınmış emme kesilmemiş. Gine döömüşlê ablasına.

— Gülüm, kesil emme yüzülme demiş. Öküz de kesilmiş emme yüzülmemiş. Ablasına bi tâ döömüşlê.

— Gülüm, yüzül emme dâranma demiş. Öküz yüzülmüş emme dâranmamış. Ablasına bi tâ döömüşlê.

— Gülüm, dâran emme bişme demiş. Öküz dâranmış emme bişmemiş. Ablasına gine döömüşlê.

— Gülüm, biş emme yinme demiş. Öküz de bişmiş emme yinmemiş. Ablasını gine döömüşlê. O da:

— Madem yiñ emme ganınna kemîne beni veriñ demiş. Öküze yîp ganınna kemîne ablasını vemişlê. O da ganna kemî bürgüsünüñ içini gatmış, sarınmış âkasını, gide gide bi çukuruñ içini tökmüş. Yusufçuk çukûdan êsan olmuş da çıkmış. Ablası gâdeşine alıp yolu devam etmiş. Masal da bûdu pitmiş. (K74)

(Evvel zaman içinde bir ablasıyla bir Yusufçuk varmış. Bunların ana babaları yokmuş. Kaybolmuşlar, evlerini arıyorlarmış. Gide gide acıkmışlar, susamışlar. Gitmişler gitmişler, Yusufçuk bir taşın kovuğunda su görmüş. Ablası:

— Gülüm, o öküz sidiği, içilmez o. Öküz olursun sonra demiş. Biraz gittikten sonra Yusufçuk:

— Abla, benim işeyesim var, bekle demiş. Dönmüş geri, öküzün sidiğini içmiş. Öküz olmuş. Ablası:

— Yusuuf dermiş, öküz bağırmış, Öküz, git ben kardeşimi çağırıyorum, seni değil dermiş. Yine:

— Yusuuf dermiş, öküz gene bağırmış. Gâvurun öküzü git, ben kardeşimi çağırıyorum dermiş. Yine:

— Yusuuf dermiş. Öküz yine bağırmış. Ondan sonra anlamış:

— *A gülüm demiş, ben sana içme bu suyu demedim mi, bak öküz oldun işte demiş. Sonra bürgüsünü çıkarıp ip gibi bağlıyor öküze, çekip götürüyor. Bir köye varıyorlar. Köyde su istiyor köylülerden, misafirlikte kalmak istiyor. Köylüler:*

— *Seni kabul ederiz ama öküzünü alırsanız diyorlar:*

O benim kardeşim vermem onu demiş ablası. Bunu dövmüşler dövmüşler, öküzü elinden almışlar:

— *Gülüm, alın ama kesilme demiş. Öküz de alınmış ama kesilmemiş. Yine dövmüşler ablasını.*

— *Gülüm, kesil ama yüzülme demiş. Öküz de kesilmiş ama yüzülmemiş. Yine ablasını dövmüşler.*

— *Gülüm, yüzül ama doğranma demiş. Öküz de yüzülmüş ama doğranmamış. Ablasını bir daha dövmüşler.*

— *Gülüm, doğran ama pişme demiş. Öküz doğranmış ama pişmemiş. Ablasını yine dövmüşler.*

— *Gülüm, piş ama yenme demiş. Öküz de pişmiş ama yenmemiş. Ablasını yine dövmüşler. O da:*

— *Madem yiyin ama kanyla kemiğini bana verin demiş. Öküzü yiyip kanyla kemiğini ablasına vermişler. O da kanla kemiği bürgüsünün içine katmış, sarınmış arkasına, gide gide bir çukurun içine dökmüş. Yusufçuk çukurdan insan olmuş da çıkmış. Ablası kardeşini alıp yola devam etmiş. Masal da burada bitmiş.)*

b. Gerçekçi Masallar

KMA-5

Akıllı Oğlan İle Deli Oğlan

Bi vâmiş, bi yômuş. Evel zaman içinde galbır saman içinde bi akıll'ôlanna bi del'ôlan vâmiş. Gâdeşmiş bunnâ emme anılara bubulara ölmüş bunnâñ. Akıll'ôlan dimiş kine:

— *Gadeşim, demiş. Evi bölelim, demiş. Ötkü de:*

— *N'etcez bölüp de yiñi ev benim, eski ev seniñ olsun demiş.*

— *Eyi, demiş akıll'ôlan. Malı da bölelim, demiş. Del'ôlan da:*

— *N'etcez bölüp de. Hanki inek kimiñ eviniñ öñünde yatıyosa o onuñ olsun, demiş.*

—Eyi demiş akıll'olan. Sabâlân bi kakmışlâ. İneklê eski eve bildînden eski eviñ õñü gapgara sır. Yiñi eviñ õñünü de ötürüklü bi dana yatmış.

— Sene covuruñ malı. Yatacak yir mi bulduñ sen, demiş del'olan bi hûmuş, daniya kesigomuş. Bi omuzlamış daniya, gide gide bi ak köpêne bi gara köpê denk gelmiş. Gara köpê beş kile et çekmiş, o yimiş. Ak köpek yimezmiş, kaçivemiş. Onuñ âdından goşu goşu dâdan daşdan aşâmış. Geliken daşıñ arasında bi kittir kavasına aşara yokara sallâmış.

— Et alceñ mi, dêmiş del'olan. Kittir gine kavasına sallâmış. Gine:

—Alceñ mi, almıceñ mi, dêmiş kittıra. O gine kavasına aşara yokara sallâmış. Kittiriñ õñüne de beş kile et gomuş, kittir kaçmış daşıñ arasına. Gidivemiş eve gazma, kürek, çapa ne bulduysa alıg gelmiş. Gaza gaza bi güp altın bulmuş. Altın da bunuñ ceplêne kaçmış. Ondan soñura kitmiş eve, et de galmış orda. Âşemlên ocâñ başında:

— Covuruñ toprâ ne işiñ vâ goynumda, deye goynundan alıp alıp ataşa atâmış altinnara. Toprak sanâmış altinnara. Akıll'olan bi gelmiş:

— Gâdeşim nêden buldun sen bunnara, altın ya bunnâ demiş.

— Ta an kittiriñ geçdü daşıñ arasında dolu, isteyosañ git al gel demiş.

— Yöre, gidelim alıg gelelim demiş akıll'olan. Vâmişlâ bi güp altın. Sâmişlâ âkılâna, dôru evi gelmişlê. Del'olanıñ evini gomuşlâ altına. Akıll'olan da evini kitmiş. Del'olan evinde galmış. Soñura bi adam müsevirlê gelmiş:

— Bu altına nêde buldun. Bene bundan vê, demiş. Del'olan da:

— Bi avıç al, bak, iki avıç alısañ keserin sene demiş. Adamcêz de bi avıç almış, bi avıç tâ alen dêkene del'olan bi hûmuş kavasına, adama öldüümüş. Akıll'olan bi geliyoru:

— Yav gâdeşim sen n'etdiñ. Yörü bu adama atıg gelelim demiş. Del'olan omuzlamış adama, akıll'olan da almış adamıñ kavasına kitmişlê. Dâdan daşdan aşâmişlâ, bi yer atmışlâ. Gere gelîlêkene gecî çökmüş. Bi kövü vâmişlâ. Bi eve:

— Bizi müsevir gabul edê misiñiz, deyelâ. Evdênnê de:

— Ederiz, deyelâ. Yimişlê, içmişlê. Mutfâ yatak yazivemişlê. Geci yatâlâken del'olan bi kakıyoru. Bi gazanıñ içine unnara, duzlara, şekêlere ne vâsa doldümüş. İçine su gatmış, gocu bi kevkirine garışdıyorêmiş. Akıll'olan bi kakıyoru:

— Yav sen n'etdiñ, yörü gaçalım bûdan, bize dövêlê kesêlê deyoru. Gaçâlâken akıll'olan:

— Gâdeşim, kapıya öötdüñ mü deyuru. Ötkü de sökdüñ mü annıyoru. Gidivêmiş, kapıya omuzlêg gelî.

— Yav, sen n'etdiñ gâdeşim. Ben sene kapıya ööt dedim, sök mü dedim deyuru akıllı'olan. Ôdan nêse kitmişlê, bi gavak âcınıñ başını çıkmışlâ kapıylen barabâ. Âcını başında oturuyolâmış, kapıya tutuyolâmış. Âcını altında da yâmır duası ediyolâmış.

— Yav benim çişim geldi demiş del'olan.

— Dur aman gadeşim, dêmiş akıll'olan. İşedim, işedim dêkene del'olan bi goyuveriyoru, âcın dibindênner:

— Amin Allâm havıda bulut da yoğdun demişlê. Onuñ sidine yüzlêne süümüşler. Bi zaman soñura del'olan:

— Golum yoruldu, atdım atdım dêkene bi atıvêmiş kapıya êsannâñ üsdünü. Êsannâ gaçmış. Soñura akıll'olanna del'olan evlêne kitmiş. Masal da ôdu pitmiş. (K97)

(Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir akıllı oğlanla bir deli oğlan varmış. Kardeşmiş bunlar, anaları babaları ölmüş bunların. Akıllı oğlan demiş ki:

— *Kardeşim, demiş. Evi bölelim demiş. Öteki de:*

— *Ne edeceğiz bölüp de demiş, yeni ev benim eski ev senin olsun demiş.*

— *İyi demiş akıllı oğlan. Malı da bölelim demiş. Deli oğlan da:*

— *Ne edeceğiz bölüp de. Hangi inek kimin evinin önüne yatarsa o onun olsun demiş.*

— *İyi demiş akıllı oğlan. Sabahleyin bir kalkmışlar. İnekler, eski evi bildiğinden, eski evin önü kapkara sığır. Yeni evin önüne de ötürüklü bir dana yatmış.*

— *Seni gâvurun malı, yatacak yer mi buldun sen, demiş deli oğlan. Bir vurmuş, danayı kesmiş. Bir omuzlamış onu, gide gide bir kara köpekle bir ak köpeğe denk gelmiş. Kara köpeğe beş kilo et çekmiş, o yemiş. Ak köpek yemezmiş, kaçırvermiş. Onun ardından koşa koşa dağdan taştan aşırılmış. Gelirken taşın arasında bir kittir kafasını aşağı yukarı sallarmış.*

— *Et alacaksın mısın dermiş, deli oğlan. Gene kafasını sallarmış. Yine:*

— *Alacak mısın almayacak mısın dermiş kittira. O kafasını aşağı yukarı sallarmış. Kittirin önüne de beş kilo et koymuş, kittir kaçmış taşın arasına. Gidivermiş eve kazma, kürek, çapa ne bulduysa alıp gelmiş. Kaza kaza bir küp altın bulmuş. Altın*

da ceplerine kaçmış. Ondan sonra gitmiş eve, et de kalmış orda. Akşam, ocağın başında:

— Gâvurun toprağı ne işin var koynumda diye koynundan alır alır ateşe atarmış altınları. Toprak sanırmış altınları. Akıllı oğlan bir gelmiş:

— Kardeşim nerden buldun sen bunları altın ya bunlar demiş.

— Ta kıttırın kaçtığı taşın arasında dolu, istersen git al gel demiş.

— Yürü, gidip alıp gelelim demiş akıllı oğlan. Varmışlar, bir küp altın. Sarmışlar arkalarına, doğru eve gelmişler. Deli oğlanın evine koymuşlar altınları. Akıllı oğlan da evine gitmiş. Deli oğlan evinde kalmış. Sonra bir adam misafirliğe gelmiş.

— Bu altını nerden buldun, bana bundan ver demiş. Deli oğlan da:

— Bir avuç al, bak, iki avuç alırsan keserim seni demiş. O adam da bir avuç almış, bir avuç daha alayım derken bir vurmuş kafasına, adamı öldürmüş. Ondan sonra akıllı oğlan bir geliyor:

— Yahu kardeşim, sen ne ettin. Yürü bu adamı atalım gelelim demiş. Deli oğlan omuzlamış adamı, akıllı oğlan da almış adamın kafasını gitmişler. Dağdan taştan aşmışlar, bir yere atmışlar. Geri gelirlerken de gece çökmüş. Bir köye varmışlar. Bir eve:

— Bizi misafir kabul eder misiniz, diyorlar. Evdekiler de:

— Ederiz diyorlar. Yemişler, içmişler. Mutfağa yatak yazıvermişler. Gece yatarlarken deli oğlan geceleyin bir kalkıyor. Bir kazanın içine unları, tuzları, şekerleri, evde ne varsa doldurmuş. İçine su katmış koca bir kevgirle karıştırıyormuş. Akıllı oğlan bir kalkıyor:

— Yahu sen ne ettin, yürü kaçalım buradan, bizi döverler, keserler diyor. Kaçarlarken akıllı oğlan:

— Kardeşim, kapıyı örttün mü diyor. Öteki de söktün mü anlıyor. Gidivermiş kapıyı omuzlayıp geliyor.

— Yahu sen ne ettin kardeşim. Ben sana kapıyı ört dedim, sök mü dedim diyor akıllı oğlan. Oradan neyse gitmişler, bir kavak ağacının başına çıkmışlar kapıyla beraber. Ağacın başında oturuyorlarmış, kapıyı tutuyorlarmış. Ağacın altında da yağmur duası ediyorlarmış.

— Yahu benim çişim geldi demiş deli oğlan.

— *Dur aman kardeşim demiş akıllı oğlan. İşedim, işedim derken deli oğlan bir koyuveriyor, ağacın dibindekiler:*

— *Âmin Allah'ım, havada bulut da yoktu demişler. Onun sidiğini yüzlerine sürmüşler. Bir zaman sonra deli oğlan:*

— *Kolum yoruldu, attım attım derken bir atıvermiş kapıyı insanların üstüne. İnsanlar kaçmış. Sonra akıllı oğlanla deli oğlan evlerine gitmiş. Masal da orda bitmiş.)*

KMA-6

Handan

Eveli birisiñ çocû olmamış olmamış, sônagdan bi ôlu olmuş. Almış kitmiş yoluñ gıyısını gomuş. E bunuñ adını ne verelim ne verelim.

— Kövden demiş ne verilêse o olsun demiş. Sonuları kövde bu pek hinâtlık etmê başlamış. Hêkeziñ inêne, tavına daşlêbatımış. Buna “sene Handan sene” demişlê. Çocûñ adı Handan galmış. Ondan galañ Handan geldi, Handan kitdi. Bi padşâñ gızı onu hurulmuş. Handan da bi gün ürüyâsında bi güneş bi ay göömüş.

— Demiş ben ürüyâ göödüm. Bilen olmadı gören olmadı, demiş. Padşâñ gızı:

— Hayrola ne göödüñ, demiş.

— Bi ay bi güneş göödüm demiş. Güneş padşâñ gızêmiş, ay covurûñ gızêmiş. Bunnâ gonuşuyolâken padşâñ askêlere bunnara göömüşler. Padşâ da:

— Cennet ediñ bu Handan'a demiş. O padşâñ gızı ona damıñ içini gatmış. Bi horaz kesmişlê, ganına işlîne sürüvemişlê. Padışâya:

— Aha kesdik biz buna demişlê. Gızcêz de buna emek götürüg getiriyorêmiş. Orê böön emek yarım emek, ondan soñura padşâñ bi duşmanı vâmiş, covû. Bu covûdan iki devi göndemişlê:

— Bunuñ anasinnan dorumuna bilsîñ bizi göndêsiñ, bilmicek olûsa harbimiz vâ, onu cennet etcen, demiş. Padşâ geliveriyoru, bakıveriyoru ikisi di bir. Bi ölçüveriyoru ikisi di bir. Bilimiyoru padşâ. Gızı geliyoru ötüden:

— Buba sen nê âlıyoñ deyoru. Padşâ:

— E baksaña gızım. Covur iki dene devi göndemiş bilimedim, deyoru. Gız Handan'a emek götürüyoru ya, ôlan:

— Sen ne maraglı geldiñ deyoru. Gız:

— Covûdan iki dene devi geldi deyuru. Bilimedi bubam. Cennet etcêmiş covû deyuru. Handan:

— Onu bilimicek ne vâ deyuru. Alsıñ kitsiñ hanıñ kapısına, haydi deyivêsiñ anası öñden gidê, deyuru. Geliyoru gız, bubasına ondan öörendim demiyor, o saklı ya:

— Buba ben bi akıl tüşündüm deyuru.

— Nahâ tüşündüñ gızım deyuru.

— Onu biz deyuru hanıñ kapısına diñelsek gôlêvesek anası öñden kitme mi deyuru.

— E edelim bakalım, deyuru. Varıyolâ haydi deyiveriyolâ anası öñden gidiyor. Onu bi yulâ huruyolâ gönderiyolâ. Bi bakıyoru covur, biliyoru. Bi di sopu gönderiyolâ. İki taravına yontmuş. Bunuñ demiş galıñ yerine bilsıñ, bilimezse gine harbim vâ demiş. Kellesine alcen demiş. Getiriyolâ sopuya, padşâ ötü bakıyoru, beri bakıyoru bilimiyor. Gız gini varıyoru ôlanıñ yanına:

— E sen gine maraglı geldiñ ya deyuru. Gız:

— E diyoru, covûdan bi sopu geldi deyuru. Galıñ yerine bilimezse harbim vâ demiş deyuru. Handan da:

— A covuruñ delisi, onu da mı bilimedi deyuru. Suyuñ içini atsin, galıñ yeri içini batâ inci yeri çıkıveri onuñ deyuru. Gız geliyoru gine:

— Buba buba, ben bi akıl öörendim.

— Nahâ öörendiñ gızım?

— E böölü böölü etseyak biz onu demiş.

— E edelim gızım deyuru. Gızı biliyoru sandedêmiş. Ondan soñura varıyolâ bi atıyolâ biliyolâ. Gini gönderiyolâ covura. Covû bakıyoru gini bilmişlê:

— E deyuru, o bilgenine göndêsiñ deyuru. Göndêmezse kendini alıg kitcen deyuru. Padşâ da ben nahâ gönderen gızımı deyuru. Gızı biliyo sanıyoru ya. Ben naha ederin dêkene gızı geliyoru:

— Buba sen nê âlêbatıñ deyuru.

— E gızım, covur bilgenine göndêsiñ demiş, ben seni nahâ gönderen deyuru.

Gız:

— Buba deyuru, ben sene pi şê deyê mi, beni pi şê decêmiñ deyuru.

— Dimicen gızım deyuru.

— Sen filen tarihde askêlêñ yanına bi ôlan vêdiñ mi deyuru.

— Vêdim deyoru.

— Kesiñ dediñ mi deyoru.

— Dedim, deyoru.

— O ôlanı kesdîmedim ben horaz kesdîdim gömlêne buleşdudım sene getîdim deyoru. Aha o ôlan biliyoru bunnara deyoru.

— Al gê gızım o'zmat deyoru. Ondan soñura getiriyolâ. Ôlan geliyoru. Padşâ annadıyoru kitceñ deyoru. At atlan kit deyoru. Handan:

—At atlancek ne vâ. Ta an göö eşeğe aliveñ beni, demiş. Göö eşeğe minderivemişlê buna. Ötükünnê de bilgeni gelecek diye beriden ötüye halı döşümüşlê. Covuruñ bilgeni de çıkmış ôdan, gelmiş hemen o halılân üsdünü eşêlen çıkmış:

— Ey, demiş. Sen altıñdakinnere göömeyo muñ, demiş. Göğdeki ıldızın hesabını vê demiş covuruñ bilgeni. Öteki:

— Onu Allah'dan başga bilen olmaz demiş. Göğ eşêñ tütünün hesabını bil demiş. Covuruñ bilgeni dıkanmış galmış. Onuñ kellesine alıvêmişlê, covuruñkına. Öteki ôlan gerê dönmüş. Padşâ:

— Ben sene gızımı vêcen deyoru. E veriyoru:

— Buba deyoru, bi o dêl deyoru, iki dene onnâ deyoru. Aya göödü ya ürüyasında. Covû da vêcen demiş. İki gıza da almış. Kırk gün düün etmişlê. Yaşêpdurulâmış hindi. (K108)

(Evvelden birisinin çocuğu olmamış olmamış, sonradan bir oğlu olmuş. Almış gitmiş, bir yolun kıyasına koymuş. E bunun adını ne verelim, ne verelim.

— Köyden demiş, ne verirlerse o olsun demiş. Sonraları köyde bu pek yaramazlık etmeye başlamış. Herkesin ineğini tavuğunu taşlarmış. Buna “Seni Handan seni” demişler. Çocuğun adı Handan kalmış. Ondan, Handan geldi, Handan gitti. Bir padişahın kızı ona vurulmuş. Handan da bir gün rüyasından bir ay, bir güneş görmüş.

— Demiş ben rüya gördüm. Bilen olmadı gören olmadı demiş. Padişahın kızı:

— Hayrola ne gördün demiş.

— Bir ay, bir güneş gördüm demiş. Güneş padişahın kızımı, ay gavurun kızımı. Bunlar konuşuyorlarken padişahın askerleri bunları görmüşler. Padişah da:

— Cennet edin (öldürün) bu Handan'ı demiş. O padişahın kızı, onu damın içine katmış. Bir horoz kesmişler, kanını gömleğine sürüvermişler. Padişaha:

— İşte kestik biz bunu demişler. Kızcağız da buna ekmek götürüp getiriyormuş. Oraya bugün ekmek yarın ekmek, ondan sonra padişahın bir düşmanı varmış, gavur. Bu gavurdan iki deve göndermişler:

— Bunun anasıyla yavrusunu bilsin bize göndersin, bilemeyecek olursa harbimiz var, onu öldüreceğim demiş. Padişah geliveriyor, bakiveriyor ikisi de bir. Bir ölçüyor ikisi de bir. Bilemiyor padişah. Kızı geliyor öteden:

— Baba sen niye ağlıyorsun diyor. Padişah:

— E baksana kızım. Gavur iki tane deve göndermiş bilemedim, diyor. Kız Handan'a ekmek götürüyor ya, oğlan:

— Sen niye düşünceli geldin diyor. Kız:

— Gavurdan iki tane deve geldi diyor. Bilemedi babam. Öldürecekmiş gavur diyor. Handan:

— Onu bilemeyecek ne var diyor. Alsın gitsin hanın kapısına, haydi deyiversin anası önden gider diyor. Geliyor kız, babasına ondan öğrendim demiyor, o saklı ya:

— Baba ben bir akıl düşündüm diyor.

— Nasıl düşündün kızım diyor.

— Onu biz diyor hanın kapısına dinelsek kovalayıversek anası önden gitmez mi diyor.

— E edelim bakalım, diyor. Varıyorlar haydi diyiveriyorlar anası önden gidiyor. Ona bir yular vuruyorlar gönderiyorlar. Bir bakıyor gavur, biliyor. Bir de sopa gönderiyorlar. İki tarafını yontmuş. Bunun demiş kalın yerini bilsin, bilemezse yine harbim var demiş. Kellesini alacağım demiş. Getiriyorlar sopayı, padişah öte bakıyor beri bakıyor bilemiyor. Kız yine varıyor oğlanın yanına:

— E sen yine düşünceli geldin ya diyor. Kız:

— E diyor, gavurdan bir sopa geldi diyor. Kalın yerini bilemezse harbim var diyor. Handan da:

— A gavurun delisi, onu da mı bilemedi diyor. Suyun içine atsın, kalın yeri içine batar ince yeri çıkarır onun diyor. Kız geliyor gene:

— Baba baba, ben bir akıl öğrendim.

— Nasıl öğrendin kızım?

— E böyle böyle etsek ya biz onu diyor.

— E edelim kızım diyor. Kızı biliyor sanıyormuş. Ondan sonra varıyorlar bir atıyorlar biliyorlar. Yine gönderiyorlar gavura. Gavur bakıyor yine bilmişler:

— E demiş, o bilginini göndersin diyor. Göndermezse kendini alıp gideceğim diyor. Padişah da ben nasıl göndereyim kızımı diyor. Kızı biliyor sanıyor ya. Ben nasıl ederim derken kız geliyor:

— Baba sen niye ağlıyorsun diyor:

— E kızım, gavur bilginini göndersin demiş, ben seni nasıl göndereyim diyor.

Kız:

— Baba diyor, ben sana bir şey diyeyim mi, bana bir şey diyecek misin (kızacak mısın) diyor.

— Demeyeceğim kızım diyor.

— Sen falan tarihte askerlerin yanına bir oğlan verdin mi diyor.

— Verdim diyor.

— Kesin dedin mi diyor.

— Dedim, diyor.

— O oğlanı kestirmedim ben horoz kestirdim gömleğine bulaştırdım sana getirdim diyor. İşte o oğlan biliyor bunları diyor.

— Al gel kızım o zaman diyor. Ondan sonra getiriyorlar. Oğlan geliyor. Padişah anlatıyor “Gideceksin” diyor. At atlan git diyor. Handan:

— At atlanacak ne var. Şu gök eşeği aliverin bana diyor. Gök eşeğe bindirmişler bunu. Ötekiler de bilgini gelecek diye beriden öteye halı döşemişler. Gavurun bilgini de çıkmış oradan, gelmiş hemen o halıların üstüne eşekle çıkmış:

— Ey, demiş. Sen altındakileri görmüyor musun, demiş. Gökteki yıldızın hesabını ver demiş gavurun bilgini. Öteki:

— Onu Allah’tan başka bilen olmaz demiş. Gök eşeğin tüyünün hesabını bil demiş. Gavurun bilgini tıkanmış kalmış. Onun kellesini alıvermişler, gavurunkini. Öteki oğlan geri dönmüş: Padişah:

— Ben sana kızımı vereceğim diyor. E veriyor:

— Baba diyor, bir o değil diyor, iki tane onlar diyor. Ay gördü ya rüyasında. Gavur da vereceğim demiş. İki kız da almış. Kırk gün düğün etmişler. Yaşayıp dururlarmış şimdi.)

KMA-7**Yahudi İle Türkoğlu**

Bi Türkôlu vâmiş, askeri kitmiş. Gâsı da evdi galmış. Türkôlu beni para göndê deye mektup yazmış gâsını. Gadınıñ da bi tek öküzü vâmiş. Alış kitmiş bazara, satcêmiş. Yafidi gelmiş:

— Bu öküz satlık mı, demiş. Kadın da:

— He, demiş. Yafidi:

— Ben öküze alıdım emme buynuzları olmuseydin, demiş. Kadın kitmiş, buynuzlâna kesig gelmiş. Yafidi gine:

— Alıdım emme gulakları olmuseydin, demiş. Gadıncez gine kitmiş gulaklâna kesig gelmiş. Yafidi gine:

— Buynuzu yok, gulâ yok. Almıcen ben buna, demiş. Kadın da mektup yazmış gocusuna:

— Ben bu öküze satımadım, gandıdılâ bene, demiş. Türkôlu askêden bi atına gelmiş. Atınıñ hêbesini altın gatış gelmiş. Yafidinin yanını vâmiş:

— Atım satlık, demiş. Yafidi:

— Ben alırım bu ata emme sen bahalı dediñ bunu, demiş. Türkôlu:

— Altın döküvatı bu at, demiş.

— Nahâ demiş, Yafidi. Türkôlu bi hûmuş ata, altın dökülüvemiş yere. Yafidi:

— Aman Türkôlu sat bene bu ata demiş. Türkôlu da:

— Eyi demiş. Satmış. Yafidi:

— Nahâ döküyoru altına bu at, demiş. Türkôlu da:

— Bi taravına bûdey go bi taravına su. Bi havta soñura bak demiş. Yafidi etmiş bunuñ dediklêne, bi havta soñura kitmiş atıñ yanına emme at ölmüş. Türk ôlunuñ yanını vâmiş:

— Bu at öldü. Ben de sene öldücen, demiş. Türkôlu:

— Aman Yafidi, dũ. Benim bi tencirem vâ. Onu saten de senin parañı veren, demiş. Türkôlu gâsına:

— Yafidi beni öldücek. Sen göveç tenciresiniñ içinde yimek gaynet. Ben çâresiye gel demiş.

— Eyi demiş gâsı da. Türkôlu Yafidi'ye:

— Bu tencireye satcen ben demiş. Bu tencire ataş olmudan da yimek bişiriyoru, demiş. Yafidi:

— Aman Türkôlu beni sat, demiş.

— Eyi demiş satmış. Yafidi, evdi gâsına yapıdımış emmi yimek bişmemiş. Vâmiş Türkôlunuñ yanına:

— Sen beni gine gandıdıñ, demiş. Türkôluna gatmış bi çuvalıñ içine. Ağeciñ belini asmış, kitmiş. Türkôlu ağeciñ belinde sallanıken bi goyun sürüsü gelivatımış. Türkôlu çobana göresiye:

— Almicen, almicen demeye başlamış. Çoban:

— Sen neye almıceñ baken, demiş. Türkôlu da:

— Padşâ gızını bene vêcek oldu. Onu almicen demiş. Çoban:

— Sen almicêseñ ben alırım demiş. Türkôluna çıkâmış çuvaldan kendisi gîmiş. Yafidi de gelmiş, içindêne Türkôlu sanmış. Çuvalınan barabâ deñizi atıvemiş. Adamcêz ölüg kitmiş, masal dı bûdu pitmiş. (K8)

(Bir Türkoğlu varmış, askere gitmiş. Karısı da evde kalmış. Türkoğlu bana para gönder diye mektup yazmış karısına. Kadının da bir tek öküzü varmış. Alıp gitmiş pazara, satacakmış. Yahudi gelmiş:

— *Bu öküz satılık mı demiş. Kadın da:*

— *He, demiş. Yahudi:*

— *Ben öküzü alırdım ama boynuzlar olmasaydı, demiş. Kadın da gitmiş, boynuzlarını kesip gelmiş. Yahudi gene:*

— *Alırdım ama kulakları olmasaydı, demiş. Kadıncağız gene gitmiş kulaklarını kesip gelmiş. Yahudi gene:*

— *Boynuzu yok, kulağı yok. Almayacağım ben bunu, demiş. Kadın da mektup yazmış kocasına:*

— *Ben bu öküzü satamadım. Kandırdılar beni, demiş. Türkoğlu askerden bir atla gelmiş. Atının heybesine altın katıp gelmiş. Yahudi'nin yanına varmış:*

— *Atım satılık, demiş. Yahudi:*

— *Ben alırdım bu atı ama sen pahalı dedin bunu, demiş. Türkoğlu:*

— *Altın döküyor bu at, demiş.*

— *Nasıl demiş, Yahudi. Türkoğlu bir vurmuş ata, altın dökülüvermiş yere. Yahudi:*

— *Aman Türkoğlu sat bana bu atı, demiş. Türkoğlu da:*

— *İyi, demiş. Satmış. Yahudi:*

— *Nasıl döküyor altını bu at, demiş. Türkoğlu da:*

— *Bir tarafına buğday koy bir tarafına su. Bir hafta sonra bak, demiş. Yahudi etmiş bunun dediklerini, bir hafta sonra gitmiş atın yanına ama at ölmüş. Türkoğlu'nun yanına varmış:*

— *Bu at öldü. Ben de seni öldüreceğim, demiş. Türkoğlu:*

— *Aman Yahudi, dur. Benim bir tencerem var. Onu satayım da senin paranı vereyim, demiş. Türkoğlu karısına:*

— *Yahudi beni öldürecek. Sen güveç tenceresinin içinde yemek kaynat. Ben çağırınca gel, demiş.*

— *İyi, demiş karısı da. Türkoğlu Yahudi'ye:*

— *Bu tencereyi satacağım ben, demiş. Bu tencere ateş olmadan da yemek pişiriyor, demiş. Yahudi:*

— *Aman Türkoğlu bana sat, demiş.*

— *İyi, demiş satmış. Yahudi, evde karısına yaptırmış ama yemek pişmemiş.*

Varmış Türkoğlu'nun yanına:

— *Sen yine beni kandırdın, demiş. Türkoğlu'nu katmış bir çuvalın içine. Ağacın beline asmış, gitmiş. Türkoğlu ağacın belinde sallanırken bir koyun sürüsü geliyormuş. Türkoğlu çobanı görünce:*

— *Almayacağım almayacağım, demeye başlamış. Çoban:*

— *Sen neyi almayacaksın bakayım, demiş. Türkoğlu da:*

— *Padişah kızını bana verecek oldu. Onu almayacağım, demiş. Çoban:*

— *Sen almayacaksan ben alırım, demiş. Türkoğlu'nu çıkarmış çuvaldan kendisi girmiş. Yahudi de gelmiş, içindekini Türkoğlu sanmış. Çuvala birlikte denize atıvermiş. Adamcağız ölüp gitmiş, masal da burada bitmiş.)*

Değerlendirme

a. Biçim

Masalların bazılarında başlangıç formeli kullanılmıştır (KMA- 3, KMA-4, KMA-5). Diğer masalarda ise herhangi bir başlangıç formeli bulunmamaktadır. Masallardan bir kısmı (KMA-1, KMA-2, KMA-7) sadece duyulan geçmiş zaman kipi

ile anlatılırken diğer masallar ise (KMA-3, KMA-4, KMA-5, KMA-6) duyulan geçmiş zaman ve şimdiki zaman kipleriyle karışık anlatılmaktadır. Masalların büyük çoğunluğunda bitiş formeli bulunmakta iken (KMA-3, KMA-4, KMA-5, KMA-6, KMA-7) iken iki masal da ise (KMA-1, KMA-2) böyle bir unsur göze çarpmamaktadır.

b. İçerik

Derlediğimiz hayvan masallarında, kişileştirilen hayvanların insan gibi düşünüp hareket ettiğini görmekteyiz. Her masalda özellikle çocuklara verilmek istenen mesajlar bulunmaktadır. Hayvan masallarının ikisinde de (KMA-1, KMA-2) tilkinin kurnazlığı konu edilmiştir. Masalın birinde (KMA-1) tilki, kurnazlığı sayesinde kazanırken ikinci masalda ise (KMA-2) kurnazlığı yüzünden ölmektedir.

Asıl masallardan olağanüstü masal kategorisine dahil iki masal bulunmaktadır (KMA-3, KMA-4). Bu masalarda, anne-babalarını kaybetmiş iki kardeşin başlarından geçen olaylara yer verilmiştir. Birinci masalda (KMA-3) üvey annelerinin babalarını kandırmaları sonucu terk edilen iki kardeşin yaşadığı olağanüstü tehlikeler anlatılmaktadır. Anne-babalarını arayan çocukların üç çadırdan birini seçmek zorunda kalmaları Türk masallarında çokça gördüğümüz yol ağzı motifinin değişik bir şeklidir. Çadırların ikisindeki yanan ateş ve tüten duman çocuklarca birer tehlike işareti olarak algılanmış ve bu yüzden ekmek kokan çadırı seçmişlerdir. Tehlikeli olan çadırda ekmek kokması ise çocukları çekmesi için bir tuzak mahiyetindedir. Türk coğrafyasının tümünde görülen ve İran mitolojisinden geldiği sanılan *yedi başlı dev* motifi bu masalda da karşımıza çıkmaktadır. Türk masallarında kadın devlerin merhametli olmasına rağmen bu masaldaki dev karısı, insan ve kene gibi iğrenç yaratıklarla beslenen bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Devin yedi başlı olması da gücünün simgesidir.

Kardeşini deve yediren kıza yardım eden ve belinden aşağısı dev tarafından yenen kız da yine masalarda çokça karşımıza çıkan yardımcı kişi motifidir. Bu olağanüstü kız, kardeşini deve yediren kıza kaçması için öğüt vermekte ve devden kurtulabilmesi için üç sihirli nesneyi yanına almasını söylemektedir. Ziya Akkoyunlu'ya göre masalda adı geçen bu sihirli vasıtalar Arap mitolojisinden Türk mitolojisine geçmiştir.³⁸⁶ Fakat Ön Asya mitolojilerinden en az etkilenmiş olduğu

³⁸⁶ Akkoyunlu, Ziya, "Binbir Gece Masallarının Türk Masallarına Tesiri", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, 1996, s. 7.

bilinen Kuzey Türklerinin masallarında da aynı motife rastlanması³⁸⁷ ve Türk halk inanışlarında kötü ruhu korkutmak için bıçak, tarak gibi sivri nesnelerin kullanılması bu sihirli vasıtalar motifinin Türk mitolojisine ait olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Derlediğimiz bu masal, mitolojik olgular ve eski Türk dininden izler taşımakla beraber anlatıldığı sonraki dönemin yaşayış tarzları hakkında da bilgi vermektedir. Örneğin anne-babanın çadırda yaşamaları, odunculukla geçinmeleri gibi motifler masala sonraki dönemlerde eklenmiş unsurlardır.

İkinci masalda ise (KMA-4) yine anne-babalarını arayan Yusufçuk ve ablasının yaşadığı olağanüstü olaylar anlatılmaktadır. Yusufçuğun öküz idrarı içerek öküze dönüşmesi Ural Batır Destanı'ndaki Şülgen'in babasının içmesini yasakladığı kanı içmesi ve ayıya dönüşmesi motifini akıllara getirmektedir. Eski Türkler avladıkları hayvanların kanlarını içerler ve o hayvanın gücünün kendilerine geçeceğine inanırlardı. Bu inanışın bir uzantısı olarak masalda da Yusufçuk, öküz idrarını içerek öküze dönüşmüştür. Masalda, ablasının öküze dönüşen Yusufçuk'u kesmemeleri için söylediği büyüsel sözler de bugün çocuk oyunlarında yaşayan ve Şamanların dinî ayinlerde söylediği büyüsel sözleri hatırlatmaktadır. Ablasının öküze dönüşen kardeşinin kanı ve kemiğini bir kuyuya atarak kardeşini tekrar insan hâline getirmesi de eski Türklerdeki ruhun kanda ve kemikte olduğu inanışının bu masaldaki yansımasıdır. Eski Türkler bu inanış bağlamında avladıkları hayvanın kemiklerini kırmadan tekrar ormana götürürler ve hayvanın tekrar av hayvanı olarak dirileceğine inanırlardı. Bugünkü Müslüman Türklerde bile kesilen kurbanın kemikleri kırılmaz. Yusufçuk'un ablasının, idrarı içmesi hâlinde kardeşinin öküze dönüşeceğini bilmesi, büyüsel sözlerle başkalarının hareketlerini etkileyebilmesi ve kardeşini tekrar insan hâline getirebilmesi gibi özellikleri birer Şaman özelliğidir. Sonuç olarak, Yusufçuk'un ablasının bir Şaman olduğunu fakat masalda özelliklerini muhafaza etmesine rağmen *Şaman* adının unutulduğunu söyleyebiliriz. Türklerde kadın Şamanların anaerkil dönemde daha çok olduğunu düşünürsek kahramanının kadın Şaman olması ve barındırdığı motiflerle bu masalın çok önceki dönemlerden beri anlatıla geldiğini söylemek yanlış olmaz.

Asıl masallardan gerçekçi masallar kategorisine dahil olan masalların birinde (KMA-5) anne-babaları olmayan ve biri akıllı diğeri deli iki erkek kardeşin başından geçen komik olayları içermektedir. Diğer bir masal da (KMA-6) Handan isimli bilge bir

³⁸⁷ Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, TTK Yay., C. II, Ank., 1993, s. 586.

gencin düşmanın zulmünden korumak için akıl verdiği bir padişahın kızıyla olan aşkını konu edinmektedir. Son masal ise (KMA-7) kurnaz bir Yahudi ve ondan daha kurnaz olan bir Türk'ün yaşadıkları olayları anlatmaktadır.

Yöreden derlediğimiz masallardan özellikle iki tanesi (KMA-3, KMA-4) içerdiği eski Türk inanışları ve yaşayış tarzları hakkındaki motifler itibariyle yöredeki sözlü kültürün ne kadar eskiye dayandığını kanıtlar niteliktedir. Yörede anlatılan hayvan masalları ise genellikle çocuklara ders vermek amacıyla anlatılmakta ve bu masallarda, çocukların ilgisini çekeceği düşüncesiyle de hayvanlar konuşturulmaktadır.

Koçarlı yöresinde masal anlatma kültürü eskiye oranla canlılığını yitirmiştir. Eskiden büyüklerin de birbirlerine anlattığı masallar bugün yalnızca çocukların hoşça vakit geçirmelerini sağlamak amacıyla anlatılmaktadır. Kırsal kesimlerde yaşayan ailelerde görülen bu âdet de teknolojik gelişmelerin gölgesinde kalmakta ve gün geçtikçe kaybolmaktadır.

2.3.2. Fıkra

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden biri olan fıkra hakkında pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şöyledir:

*“Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikaye, anekdot.”*³⁸⁸ *“Edebiyat türü. Bir olayı ya da görüşü kısaca anlatan parça.”*³⁸⁹ *“Tek motife yer veren kısa anlatımlar olup günlük hayatta çeşitli vesilelerle anlatılan edebî tür.”*³⁹⁰ *“Türk halk edebiyatında daha çok sözlü geleneğin malı latife, nükte türünde kısa hikâyelere verilen ad.”*³⁹¹

Bu tanımların ışığında biz de fıkrayı *“Kaynağını günlük yaşamın mizahi yönlerinden alan ve gelişerek topluma mal olan, sözlü anlatıma dayalı, mensur mahsuller”* olarak tarif edebiliriz.

Arapça kökenli bir sözcük olan *fıkra*, halk edebiyatımızda anlatı çekirdeğini hayattan alan bir olay veya düşünceye dayanır. Bu kısa yoğun anlatımlı tür, insan kusurlarıyla günlük hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç olayları, çarpıklıkları, karışıklıkları sağduyuya dayalı ince bir mizah ve keskin bir alayla anlatır. Çoğunlukla da

³⁸⁸ *Türkçe Sözlük*, s. 778.

³⁸⁹ Akalın, Lütfullah Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yay., İst., 1984, s. 110-111.

³⁹⁰ Sakaoğlu, Saim, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1992, s. 13.

³⁹¹ *Türk Dili ve Ansiklopedisi*, Dergah Yay., Ank., 1978, s. 378.

düz yazı biçiminde bir yapıya sahiptir. Fıkra bir mizah yükünü en kolay taşıyabilen, en çabuk yayabilen bir mizah türü olarak bütün çağlarda kullanılmıştır.³⁹²

Fıkraların Türk edebiyatındaki tarihî gelişimine baktığımızda yazılı kaynaklarda fıkra ile ilgili bilgilere Divânü Lügati't Türk'te rastlanmıştır. Bir terim olarak *köğ* kelimesi “*Bir şehir halkı arasında meydana çıkarak bir sene içerisinde gülünen şey, gülmece*” anlamında fıkra karşılığında eserde yerini almıştır. Fakat buna bir örnek verilmemiştir.³⁹³ İslamiyet'ten sonraki Türk toplumlarında ise *hikâye, kıssa, masal, mizah, nükte, latife* gibi isimlerle adlandırılmıştır.³⁹⁴

Fıkralar çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Fıkrayı yaratan öğeler, bir hikâye içinde yerlerini alarak bağımsız bir yapı kurarlar ve böylece nesir diliyle yaratılan kısa ve yoğun anlatım gücüne sahip epik bir tür ortaya çıkar. Fıkra başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerine sahip bir hikâyedir. Kısa ve yoğundur.³⁹⁵

Pertev Naili Boratav fıkraları iki büyük gruba ayırmıştır:

I- Kişileri belli halk tipleri olanlar

II- Belli bir topluluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın orta tabakadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar.³⁹⁶ Biz de Koçarlı yöresinden derlediğimiz **on dört** fıkrayı Boratav'ın tasnifine göre sınıflandırabiliriz:

1. Kahramanı Herkesçe Bilinen Fıkralar
2. Kahramanı Sıradan Kişiler Olan Fıkralar

1. Kahramanı Herkesçe Bilinen Fıkralar

KF-1

Nasreddin Hocañ bi gün odun etmê kitmiş dâ. Nêse Hocañ yanından da bi adam geçivatımış. Hocu'ya:

- Hoca, nêdivatıñ sen yanda? Demiş.
- Odun kesipdurun, göömeyoñ mu? Demiş.
- Eyi de, demiş adam. Accıkdan düşcesıñ emme, demiş.
- Nêden biliyoñ sen benim düşcême?

³⁹² Karadağ, Metin, *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Ürün Yayınevi, Ank., 1996, s. 319.

³⁹³ Kaya, Muharrem, “Divânü Lügati't Türk'ün Halkbilimi Açısından Önemi”, *folklor/edebiyat*, C. 8, S. 31, 2002, s. 42.

³⁹⁴ Yıldırım, Dursun, *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar*, KBMFAD Yay., Ank., 1976, s. 3.

³⁹⁵ Artun, Erman, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yay., İst., 2004, s. 148.

³⁹⁶ Boratav, a.g.e., s. 86-87.

— E otûdûñ dala kesivatıñ göömeyoñ mu, demiş adam. Nêse adam kitmiş, Hocu da aşara düşüvêmiş. Hemen goçug kitmiş adamıñ âkasından.

— Dû baken yav, sen benim düşcême bildiñ ölcême de bilîsiñ. De baken ni vakit ölcen ben? Adam da:

— Ne bilen ben. Dokuz eşşek osurasıya ölüüsüñ, demiş. Hocañ da eşşekleri sâmiş yüke, gidi gide eşşeklêñ sekiz denesi osurugomuş. Bi denesi de osurumamış. Hocañ “Ah kitti canım, vah kitti canım” dêkene soñ eşşek bi patlayoru, Hocañ da kôkudan ölüyoru. Vâmişlâ gâsına:

— Hocañ indê öldü, kim deyvêdi? Demişlê. Gâsı da:

— Hocâñ kimi vâ? Geldi de kendi deyvêdi, demiş. (K104)

(Nasrettin Hocan bir gün odun etmeye gitmiş dağa. Neyse Hocanın yanında bir adam geçiyormuş. Hoca'ya:

— *Hoca, ne ediyorsun sen orada? Demiş.*

— *Odun kesiyorum, görmüyor musun? Demiş.*

— *İyi de, demiş adam. Birazdan düşeceksin ama, demiş.*

— *Nerden biliyorsun sen benim düşeceğimi?*

— *E oturduğun dalı kesiyorsun görmüyor musun, demiş adam. Neyse adam gitmiş, Hoca da aşağıya düşüvermiş. Hemen koşup gitmiş adamın arkasından.*

— *Dur bakayım yahu, sen benim düşeceğimi bildin öleceğimi de bilirsin. De bakayım ne vakit öleceğim ben? Adam da:*

— *Ne bileyim ben. Dokuz eşşek osurunca ölürsün, demiş.*

Hocan da eşşeklere sarmış yükü, gide gide eşşeklerin sekiz tanesi osurmuş. Bir tanesi de osuramamış. Hocan “Ah gitti canım, vah gitti canım” derken son eşşek bir patlıyor, Hocan da korkudan ölüyor. Varmışlar karısına:

— *Hocan neden öldü, kim deyviverdi? Demişler. Karısı da:*

— *Hocanın kimi var? Geldi de kendisi deyviverdi, demiş.)*

2. Kahramanı Sıradan Kişiler Olan Fıkralar

KF-2

Adamcâzıñ biri bi gün bi eve müsevirlê vâmiş. “Yimek yîmiñ” demişlê buna, bu da acımış emme utancından “Yimicen” demiş. Nêse yatak yazıvêmişlê buna “Hu engin geldi, hu böyük geldi” demiş. Böölü böölü dokuz dene yôgan deñemişlê, hepisini de

mahana bulmuş. Ên soñunda “Acın ben” demiş, yimek goyuvêmişlê buna. Soñura bi yatmış, yôgansız uyuyug galmış. Ondan beri “Ac adama dokuz yôgan öötseñ de gine uyuyamaz” demişlê. (K77)

(Adamcağızın biri bir gün bir eve misafirlige varmış. “Yemek yer misin” demişler buna, bu da açmış ama utancından “Yemeyeceğim” demiş. Neyse yatak yazıvermişler buna “Şu engin geldi, şu büyük” geldi” demiş. Böyle böyle dokuz tane yorgan denemişler, hepsine de bahane bulmuş. En sonunda “Açım ben” demiş, yemek koyuvermişler buna. Sonra bir yatmış, yorgansız uyuyup kalmış. Ondan beri “Aç adama dokuz yorgan örtsen de gene uyuyamaz” demişler.)

KF-3

Bi gün bi ôlan bubasınnan barabâ goyun güdüyoreymiş. Ôdan goyunnâ deñizi kaçmış. Ôlan da gûtarên dêkene o du kaçmış deñize. Ôlan hırk hırk diye diye bôluyoreymiş. Bubası da bunu kırk deyo sanmış. Ôluna:

— Ôlum kırkı bubên bôcunu yetmez. Hepsine çevî hepsine, demiş. Ôlan da, yazık, bôlug gitmiş. (K4)

(Bir gün bir oğlan babasıyla beraber koyun güdüyormuş. Oradan koyunlar denize kaçmış. Oğlan da kurtarayım derken o da kaçmış denize. Oğlan hırk hırk diye diye boğuluyormuş. Babası da bunu kırk diyor sanmış. Oğluna:

— Oğlum kırkı babanın borcuna yetmez. Hepsini çevir hepsini, demiş. Oğlan da, yazık, boğulup gitmiş.)

KF-4

Evellêden iki dene kız vâmış, gâdeşmiş bunnâ. Emme biri güzelimiş, biri çikin. Güzel olan gıza hep dñüücü gelmiş, çikine gelmezmiş. Gine bi gün güzel gıza bi dñüücü gelmiş. Anıları güzel gızına saklamış, çikin gızına da “Ataşıñ başında otû, yüzüñ pespembe olunca gel” demiş. Nêse dñüücülê gelmiş, oturuyolâken çikin gız ocâñ başından bañıymış:

— Ana, gelen mi gari? Yüzüm iycene gızadı, demiş. (K73)

(Evvellerden iki tane kız varmış, kardeşmiş bunlar. Ama biri güzelmiş, biri çirkin. Güzel olan kıza hep dñüücü gelirmiş, çirkine gelmezmiş. Gene bir gün güzel kıza bir dñüücü gelmiş. Anaları güzel kızını saklamış, çirkin kızına da “Ateşin başında

otur, yüzün pembe olunca gel” demiş. Neyse dünürçüleri gelmiş, oturuyorlarken çirkin kız ocağın başından bağırmış:

— *Ana, geleyim mi gayrı? Yüzüm iyice kızardı, demiş.)*

KF-5

Evellêden kövün birinde bi hocu vâmiş. Bu çocuklu bi gadına seviyoreymiş. Bi gün ezen okûkene:

— *Allahu ekber Allahu ekber. Gızıl üzümüne pâdem içi göndê, demiş. Kadın da o vakit çocûna nenni sööleyivatırmış:*

— *Göndêmen nenni gönderimen nenni, demiş. (K74)*

(Evvellerden köyün birinde bir hoca varmış. Bu çocuklu bir kadını seviyormuş.

Bir gün ezan okurken:

— *Allahu ekber Allahu ekber. Kızıl üzümle badem içi gönder, demiş. Kadın da o vakit çocuğuna ninni söylüyormuş:*

— *Göndermem ninni gönderemem ninni, demiş.)*

KF-6

Evellêden bi covû Goçâlî’yı gelmiş. Dâda gezêkene böyük abdazı gelmiş. Nêse bi yeri otûmuş emme târatlancek bi şê bulamamış. Soñura dalgana göömüş emme tabe dalganıñ ne oldûna bilmiyoreymiş. G.çına bi sürüyoru dalgana:

— *Hu melmikiñ oti yakdı benim goti, deye bañımeye başlamış. (K33)*

(Evvellerden bir gavur Koçarlı’ya gelmiş. Dağda gezerken büyük abdesti gelmiş. Neyse bir yere oturmuş ama taharetlenecek bir şey bulamamış. Sonra ısırgan otunu görmüş ama tabi dalganın ne olduğunu bilmiyormuş. K.çına bir sürüyor dalganı:

— *Şu memleketin otu yakdı benim g.tü, diye bağırmaya başlamış.)*

KF-7

Evellêden bi kadın sobu yakmasına bilmiyoreymiş. Sobanıñ içini bi odun gômuş, istîpeye cızâmış emme odun yanmazımış. Bakdı olmecek kövün hocusunu kitmiş. Hocañ da höölü et demiş:

Odunuñu on it

Hocân ayâna bi don it

Altını guru go

Üsdünü yaş

Yanmazsa gel yanımı (K67)

(Evvellerden bir kadın soba yakmasını bilmiyormuş. Sobanın içine bir odun koymuş, kibriti yakarmış ama odun yanmazmış. Baktı olmayacak köyün hocasına gitmiş. Hocan da şöyle et demiş:

Odununu on et

Hocanın ayağına bir don et

Altına kuru koy

Üstüne yaş

Yanmazsa gel yanıma)

KF-8

Evellêden bi garı gocu vâmiş. Bi gün gocası gâsına:

— Ben bi garı dâ alcen, demiş. Gâsı dı ne disiñ?

— Eyi al gê, demiş. Nêse adam kitmiş, alıg gelmiş yiñi garıya. Yiñi garı da atıñ üsdünden höölü bi bakmış, eski garı târna edibakırı. Gêneşi gêneşe:

— Sâr gelin sır gelin. Târnañ daştı savır gelin, demiş. Eski garı da:

— Yiñi gelin yümsek gelin. Atdan in de öölü konuş a kınamsak gelin, demiş.

(K2)

(Evvellerden bir karı-koca varmış. Bir gün kocası karısına:

— Ben bir karı daha alacağım, demiş. Karısı da ne desin?

— İyi al gel, demiş. Neyse adam gitmiş, alıp gelmiş yeni karıyı. Yeni karı da atın üstünden şöyle bir bakmış, eski karı da tarhana ediyormuş. Gerneşe gerneşe:

— Sağır gelin, sığır gelin. Tarhanan taştı savır gelin, demiş. Eski karı da:

— Yeni gelin, yüksek gelin. Attan in de öyle konuş a kınamsak gelin, demiş.)

KF-9

Eskiden bi çoban vâmiş. Bu çoban bi padşâñ gızına seviyoreymiş. Emme gız dı bune heç bakmıyoreymiş. Çoban da bi muskacıya vâmiş. Ben filençe gızı seviyorun. Beni muska yazıvê, demiş. Muskacı da höölü yazmış:

Erîn erî gorûn gorû

Başga sevcek gız mı yok a gahbe yörüü (K35)

(Eskiden bir çoban varmış. Bu çoban bir padişahın kızını seviyormuş. Ama kız da buna hiç bakmıyormuş. Çoban da bir muskacıya varmış. Ben falanca kızı seviyorum. Bana muska yazıver, demiş. Muskacı da şöyle yazmış:

Eriğin eriği koruğun kuruğu

Başka sevecek kız mı yok a kahpe yörüğü)

KF-10

Adamcâzıñ biri gâsınnan heç geçinimezmiş. Bi gün bi muskacıyı vâmiş. Garynnan benim aramı edivê, demiş. Muskacı da muskuya höölü yazmış:

Goçâlı'nıñ büberi

Garı dırdırı diñliyen tez geberî (K58)

(Adamcağızın biri karısıyla hiç geçinemezmiş. Bir gün bir muskacıya varmış. Karıyla benim aramı ediver, demiş. Muskacı da muskaya şöyle yazmış:

Koçarlı'nın biberi

Karı dırdırı dinleyen tez geberir)

KF-11

Evelden güççük bi gız bi de bunuñ yingesi vâmiş. Yingesi çocuk bezlêne yûkene güççük gız:

— Ben ölcêmi bilsem gine yıkımem enkinnere, demiş. Yingesi de:

— Evlenîseñ görüüsüñ, demiş.

Aylâ yıllâ geçmiş. Güççük gız böyümüş, evlenig kitmiş. Çocû olmuş bunuñ. Yingesi de çocuk gurtlameye giden demiş. Gız da o vakit çocuk bezlêne yıkıyavatımış. Bi bakmış, yingesi geggeli. Tam o sırada da sulâ kesilivêmesiñ mi? Evelden dedî laf aklını gelmiş. Yingesi göömesiñ deye ellêne yalımeye başlamış. Yingesi de bunu göresiye:

— Gız enkine bizdi yûlâ, sizdi yêlê mi? Demiş. (K77)

(Evvelden küçük bir kız bir de bunun yengesi varmış. Yengesi çocuk bezlerini yıkarken küçük kız:

— Ben öleceğimi bilsem gene yıkamam bunları, demiş. Yengesi de:

— *Evlenirsen görürsün, demiş.*

Aylar yıllar geçmiş. Küçük kız büyümüş, evlenip gitmiş. Çocuğu olmuş bunun. Yengesi de çocuk kutlamaya gideyim demiş. Kız da o vakit çocuk bezlerini yıktıyormuş. Bir bakmış yengesi geliyor. Tam o sırada sular kesilivermesin mi? Evvelden dediği laf aklına gelmiş. Yengesi görmesin diye ellerini yalamaya başlamış. Yengesi de bunu görünce:

— *Kız bunu bizde yıkarlar, sizde yerler mi? Demiş.)*

KF-12

Eveli ôlanın biri askere gitmiş. Melmiketdê âkideşini mektup yazmış:

— *Benim zağâ nahâ? Demiş. Âkideşi:*

— *Tülüün kemiklêne gevêkene öldü, demiş.*

— *La benim tülü öldü mü? Demiş.*

— *Bubêñ mezê daşlâni çekêkene öldü, demiş.*

— *Üle bubem mi öldü? Demiş.*

— *He, demiş. Anañdan alt'ay evlâ öldü, demiş.*

— *La anam da mı öldü? Demiş.*

— *He demiş.*

— *E kapılâmıza kapadıvêseñe, demiş.*

— *Kapılâñız açığ galdı. Bubêñ pangıya bôcu vâdın. Kapıya söküg gitdilê, demiş. (K10)*

(Evveli oğlanın biri askere gitmiş. Memleketteki arkadaşına mektup yazmış:

— *Benim zağar nasıl? Demiş. Arkadaşı:*

— *Tülünün kemiklerini çiğnerken öldü, demiş.*

— *La benim tülü öldü mü? Demiş.*

— *Babanın mezar taşlarını çekerken öldü, demiş.*

— *Ula babam mı öldü? Demiş.*

— *He, demiş. Anandan altı ay evvela öldü, demiş.*

— *La anamda mı öldü? Demiş.*

— *He, demiş.*

— *E kapılarımı kapatıversene, demiş.*

— *Kapılarınız açık kaldı. Babanın bankaya borcu vardı. Kapıyı söküp gittiler, demiş.)*

KF-13

Bi evde bi büyük bi güççük kız vâmiş. Büyüüne bi gün bi dññücü gelmiş. Büyük kız sevincinden nêtcêne bilimemiş. Süslenmiş püslenmiş oturugomuş. Güççük kız da hep çalışımış. Dññücülê bakmışlâ büyük kız hep oturuyor, güççük kız çalışıyor. Biz eñ eyisi güççük gıza alalım, demişlê. Büyük gızcêz de âşam yatâkene hõõlü demiş:

Ûkü geldi süzüldü
Gol bâlam da çözüldü
Ellêñ işi bitdi de
Benim işlêm bozuldu (K73)

(Bir evde bir büyük bir küçük kız varmış. Büyüğüne bir gün bir dññürcü gelmiş. Büyük kız sevincinden ne edeceğini bilememiş. Süslenmiş püslenmiş otura koymuş. Küçük kız da hep çalışmış. Dññürcüler bakmışlar büyük kız hep oturuyor, küçük kız çalışıyor. Biz en iyisi küçük kız alalım, demişler. Büyük kız da akşam yatarken şöyle demiş:

*Uyku geldi süzüldü
Kol bağlarım da çözüldü
Ellerin işi bitti de
Benim işlerim bozuldu)*

KF-14

Evelden gızıñ birine güççücük bi çocâ gelin etmişlê. Çocuk da gocalığa ne bilsin. Âşam sabah toprakda oynâmış. Gız da anasını mektup yazmış:

Ana beni vêdiñ bi çocâ
Oynâ oynâ gum doldurû gucâ (K80)

(Evvelden kızın birini küçücük bir çocuğa gelin etmişler. Çocuk da kocalığı ne bilsin. Akşam sabah toprakta oynarmış. Kız da anasına mektup yazmış:

*Ana beni verdin bir çocuğa
Oynar oynar kum doldurur kucağa)*

Değerlendirme

a. Biçim

Koçarlı yöresinden derlediğimiz fıkraların tümü duyulan geçmiş zaman kipi ile anlatılmaktadır. Bir kısım fıkrada ise manzum parçalar göze çarpmaktadır (KF-6, KF-7, KF-8, KF-9, KF-10, KF-11, KF-14). Bu manzum parçalar, fıkraların mizahi özelliğini artırmaktadır. Bir fikranın ise bilinen bir atasözünün kökenini oluşturduğu görülmektedir (KF-2).

b. İçerik

Derlediğimiz fıkralardan biri *kahramanı herkesçe bilinen fıkralar* kategorisine girmekte olup bir Nasrettin Hoca fıkrasıdır (KF-1). Geriye kalan diğer fıkralar ise *kahramanı sıradan kişiler olan fıkralar* kategorisine dâhildir. Fıkraların tümünde belirli bir zamandan söz edilmemektedir. Fıkralarda zaman kavramı olarak *bir gün* (KF-1, KF-2, KF-3, KF-9, KF-10, KF-13) ve *evvellerden* (KF-4, KF-5, KF-6, KF-7, KF-8, KF-11, KF-12, KF-14) gibi sözler kullanılmaktadır. Fıkraların genelinde belirli bir mekandan da söz edilememektedir (KF-1, KF-2, KF-3, KF-4, KF-5, KF-7, KF-8, KF-9, KF-10, KF-11, KF-12, KF-13, KF-14). Bu fıkralarda bulunan mekân kavramı *deniz kenarı, köyün biri* gibi sözlerle kendini göstermektedir. Bir fıkrada ise gerçek mekandan söz edilmektedir (KF-6).

Koçarlı Yöresinde fıkra anlatma geleneği eski canlılığını yitirmiş olsa da devam etmektedir. Fıkralar yörede, genellikle muhabbet esnasında ortamı neşelendirmek için anlatılmaktadır.

2.3.3. Efsane

Grimm Kardeşler'in "Gerçek veya hayali şahıs, olay veya yer hakkında anlatılan bir hikâyeye."³⁹⁷ olarak tanımladığı efsaneyi Nilgün Çıblak ise "Halk tarafından gerçek veya hayali kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılan, esas özelliği inandırıcılık olan, kişi ve olaylarla ilgili olanlarında olağanüstülükler bulunan, yakın veya tarihî geçmişe dayandırılan halk anlatıları."³⁹⁸ şeklinde tarif etmektedir. L. Sami Akalın da

³⁹⁷ Sakaoğlu, Saim, *Efsane Araştırmaları*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1992, s. 9.

³⁹⁸ Çıblak, Nilgün, *İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Çukurova Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 1995, s. 6.

efsaneyi şu şekilde tanımlamaktadır: “Bir olayı akıl-dışı, olağanüstü, yönde gelişmiş gösteren söylenti. Genel anlamda, masal, olmayacak şey, asılsız hikâye.”³⁹⁹ Bu tanımların ışığında efsaneyi biz de şu şekilde tanımlayabiliriz:

Efsane insanoğlunun ilkel devirlerden beri gizemini çözemediği doğaya ve içinde bulunan canlı-cansız varlıkların oluşum ve değişimlerine kendince anlam verebilmek için uydurduğu ve nesiller sonra mensup olduğu toplumca doğruluğuna şüphe getirilmeyen, çoğunda olağanüstü motifler bulunan halk anlatıdır.

Efsane terimi dilimize Farsçadan girmiştir. Batı dillerinde Latince *legendus* kökünden çıkan *legenda*, *legend*, *legenda*, *leyende* gibi kelimeler efsane kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır.⁴⁰⁰ Bunun yanında Almanca *sage*, Yunanca *mythe/mythos*, Arapça *ustûre*, *esatir* ve Rusça *predaniya*, *skaz* terimlerini de belirtmek gerekir. Anadolu Türkleri arasında ise *efsane*, *menkabe*, *esatir* ve *mitoloji* terimleri yaygınlık kazanmıştır. Anadolu dışında yaşayan Türklerden Azerbaycan Türkleri arasında *esatir*, *mit*, *efsane*; Türkmenlerde *epsana*, *rovayat*; Özbek Türklerinde de *efsane*, *rivayat* gibi terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır.⁴⁰¹

İlkel insanlar, doğa olaylarının sebeplerini bilmiyorlardı. İnsanoğlunun nereden gelip nereye gittiğini, yıldızların hareketi, denizin yükselmesi, hayatla ölümün anlamı, doğadaki maddelerin oluşumu gibi konularda herhangi bir fikre sahip olamaması insanların hayaller kurmasına neden olmuştur. İşte canlı-cansız varlıklarla doğa olayları karşısında kurulan hayal ve tasavvurlar henüz pozitif zihniyete ulaşamamış toplumların doğruluklarını araştırmadan doğru kabul ettikleri birtakım ilkel bilgiler çevresinde uydurulmuş halk anlatıları efsaneleri oluşturur.⁴⁰²

Efsanenin en önemli özelliği inandırıcı olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir ve efsane, bu yönüyle masaldan ayrılır. Efsanenin bir diğer özelliği ise düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından uzak, hazır kalıplara gereksinim duymayan bir tür olmasıdır.⁴⁰³

Koçarlı yöresinden derlediğimiz **dokuz** efsaneyi şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri

³⁹⁹ Akalın, Lütfullah Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yay., İst., 1984, s. 93.

⁴⁰⁰ Kaya, a.g.e., s. 302.

⁴⁰¹ Ergun, Metin, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, TDK Yay., C. I, Ank., 1997, s. 1-2.

⁴⁰² Elçin, a.g.e., s. 314.

⁴⁰³ Boratav, a.g.e., s. 98.

2. Türbe ve Yatırlarla İlgili Efsaneler
3. Yerleşim Yerleri İle İlgili Efsaneler

1. Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri

KE-1

Yusufçuk Kuşu Efsanesi

Yusufçuk diye bi olan, bi di bunuñ Hatmacık diye bi ablası vâmiş. Bunnâ goyunnara getîmişlê emme guzulu goynuñ biri gaybolmuş. Arımışlâ, bulumamışlâ. Övey anıları da:

— Goyuna bulmudana gelmeñ demiş. Gine arımê kitmişlê emmi bulumamışlâ.

Kôkulândan evi de gidimemişlê. Yusufçuk:

— Allâm bene daş et. Hatmacık da:

— Allâm bene de guş et, demiş. Allah da bunnâñ duasına gabul etmiş. O günden beri Hatmacık:

— Yusuuf, guzulu goyunu bulduñ mu, deye arâ durûmuş. (K75)

(Yusufçuk diye bir oğlan, bir de bunun Fatmacık diye bir ablası varmış. Bunlar koyunları getirmişler ama kuzulu koyunun biri kaybolmuş. Aramışlar, bulamamışlar. Üvey anaları da:

— Koyunu bulmadan gelmeyin demiş. Yine gitmişler aramaya ama bulamamışlar. Korkularından eve de gidememişler. Yusufçuk:

— Allah'ım beni taş et demiş. Fatmacık da:

— Allah'ım beni de kuş et, demiş. Allah da bunların duasını kabul etmiş.

Yusufçuk taş, Fatmacık kuş olmuş. O günden beri Fatmacık:

— Yusuuf, kuzulu koyunu buldun mu, diye arar dururmuş.)

KE-2

Yağ Döktüm Bal Döktüm

Evellêden bi gız vâmiş. Övey anası bi gün evdi yökene gız yimek yapên demiş. Demiş emme evdê bütün yâlara ballara tökmüş. Kôkudan nêtcêne bilimemiş:

— Allâm bene guş et demiş. Allah da ona guş edivemiş. O günden beri:

— Yâ tökdüm, bal tökdüm. Annemden ben kôkdüm, deye otê durûmuş. (K76)

(Evvellerden bir kız varmış. Üvey anası bir gün evde yokken kız yemek yapayım demiş. Demiş ama evdeki bütün yağları balları dökmüş. Korkudan ne edeceğini bilememiş:

- *Allah'ım beni kuş et demiş. Allah da onu kuş edivermiş. O günden beri:*
- *Yağ döktüm, bal döktüm. Annemden ben korktum, diye öter dururmuş.)*

KE-3

Ay Neden Şekilden Şekle Girer?

Evellêden bi gız çocû vâmiş. Bi di bunuñ övey anası vâmiş. Bi gün bunu dimiş kine git puñâdan su al ge demiş. Havı da çok soğumuş. Nêse gız kitmiş. Yoldu özgê esmê başlamış. Çocûñ da üsdunde pısatları yoğumuş. Êlinde ırbınna gidiyoreymiş. Çok üşümüş. Göğdê ay da sarayından bu gızı bakıyoreymiş. Bunu acımış. Yirdê çalıya:

— *Endê gıza al, yanıma getî, demiş. Çalı da bi at olmuş. Gıza aldınna göğê, ayıñ yanını vâmişlâ. Ay da sevincinden nêtcêne bilimemiş. Şekilden şekile gîmiye başlamış. İşdi ondan beri ay, hep şekilden şekile girêmiş. (K121)*

(Evvellerden bir kız çocuğu varmış. Bir de bunun üvey annesi varmış. Bir gün buna demiş ki:

— *Git pınardan su al gel, demiş. Hava da çok soğukmuş. Neyse kız gitmiş. Yolda rüzgâr esmeye başlamış. Çocuğun da üstünde elbiseleri yokmuş. Elinde ibriğiyle gidiyormuş. Çok üşümüş. Gökteki ay da sarayından bu kıza bakıyormuş. Buna acımış. Yerdeki çalıya:*

— *O kıızı al, yanıma getir, demiş. Çalı da bir at olmuş. Kıızı aldığı gibi göğê, ayın yanına varmışlar. Ay da sevincinden ne edeceğini bilememiş. Şekilden şekle girmeye başlamış. İşte ondan beri ay, hep şekilden şekle girermiş.)*

KE-4

Tilkinin Kuyruğu Neden Uzundur?

Evelden bi tilkiyne bi çakal yolda gidêlêkene “Guyruklâmıza gölü sokalım” demişlê. Havı sôk ya. Kitmişlê. Çakal sokmuş guyrûna göle. Tilki de gûnaz ya, gıçınıñ altına sıkışdırıvêmiş guyrûna. Nêse sabalên bi avcı geggelmiş. Tilki kaçmış. Çakal kaçımamış, göl doñmuş. Bakmış, olmêcek. Guyrûna goparıvêmiş, kaçmış. İşde ondan tilkilêñ guyruklara uzun, çakallâñkı kısêmiş. (K108)

(Evvelden bir tilkiyle bir çakal yolda giderlerken “Kuyruklarımızı gözle sokalım” demişler. Hava soğuk ya. Gitmişler. Çakal sokmuş kuyruğunu göle. Tilki de kurnaz ya, k.çının altına sıkıştırıvermiş kuyruğunu. Neyse sabahleyin avcı geliyormuş. Tilki kaçmış. Çakal kaçamamış, göl donmuş. Bakmış, olmayacak. Kuyruğunu koparıvermiş, kaçmış. İşte ondan tilkilerin kuyruğu uzun, çakallarınkı kısaymış.)

2. Türbe ve Yatırlarla İlgili Efsaneler

KE-5

Çakır Dede Türbesi Efsanesi

Evellêden Goçâlî'da haramilê yaşêbatımış. Êsannañ mallâna, gadinnâna alıg gaçâlâmış. Bi gün bûdu yatan Çakır Dede, bunnarı gâşı gelmiş. Bi başını haramilênen saveşmiş. Haramilê bunuñ kavasına kesmişlê emme Çakır Dede kavasına goltûnuñ altını almış da öölü saveşmiş. Haramilêñ hepsine öldüümüş. Ölünce de mezerine tüübü yapvêmişlê. (K34)

(Evvellerden Koçarlı'da haramiler yaşarmış. İnsanların mallarını, kadınlarını alıp kaçarlarmış. Bir gün burada yatan Çakır Dede, bunlara karşı gelmiş. Bir başına haramilerle savaşımış. Haramiler bunun kafasını kesmişler ama Çakır Dede kafasını koltuğunun altına almış da öyle savaşımış. Haramilerin hepsini öldürmüş. Ölünce de mezarına türbe yapıvermişler.)

KE-6

Yörük Kızı Türbesi Efsanesi

Vakdı zamanında bi çoban âlesi goyunnarınna barâbâ bi tepiyeye gonmuşlâ. Bu ailede bir kız, ablası, bi di eniştesi vâmış. Gızıñ anası kendi memliketlênde galmış. Günnêden bi gün ablasınna gocası gavgeya başlamışlâ. Gocası, gâsını tüvek dôrultmuş, öldüücek olmuş. Arılâna bu kız giren demiş emme eniştesi gıza huruvêmiş. Gızcêz ölügomuş ôda. O vakıtdan bu zamına gadâ huruldû yêde ot pitmemiş, gızıl toprak olmuş. Ondan bu tepiyeye “Yörük Gızınıñ Depesi” dêlê. O depiden geçennê gızıñ huruldû yêde ât sesi duyâ olmuşlâ. Yaşâkene gızınıñ öldüü yere heç göömedî halde annesiniñ urufunuñ gızı-çü ât yakdıı sööleniyoru. Soñuruları êsannâ da bu gızıñ mezerini tüübü yapıdırıveriyolâ. (K94)

(Vakti zamanında bir çoban ailesi koyunlarıyla beraber bir tepeye konuşlar. Bu ailede bir kız, ablası bir de eniştesi varmış. Kızın anası kendi memleketlerinde kalmış. Günlerden bir gün ablasıyla kocası kavgaya başlamışlar. Kocasını, karısına tüfek doğrultmuş, öldürecek olmuş. Aralarına bu kız gireyim demiş ama eniştesi kızını vurmuş. Kızcağız da ölmüş orada. O vakitten bu zamana kadar vurulduğu yerde ot bitmemiş, kızıl toprak olmuş. Ondan bu tepeye “Yörük Kızının Tepesi” derler. O tepeden geçenler kızın vurulduğu yerde ağıt sesi duyar olmuşlar. Yaşarken kızının öldüğü yeri hiç görmediği hâlde annesinin ruhunun kızını için ağıt yaktığı söyleniyor. Sonraları insanlar bu kızın mezarına türbe yaptırıyorlar.)

3. Yerleşim Yerleri İle İlgili Efsaneler

KE-7

Büngüldek (Orhaniye) Köyünün Adı Efsanesi

Hindikî Büngüldek köölülêniñ atıları Garaçakal Yörükleriydin. Ondan evelden Gır Gozak, Gôrak taraflânı gonmuşlâ. Ôdu da pek susuzluk çekiyolâmış. Bi gün mezêlîñ yakınında bi yêde su büngüldümüş. Onnâ da:

— Su yêden büngül büngül büngül dedi dimişlê. Sôna da bu suyuñ ikânına evlêne gûmuşlâ. Ondan beri bu köve Büngüldek deyolâ. (K140)

(Şimdiki Büngüldek köylülerinin ataları Karaçakal Yörükleriydi. Ondan evelden Kır Kozak, Koğarak taraflarına konmuşlar. Orada da pek susuzluk çekiyorlarmış. Bir gün mezarlığın yakınlarından bir yerde su fıskırmış. Onlar da:

— Su yerden büngül büngül büngül dedi, demişler. Sonra da bu suyun iki yanına evlerini kurmuşlar. Ondan beri bu köye Büngüldek diyorlar.)

KE-8

Gözkaya Köyünün Adı Efsanesi

Evelden harp vâmiş. Covû, Aydın'ı gadâ gelmiş. Hindikî kövlülêñ atılara yörügmüş. Çadırlâda yaşiyolâmış. Bureya gonduklânda düşman covuru geliyo mu deye ta an daşlıktan gözlêlêmiş. İşde o daşa gözetlime gayası dimişlê. Deye deye göz gayası galmış adı. Soñura bu köve de Gözgâyası deyivêmişlê. (K75)

(Evvelden harp varmış. Gâvur, Aydın'a kadar gelmiş. Şimdiki köylülerin ataları yörük imiş. Çadırlarda yaşiyorlarmış. Buraya konduklarında düşman gâvuru geliyor

mu gelmiyor mu diye şu taşlıktan gözlerlermiş. İşte o taşa gözetleme kayası demişler. Diye diye “göz kayası” kalmış adı. Sonra bu köye de “Gözkayası” diyivermişler.)

KE-9

Evsekler Köyünün Adı Efsanesi

Hindikî kövlülêñ dedilere evelden bi yêde dûmazlâ, çadırlâda yaşâlâmiş. Soñura sêtinniklê almışlâ. Bu sêtinniklere yakın duralımıñ deye bi iki göz daşdan ev yapmışlâ. Evlere yapa yapa köv olmuş bura. Tışdan gelennê de bunnara *evi sêreklê* demişlê. İşdi deye deye kövüñ adı *Evseklê* galmış. (K65)

(Şimdiki köylülerin dedeleri evelden bir yerde durmazlar, çadırlarda yaşarlarmış. Sonra zeytinlikler almışlar. Bu zeytinliklere yakın duralım diye bir iki göz taştan ev yapmışlar. Evleri yapa yapa köy olmuş burası. Dıştan gelenler de bunlara “evi seyrekler” demişler. İşte diye diye köyün adı “Evsekler” kalmış.)

Değerlendirme

Yöreden derlediğimiz oluşum ve dönüşüm efsanelerinde insandan kuşa (KE-1, KE-2) ve taşa (KE-1) dönüşme motiflerine rastlamaktayız. Kuşa dönüşme ya da kuş donuna girme motifi, şamanların dinî ayinlerinde görülen ve daha sonraki dönemlerde bazı halk anlatılarına da konu olan bir motiftir. Taşa dönüşme, Türk efsanelerinde çoğunlukla cezalandırma unsuru olarak kullanılırken bu efsanede (KE-1) ödüllendirme unsuru olarak kullanılması dikkati çekmektedir. Ayın şekilden şekle girmesini açıklayan efsanede (KE-3) ise ayın erkek olarak nitelendirilmesi eski inanışlarla ve diğer Türk coğrafyalarında anlatılan efsanelerle benzerlik göstermektedir. Zira ay, Türklerce hep erkek olarak düşünülmüştür. Tilkinin kuyruğunun uzun olmasını açıklayan efsanede (KE-4) ise tilki, kurnazlığı sayesinde kuyruğunu muhafaza edebilmiş ve bu sayede tilki neslinin de kuyruğu uzun kalmıştır. Türbe ve yatırlarla ilgili efsanelerden Çakır Dede efsanesi (KE-5) Türk anlatılarında çokça karşımıza çıkan bir *kesik baş efsanesidir*. Çakır Dede isimli zat, efsaneye göre bir savaş esnasında kesilen başını koltuğunun altına alarak savaşa devam etmiştir. Yörük Kızı Türbesi efsanesi (KE-6) ise uzak memleketlerden gelen bir ailenin küçük kızının ölümünü ve ardından yörede görülen olağanüstü olayları anlatan bir efsanedir. Yerleşim yerleri ile

ilgili efsaneler de Koçarlı ilçesine bağlı üç köyün isimlerini nasıl aldıklarını içeren efsanelerdir (KE-7, KE-8, KE-9).

Koçarlı yöresinde, efsanelere tereddütsüz inanılmaktadır. Ayrıca efsaneler çocuklarla yabancılara pek anlatılmamaktadır. Bu yüzden derlemelerimiz esnasında oldukça zorluk çektiğimizi belirtmemiz gerekir.

2.4. KÖY SEYİRLİK OYUNLARI

Köy seyirlik oyunları daha çok köy çevrelerinde, yılın belirli günlerindeki bazı törenlerle düğünlerde ve eğlence amaçlı kış geceleri toplantılarında oynanan oyunlardır. Bunların bazılarında karşılıklı konuşma bazılarında ise mimler ve hareketler ön plandadır. Ama hepsi bir tiyatro niteliği taşımaktadır. Bu oyunların aktörleri, oyunculuğu meslek edinmiş kişiler değil oyunun genel konusunu bilen herkes olabilir. Köy seyirlik oyunlarında bazen seyirciler de oyuna katılabilmektedir. Basitçe yapılmış da olsa kılık değiştirmenin görüldüğü bu oyunlarda ayrıca hayvan kılığına girmiş aktörler de rol alabilirler.⁴⁰⁴

Seyirlik oyunlar iki grupta incelenebilir:

- 1- Ritüel nitelikte, belirli bir takvimi olan işlevsel oyunlar
- 2- Evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar

Ritüel kökenli oyunlarda şenlik, büyü, bolluk ve bereket motifleri iç içedir. Taklit, eylem ve toplu katılma doğaya karşı korunmadır. Bu tür oyunlar eski-yeni, iyi-kötü, bolluk-kıtlık, yaz-kış, ak-kara, güçlü-zayıf gibi çatışmalar üzerine kurulur. Ritüel kökenli oyunların bir kısmı kıştan sonra canlanan doğanın sevinçle karşılanması törenlerine bağlıdır. Ritüellerle, kökeni avcılık ve tarım dönemlerine kadar indirebileceğimiz izler günümüze kadar taşınmıştır. Bugün büyü işlevinin unutulduğunu söyleyebileceğimiz seyirlik oyunların içerdiği eski kültüre bağlı bolluk, bereket ve çoğalmayı simgeleyen motiflerin tam anlamıyla bilinmediğini görmekteyiz. Günümüzde birçoğu eğlence amaçlı oynanmasına rağmen bu oyunlar, temelindeki dinsel işlevi hatırlatan izler taşımaktadır.⁴⁰⁵

Koçarlı yöresinden tespit ettiğimiz **üç** köy seyirlik oyunu aşağıdaki gibidir:

⁴⁰⁴ Boratav, a.g.e., s. 218-219.

⁴⁰⁵ Şener, Sevda, *Tiyatronun Kaynağına İlişkin Kuramlar*, Gündoğan Yay., Ank., 1998, s. 23.

KS-1

Arap Oyunu

Arap oyunu düğünlerde, özellikle de kına gecelerinde oynanan bir oyundur. Komik durumlar yaratılarak izleyicilerin eğlenmesi amaçlanır.

Oyun için öncelikle erkek kılığına girecek bir kadın seçilir. Bu kadına erkek kıyafetleri giydirilir. Soba isi ile bıyık çizilir ve yüzünün tümü siyaha boyanır. Oyun, ismini de bundan almaktadır. Erkek kılığına giren kadın, yanına başka bir kadın bulur ve böylece oyuncular seçilmiş olur.

Erkek kılığındaki kadın komik hareketler yaparak oynar ve izleyicilerin eğlenmesini sağlar. Yanındaki diğer kadınla birlikte kadın izleyicilere sataşır, onlara dokunur ve onları kızdırmak için çeşitli sözler sarf eder. İzleyiciler de erkek kılığındaki bu kadına laf atarlar, yanındaki diğer kadını kaçırmaya çalışırlar. Erkek kılığındaki kadın da bunları oyuna kaldırır. Ayrıca bir dilenci gibi ev sahibinden sabun, ekmek, su ister. Bazen de omzuna tüfek asarak oynar ve bu tüfekle yanındaki diğer kadını kaçırmaya çalışanları vurmaya ister. Oyun bu şekilde yaklaşık 30 dakika sürer. (K4, K18, K27, K31, K57)

KS-2

Oğlan Mehmet-Kız Ayşe Oyunu

Oğlan Mehmet-Kız Ayşe oyunu kına gecelerinde oynanan seyirlik oyunlardan biridir. Oyun için öncelikle kadın kılığına girecek bir erkek ve erkek kılığına girecek bir kadın seçilir. Erkek kılığına giren kadına *Oğlan Mehmet*, kadın kılığına giren erkeğe de *Kız Ayşe* isimleri verilir.

Oyuna göre Oğlan Mehmet ile Kız Ayşe karı-kocadır ve düğüne eğlenmeye gelmişlerdir. Düğün meydanında komik hareketler yaparak oynamağa başlarlar. Bu sırada erkek izleyiciler Kız Ayşe'ye laf atarlar, Oğlan Mehmet de bunlara kızar. İzleyiciler ellerinde sopalarla bu çifti ayırmağa çalışırlar. Oğlan Mehmet de düğün sahibinden tüfek ister. Kız Ayşe'yi rahatsız eden izleyicileri meydandan uzaklaştırır ve diğer seyircileri oyuna kaldırarak onamağa devam eder. Oyun, özellikle Oğlan Mehmet'in komik hareketleriyle izleyenleri eğlendirmekte ve yaklaşık 25-30 dakika sürmektedir. (K10, K28, K37, K44, K127, K129, K130)

KS-3

Topal Hatçe Oyunu

Topal Hatçe oyunu kına gecelerinde seyircileri eğlendirmek amaçlı oynanan bir oyundur. Oyun için öncelikle kadın kılığına girecek bir erkek seçilir ve topal taklidi yapabilmesi için buna baston ya da sopa verilir. Bu oyuncuya *Topal Hatçe* adı takılır ve başka bir erkek oyuncuyla birlikte düğün meydanına çıkarlar.

Topal Hatçe müzik eşliğinde yaptığı komik hareketlerle izleyenleri güldürür. Daha sonra erkek, Topal Hatçe'ye yaklaşarak ona kur yapar. Gönlünü almağa çalışır. Bazen onunla birlikte oynamağa çalışır. Topal Hatçe başta nazlanır, onu bastonuyla kovmağa çalışır fakat sonunda gönlü olur ve erkeğin kucağında meydandan iner. İzleyenleri eğlendirme amaçlı oynanan bu oyun yaklaşık 15-20 dakika sürer. (K52, K66, K71, K102, K113)

Değerlendirme

Yöreden derlediğimiz üç oyun da evlenme törenlerinde (düğün, kına gecesi) oynanmaktadır. Oyunlar eskiden evlerin büyük odalarında oynanmakta iken günümüzde çoğunlukla törenin yapıldığı alanda oynanmaktadır. Oyunlarda dikkati çeken en önemli unsur oyuncuların kılık değiştirmesidir. Kadınların erkek, erkeklerin de kadın kılığına girdiği bu oyunların doğaçlama oynanması da halkın teatral yeteneğinin ne kadar kuvvetli olduğunun bir göstergesidir.

2.5. ÇOCUK OYUNLARI

Oyun kelimesinin Türkçede *hile*, *düzen* anlamlarından başka *dans* anlamı da olmakla beraber tiyatro, kukla gibi seyirlik gösterileri karşılayan anlamları da vardır. Bir de çocukların ve büyüklerin günlük yaşamın sıkıntılarından kurtulmak için boş zamanlarında eğlenme yoluyla dinlenmelerini sağlayan eylemleri tanımlamak için de *oyun* sözcüğünün kullanıldığını görmekteyiz.⁴⁰⁶ Çeşitli folklor araştırmacılarının da pek çok kez incelediği bu oyun türünün çocuklarla olan kısmı da çalışmamızın bu bölümünün konusunu teşkil etmektedir.

Çocuk oyunları dışarıdan görüldüğü gibi anlamsız ve değersiz değillerdir. Pek çoğunda gerek sözle gerek eylemle eski büyüsel uygulamaların kalıntısı olduğunu

⁴⁰⁶ Boratav, a.g.e., s. 283.

gösteren pek çok izlere rastlanmaktadır. Ebe karşılığında kurt, şeytan, cadı gibi anlamlara gelen sözcükler kullanılması; kimi oyunlarda cennet, cehennem, yakmak gibi sözcüklere rastlanması; oyunda yenilenin ölmesi; yeniden oyuna alınmasına sağaltılma gözüyle bakılması; oyunda belli bir yere, özellikle kaleye tükürülmesi ya da ebeyi seçerken ve oyuna başlama sırasını belirlemek için taşa tükürülmesi gibi eylemlerin ritüel ve simgesel anlamları bulunmaktadır.⁴⁰⁷

Çocuk oyunları, Boratav'ın tasnifine göre üçe ayrılmaktadır:

A. Büyüklerin küçükler için çıkardığı oyunlar

B. Çocukların söz oyunları

C. Takım hâlinde, danslı, türkülü oyunlar ve basit taklit oyunları⁴⁰⁸

Koçarlı yöresinden tespit ettiğimiz **on altı** adet çocuk oyunu aşağıdaki gibidir:

KÇ-1

Şar

Oyun beşer kişilik iki takım hâlinde ve geniş bir alanda oynanır. Kimin hangi takımda yer alacağı belirlendikten sonra her takım, yere oyuncuların içine sığabileceği büyüklükte bir daire çizer. Oyunun amacı karşı takımın dairesine ayak basıp orayı fethetmektir.

Oyunda, oyuncular rakip daireleri fethetmek için dairelerinden çıkar fakat sonradan çıkan oyuncunun önceden çıkan oyuncuya değerek onu tutsak etme hakkı vardır. Tutsak olmak istemeyen oyuncu da kaçır ve tekrar kendi dairesine dönerek güç toplar. Eğer dairesine dönmeden yakalanırsa tutsak edilir, ancak takım arkadaşlarının eline dokunmasıyla özgür kalabilir. Oyun iki takımın birbirlerinin dairesini boşaltmak amacıyla yaptığı oyunlar ve blöflerle sürerek takımlardan birinin dairesi fethedildiğinde sona erer. Rakip takımın dairesini fetheden oyuncu “Şar” diye bağırır ve oyun biter. (K39)

⁴⁰⁷ And, Metin, “Çocuk Oyunlarının Kültürümüzde Yeri ve Önemi”, <http://www.antropoloji.net>, Erişim tarihi: 19.01.2011, 14:50, s. n. y.

⁴⁰⁸ Boratav, a.g.e., s. 288-289.

KÇ-2**Dokuz Kiremit**

Dokuz parça yassı kiremit ve bir top ile oynanır. Bir ebe seçilir. Yere bir daire çizilir. Kiremitler bu dairenin ortasına üst üste konur. Diğer oyuncular kendi aralarında bir sıra belirlerler. İlk çocuk, yerden topu yuvarlar ve kiremitleri devirmeye çalışır. Sırayla yapılan bu top atışlarında kiremitler ne zaman devrilirse, ebe topu yakalar ve çocuklardan birini topla vurmaya başlar. Diğerleri bu arada kiremitleri üst üste dizmeye çalışırlar. Amaç ebeye vurulmadan kiremitleri tekrar dizmektir. Vurulan ebe olur. (K25, K141)

KÇ-3**Üçtaş**

Oyuna *üçtaş* denmesinin sebebi her oyuncuda üç tane taş olmasıdır. Üçtaş iki kişiyle oynanır. Oyunun oynanması için şeklinin herhangi bir zemine çizilmesi gerekmektedir. Oyunun şekli, içinde dört tane küçük kare bulunan büyük bir karedir. Karelerin her köşesi taşların durması gerektiği yeri, köşeler arasındaki çizgiler de taşların hareket doğrultusunu göstermektedir.

Her iki oyuncuda farklı renkte olmak üzere üçer tane taş bulunur. İki oyuncu da taşlarını sırayla köşelere yerleştirerek oyuna başlarlar. Taşlar aynı düzlemde olmamaları şartıyla istenilen köşelere konulabilir. Her elde yalnız bir hamle yapılır. Taşlar yalnızca bulunduğu köşeden yanındaki boş köşeye taşınabilir. Taşlar birbirinin üstünden atlayamaz ya da birbirini yiyemez. Oyuncular taşlarını aynı düzlemde üçlemeye çalışırlar. Bunu yapan bir oyuncu oyunu kazanmış sayılır. (K25, K31, K168)

KÇ-4**Taştayım Topraktayım**

Oyun 5–6 kişi ile oynanır. Oyun için taşlık bir alan seçilir. Ebe seçildikten sonra her oyuncu kendine bir taş seçer ve bu taşın üzerine oturur. Oyuncular, ebeyi şaşırtmak için birbirleriyle yer değiştirmeye çalışırlar. Kendi taşından diğer taşa gittiğinde her oyuncu "*Taştayım, topraktayım*" diye bağırır. Ebe bu sözü söyleyeni taşa oturmadan yakalarsa yeni ebe o oyuncu olur. Oyun bu şekilde devam eder. (K149, K168)

KÇ-5**Dikili Taş**

Üçer kişiden oluşan iki takım kurulur. Geniş bir alanda sağa ve sola uzunca üç adet taş dikilir. Oyuncular da bu taşları devirmek için küçük taşlar toplarlar. Yaklaşık 10 metre uzaktan bu dikili taşları devirmeye çalışırlar. Taşları ilk deviren takımı diğer takım sırtında taşır. (K25, K41)

KÇ-6**Topaç**

Eskiden çocukların koyun güderlerken oynadıkları basit bir oyundur. Meşe palamudu ya da çalı pelidi ile oynanır. Pelidin sivri kısmını düz bir zeminde “*Güzel topaç dön durma/Hiç yorulup oturma/Senin işin çalışmak/Yoksa hazırdır dayak*” tekerlemesini söyleyene kadar döndürebilen oyunu kazanır. (K73, K74)

KÇ-7**Kurt Baba**

7-8 kişiyle oynanan bu oyunda çocuklar arasından bir kurt, bir anne seçilir ve diğer çocuklar yumurta olur. Anne, kurt baba duymaksızın çocuklarına birer renk ismi verir ve kurt gelip annenin kapısını çalar. Anne:

— Kim o?

— Kurt baba.

— Ne istersin?

— Yumurta.

— Hangi renk?

Kurt baba bir renk ismi söyler. Eğer söylediği renk var ise o yumurta kaçmaya başlar ve kurt baba onu kovalar. Eğer yakalanırsa kurt babanın yardımcısı olur. (K39)

KÇ-8**Davul Zurna Bana Vurma**

7-8 kişiyle oynanan bu oyunda bir ebe seçilir. Ebe arkasını döner ve “*Davul zurna bana vurma, bir iki üç*” der. Ebe bunu dediği anda oyuncular oldukları yerde

dönmeye başlarlar. Ebe de onları güldürmeye çalışır. Gülen kişi yeni ebe olur ve oyun bu şekilde devam eder. (K39, K368)

KÇ-9

Kadı-Çavuş

3 kişiyle oynanan bu oyunda kibrit kutusu kullanılır. Kibrit kutusu sırayla yere atılır. Dik atan kadı, yan atan çavuş, düz atan da hırsız olur. Kadı, hırsıza ceza verir ve çavuş da bu cezayı uygular. (K39, K141)

KÇ-10

Yerden Yüksek

7-8 kişiyle oynanan bu oyunda öncelikle bir ebe seçilir. Oyun başladığında oyuncular kendilerine yerden yüksek bir yer bulurlar ve oyun esnasında yere inebilirler. Fakat yere indikleri anda ebe tarafından yakalanan kişi yeni ebe olur. (K25, K39, K168)

KÇ-11

Sopalı Ebe

5-6 kişiyle oynanan bu oyunda öncelikle bir ebe seçilir ve diğer oyuncular, oyuncu sayısından bir tane eksik sayıda daire çizerler ve bu dairelerden bir tanesi ebenin olur. Elinde sopayla bekleyen ebe, bir müddet sonra sopasını uzak bir yere atar ve almaya gider. Ebe gelene kadar diğer oyuncular, ebenin dairesini sopası derinliğinde kazmak zorundadır. Eğer kazamazlarsa ebenin geldiğini gördükleri anda dairelere girmeye çalışırlar. Dışarıda kalanı ise ebe, sopasıyla döver. Eğer kazarlarsa tüm oyuncular ebeyi döver. (K39, K168)

KÇ-12

On Bir El

En az beş kişiyle oynanan bu oyunda tüm oyuncular bir daire oluştururlar ve ellerini üst üste koyarak 11'e kadar sayarlar. 11 rakamı kime denk gelirse o ebe olur ve diğerlerini yakalamağa çalışır. Yakaladığı kişi de ebeye diğerlerini yakalaması için yardım eder. (K149, K168)

KÇ-13**Tilki Tavuk**

4 kişiyle oynanan bu oyunda çocuklar önce ebe seçmek için koşu yarışması yaparlar. Birinci gelen karga, ikinci gelen horoz, üçüncü gelen tavuk ve sonuncu gelen de tilki olur. Daha sonra tilki, diğer oyuncuları yemeye çalışır. Bu esnada herkes simgelediği hayvanın sesini çıkarmağa mecburdur. Oyunda en avantajlı kargadır, istediği yere çıkabilir. Tilki kimi yerse yeni tilki o olur ve tilkikten kurtulan çocuk da yediği hayvanın yerine geçmiş olur. (K41, K149, K168)

KÇ-14**Eski Minder**

Genellikle kızların oynadığı bu oyunda en az altı oyuncu bulunur. Seçilen ebe ortaya oturarak yüzünü kapatır ve diğer oyuncular etrafında dönerek “*Eski minder / Yüzünü göster / Göstermezsen / Bir poz ver / Güzellik mi / Çirkinlik mi / Havuz başında / Mankenlik mi*” tekerlemesini söylerler. Ebe bunlardan birini söyler ve diğerleri de ebenin söylediğini (poz vermek, güzellik, çirkinlik, mankenlik) yapmağa çalışırlar. Ebe en iyi yapamı seçer ve yeni ebe seçilen bu oyuncu olur. (K25, K39)

KÇ-15**Menekşe**

Yedişerli iki grup tarafından oynanan bu oyunda gruptaki oyuncular el ele tuşturlar ve 5-6 metre arayla birbirlerine seslenirler:

1. grup: Menekşe menekşe

2. grup: Mendilin yere düşe

1. grup: Bizden size kim düşe

2. grup da karşı gruptan birinin adını söyler. Adı söylenen kişi koşarak gelir ve 2. gruptaki oyuncuların ellerini çözerek geçmeye çalışır. Geçebilirse o gruptan birini kendi grubuna götürür. Geçemezse kendi o grupta kalır. Gruplardan biri tek kişi kalana kadar oyun bu şekilde devam eder. (K141, K168)

KÇ-16

İp Atlama

Genellikle kızların oynadığı bu oyunda iki oyuncu karşılıklı durur ve ilk elde ayak seviyesinde olmak üzere ve sonraki ellerde gittikçe yerden yüksekliği artan bir ip tutar. Başka bir oyuncu da “*Laleli Belkıs / İçeriye gir kız / İpten tut kız / Dışarıya çık kız / Denizde dalga / Hoş geldin abla / Eteğini topla / Rahat otur abla / Etek bluz / İngiliz turist / Camide hoca / Ablama koca*” tekerlemesini söyleyerek bu ipten atlamağa çalışır. (K25, K141, K149)

Değerlendirme

Yöreden derlediğimiz çocuk oyunlarının biri (KÇ-3) zeka, diğerleri ise beden gücü ve yeteneğine bağlı oyun türlerindedir. Beden gücüne bağlı oyunlardan bir kısmında (KÇ-1, KÇ-4, KÇ-7, KÇ-12, KÇ-13) ise hızlı koşma yeteneği ön plana çıkmaktadır. Çocuk oyunlarının bir kısmında (KÇ-4, KÇ-6, KÇ-7, KÇ-8, KÇ-14, KÇ-15, KÇ-16) kalıplaşmış sözler ve tekerlemeler dikkati çekmektedir. Bir oyunda da (KÇ-13) çocukların çeşitli hayvan taklitleri yapmaları, akıllara ilkel avcılarının taptığı büyüsel törenleri getirmektedir.

Koçarlı yöresinde, çocuk oyunları kırsal kesimlerde eski canlılığından çok şey kaybetmiş olmasına rağmen hâlâ korunurken kentsel alanlarda ise yok olmak üzeredir. Çocuklar boş vakitlerini bilgisayar/internet oyunları ile geçirmektedir.

SONUÇ

Tezimizde öncelikle Koçarlı ilçesinin tarihi, coğrafi özellikleri, nüfus ve ekonomik yapısı ile sosyo-kültürel yapısı incelenmiş olup daha sonra araştırma alanının çalışmamıza yansıyan dil özelliklerine değinilmiş ve halk kültüründe örf, âdet, gelenek, görenek gibi yaptırım unsurları verilerek folklor ürünleri kısmına geçilmiştir.

Yaptığımız araştırma sonucunda derlenen malzeme folklor ürünleri ve anonim halk edebiyatı ürünleri olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. Koçarlı yöresi folklor ürünleri olan geçiş dönemleri (doğum, evlenme, ölüm); bayram, tören ve kutlamalar; halk inanışları, halk mutfağı ve nihayetinde halk hekimliği âdetleri sırasıyla incelenmiştir. Yazılı kaynaklardan bilgi verildikten sonra sözlü kaynaklardan edinilen yöreye özgü âdet ve inanışlar verilmiş ve her bölümün sonunda bir değerlendirme yapılarak bu âdet ve inanışların eski Türk kültürü ile olan ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Folklor ürünlerinin ilki ve belki de en önemlilerinden biri olan geçiş dönemleri sayısız âdet, gelenek, görenek ve uygulamalar ihtiva etmekle birlikte bu inanış ve uygulamalar hem eski Türk inanışlarının değişerek günümüze ulaşmış şekillerinin hem de mevcut din olan İslam'ın gereklerinin kaynaşmasıyla oluşmuş ritüellerdir.

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, bilinmeyen bir âlemden gelen bebeği hem var olduğuna inanılan olağanüstü güçlerin olumsuz etkilerinden korumak hem de öncesi ve sonrasında doğum evresinin ileriki hayatını etkilediği düşüncesiyle çocuğa güzel bir gelecek hazırlamak için pek çok inanış ve uygulamanın ortaya çıktığı bir dönemdir.

Koçarlı yöresine ait doğum ile ilgili uygulamaların en önemli özelliklerinin başında eski Türk inanışlarıyla olan bağlarının çok kuvvetli olması gelmektedir. Örneğin kısır kadının ağacın altında yatarak gebe kalacağına inanması ya da kesilen hayvanın çene kemiğinden doğacak çocuğun cinsiyetine dair tahminlerde bulunulması gibi doğum öncesine ait uygulamalar doğrudan doğruya eski Türk inanışlarıyla ilişkilidir. Doğum yapan kadının doğumunu kolaylaştırmak için bağına sabun koyma veya evin yakınındaki dibek taşını dik konuma getirme gibi İslamca batıl olarak nitelendirilen uygulamalar da ilkel dönemlerde insanların hayatına tümüyle hâkim olan büyü olgusu bağlamında değerlendirilmesi gereken ritüellerdir. Doğan çocuğu albastı

gibi tamamen eski Türk inanç sistemine ait olağanüstü varlıklardan korumak, yine aynı amaçla kırklama merasimi düzenlemek ve bu tören esnasında –bilinçsizce yapılırsa bile– taş ve su iyisine sığınmak ya da aydaş aşı pişirme töreninde yol iyесinden yardım istemek gibi ritüeller yöre halkı tarafından İslam’ın bir gereği olarak kabul edilen fakat aslında İslam’la hiçbir ilgisi olmayan ve tamamen eski Türk inanışlarına dayanan unsurlardır. Bunlardan başka çocuğun yürüeyebilmesi amacıyla duşak kesme işlemine başvurulması ve sünnet olan çocuğun acısı hafifletmek için elde oklava çevrilmesi gibi büyüsel nitelikteki işlemler de kaynağı eski Türk inanışlarında aranması gereken ritüellerdendir.

Geçiş dönemlerinden ikincisi olan evlenme, iki gencin hayatlarını birleştirerek yeni bir aile kurmalarına vesile olan bir dönemdir. Nasıl ki doğumla dünyaya gelen bebeği çeşitli tehlikelerden korumak için bazı uygulamalara başvurulur, yeni kurulacak ailenin de birtakım olumsuzluklardan etkilenmemesi için muhtelif pratiklerden istifade edilir.

Belirli bir yaşa gelen ve evliliğin tüm ön şartlarını yerine getiren bir gencin artık evlenme zamanı gelmiştir. Kimi gençler anlaşarak kimileri görücü usûlü ile kimileri de kız kaçırarak evlenmekte iken bazı gençler de çeşitli nedenlerden dolayı evlenememekte ya da evlenemeyeceği hissine kapılmaktadır. İşte bu gençlerle ailelerinin endişeleri ve evlenme/evlendirme umutlarının birleşmesi neticesinde birtakım ilginç âdetlerin ortaya çıkmış olduğunu görmekteyiz. Koçarlı yöresinden derlediğimiz pilava taş koyma, anne-babaların ayakkabılarının altına çivi çakma gibi âdetlerin yanı sıra cuma günleri kilit açma ve nişan/düğün kurdelelerini parmağa dolama gibi kısmet açmaya yönelik dinsel-büyüsel pratikler de yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı ortaya çıkan ve halk arasında yayılan âdet ve uygulamalardır. Evlenme ile ilgili bu âdet ve uygulamalara yöreden pek çok örnek verebiliriz: Kız isteme esnasında oğlanı beğenmeyen kızın görücülerin ayakkabılarını ters çevirmesi ya da oğlana tuzlu kahve ikram etmesi; düğünün başladığını işaret eden bayrak dikme töreninde silah atılarak kurulacak yeni aileye musallat olabileceği düşünülen kötü ruhların korkutulması; gelin alma töreninde tavuk, bakır çanak çalınması ve babası tarafından geline kuşak bağlanması; gelin indirme töreninde saç işleminin yapılması ve saçılan yiyeceklerin kısmeti açacağına inanılması ve yeni evlerine giren çiftin ocağına ateş yakılarak yeni kurulan yuvanın kutsanması gibi âdet, inanış ve uygulamaların bir

kısının eski Türk kültürüne ait unsurların günümüze aksetmiş hâlleri olduğu açıkça görülmektedir.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm, doğum ve evlenme dönemlerindeki gibi insana mutluluk değil aksine acı veren bir dönemdir. Diğer geçiş dönemlerinde de olduğu gibi kişiyi, öbür dünyaya geçişi esnasında çeşitli tehlikelerden korumak gerekmekte ve bu sebeple çeşitli din ve inanç sistemleri gereğince birtakım işlemler uygulamak lazım gelmektedir. Ölüm döşeğindeki kişinin ölümünü kolaylaştırmak için uzaktaki akrabasının gömleğini üzerine örtme veya başının altından yastığını alma gibi İslami zannedilen bu tip uygulamaların yanı sıra yöreden derlediğimiz ve diğer Türk coğrafyalarında rastlanması ihtimal dışı olan *can almağa üç meleğin geldiği* inancı da dikkati çeken unsurlardan biridir. Ölünün kalktığı yere taş koyma, ölüyü bekletirken ışıkları açık bırakma ve kişinin içinde öldüğü yatak, çarşaf, yastık gibi eşyaların dışarıya serilmesi gibi uygulamalar da kaynağı eski Türk inanışlarına dayanan ritüeller olup yörede canlılıkla korunmaktadır. Ölü yıkanırken yakınlarının ölünün başına su döküp “*Umduğun bu olsun*” demeleri, defin sırasında kazma, kürek gibi gereçlerin yere bırakılarak verilmesi de eski Türk âdetlerinin yörede yaşadığının açık birer göstergesidir. Şamanist inancın Koçarlı yöresinde tüm canlılığıyla var olduğuna kanıt teşkil edebilecek başka inanışlar da mevcuttur. Defin merasiminden gelenlerin ölünün ruhunun kendilerini takip etmesi endişesiyle başka eve uğramamaları ve öbür dünyada kullanacağı inancıyla ölünün eşyalarının da gömülmesi yöredeki halk inanışlarının kaynağının Göktanrı inancına dayalı olduğunun en açık göstergelerinden biridir.

Koçarlı yöresi folklor ürünleri içerisinde belki de eski Türk kültürüyle en az ilişkili olan ve tamamen İslami kurallara göre şekillendirilen bayram, tören ve kutlamalarla ilgili âdet ve uygulamaların diğer Türk coğrafyalarındakilerle benzer yönleri sahip olduğu açıkça görülmektedir.

Geçiş dönemlerinden farklı olarak her gruptan insanın ortaklaşa inandığı ve aslında mevcut dine ait olmayan birtakım inanmalara halk inanışları denmektedir. Bu inanışlar genel olarak bir önceki dinden arta kalan unsurlar olup yeni dince de batıl olarak nitelendirilen fakat halkın bir türlü vazgeçemediği inanmalar bütünüdür. Koçarlı yöresinde de halk inanışları yoğun bir şekilde mevcuttur.

Yatır ve türbe inancına bağlı olarak ortaya çıkan dedelerin gezdiği ve insanlara görüldüğü inancı, çeşitli sebeplerle ziyaretine gidilip yardımı istenen türbe ve evliya

inancı vb. halk inanmaları eski Türk kültüründeki atalar kültü ile İslamiyet'teki veli kültürünün kaynaşmasıyla ortaya çıkmış inanmalardır. Yörede Şamanist inanışların yaşadığının açık göstergelerinden biri de kurban ritüeli çerçevesinde görülen inanış ve uygulamalardır. Yeni alınan araba ve evin önünde kan akıtılması, namlunun ucuna mendil bağlanarak kansız kurban sunulması ve kurban edilen hayvanların kürek kemiğine bıçak vurulmaması tamamen Göktanrı inancına ait inanışlar olup Türklerin İslamı yüzyıllar önce kabul etmiş olsalar bile hâlâ yaşattıkları pek çok Şamanist inanmalardan bazılarıdır.

İslamca da varlığı reddedilmeyen nazar inancı bağlamında yöreden derlediğimiz bazı inanışlar sayesinde de Göktanrı inancının etkilerinin Koçarlı yöresinde yaşadığı kanısına varabilmekteyiz. Nazardan korunmak için birtakım büyüsel sözlere başvurulması; yüze siyah bir leke sürülmesi; yılanbıçağı otu, kaplumbağa kabuğu, devetüyü, karaca ot gibi nesnelere kullanılması ve nazardan kurtulmak için de ateşe tuz saçma, nazarı değen kişinin ayak izini kesme ve ineğin alnına yumurta çarpma gibi ritüeller bu savımıza kanıt oluşturan unsurlardır.

Kısaca birtakım işlemler neticesinde diğer varlıkların hareket ve geleceklerini etkileyebilme gücü olarak tanımlanan büyüün çok eski dönemlerden beri kullanıldığı bilinmektedir. İslamca şiddetle yasaklanan büyü, eski Türklerde Şamanların başvurduğu işlemlerin başında gelmekteydi. Din değiştireseler bile büyü inançlarını değiştiremeyen Türklerin günümüzde dahi büyüye başvurdukları ve büyüden medet umduklarını bilmekteyiz. Koçarlı yöresinde de büyü ve büyü ile ilgili inanışlar canlı bir şekilde korunmaktadır. Büyü yapılmak istenen kişinin evindeki sabunun suya atılması, büyü işlemlerinde saç teli kullanılması, kurtağzı bağlama törenlerinin yanında diğer halk inanış ve hekimlik uygulamalarında karşımıza çıkan taklit ve temas büyülerinin de yörede kullanılması Göktanrı inancının İslamiyet'in içinde nasıl kaybolmadan yaşadığını gözler önüne sermektedir.

Yöreden derlediğimiz diğer halk inanışlarının da temelinde eski Türk inanışlarının yattığını şu birkaç örnekte görmek mümkündür: Yağmur yağdırmak için suya yılan kurban edilmesi, ay tutulmasında teneke çalınması, insanın önünden geçen yılanın iyiliğe işaret ettiğine inanılması, ateşe saygı gösterilmesi ve suyla söndürülmesinin yasaklanması, bulaşık ve çamaşır sularının ayak basılmayacak yerlere dökülmesi, şeytanın görüldüğü yere keçe konması ve şeytanın yalnızca koyunların

arasına giremediğine inanılması, avlanan hayvanın kanının tüfeğin ucuna sürülmesi, büyük ağaçlara bez bağlanması gerektiğine ve bu ağaçların başında lambalı dede olduğuna inanılması gibi nedenlerden dolayı eski Türk inanışlarının –en az İslami inanışlar kadar- yörede rağbet gördüğünü söyleyebiliriz.

Koçarlı yöresinin mutfak kültürüne baktığımızda ise yemeklerin genellikle hamur ve çeşitli ot ile sebzelerden yapıldığını görmekteyiz. Özellikle hamurla yapılan yiyecekleri sürekli hareket hâlinde ve bundan dolayı yemek için vakti az olan Yörüklerin karınlarını kısa zamanda doyurmak için yaptığı yiyecek türleri olarak nitelendirebiliriz.

Modern tıbbın halka ulaşmasına kadar tek sağaltma yöntemi olarak kullanılan ve bugün bile özellikle kırsal kesimlerde hâlâ rağbet gören halk hekimliği uygulamalarına Koçarlı yöresinde de rastlamaktayız. Yöre hekimliğinde Şamanist ve İslami uygulamaların yanında tecrübeler neticesinde edinilmiş birtakım akılcı pratikler de mevcuttur. Çeşitli hastalıklardan kurtulmak için bazı büyüsel sözlerin söylenmesi ve hareketlerin tatbik edilmesi, havale geçiren çocuğun üzerinden çıplak olarak atlanması, burun kanamasına çare olarak bez parçası tütsülenmesi gibi büyüsel işlemlerin yanında bir de gelincik dalı, hayıt tohumu, kirpi eti, devetabanı gibi gıdaların tüketilmesi esasına dayanan akılcı uygulamalardan da söz etmek mümkündür.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise yöreden derlediğimiz anonim halk edebiyatı ürünleri verilmiş ve bunlar biçim ve içerik olarak incelenmeye çalışılmıştır. Derlediğimiz malzemeyi sayısal olarak şu şekilde sıralayabiliriz: **İki** türkü, **yüz kırk sekiz** mani, **beş** ninni, **iki** ağıt, **kırk beş** düzgülü, **altmış** tekerleme, **on bir** mezar taşı yazısı, **kırk altı** bilmece, **yüz kırk dokuz** atasözü, **yetmiş beş** deyim, **yirmi bir** alkış, **on dokuz** kargış, **yedi** masal, **on dört** fıkra, **dokuz** efsane, **üç** köy seyirlik oyunu ve **on altı** çocuk oyunu.

Koçarlı yöresi anonim halk edebiyatı ürünlerinden türkü, ninni, ağıt, düzgülü, tekerleme, mezar taşı yazısı, atasözü, deyim, alkış-kargış, fıkra ve efsane yöreye özgü malzemelerin çoğunluğunu oluşturduğunu düşündüğümüz ürünlerdir. Geriye kalan türler ise diğer Türk coğrafyalarında da tespit edilen materyallerin çoğunlukta olduğu türlerdir.

Çalışmamız esnasında gördük ki yörede türkü, ninni, ağıt, bilmece söyleme ve masal, fıkra, efsane anlatma geleneği ile çocuk ve köy seyirlik oyunları gün geçtikçe

yok olmaktadır. Bu durumun en önemli nedeni teknolojik gelişme ve değişen eğlence kültürüdür. Örneğin çocuklar boş vakitlerini bilgisayar başında geçirmektedir. Eskiden ise zekâ ve yeteneklerini geliştiren oyunlar oynamaktaydılar. Çocuğunu sakinleştirmek isteyen bir anne ise önceden çocuğuna ninni söylerken yahut masal anlatırken şimdi ise televizyon, radyo gibi teknolojik araçlarla çocuğunu sakinleştirmektedir. Yörede mani, düzgü, tekerleme, atasözü ve deyim söyleme geleneği ise diğer türlere nazaran daha canlıdır. Tarlalarda çalışan kadınların yegâne eğlence aracı mani söylemektir. Özellikle kırsal kesimlerde, çocuğuyla ilgilenen anne ya da baba çocuğuna tekerlemeler söylemekte ve çocuklar, oyunlarında ebe seçmek için tekerlemeleri kullanmaktadırlar. Bu şekilde tekerleme söyleme geleneği yaşamaktadır. Yaşlı ve tecrübeli kişiler ise düzgü söyleme geleneğini yaşatmaktadırlar. Uzun cümlelerle anlatılacak bir durumu iki satırla hem de edebî bir estetiklik nakşederek söylemelerindeki ustalığın bizleri mest ettiğini söylememiz gerekmektedir. Kaynak kişilerle yaptığımız derlemeler esnasında ortaya çıkan özgün atasözü ve deyimler de çalışmamızın güzide bir bölümünü oluşturmuştur.

“*Koçarlı Halk Kültürü*” adlı bu çalışmayla bir nevi Koçarlı halkının yaşattığı kültürün tarafımızca bir fotoğrafı çekilmiş ve bu sayede yörede daha sonra yapılacak benzer çalışmalara hem kaynak teşkil edebilecek hem de ileriki yıllarda değişmesi muhtemel halk kültürü unsurları ile tarafımızca derlenen unsurların bir mukayesesine zemin oluşturabilecek bir eser meydana getirdiğimiz kanısındayız. Ayrıca tezimizde, bu halk kültürü unsurlarının orijinal kayıtlarına da yer vererek başta dil araştırmacıları olmak üzere pek çok araştırmacılara kolaylık sağladığımız kanısındayız.

Kaynağını eski Türk kültür ve inanç sisteminden alan Koçarlı halk kültürü gelişen teknoloji ve değişen eğlence kültürü, düşünce yapısı, bakış açısı, dünyayı algılama anlayışı gibi kültürel değişim etkenlerinin tezahürüyle evlilik isteğini belli etme âdetleri gibi birtakım değerlerini yitirmekte iken değişen bilmece söyleme geleneği gibi bazı unsurları da bünyesine katarak Türk millî kültürü dâhilindeki konumunu muhafaza etmektedir.

KAYNAK KİŞİLER

K1

Adı: Dursun

Soyadı: Yardım

Derleme Yeri: Akmescit Köyü

Mesleği: Çiftçi

Yaşı: 56

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu

Kimden Öğrendiği: Babasından

Derleme Tarihi: 13.08.2010

Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K2

Adı: Selma

Soyadı: Yardım

Derleme Yeri: Akmescit Köyü

Mesleği: Ev hanımı

Yaşı: 53

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu

Kimden Öğrendiği: Annesinden

Derleme Tarihi: 13.08.2011

Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K3

Adı: Metin

Soyadı: Sandal

Derleme Yeri: Bağcılar Köyü

Mesleği: Çiftçi

Yaşı: 66

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

Derleme Tarihi: 14.08.2010

Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K4

Adı: Ali

Soyadı: Aldı

Derleme Yeri: Bağcılar Köyü

Mesleği: Çiftçi

Yaşı: 54

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

Derleme Tarihi: 14.08.2010

Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K5

Adı: Hasibe

Soyadı: Aydoğdu

Derleme Yeri: Birci Köyü

Mesleği: Ev hanımı

Yaşı: 63

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu

Kimden Öğrendiği: Annesinden

K6

Adı: Zübeyde

Soyadı: Kelek

Derleme Yeri: Boğaziçi Köyü

Mesleği: Ev hanımı

Yaşı: 47

Eğitim Durumu: Ortaokul mezunu

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden

Derleme Tarihi: 14.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K7

Adı: Halil İbrahim
Soyadı: Uçmaz
Derleme Yeri: Boğaziçi Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 68
Eğitim Durumu: Okuma-yazması var
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 26.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K9

Adı: Zeynep
Soyadı: Kelek
Derleme Yeri: Boğaziçi Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 71
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 26.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K11

Adı: Haydar
Soyadı: Baş
Derleme Yeri: Boydere Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 79
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok

Derleme Tarihi: 26.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K8

Adı: Ömer
Soyadı: Kelek
Derleme Yeri: Boğaziçi Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 51
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 26.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K10

Adı: Selver
Soyadı: Sarıvizam
Derleme Yeri: Boydere Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 58
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 17.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K12

Adı: Şerife
Soyadı: Yigen
Derleme Yeri: Boydere Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 69
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok

Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 17.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K13

Adı: Ahmet
Soyadı: Özcan
Derleme Yeri: Büyükdere Köyü
Mesleği: Bakkal
Yaşı: 74
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 04.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K15

Adı: Aynur
Soyadı: Özcan
Derleme Yeri: Büyükdere Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 72
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 04.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K17

Adı: Hayrettin
Soyadı: Arsal
Derleme Yeri: Cincin Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 82

Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 17.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K14

Adı: Osman
Soyadı: Kan
Derleme Yeri: Büyükdere Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 62
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 04.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K16

Adı: Serpil
Soyadı: Sarıgül
Derleme Yeri: Büyükdere Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 59
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 05.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K18

Adı: İsmet
Soyadı: Atılğan
Derleme Yeri: Cincin Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 63

Eğitim Durumu: Okuma-yazması var
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 13.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 13.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K19

Adı: Behice
Soyadı: Bayram
Derleme Yeri: Cincin Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 68
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 13.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K20

Adı: Hacer
Soyadı: Bayram
Derleme Yeri: Cincin Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 83
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 13.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K21

Adı: Levent
Soyadı: Çerçioğlu
Derleme Yeri: Cincin Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 60
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 13.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K22

Adı: Hatice
Soyadı: Atik
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 61
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 15.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K23

Adı: Mehmet
Soyadı: Atik
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü
Mesleği: Kasap

K24

Adı: Ali
Soyadı: Temel
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü
Mesleği: Çiftçi

Yaşı: 65
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 15.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K25

Adı: Hatice
Soyadı: Atik
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü
Mesleği: Öğrenci
Yaşı: 10
Eğitim Durumu: İlköğretim öğrencisi
Kimden Öğrendiği: Arkadaşlarından
Derleme Tarihi: 15.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K27

Adı: İsmail
Soyadı: Yalçındağ
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 67
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 16.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K29

Adı: Melahat
Soyadı: Tufan
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü

Yaşı: 62

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 16.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K26

Adı: Elif
Soyadı: Tufan
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 34
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 17.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K28

Adı: Süleyman
Soyadı: Tufan
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 66
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 16.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K30

Adı: Emir
Soyadı: Yılmaz
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü

Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 58
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 17.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K31

Adı: Yusuf
Soyadı: Yılmaz
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 64
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 16.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K33

Adı: Hüseyin
Soyadı: Karagöz
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 74
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 17.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K35

Adı: Emine
Soyadı: Duman

Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 60
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 16.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K32

Adı: Naciye
Soyadı: Karagöz
Derleme Yeri: Çakırbeyli Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 73
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 17.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K34

Adı: Şerif
Soyadı: Duman
Derleme Yeri: Çakmar Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 65
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 22.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K36

Adı: Lütfiye
Soyadı: Karadağ

Derleme Yeri: Çakmar Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 61
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 22.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K37

Adı: Mustafa
Soyadı: Karadağ
Derleme Yeri: Çallı Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 53
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 23.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K39

Adı: Nursel
Soyadı: Şen
Derleme Yeri: Çallı Köyü
Mesleği: Öğrenci
Yaşı: 12
Eğitim Durumu: İlköğretim öğrencisi
Kimden Öğrendiği: Arkadaşlarından
Derleme Tarihi: 24.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K41

Adı: Hasan

Derleme Yeri: Çallı Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 51
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 23.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K38

Adı: Yusuf
Soyadı: Durmaz
Derleme Yeri: Çallı Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 69
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 23.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K40

Adı: Hafize
Soyadı: Karadağ
Derleme Yeri: Çallı Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 59
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 23.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K42

Adı: Fatma

Soyadı: Narıncalı
Derleme Yeri: Çallı Köyü
Mesleği: Öğrenci
Yaşı: 12
Eğitim Durumu: İlköğretim öğrencisi
Kimden Öğrendiği: Arkadaşlarından
Derleme Tarihi: 24.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

Soyadı: Özdemir
Derleme Yeri: Çallı Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 77
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 24.06.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K43

Adı: Ali
Soyadı: Köse
Derleme Yeri: Çeşmeköy
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 61
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 01.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K44

Adı: Ramazan
Soyadı: İçyer
Derleme Yeri: Çulhalar Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 55
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 26.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K45

Adı: Fatma
Soyadı: İçyer
Derleme Yeri: Çulhalar Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 54
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 26.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K46

Adı: Hayriye
Soyadı: Varol
Derleme Yeri: Çulhalar Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 78
Eğitim Durumu: Okuma-yazması yok
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 26.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K47**Adı:** Akın**Soyadı:** Varol**Derleme Yeri:** Çulhalar Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 49**Eğitim Durumu:** Ortaokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 26.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K49****Adı:** Suzan**Soyadı:** Yıldırım**Derleme Yeri:** Çulhalar Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 53**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 26.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K51****Adı:** Nihal**Soyadı:** Özçelik**Derleme Yeri:** Dedeköy**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 26**Eğitim Durumu:** Ortaokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 29.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K48****Adı:** Mehmet**Soyadı:** Yıldırım**Derleme Yeri:** Çulhalar Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 57**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 26.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K50****Adı:** Nazmiye**Soyadı:** Altın**Derleme Yeri:** Dedeköy**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 79**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 29.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K52****Adı:** Şenol**Soyadı:** Altın**Derleme Yeri:** Dedeköy**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 31**Eğitim Durumu:** Ortaokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 29.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K53**Adı:** Zehra**Soyadı:** Çetin**Derleme Yeri:** Dereköy**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 68**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 30.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K54****Adı:** Yedigâr**Soyadı:** Çetin**Derleme Yeri:** Dereköy**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 54**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 30.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K55****Adı:** Sezai**Soyadı:** Çetin**Derleme Yeri:** Dereköy**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 66**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 30.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K56****Adı:** Osman**Soyadı:** Uysal**Derleme Yeri:** Esentepe Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 52**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 05.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K57****Adı:** Bayram Ayşe**Soyadı:** Uysal**Derleme Yeri:** Esentepe Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 49**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 05.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K58****Adı:** Ali**Soyadı:** Sökeli**Derleme Yeri:** Esentepe Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 56**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 05.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K59**Adı:** Hasan**Soyadı:** Uysal**Derleme Yeri:** Esentepe Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 69**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 05.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K60****Adı:** Leyla**Soyadı:** Sökeli**Derleme Yeri:** Esentepe Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 23**Eğitim Durumu:** Lise mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 05.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K61****Adı:** Ayşegül**Soyadı:** Uyar**Derleme Yeri:** Evsekler Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 63**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 09.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K62****Adı:** Aziz**Soyadı:** Uyar**Derleme Yeri:** Evsekler Köyü**Mesleği:** Şoför**Yaşı:** 59**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 09.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K63****Adı:** Güler**Soyadı:** Küçük**Derleme Yeri:** Evsekler Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 53**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 09.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K64****Adı:** Asiye**Soyadı:** Aşıcı**Derleme Yeri:** Evsekler Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 85**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 09.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K65**Adı:** Hüsni**Soyadı:** Uzun**Derleme Yeri:** Evsekler Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 86**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 09.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K66****Adı:** Sabri**Soyadı:** Uzun**Derleme Yeri:** Evsekler Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 59**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 10.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K67****Adı:** Saliha**Soyadı:** Aktaş**Derleme Yeri:** Evsekler Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 71**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 10.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K68****Adı:** Nevzat**Soyadı:** Aktaş**Derleme Yeri:** Evsekler Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 48**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 10.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K69****Adı:** Hasan**Soyadı:** Solmaz**Derleme Yeri:** Gaffarlar Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 70**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 21.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K70****Adı:** Emine**Soyadı:** Özçelik**Derleme Yeri:** Gaffarlar Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 57**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 21.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K71**Adı:** Gül**Soyadı:** Solmaz**Derleme Yeri:** Gaffarlar**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 69**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 21.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K72****Adı:** Ümmet**Soyadı:** Özçelik**Derleme Yeri:** Gaffarlar**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 38**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 21.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K73****Adı:** Hasibe**Soyadı:** Abalı**Derleme Yeri:** Gözkaya Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 48**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 20.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K74****Adı:** Hatice**Soyadı:** Abalı**Derleme Yeri:** Gözkaya Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 86**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 20.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K75****Adı:** Süllü**Soyadı:** Küçük**Derleme Yeri:** Gözkaya Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 72**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 20.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K76****Adı:** Hasan**Soyadı:** Yeniçeri**Derleme Yeri:** Gözkaya Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 79**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 21.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K77**Adı:** Esmâ**Soyadı:** Beyazköse**Derleme Yeri:** Gözkaya Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 86**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 21.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K78****Adı:** Erdoğan**Soyadı:** Küçükkara**Derleme Yeri:** Gözkaya Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 50**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 21.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K79****Adı:** Ömer**Soyadı:** Ak**Derleme Yeri:** Gözkaya Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 73**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 22.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K80****Adı:** Saliha**Soyadı:** Nizam**Derleme Yeri:** Gözkaya Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 64**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 22.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K81****Adı:** Asiye**Soyadı:** Köse**Derleme Yeri:** Gözkaya Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 70**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 22.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K82****Adı:** Elif**Soyadı:** Koca**Derleme Yeri:** Gözkaya Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 58**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 22.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K83**Adı:** Ayşe**Soyadı:** Yanık**Derleme Yeri:** Güdüşlü Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 47**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 28.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K84****Adı:** Zhre**Soyadı:** Yanık**Derleme Yeri:** Güdüşlü Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 77**Eğitim Durumu:**Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 28.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K85****Adı:** Hidayet**Soyadı:** Yanık**Derleme Yeri:** Güdüşlü Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 54**Eğitim Durumu:** İlkokul**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 28.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K86****Adı:** Selahattin**Soyadı:** Arıcı**Derleme Yeri:** Güdüşlü Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 68**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 29.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K87****Adı:** Necla**Soyadı:** Arıcı**Derleme Yeri:** Güdüşlü Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 62**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 29.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K88****Adı:** Durmuş Ali**Soyadı:** Kabakçı**Derleme Yeri:** Güdüşlü Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 59**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 29.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K89**Adı:** Mustafa**Soyadı:** Hacıoğlu**Derleme Yeri:** Güdüşlü Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 69**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 29.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K90****Adı:** Şükriye**Soyadı:** Hacıoğlu**Derleme Yeri:** Güdüşlü Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 63**Eğitim Durumu:**Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 29.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K91****Adı:** Şerif**Soyadı:** Uğur**Derleme Yeri:** Güdüşlü Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 67**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 29.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K92****Adı:** Mehmet**Soyadı:** Çetin**Derleme Yeri:** Hacıhamzalar Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 64**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 19.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K93****Adı:** Mürüvvet**Soyadı:** Çetin**Derleme Yeri:** Hacıhamzalar Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 60**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 19.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K94****Adı:** Asiye**Soyadı:** Kaya**Derleme Yeri:** Hacıhamzalar Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 76**Eğitim Durumu:**Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 19.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K95

Adı: Hulusi
Soyadı: Kaya
Derleme Yeri: Hacıhamzalar Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 78
Eğitim Durumu: Okuma-yazması var
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 19.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K97

Adı: Zeliha
Soyadı: Yakın
Derleme Yeri: Halilbeyli Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 34
Eğitim Durumu: Ortaokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 20.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K99

Adı: Ahmet Nuri
Soyadı: Ateş
Derleme Yeri: Halilbeyli Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 59
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 20.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K96

Adı: Bülent
Soyadı: Yakın
Derleme Yeri: Halilbeyli Köyü
Mesleği: Esnaf
Yaşı: 35
Eğitim Durumu: Ortaokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 20.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K98

Adı: Mehmet
Soyadı: Yakın
Derleme Yeri: Halilbeyli Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 68
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 20.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K100

Adı: Mustafa
Soyadı: Serbest
Derleme Yeri: Haydarlı Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 58
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 25.07.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K101**Adı:** Halime**Soyadı:** Serbest**Derleme Yeri:** Haydalı Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 55**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 25.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K102****Adı:** Mustafa Ali**Soyadı:** Çıblak**Derleme Yeri:** Haydarlı Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 68**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 25.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K103****Adı:** Züleyha**Soyadı:** Çıblak**Derleme Yeri:** Haydarlı Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 64**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 25.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K104****Adı:** Cafer**Soyadı:** Kaya**Derleme Yeri:** Karaağaç Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 50**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 08.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K105****Adı:** Emir**Soyadı:** Kaya**Derleme Yeri:** Karaağaç Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 43**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 08.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K106****Adı:** Abdi**Soyadı:** Yıldırım**Derleme Yeri:** Karaağaç Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 49**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 08.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K107**Adı:** Şerafettin**Soyadı:** Uysal**Derleme Yeri:** Karaağaç Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 62**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 08.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K108****Adı:** Emir Ayşe**Soyadı:** Uysal**Derleme Yeri:** Karaağaç Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 60**Eğitim Durumu:**Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 08.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K109****Adı:** Şöhret**Soyadı:** Yılmaz**Derleme Yeri:** Karaağaç Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 54**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 08.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K110****Adı:** Mustafa**Soyadı:** Yıldırım**Derleme Yeri:** Karaağaç Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 65**Eğitim Durumu:**Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 08.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K111****Adı:** Fatma**Soyadı:** Koç**Derleme Yeri:** Karacaören Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 64**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 10.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K112****Adı:** Ali**Soyadı:** Koç**Derleme Yeri:** Karacaören Köyü**Mesleği:** Şoför**Yaşı:** 50**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 10.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K113

Adı: Ayşe
Soyadı: Can
Derleme Yeri: Karacaören Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 38
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 10.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K115

Adı: Fikriye
Soyadı: Can
Derleme Yeri: Karacaören Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 56
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 10.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K117

Adı: Ali
Soyadı: Dayı
Derleme Yeri: Karacaören Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 64
Eğitim Durumu: Okuma-yazması var
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 10.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K114

Adı: Mehmet
Soyadı: Can
Derleme Yeri: Karacaören Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 68
Eğitim Durumu: Okuma-yazması var
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 10.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K116

Adı: Mustafa
Soyadı: Dayı
Derleme Yeri: Karacaören Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 67
Eğitim Durumu: Okuma-yazması var
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 10.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K118

Adı: Fatma
Soyadı: Dayı
Derleme Yeri: Karacaören Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 41
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 10.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K119**Adı:** Melahat**Soyadı:** Acar**Derleme Yeri:** Karadut Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 49**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 17.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K120****Adı:** İsmet**Soyadı:** Acar**Derleme Yeri:** Karadut Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 54**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 17.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K121****Adı:** Filiz**Soyadı:** Duman**Derleme Yeri:** Kasaplar Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 47**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 25.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K122****Adı:** Zeynel**Soyadı:** Duman**Derleme Yeri:** Kasaplar Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 50**Eğitim Durumu:** Lise mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 25.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K123****Adı:** Naciye**Soyadı:** Deveci**Derleme Yeri:** Kasaplar Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 57**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 25.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K124****Adı:** Hasan**Soyadı:** Deveci**Derleme Yeri:** Kasaplar Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 59**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 25.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K125**Adı:** Aynur**Soyadı:** Kaya**Derleme Yeri:** Kızılcabölük Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 48**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 26.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K126****Adı:** Şevket**Soyadı:** Kaya**Derleme Yeri:** Kızılcabölük Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 51**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 26.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K127****Adı:** Mehmet**Soyadı:** Uslu**Derleme Yeri:** Kızılkaya Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 56**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 27.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K128****Adı:** Şermin**Soyadı:** Uslu**Derleme Yeri:** Kızılkaya Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 51**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 27.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K129****Adı:** Zeynep**Soyadı:** Karabulut**Derleme Yeri:** Kullar Köyü**Mesleği:** Ev sahibi**Yaşı:** 71**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 28.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K130****Adı:** Ahmet**Soyadı:** Karabulut**Derleme Yeri:** Kullar Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 75**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 28.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K131**Adı:** Ayfer**Soyadı:** Işık**Derleme Yeri:** Kuşlarbeleni Köyü**Mesleği:** Ev sahibi**Yaşı:** 53**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 29.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K132****Adı:** Mehmet**Soyadı:** Işık**Derleme Yeri:** Kuşlarbeleni Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 56**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 29.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K133****Adı:** Fadime**Soyadı:** Koç**Derleme Yeri:** Kuşlarbeleni Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 43**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 29.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K134****Adı:** Mehmet**Soyadı:** Koç**Derleme Yeri:** Kuşlarbeleni Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 45**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 29.06.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K135****Adı:** Sultan**Soyadı:** Yardım**Derleme Yeri:** Mersinbeleni Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 43**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 01.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K136****Adı:** Erdi**Soyadı:** Yardım**Derleme Yeri:** Mersinbeleni Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 26**Eğitim Durumu:** Ortaokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 01.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K137

Adı: Turgut
Soyadı: Durmaz
Derleme Yeri: Mersinbeleni Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 57
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 01.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K139

Adı: Meral
Soyadı: Erdoğan
Derleme Yeri: Orhaniye Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 51
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 12.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K141

Adı: Aslı
Soyadı: Erdoğan
Derleme Yeri: Orhaniye Köyü
Mesleği: Öğrenci
Yaşı: 14
Eğitim Durumu: İlköğretim öğrencisi
Kimden Öğrendiği: Arkadaşlarından
Derleme Tarihi: 12.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K138

Adı: Aliye
Soyadı: Derebağ
Derleme Yeri: Orhaniye Köyü
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 47
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 12.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K140

Adı: Mustafa Ali
Soyadı: Erdoğan
Derleme Yeri: Orhaniye Köyü
Mesleği: Şoför
Yaşı: 56
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 12.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K142

Adı: Nevzat
Soyadı: Derebağ
Derleme Yeri: Orhaniye Köyü
Mesleği: Çiftçi
Yaşı: 49
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 12.08.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K143**Adı:** Cansel**Soyadı:** Aktaş**Derleme Yeri:** Sapalan Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 43**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 11.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K144****Adı:** Ali**Soyadı:** Aktaş**Derleme Yeri:** Sapalan Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 70**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 11.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K145****Adı:** Naciye**Soyadı:** Aktaş**Derleme Yeri:** Sapalan Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 67**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 11.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K146****Adı:** Özer**Soyadı:** Aydın**Derleme Yeri:** Satılar Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 45**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 28.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K147****Adı:** İbrahim**Soyadı:** Özen**Derleme Yeri:** Satılar Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 57**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 28.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K148****Adı:** Emine**Soyadı:** Ateş**Derleme Yeri:** Sobuca**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 49**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 28.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K149**Adı:** Nuran**Soyadı:** Ateş**Derleme Yeri:** Sobuca Köyü**Mesleği:** Öğrenci**Yaşı:** 13**Eğitim Durumu:** İlköğretim öğrencisi**Kimden Öğrendiği:** Arkadaşlarından**Derleme Tarihi:** 28.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K150****Adı:** Fahri**Soyadı:** Utaş**Derleme Yeri:** Şahinciler Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 50**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 30.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K151****Adı:** Sevinç**Soyadı:** Özçelik**Derleme Yeri:** Şenköy**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 29**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 21.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K152****Adı:** Erdal**Soyadı:** Özçelik**Derleme Yeri:** Şenköy**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 31**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 21.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K153****Adı:** Emir Ayşe**Soyadı:** Demir**Derleme Yeri:** Taşköy**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 76**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 19.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K154****Adı:** Togay**Soyadı:** Çıbık**Derleme Yeri:** Tekeli Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 58**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 17.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K155**Adı:** Şengül**Soyadı:** Çıbık**Derleme Yeri:** Tekeli Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 54**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 17.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K156****Adı:** Halit**Soyadı:** Çıbık**Derleme Yeri:** Tekeli Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 49**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 17.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K157****Adı:** Ali İhsan**Soyadı:** Kaplan**Derleme Yeri:** Tekeli Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 57**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 17.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K158****Adı:** Emir**Soyadı:** Yalçın**Derleme Yeri:** Timinciler Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 49**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 03.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K159****Adı:** Türkan**Soyadı:** Yalçın**Derleme Yeri:** Timinciler Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 38**Eğitim Durumu:** Ortaokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 03.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K160****Adı:** Ramazan**Soyadı:** Yalçın**Derleme Yeri:** Timinciler Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 50**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 03.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K161**Adı:** Cevriye**Soyadı:** Akdemir**Derleme Yeri:** Tıgıllar Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 48**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 03.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K162****Adı:** Hüseyin**Soyadı:** Akdemir**Derleme Yeri:** Tıgıllar Köyü**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 53**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 03.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K163****Adı:** Kadriye**Soyadı:** Yılmaz**Derleme Yeri:** Yağcıdere Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 47**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 09.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K164****Adı:** Nihat**Soyadı:** Yılmaz**Derleme Yeri:** Yağcıdere Köyü**Mesleği:** Esnaf**Yaşı:** 48**Eğitim Durumu:** Lise mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 09.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K165****Adı:** Songül**Soyadı:** Duru**Derleme Yeri:** Yağhanlı Köyü**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 59**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 07.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K166****Adı:** Ali**Soyadı:** Keskin**Derleme Yeri:** Zeytinköy**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 56**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 19.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K167**Adı:** Abdullah**Soyadı:** Uzun**Derleme Yeri:** Zeytinköy**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 73**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 19.08.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K168****Adı:** Sevgi**Soyadı:** Altındış**Derleme Yeri:** Yeniköy**Mesleği:** Öğrenci**Yaşı:** 12**Eğitim Durumu:** İlköğretim öğrencisi**Kimden Öğrendiği:** Arkadaşlarından**Derleme Tarihi:** 30.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K169****Adı:** Şükriye**Soyadı:** Ozan**Derleme Yeri:** Yeniköy**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 74**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması yok**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 30.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K170****Adı:** Şaban**Soyadı:** Bülbül**Derleme Yeri:** Yeniköy**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 51**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Babasından**Derleme Tarihi:** 30.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K171****Adı:** Cemile**Soyadı:** Dirik**Derleme Yeri:** Bıyıklı**Mesleği:** Ev hanımı**Yaşı:** 78**Eğitim Durumu:** İlkokul mezunu**Kimden Öğrendiği:** Annesinden**Derleme Tarihi:** 30.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı**K172****Adı:** Fahri**Soyadı:** Akçıl**Derleme Yeri:** Bıyıklı**Mesleği:** Çiftçi**Yaşı:** 63**Eğitim Durumu:** Okuma-yazması var**Kimden Öğrendiği:** Büyüklerinden**Derleme Tarihi:** 30.07.2010**Derlemeyi Yapan:** İsmail Abalı

K173

Adı: Yelda
Soyadı: Değirmenci
Derleme Yeri: Merkez
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 57
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 01.09.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K174

Adı: Emin
Soyadı: Baharcıoğlu
Derleme Yeri: Merkez
Mesleği: Esnaf
Yaşı: 61
Eğitim Durumu: Ortaokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 01.09.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K175

Adı: Duran
Soyadı: Çakmak
Derleme Yeri: Merkez
Mesleği: Ev hanımı
Yaşı: 54
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Annesinden
Derleme Tarihi: 01.09.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K176

Adı: Mehmet
Soyadı: Taş
Derleme Yeri: Merkez
Mesleği: Esnaf
Yaşı: 53
Eğitim Durumu: İlkokul mezunu
Kimden Öğrendiği: Büyüklerinden
Derleme Tarihi: 01.09.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

K177

Adı: Levent
Soyadı: Alper
Derleme Yeri: Merkez
Mesleği: Esnaf
Yaşı: 47
Eğitim Durumu: Lise mezunu
Kimden Öğrendiği: Babasından
Derleme Tarihi: 01.09.2010
Derlemeyi Yapan: İsmail Abalı

KAYNAKÇA

Abdulkadiroğlu, Abdülkerim, (1987), “Kastamonu’da Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançları”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Dergisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Abdulkadiroğlu, Abdülkerim, (1997), *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*, Anıl Matbaa ve Cilt Evi, Ankara.

Acıpayamlı, Orhan, (1974), *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara.

Aça, Mustafa, (2005), *Balıkesir Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamaları*, Kumsaati Yay., İstanbul.

Akalın, Lütfullah Sami, (1954), *Erzurum Bilmeceleri*, İstanbul.

Akalın, Lütfullah Sami, (1972), *Türk Manileri*, C. I, İstanbul.

Akalın, Lütfullah Sami, (1984), *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yay., İstanbul.

Akalın, Lütfullah Sami, (1990), *Türk Dilek Sözlerinde Alkışlar ve Kargışlar*, Ankara.

Akbulut, Semra, (2002), “Karabük İli Safranbolu İlçesindeki Doğum Adet ve İnanmaları”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1999*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Akca, Gözen, (2009), Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Akçal, Şule (Erbay), (2006), Kütahya Merkez İlçesi (Bölücek, Dumlupınar, Kirazpınar Köyleri) Folkloru, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

Akkoyunlu, Ziya, (1996), “Binbir Gece Masallarının Türk Masallarına Tesiri”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1.

Akman, Eyüp, (2007), Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu’daki Ocaklar, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 15, s. 393-400.

Aksoy, Ömer Asım, (1993), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, C. I, İstanbul.

Aktakka, Nuri – Demircan, M. Necati, (2006), *Dünden Bugüne Aydın Halk Kültürü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

Albayrak, Ali, (2006), “Keçiören Caferilerinde Ölüm Adetleri ve Uygulamaları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 11, s. 85-93.

Albayrak, Nurettin, (2004), *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, L&M Yay., İstanbul.

Aloğlu, A. Ümit, (1967), “Elbistan’da Alkarısı İnanması”, *TFA*, C. 11.

Alp, Münevver, (1964), “Eski İstanbul’da Lohusalık ve Şerbeti”, *TFA*, C. 9, S. 183.

Alptekin, Ali Berat, (1990), “Ninni”, *TDEA*, C. VII, İstanbul.

Alptekin, Ali Berat, (1994), “Konya Yemek Sofrasına Dair Notlar”, *Prof. Dr. Saim Sakaoglu’na 55. Yıl Armağanı*, Doğan Matbaası, Kayseri.

Alptekin, Ali Berat, (2003), *Kazak Masallarından Seçmeler*, Akçağ Yay., Ankara.

Altun, Işıl, (2008), “Kocaeli’de Türbelerle İlgili İnanış ve Uygulamalara Örnek: Sultan Baba”, *AÜTAED*, Erzurum, S. 37, s. 173-185.

Altunel, İbrahim, (1995), “Gevrekli (Seydişehir-Konya) Kasabası Düğünlerinde Gelin ve Güvey Motifi Üzerine Bazı Tespitler”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s. 80-86.

And, Metin, “Çocuk Oyunlarının Kültürümüzde Yeri ve Önemi”, www.antropoloji.net, Erişim Tarihi: 19.01.2011, 14:50

Arslan, Nehir Özcan, (2007), Gaziantep Yöresinde Ağıt Geleneği ve Ağıtçı Kadınlar, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Artan, Gündüz, (1973), “Tire’de Çocuklarla İlgili İnanışlar”, *TFA*, C. 15, S. 292.

Artun, Erman, (1998), Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, İstanbul, s. 85-107.

Artun, Erman, (2000), *Adana Halk Kültürü Araştırmaları I*, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana.

Artun, Erman, (2004a), *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yay., İstanbul.

Artun, Erman, (2004b), *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yay., İstanbul.

Aydinoğlu, Burcu, (2005), Tire Merkezinde Halk İnanışları, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Azazi, Sabahattin, (1999), *Her Yönü İle Aydın*, Aydın Ofset, Aydın.

Balaban, Ali Rıza, (1975), “Güneydoğu Anadolu’da Berdel Ailesi”, *TFA*, C. 16.

Basançelebi, Nurşen, (2010), Koçarlı Dağ Köyleri Folkloru, Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Muğla.

Başçetinçelik, Ayşe, (1998), Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Başgöz, İlhan, (1952), “Bilmecelerin Toplumla İlgisi”, *Seçilmiş Halk Hikayeleri Dergisi*, C. 7, Sayı 10, s. 18-22.

Batur, Muzaffer, (1959), “Gölpazarı’nda Doğum Adet ve İnanmaları” *TFA*, C. 6, S. 121.

Bayat, Fuzuli, (2005), “Soyso-Ekonomik Bağlamında Avcılık Kültü ve Av İyesi”, *folklor/edebiyat*, S. 44, s. 49-60.

Bekki, Salahaddin, (2004), *Baş Yastıkta Göz Yolda-Sivas Türküleri*, Kitabevi Yay., İstanbul.

Beysanoğlu, Şevket, (1992), *Kültürümüzde Diyarbakır*, San Matbaası, Ankara.

Bıldır, Fatma, (2008), Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Biçer, Mukaddes, (1991), “Eskişehir İlinde Doğumla İlgili Adet ve İnançlar”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, KBHKAD Yay., Ankara, s. 1-14.

Boratav, Pertev Naili, (1973), *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yay., İstanbul.

Boratav, Pertev Naili, (2000), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yay., İstanbul.

Boratav, P. Naili – Başgöz, İlhan, (1974), “Türk Halk Bilmeceleri”, (Çev. Vedat Aydınoglu), *Folklor Doğru*, S. 37, İstanbul.

Buran, Ahmet, (2011), “Türkiye Türkçesi Ağzlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, s. 40-45.

Büyük Larousse, (1986), Gelişim Yay., İstanbul.

Büyükokutan, Aslı, (2005), Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinin Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Çakır, Süheyla, (2009), *Evsekler*, Başkar Ofset, Aydın.

Çağınlar, Zeki, “Adana ve Çevresinde İnsana Bağlanan Umudun Yatırlar ve Ziyaretler Boyutu”, www.turkoloji.cu.edu.tr, Erişim Tarihi: 14.01.2011, 18:30

Çelebioğlu, Amil – Öksüz, Yusuf Ziya, (1979), *Türk Bilmeceler Hazinesi*, Ülker Yay., İstanbul.

Çelebioğlu, Amil, (1982), *Türk Ninniler Hazinesi*, Kitabevi Yay., İstanbul.

Çelik, Ali, (2001), “Afganistan’daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnanmaları Üzerine Bir Mukayese Denemesi”, *Milli Folklor*, C. 7, S. 50, s. 12-16.

Çelik, Mehmet, (1997), “Balıkesir ve Çevresi Halk İnanışları”, *I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri 2-4 Haziran 1997*, Ankara.

Çetin, Özer, (2008), Kurban İle İlgili İnanç ve Tutumlar, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Bursa.

Çıblak, Nilgün, (1995), İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Çıblak, Nilgün, (2004), “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanç ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, *TÜBAR*, S.15, s. 103-125.

Çinpolat, Salih, (2009), Karaçay Halk İnanışları ve Uygulamalarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi (Tokat Örneği), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Çoruhlu, Yaşar, (2000), *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yay., İstanbul.

Çotuksöken, Yusuf, (1979), *Atasözlerimiz*, Alaz Yay., İstanbul.

Dede, Behçet, (1996), “Artvin Yöresi Düğünlerinde Gelin-Güvey Motifi”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Demirci, Yusuf Ziya, (1968), *Anadolu’da Eski Düğün ve Evlenme Adetleri*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul.

Dilek, İbrahim, (2007), “Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler”, *bilig*, S. 43, s. 33-54.

Duymaz, Ali, (1998), “Tekerlemelerin Kökeninde Şamanizm Unsurları”, *Milli Folklor*, S. 37, s. 114-120.

Elçin, Şükrü, (1990), *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Elçin, Şükrü, (2004), *Halk Edebiyatına Giriş* (8. Baskı), Akçağ Yay., Ankara.

Eliade, Mircea, (2006), *Şamanizm*, (Çev. İsmet BİRKAN), İmge Kitabevi, İstanbul.

Elmacı, Nuran, (2002), “Doğum Gelenekleri: Bakacak Köyünün Dünü ve Bugünü”, *folklor/edebiyat*, C. 8, S. 29. s. 329-346.

Ercan, Aktan Müge, (2002), Gelibolu Yarımadası'nın Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale.

Erdoğan, Zübeyde, (1996), “Ankara'nın Akyurt İlçesine Bağlı Elecik Köyünde Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar” *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II*, Ankara, s. 185-189.

Ergin, Muharrem, (1997), *Dede Korkut Kitabı I*, TDK Yay., Ankara.

Erginer, Gürbüz, (1997), *Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Yapı Kredi Yay., Ankara.

Ergun, Metin, (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, TDK Yay., C. I, Ankara.

Ergun, Metin, (2000), “Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları”, *Milli Folklor*, S. 47, s. 22-30.

Ergun, Pervin, (2010), “Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü”, *Milli Folklor*, S. 87, s.113-121.

Erk, Zümrüt, (1975), “Kuşçu Köyünde Evlenme Adetleri”, *TFA*, C. 16.

Erk, Zümrüt, (1976), “Anadolu'da Kırklama” I. Uluslararası Türk Folkloru Kongresi Bildirileri, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.*, Ankara.

Eroğlu, T.– Kökten, Y.– Gönültaş, Ç., (2003), *Sakarya Halk Kültürü (Derleme Çalışması)*, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Ersoy, Yasemin, (2002), “Türk Mutfak Kültürü”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, C. 4, s. 222-229.

Erşahin, İbrahim, (2005), *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, Ötüken Yay., İstanbul.

Esen, Ahmet Şükrü, (1997), *Anadolu Ağıtları*, İletişim Yay., İstanbul.

Eşmeli, İsmet, (2006), *Muğla-Yatağan ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Eyüboğlu, İsmet Zeki, (1998), *Anadolu İnançları, Anadolu Üçlemesi-1*, İstanbul.

Filiz, Abdurrahman, (2006), *Çayıralan (Yozgat) ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Gökbel, Ahmet, (1998), *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara.

Gönen, Sinan, (2006), *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, C. I, Konya.

Gönüllü, Ali Rıza, (1986), “Levirat Adeti”, *Türk Folkloru*, İstanbul.

Gözaydın, Nevzat, (1989), “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, TDK Yay., Ankara.

Güleç, Hamdi, (2002), *Halk Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Güneş, Müslime, (2003), “Koçarlı Folkloru ve Koçarlı'da Derlenen Maniler”, *Aydın Kültür ve Sanat Dergisi*, yıl:4, s. 30–34.

Güney, Eflatun Cem, (1971), *Folklor ve Halk Edebiyatı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Gürer, Yunus, (2008), *Kuluncak'ta Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Güvenç, Bozkurt, (1999), *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Ankara.

Güzelbey, (1981), Cemil Cahit, “Gaziantep'te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar”, *TFA*, Ankara.

Hoppal, Mihaly, (2001), “Sibirya Şamanizminde Doğa Tapınımı”, (Çev: Gürbüz Enginer), *AÜDTCF*, S. 41, s. 209-225.

Ilgaz, Kadriye, (1956), “İstanbul’da Doğum ve Çocukla İlgili Adet ve İnanmalar”, *TFA*, C. 3, S. 84.

İçel, Hatice, (2005), *Batı Türklerinin Dörtlüklerden Kurulu Bilmeceleri Üzerinde Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya.

İnan, Abdülkadir, (1998), *Makaleler ve İncelemeler*, TTK Yay., C. I-II, Ankara.

İnan, Abdülkadir, (2000), *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (5. Baskı), TTK Basımevi, Ankara.

Jansky, Herbert, (1977), “Türk Halk Şiiri”, (Çev: Abdurrahman GÜZEL), *Dünya Edebiyatından Seçmeler*, C. I, S. 4, s. 56-66.

Kabak, Turgay, (2011), “Silifke Halk İnanış ve Uygulamalarında Çarşamba Gününün Yeri ve Önemi”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 9, s. 167-181.

Kalafat, Yaşar, (1994), “Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu’da Orta Toroslar’da “Kırk Motifi”, *Milli Folklor*, C.3, S. 22.

Kalafat, Yaşar, (1996), *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Kalafat, Yaşar, (1998), *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk Dini İzleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Kalafat, Yaşar, (1999), “Kazakistan’daki Türk Halk İnançları”, *Milli Folklor*, C. 6, S. 42, s. 66-74.

Kalafat, Yaşar, (2002), “Alanya Yöresinde, Kilit-Bağ-Kitlenmek-Bağlanmak”, *AKM Erdem-Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III*, Can Ofset, Ankara, C. 13, S. 39, s. 589-597.

Kalafat, Yaşar, (2004), *Altaylardan Anadolu’ya Kamizm-Şamanizm*, Yeditepe Yay., İstanbul.

Kalafat, Yaşar, (2006), *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri* (5. Basım), Ebabil Yay., Ankara.

Kalay, Assiye, (1998), “Amasya İli Alan, Hasanbey, Şarklı, Karamustafapaşa Köylerinde Doğum Uygulaması”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, KB Yay., Ankara.

Kalaycı Durdu, Bircan, (2006), “Burdur’da Ölüm Sonrası Gelenekleri”, *folklor/edebiyat*, S. 46, s. 241-251.

Kara, Ruhi, (1995), “Erzincan Düğünlerinde Gelin-Güvey Motifi”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s. 140-147.

Karadağ, Metin, (1996), *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Ürün Yayınevi, Ankara.

Karakaş, Ayhan, (2005), Feke Halk Kültürü Araştırması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Karakum, Arife, (2008), Muğla Yöresi Halk İnanç ve Uygulamalarının Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Karanfil Güldemir, (2008), Münevver, Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Karasakaloğlu, Nuri, (2005), Aydın Merkez Ağzı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Karasoy, Yakup, “Aydaş, Aydaşlık ve Aydaş Olmak Üzerine” <http://www.turkiyat.gazi.edu.tr>, Erişim Tarihi: 26.01.2011, 10:20

Karataş, Aynur, (1991), “Vezirköy (Artvin) Doğum Adetleri”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1991*, KBHKAD Yay., Ankara, S. 163, s. 63-70.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, (1991), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Kartal, Numan, (1998), *İnegöl Folkloru*, Köseciler Kitap-Kırtasiye, İnegöl.

Kaya, Doğan, (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yay., Ankara.

Kaya, Doğan, (2007), *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara.

Kaya, Muharrem, (2002), “Divanü Lüğati’t Türk’ün Halkbilimi Açısından Önemi”, *folklor/edebiyat*, C. 8, S. 31.

Kaya, Muharrem, (2009), “Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanlarında Av”, *Acta Turcica*, S. 1, s. 96-106.

Kaynar, Ümit, (1996), *Türk Halk Kültürü ve Halk Müziği*, Ege Yay., İstanbul.

Keskin, Mustafa, (2003), “Sarı Saltık Ocağına Bağlı Aleviler’de Ölüm ile İlgili İnanç ve Ritüeller (Tunceli Karacaköy Örneği)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, s. 115-130.

Kılıç, Abdullah, (2001), "Isparta Yöresi Halk İnanışları", *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi*, Evrak Yay., Ankara.

Kırcı, Emine, (1998), "Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar", *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara, s. 398-407.

Koşay, Hamit Zübeyir, (1944), *Türkiye Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Maarif Matbaası, Ankara.

Köprülü, Mehmet Fuat, (1966), *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Yay., Ankara.

Köse, Nerin, (2003), "Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği", *Milli Folklor*, S. 60, s. 92-109.

Kut, Günay, (2002), "Türklerde Yemek Kültürü", *Türkler*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, C. 4, s. 215-221.

Menteşeoğlu, Erden, (1998), "Giresun'da Köy Düğünü", *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Mega Basım Yayın, İstanbul.

Meydan Larousse, (1973), Meydan Yay., İstanbul.

Mirzaoğlu, Gülay, (2003), "Güdüşlü'nün Çeşmesi": Bir Türkünün Yaratılış Hikayesi Bağlamında Tema, İcra ve Müzikal Yapı, *Türkbilig*, S. 5, s. 86-93.

Muğlalı, Mehtap – Koyutürk, Alp Erdin – Sarı, M. Erhan, (2007), "Samsun Yöresinde Süt Dişleri İle İlgili Folklorik Yaklaşımlar", *Milli Folklor*, S. 73.

Muratoğlu, Malik – Kalafat, Yaşar – Türkeröğlu, Cevdet, (1996), *Özbekistan-Anadolu Karşılaştırmalı Türk İnançları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Ocak, Ahmet Yaşar, (1984), *Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Ocak, Ahmet Yaşar, (1992), *Menakıbnameler*, TTK Yay., Ankara.

Onay, Ahmet Talat, (1928), *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, Akçağ Yay., İstanbul.

Ögel, Bahaeddin, (1982), "Türk Mutfağının Gelişmesi ve Türk Tarihi Geleneği", *Türk Mutfağı Sempozyumu*, A.Ü. Basımevi, Ankara, s. 15-18.

Ögel, Bahaeddin, (1993), *Türk Mitolojisi*, TTK Yay., C. I-II, Ankara.

Öğüt Eker, Gülin, (2000), "Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi", *Milli Folklor*, S. 29, s. 15-28.

Önal, Mehmet Naci, (1998), *Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseli Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Örnek, Sedat Veyis, (1966), *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, AÜDTCF Yay., Ankara.

Örnek, Sedat Veyis, (1971), *Anadolu Folklorunda Ölüm*, AÜDTCF Yay., Ankara.

Örnek, Sedat Veyis, (1988), *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane* (2. Basım), Gerçek Yay., İstanbul.

Örnek, Sedat Veyis, (2000), *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Özbaş, Hasan, (1962), “Yozgat’ta Yufka, Bazlama, Düğün Ekmeği”, *TFA*, C. 7.

Özder, Mustafa Adil, (1967), “Doğum ve Çocuk Üstüne Gelenek ve İnanışlar”, *TFA*, C. 10, S. 213.

Öztelli, Cahit, (1951), “Zile’de Doğum Adetleri”, *TFA*, C. 2, S. 28.

Özbek, Mehmet, (1975), *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yay., İstanbul.

Öztürk, Ali, (1986), *Türk Anonim Edebiyatı*, Bayrak Yay., İstanbul.

Öztürk, Ali, (2000), *Çağları İçinde Türk Destanları*, Tavaslı Matbaacılık, İstanbul.

Pala, İskender, (2002), *Atasözleri Sözlüğü*, L&M Yay., İstanbul.

Rayman, Hayrettin, (2002), “Türk Kültüründe Nevruz ve Renkler”, *Milli Folklor*, S. 53, s. 10-15.

Roux, Jean Paul, (2005), *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, Kabalcı Yay., İstanbul.

Sakaoğlu, Saim, (1992a), *Efsane Araştırmaları*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya.

Sakaoğlu, Saim, (1992b), *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya.

Sakaoğlu, Saim, (2002), *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçay Yay., Ankara.

Sakaoğlu, Saim, (2007), *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yay., Ankara.

Santur, Alparslan– Sevindik, Hüseyin, (1995), “Karaözü (Kayseri) Kasabası Ölüm Geleneği Üzerine Bazı Tespitler”, *folklor/edebiyat*, C. 1, s. 141-146.

Selçuk, Ali, (2004), “Tahtacıların Doğum ile İlgili İnanç ve Uygulamalarına Fenomolojik Bir Yaklaşım”, *TÜBAR*, S. 16, s. 163-180.

Sevindik, Hüseyin, (1996), “Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açıdan İncelenmesi”, *I. Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II*, Ankara, s. 227-242.

Sezen, Lütfi, (1993), Erzurum Şehir Folkloru, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum,.

Sipahi, Abdülkadir, (2006), Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü İle İlgili Uygulamalar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Soylu, Sıtkı, (1975), “Al Basması, Kırk Basması ve Kırktan Çıkma”, *TFA*, C. 16.

Sümbüllü, Yusuf Ziya, (2004), “Eski Türklerde Defin Şekilleri Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 2, s. 61-72.

Şener, Sevda, (1998), *Tiyatronun Kaynağına İlişkin Kuramlar*, Gündoğan Yay., Ankara.

Şimşek, Esmâ, (1993), *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Tefsa Yay., Antakya.

Şişman, Bekir, (2002), “Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölüm) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar”, *Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı-III*, C. 13, S. 39, s. 445-464.

Tacemen, Ahmet, (1995), *Bulgaristan Türkleri İnanışları veya Türk Kimliği*, Üçbilek Matbaası, Ankara.

Tahsin, Hasan, (1969), “Samsun’da Adlarla İlgili İnanmalar”, *TFA*, C. 6, S. 133.

Taşpınar, İbrahim, (2006), Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Tavkul, Ufuk, (2007), “Kıpçak Kökenli Türk Boylarında “Kürek Kemigi” ve “Kumalak-Taş” Falı”, *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 2003*, C. II, Ank., s. 181-190.

Tezcan, Mahmut, (2000), *Türk Yemek Antropolojisi Yazıları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s. 14-19.

Tezcan, Mehmet, (2004), “359 Amıda Kuşatmasındaki Örneğe Göre Hunların Defin Merasimi, *Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu*, MÜTAUM, s. 81-98.

Tezel, Naki, (1985), *Türk Masalları*, C. I., Ankara.

Turan, Fatma Ahsen, (2001), “Kayseri Düğün Adetleri”, *Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri*, Bildiriler II, Kayseri, C. 2, s. 749-760.

Tülüce, Lütfiye, (2009), *Osmaniye İli Merkez İlçeye Bağlı Köy ve Mahallelerde Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Türkçe Sözlük, (2005), TDK Yay., Ankara.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1978), Dergah Yay., Ankara.

Türkiye Cumhuriyetinin Yetmiş Beşinci Yılında Aydın, Aydın Valiliği.

Türkten, Nevzat, (1996), “Kayseri Düğünlerinde Gelin ve Güveyin Seçimlerinde Dikkat Çekici Usûller”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı Kongresi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s. 227-233.

Uğurlu, Mısra, (2010), *Adana İli Karataş İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Uludağ, Süleyman, (1988), “Ağıt”, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay., İstanbul. C. 1.

Uyguner, Muzaffer, (1995), “Türkü Üzerine”, *TFA*, C.3, s. 66.

Ülkütaşır, M. Şakir, (1938), “Dede Korkut, Manas ve Oğuz Kağan Destanlarında Ad Verme Gelenekleri”, *Halk Bilgisi Haberleri Dergisi*, Yıl: 8, S. 81.

Ünal, Fatih, (2008), “Kazak Türklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği”, *bilig*, S. 45, s. 103-130.

Varol, Veli, (1954), “Çumra'nın Alan Köyünde Düğün”, *TFA*, C. 3, S. 64.

Yalgın, Ali Rıza, (1993), *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, Kültür Bakanlığı Yay., C. I, Ankara.

Yardımcı, Mehmet, (1999), *Türk Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları*, Ürün Yay., Ankara.

Yeni Türk Ansiklopedisi, (1985), Ötüken Yay., İstanbul.

Yıldırım, Dursun, (1976), *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar*, KBMFAD Yay., Ankara.

Yılmaz, Abdurrahman, (1948), *Tahtacılar da Gelenekler*, CHP Halkevleri Yay., Ankara.

Yılmaz, Mehmet Ali, (2005), Aladağ Halk Kültürü Araştırması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Zaripova Çetin, Çulpan, (2010), “Tatar Destanlarında İnançlar”, *Türk Epik Ənənəsində Dastan, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu KKTC Doğu Akdeniz Universiteti Ortaq Türk Keçmişindən Ortaq Türk Gələcəyinə VI. Uluslararası Folklor Konfransı*, Bakü, s. 100-108.

www.tdk.org.tr

www.tdkterim.gov.tr

www.tuikapp.tuik.gov.tr